YIL: 6 SAYI: 10 MAYIS 2020 ISSN 2459-0223 Çevrimici ISSN: 2717-7769

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

- **Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk**
  İbrahim ARSLAN, Soner KARAGÜL
- **Politik Karar, Tutum ve Davranışları Anlamada Politik Psikoloji**
  Deniz Ülke ARIBOĞAN
- **Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihi Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları**
  Mustafa ÇALIŞKAN
- **Rus Basınında Arap Baharı**
  Ibragim KHASANOV
- **Kendine Zarar Verme Davranışı ve Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları**
  Pınar DEMİR, Nursu ÇAKIN MEMİK
- **Kolonyal Söylem Aracı ve Mitler Gömüsü Olarak Bir Çizgi Roman Analizi: Tenten Kongo'da**
  Berhan ÖZDEMİR EROĞLU
- **Nasıl Mutlu Olunur? Sigmund Freud ile Sanal Bir Konuşma**
  Timothy C. THOMASON, (çev. Tayfun DOĞAN, Mert AKCANBAŞ)
- **Çağdaş Türkçede Kelime Grupları, A.N. Baskakov, 1974**
  Saniye Aybüke BERK

YIL:6 SAYI:10 MAYIS 2020
YEAR:6 ISSUE:10 MAY 2020

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (ÜSBİD)
Yıl 6 • Sayı 10 • Mayıs 2020 • ISSN: 2459-0223 • Çevrimiçi ISSN: 2717-7769

SAHİBİ
Üsküdar Üniversitesi Adına
A. Furkan Tarhan

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan
Prof. Dr. Sevil Atasoy

EDİTÖR YARDIMCILARI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Arslan
Dr. Öğr. Üyesi Uygar Aydemir

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Amr Abdalla, University for Peace
Prof. Dr. Wolfgang Gieler, Friedrich Schiller Jena Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Köni, İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan Ömerustaoğlu, Birûni Üniversitesi
Doç. Dr. Soner Karagül, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Cumhur Taş, Üsküdar Üniversitesi
Dr. Vanessa Tinker, Collegium Civitas

İNGİLİZCE İÇERİK EDİTÖRÜ
Hüsna Yıldırım

YAZI KURULU
Arş. Gör. Salih Bilgin
Arş. Gör. Bengi Çakmak
Arş. Gör. Berat Dağ

BASKI
Armoni Nuans Görsel Sanatlar ve İletişim Hizmetleri San. Tic. A.Ş.
Tavukçuyolu Cad. Palas Sok. No:3 Y. Dudullu – Ümraniye/İSTANBUL
Tel: 0216 540 36 11

Baskı Tarihi: Mayıs 2020

GRAFİK UYGULAMA
Bülent Tellan

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ
Üsküdar Üniversitesi Altunizade Mah. Haluk Türksoy Sk. No: 14, 34662
Üsküdar / İstanbul / TÜRKİYE
Telefon: +90 216 400 22 22 / Dahili: 2604
E-posta: uusbd@uskudar.edu.tr
www.uskudar.edu.tr

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yılda iki kez Mayıs ve Kasım aylarında yayımlanan hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş ve varsayımlar eser sahiplerine aittir;
Üsküdar Üniversitesi sorumlu tutulamaz.

ÜSKÜDAR UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (JOSOC)
Year 6 • Issue 10 • May 2020 • ISSN: 2459-0223 • Online ISSN: 2717-7769

OWNER
On behalf of Üsküdar University
A. Furkan Tarhan

EDITORS
Prof. Deniz Ülke Arıboğan, Ph.D.
Prof. Sevil Atasoy, Ph.D.

VICE EDITORS
Asst. Prof. İbrahim Arslan, Ph.D.
Asst. Prof. Uygar Aydemir, Ph.D.

EDITORIAL BOARD
Prof. Amr Abdalla Ph.D., University for Peace
Prof. Wolfgang Gieler Ph.D., Friedrich Schiller Jena University
Prof. Hasan Köni, Ph.D., İstanbul Kültür University
Prof. Adnan Ömerustaoğlu, Ph.D., Birûni University
Assoc. Prof. Soner Karagül, Ph.D., Çanakkale Onsekiz Mart University
Assoc. Prof. Cumhur Taş, Ph.D., Üsküdar University
Vanessa Tinker Ph.D., Collegium Civitas

ENGLISH CONTENT EDITOR
Hüsna Yıldırım

PUBLICATION BOARD
Res. Asst. Salih Bilgin
Res. Asst. Bengi Çakmak
Res. Asst. Berat Dağ

PRINTED BY
Armoni Nuans Görsel Sanatlar ve İletişim Hizmetleri San. Tic. A.Ş.
Tavukçuyolu Cad. Palas Sok. No:3 Y. Dudullu – Ümraniye/İSTANBUL
Tel: 0216 540 36 11

Published in May 2020

GRAPHIC APPLICATION
Bülent Tellan

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION
Üsküdar Üniversitesi Altunizade Mah. Haluk Türksoy Sk. No:14, 34662
Üsküdar / İstanbul / TÜRKİYE
Telephone: +90 216 400 22 22 ext: 2604
E-mail: uusbd@uskudar.edu.tr
www.uskudar.edu.tr

Üsküdar University Journal of Social Sciences is an academic peer-reviewed journal and published biannually in May and November. The opinions, thoughts and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in anyway, represent those of the Üsküdar University.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Sevil Atasoy, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail Dalay, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Nazım Engin, Piri Reis Üniversitesi

Prof. Dr. Mohammad Faghfoory, Columbian College of Arts & Sciences

Prof. Dr. Nazife Güngör, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Şükrü Sina Gürel, Yakın Doğu Üniversitesi

Prof. Dr. Kutay Karaca, İstanbul Aydın Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit Özdağ, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü

Prof. Dr. İbrahim Özdemir, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Selahattin Sarı, Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar, Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Ebulfez Süleymanlı, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Nevzat Tarhan, Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Sevtap Demirci, Boğaziçi Üniversitesi

Doç. Dr. Barış Erdoğan, Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Arda Odabaşı, Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Ateş Uslu, İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol Kartal, Beykent Üniversitesi

**Liste soy isimlerine göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.*

ADVISORY BOARD

Prof. Sevil Atasoy, Ph.D., Üsküdar University

Prof. İsmail Dalay, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Nazım Engin, Ph.D., Piri Reis University

Prof. Mohammad Faghfoory, Pd.D., Columbian College of Arts & Sciences

Prof. Nazife Güngör, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Şükrü Sina Gürel, Ph.D., Near East University

Prof. Kutay Karaca, Ph.D., İstanbul Aydın University

Prof. Ümit Özdağ, Ph.D., 21st Century Turkey Institute

Prof. İbrahim Özdemir, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Selahattin Sarı, Ph.D., Beykent University

Prof. Ahmet Güner Sayar, Ph.D., Beykent University

Prof. Ebulfez Süleymanlı, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Nevzat Tarhan, Ph.D., Üsküdar University

Prof. Mehmet Bülent Uludağ, İzmir Kâtip Çelebi University

Assoc. Prof. Sevtap Demirci, Ph.D., Boğaziçi University

Assoc. Prof. Barış Erdoğan, Ph.D., Üsküdar University

Assoc. Prof. İsmail Arda Odabaşı, Ph.D., Üsküdar University

Assoc. Prof. Ateş Uslu, Ph.D., İstanbul University

Assoc. Prof. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Ph.D., Üsküdar University

Asst. Prof. Atahan Birol Kartal, Ph.D., Beykent University

**The list is in alphabetical order according to surnames.*

İÇİNDEKİLER

Editörden

ÖZGÜN ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk..... 1 - 36
İbrahim ARSLAN, Soner KARAGÜL

Politik Karar, Tutum ve Davranışlarımızı Bireyselden Toplumsala Uzanan
Bir Yelpazede Anlama ve Açıklama Kılavuzu Olarak Politik Psikoloji .....37 -62
Deniz Ülke ARIBOĞAN

Suriye'de Kürtçülük Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PKK Parça Yapılanması
PYD Terör Örgütünün Siyasallaştırılması Çabaları .....63 -91
Mustafa ÇALIŞKAN

Rus Basınında Arap Baharı..... 93 - 128
Ibragim KHASANOV

Kendine Zarar Verme Davranışı ve Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları:
Bir Gözden Geçirme..... 129- 155
Pınar DEMİR, Nursu ÇAKIN MEMİK

Kolonyal Söylem Aracı ve Mitler Gömüsü Olarak Bir Çizgi Roman Analizi:
Tenten Kongo'da 157- 183
Berhan ÖZDEMİR EROĞLU

ÇEVİRİ MAKALE

Nasıl Mutlu Olunur? Sigmund Freud ile Sanal Bir Konuşma..... 185- 194
Timothy C. THOMASON, çev. Tayfun DOĞAN, Mert AKCANBAŞ

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

Çağdaş Türkçede Kelime Grupları, A.N. Baskakov, 1974
(Çev. Prof. Dr. Oktay Selim Karaca, 2011)..... 195-200
Saniye Aybüke BERK

YAZIM ESASLARI (Türkçe/İngilizce)..... 201 - 202

YAYIN VE ETİK İLKELERİ (Türkçe/İngilizce)..... 203 - 212

CONTENTS

Editor's Note

ORIGINAL RESEARCH ARTICLES

A Global Threat (COVID-19 Pandemic) and the Journey to Change (Turkish)..... 1 - 36
İbrahim ARSLAN, Soner KARAGÜL

Political Psychology as a Guide to Understanding and Explaining Our Political Decisions, Attitudes and Behaviors from a Perspective of Individual to Society (Turkish) .....37 - 62
Deniz Ülke ARIBOĞAN

Historical Background of PKK Activities in Syria and Politicalization of the PYD Terrorist Organization (Turkish) .....63 - 91
Mustafa ÇALIŞKAN

Arab Spring in the Russian Press (Turkish)..... 93 - 128
Ibragim KHASANOV

Self-Injury Behavior and Childhood Maltreatment Experiences: A Review (Turkish) 129- 155
Pınar DEMİR, Nursu ÇAKIN MEMİK

Colonial Discourse and Myth Analysis of a Comic Book: Tintin in the Congo (Turkish) 157- 183
Berhan ÖZDEMİR EROĞLU

TRANSLATED ARTICLE

How to be Happy: A Virtual Conversation with Sigmund Freud (Turkish) ..... 185 - 194
Timothy C. THOMASON, trans. Tayfun DOĞAN, Mert AKCANBAŞ

BOOK REVIEW

Çağdaş Türkçede Kelime Grupları, A.N. Baskakov, 1974 (trans. Prof. Dr. Oktay Selim Karaca, 2011) (Turkish)..... 195 - 200
Saniye Aybüke BERK

PUBLICATION GUIDELINES (Turkish/English)..... 201 - 202

PUBLICATION AND ETHICAL PRINCIPLES (Turkish/English) ..... 203 - 212

Editörden

Mayıs 2020 itibariyle Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi olarak onuncu sayımıza ulaşmış bulunuyoruz. Şu ana kadar basımı yapılan sayılarda olduğu gibi, bu sayıda da çok disiplinli yaklaşımımızı korumaya özen göstererek, Uluslararası İlişkiler, Politik Psikoloji, Tarih, Psikoloji ve Kültürel Çalışmalar alanlarından değerli akademisyenlerin çalışmalarına yer verdik. Özgün araştırma makalelerine ek olarak, bu sayıda bir adet çeviri makaleyi ve bir kitap incelemesini de sizlerle paylaşıyoruz.

İlk makalede, İbrahim Arslan ve Soner Karagül, COVID-19 salgınını küresel bir tehdit olarak ele alıyor ve salgın sürecinin getirdiği, pek çok toplumsal alana sirayet eden çok katmanlı değişimleri tartışmayı hedefliyor. Bu hem bireysel ve toplumsal hem de yerel, ulusal ve küresel deneyimin mevcut ve muhtemel sonuçlarına ilişkin içgörüler ve verimli tartışmalar geliştirmeyi amaçlayan makale, meseleyi özellikle uluslararası ilişkiler perspektifinden inceliyor. İkinci olarak, politik psikolojiyi yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişimi hız kazanan, derinliği ve kapsamı gittikçe artan bir disiplinlerarası alan olarak tanıttığım ve ana hatlarıyla ele aldığım makalem yer alıyor. Makalede; insan davranışının ve bireyin politik davranışının psikolojik temellerine, politik psikolojinin akademik bir alan olarak ortaya çıkışına, politik psikoloji ile bireysel ve toplumsal kimlik nosyonlarının ilişkisine ve politik psikoloji ile terörizm çalışmaları kesişimine değinerek politik psikolojinin kapsamı ve derinliğine dair bilgi aktarmak, alanın yerli literatürdeki görünürlüğünü artırmak amaçlanıyor. Üçüncü makalede, Mustafa Çalışkan, Suriye'deki Kürtçülük hareketlerinin tarihsel analizine ve PKK ile PYD'nin faaliyetlerine, Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı gibi dönüm noktaları üzerinden, tarihsel süreklilik ve dönüşüm çerçevesinde odaklanıyor. Dördüncü makalede, Ibragim Khasanov, Arap Baharı ile bağlantılı olarak da devam eden Suriye krizinin Rus basınına yansıma biçimlerini, çeşitli gazeteleri analiz ederek ve Arap Baharı sürecinin Ortadoğu ülkelerinde meydana getirdiği toplumsal hareketliliği açıklayarak tartışıyor. Beşinci olarak, Pınar Demir ve Nursu Çakın Memik, kendine zarar verme davranışı ile çocukluk dönemi örselenme yaşantıları arasındaki ilişkiyi, konuyla ilgili araştırmalar kapsamında, kendine zarar verme davranışının ortaya çıkma ve/veya artış gösterme eğilimini duygusal istismar, cinsel istismar, fiziksel istismar ve ihmal olgularıyla birlikte inceleyerek tartışıyor. Berhan Özdemir Eroğlu'nun, "Tenten Kongo'da" çizgi romanının söylem analizini post-kolonyal yaklaşım çerçevesinde ve mit analizi yöntemiyle gerçekleştirerek, metinde gömülü olan önyargıların keşfini ve eleştirisini sunduğu makalesi, bu sayının altıncı ve son özgün araştırma makalesidir. Özgün araştırma makalelerine ilaveten bu sayıda sırasıyla; Tayfun Doğan ve Mert Akcanbaş'ın çevirdiği ve yazarı Timothy C. Thomason olan, Sigmund

Freud'un mutluluk üzerine görüşlerinin sanal bir konuşma biçiminde derlendiği makale ile Saniye Aybüke Berk'in, A. N. Baskalov'un "Slovosoçeteniya v Sovremennom Turestkom Yazıke" adlı kitabının Oktay Selim Karaca tarafından yapılan çevirisi olan "Çağdaş Türkçede Kelime Grupları" kitabının detaylı incelemesini ve tanıtımını yaptığı kitap değerlendirme yazısı yer alıyor.

Ulusal ve uluslararası indekslerde taranmak için devam eden çalışmalarımız kapsamında dergimize gönderilen makaleler, titizlikle gerekli kontrollerden geçirilmekte ve hakem değerlendirme süreçleri hassasiyetle yürütülmektedir. Bu süreçte değerli tavsiyeleriyle dergimizin kalitesinin üst düzeye çıkmasına katkı sağlayan hakemlerimizin yanı sıra, bu sayının hazırlanması aşamasında gösterdikleri çabalarından dolayı editör yardımcıları Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Arslan'a ve Dr. Öğr. Üyesi Uygar Aydemir'e, derginin yazı kurulu üyeleri aaraştırma görevlilerimiz Salih Bilgin'e, Bengi Çakmak'a ve Berat Dağ'a ve ayrıca desteklerinden ötürü Prof. Dr. Havva Kök Arslan'a, Dr. Öğr. Üyesi Meltem Narter'e ve Arş. Gör. Cemal Cem Anarat'a teşekkürlerimi sunuyorum. Keyifli okumalar ve sağlıklı günler dileklerimle…

Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan

Editor's Note

As of May 2020, Üsküdar University Journal of Social Sciences has reached its tenth issue. As we have done so far, by preserving our multidisciplinary approach, we have included in this issue studies by distinguished academics from the disciplines of International Relations, Political Psychology, History, Psychology, and Cultural Studies. In addition to original research articles, we share a translated article and a book review with you in this issue.

In the first article, İbrahim Arslan and Soner Karagül tackle the COVID-19 pandemic as a global threat and aim to develop insights and productive discussions regarding the present and probable results of this both personal and social and local, national, and global experience. Secondly, there is my article in which I introduce and outline political psychology as an interdisciplinary field whose development accelerated since the second half of the twentieth century and depth and extent have gradually widened. The purpose is to convey information about the depth and extent of political psychology and to increase its visibility in Turkish literature, by touching upon the psychological foundations of individual and social political behaviors, the emergence of political psychology as an academic field, and the intersection between political psychology and terrorism studies. In the third article, Mustafa Çalışkan focuses on the historical analysis of Kurdism activities in Syria and the activities of PKK and PYD, upon turning points such as the Arab Spring and the Syrian Civil War, within the framework of continuity and transformation. In the fourth article, Ibragim Khasanov discusses the ways of reflections of the Syrian crisis continuing in connection with the Arab Spring on Russian press by analyzing the newspapers and explaining the social dynamism that the Arab Spring generated in the Middle Eastern countries. In the fifth article, Pınar Demir and Nursu Çakın Memik elaborate the relation between self-injury behavior and the experiences of childhood maltreatments within the context of the relevant research by analyzing the tendency of self-injury behavior to emerge and/or increase along with emotional abuse, sexual abuse, physical abuse, and neglect. Finally, as the sixth article for this issue, Berhan Özdemir Eroğlu's article conducts postcolonial analysis on the comic book "Tintin in Congo" by investigating and criticizing the biases embedded in the book. Besides the original research articles, this issue involves a translated article by Tayfun Doğan and Mert Akcanbaş in which Sigmund Freud's thoughts on happiness are collected in the form of a virtual conversation by the author Timothy C. Thomason, and secondly, a book review by Saniye Aybüke Berk con "Çağdaş Türkçede Kelime Grupları", which is Oktay Selim Karaca's translation of A. N. Baskalov's book "Slovosoçeteniya v Sovremennom Turestkom Yazıke.

Within the scope of our endeavor to be included in the national and international indexes, starting from this issue onward, articles sent to our journal are accepted through DergiPark. We punctiliously examine the articles submitted to our journal and follow the peer review process strictly. I would like to thank all the referees for their contributions that put the quality of our journal over the top with their valuable advice, as well as the vice editors Asst. Prof. İbrahim Arslan and Ph.D., Assist. Prof. Uygar Aydemir, Ph.D., members of the publication board research assistants Salih Bilgin, Bengi Çakmak and Berat Dağ for their rigorous work and also to Prof. Havva Kök Arslan, Ph.D., Asst. Prof. Meltem Narter, Ph.D., and Res. Asst. Cemal Cem Anarat for their support in the preparation of this issue. Wish you a joyful reading and healthy days…

Prof. Deniz Ülke Arıboğan, Ph.D.

İbrahim Arslan ve Soner Karagül, "Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk,"
Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 10, (Mayıs 2020): 1-36,
http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.67

Küresel Bir Tehdit (COVID-19 Salgını) ve Değişime Yolculuk

A Global Threat (COVID-19 Pandemic) and the Journey to Change

İbrahim ARSLAN(*), Soner KARAGÜL(**)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

Öz

İnsanlık, Sanayi Devriminden bu yana teknolojide olağanüstü gelişmelere tanık olmaktadır. Günümüzde öğrenme hızını artıran beyin cihazı, hasar gören dokuyu onaran çip, yapay zeka ile kanser tedavisi bilim insanlarının başarıyla sürdürdükleri çalışmalardan sadece birkaçıdır. Heyecan veren bu gelişmelerle eş zamanlı olarak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan bir virüs, bu çabaların yeterli olmadığını ve insanların daha yapacak çok şeylerinin olduğunun unutulmaması gerektiğini hepimize bir kez daha hatırlattı. COVID-19 olarak adlandırılan virüs, yaşamın olağan akışını etkileyerek birey, ulusal ve uluslararası düzeyde değişimi zorlayan sonuçlar üretme kapasitesine sahiptir. COVID-19 sonrasında insanlık günlük yaşam, çalışma hayatı, eğitim-öğretim, siyaset, ekonomi ve uluslararası ilişkiler başta olmak üzere geçmişte edindiği bilgi ve deneyimleri bir kez daha gözden geçirme ihtiyacı hissedecektir.

Anahtar Kelimeler: *Virüs, COVID-19, Yayılma, Etki, Değişim.*

Abstract

Humanity has been witnessing extraordinary developments in technology since the Industrial Revolution. In modern times, the brain device that increases the learning speed, the chip that repairs the damaged tissue, and artificial intelligence

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)
Geliş Tarihi: 30.03.2020 Kabul Tarihi: 08.04.2020
(*) Dr. Öğr. Üyesi, Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ibrahim.arslan@uskudar.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5606-5610
(**) Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, sonerkaragul@comu.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2842-0691

in cancer treatment are just a few of the successfully proceeding studies of scientists. Simultaneous to these exciting developments, however, a virus that emerged in Wuhan, China in the first quarter of the 21st century reminded us once again that these endeavours are insufficient and people should bear in mind that there still is much to progress. Obstructing the natural flow of life, the virus COVID-19 possesses a capacity of fabricating consequences that entail the changes on individual, national, and international levels. Humanity will need to revise primarily the past experiences and knowledge of quotidian & professional life, education & training, politics, economy, and international relations in the Post-COVID-19 era.

Keywords: *Virus, COVID-19, Spread, Effect, Change.*

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü-DSÖ(World Health Organization-WHO), Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan kentinde Aralık 2019'da ortaya çıkan yeni koronavirüsten kaynaklanan hastalığa, 11 Şubat 2020 tarihinde COVID-19 adını verdi.[1] Aynı kuruluş, virüsün yayılma hızı, ciddiyeti ve yetkililerin gerekli önlemi almamasını gerekçe göstererek 12 Mart 2020'de COVID-19'u pandemik bir hastalık olarak ilan etti.[2] DSÖ Genel Sekreteri Tedros Adhanom Ghebreyesus, yaptığı açıklamada *"Pandemi*[3]

[1] "Koronavirüs nedir: Covid-19 hastalığının semptomları neler, hangi önlemler alınmalı?", *BBC*, 27 Mart 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538 (Dünya Sağlık Örgütü Genel Sekreteri Tedros Adhanom Ghebreyesus, COVID-19'un, İngilizce corona, virus ve disease kelimelerinden yararlanılarak (corona- co, virüs-vi, disease-d) türetildiğini ifade etti-Yazarların notu).

[2] "Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? - Dünya Sağlık Örgütü koronavirüsü pandemi ilan etti," *BBC*, 12 Mart 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548

[3] Pandemi: Birden fazla ülkede veya kıtada çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isimdir. Dünyada 16. yüzyıldan bu yana 10-50 yıl arasında aralıklarla şiddeti ve etkisi değişen influenzadan kaynaklanan pandemiler görülmektedir. 20. ve 21. yüzyılda görülen influenza pandemileri ve tarihleri: İspanyol gribi (1918), Asya gribi (1957-58), Hong Kong gribi (1968-69), İnfluenza A(H1N1) (2009). Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı, (Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019), 10, 2.

basit bir kavram değildir. Yanlış kullanılması yersiz korkuya neden olabileceği gibi, hastalığa karşı mücadelenin bir faydasının kalmadığı düşüncesiyle daha fazla ölüme yol açabilir... Bu pandeminin seyrini değiştirmek ülkelerin elinde. Her ülke kamu sağlığını korumak ile ekonomik ve sosyal faaliyetlere yönelik kısıtlamaları en az seviyede tutmak arasında hassas bir denge bulmalı, bunları yaparken insan haklarına da saygılı olmalı."[4] ifadelerine yer verdi. COVID-19'un pandemik bir hastalık olduğu ilan edildiğinde 11 Mart 2020 itibariyle 114 ülkede 118.000 COVID-19 vakası görülmüştü.[5]

Pandemi ilan edildiği günlerde bu virüsün ortaya çıkışı hakkında farklı iddialar ileri sürülüyordu. COVID-19'un, sağlıksız koşullarda halka açık pazarlara getirilerek kesimi yapılan vahşi hayvan etinden insanlara bulaşıp bulaşmadığı, ya da biyolojik bir silah olarak kullanılmak üzere laboratuvarlarda üretilip üretilmediği iddialarının doğruluğunun incelenmesi, bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. COVID-19'un ortaya çıkış nedeninin, önümüzdeki süreçte güvenlik ve enfeksiyon hastalıkları alanlarında yapılacak çalışmalarla açıklığa kavuşturulabileceği düşünülmektedir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

İnsanlar arasına mesafe konulmasını (sosyal mesafelenme)[6] gerektiren; günlük yaşam alışkanlıklarının yanı sıra çalışma hayatının düzenini, eğitim-öğretim yöntemlerini değiştiren; ulaşım, turizm ve hizmet sektörü başta olmak üzere büyüme, Gayrı Safi Milli Hasıla (GSMH) ve istihdam

[4] "Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? - Dünya Sağlık Örgütü koronavirüsü pandemi ilan etti," *BBC*.

[5] "Spread of COVID-19 declared a pandemic by WHO", *Fox* 44, 11 Mart 2020, https://www.fox44news.com/health/coronavirus/spread-of-covid-19-declared-a-pandemic-by-who/#/questions/2574674"

[6] COVID-19 hapşırma, aksırma ile ağızdan çıkan damlacıkların solunması sonucunda insandan insana geçtiğinden, yetkililer bu durumu önlemek maksadıyla insanların birbirine bir metreden daha fazla yaklaşmamasını önermektedirler. İnsanlar arasına konulan bu mesafe "sosyal mesafelenme" olarak tanımlanmaktadır (Yazarların notu).

bağlamında ekonomiyi ciddi oranda olumsuz etkileyeceği öngörülen; küresel düzeyde insan sağlığına tehdit olarak algılanan COVID-19 salgınının, önümüzdeki dönemde birey-devlet ve uluslararası düzeyde değişimin başlatıcısı/hızlandırıcısı olabileceği düşünülmektedir.

COVID-19 salgını, daha önceki salgınlarda olduğu gibi, bireyin, dünya ölçeğinde kamu sağlığına tehdit oluşturan bir virüsün taşıyıcısına dönüşebileceğini bir kez daha gösterdi. COVID-19'a neden olan koşulların ortadan kaldırılması, benzer salgınların tekrar etmesinin önüne geçebilir, ancak insanlığın daha sonra bir başka nedenden dolayı aynı bölgede veya bir başka bölgede ortaya çıkabilecek bir virüs salgınına karşı hassasiyeti devam edecektir. Bu hassasiyetin giderilmesi, COVID-19 örneğinde olduğu gibi, taşıyıcı rolündeki bireyin, salgın döneminde kimi zaman belli olmayan bir süre için kontrol altında bulundurulmasını ve kısmi olarak özgürlüklerinin kısıtlanmasını gerektirmektedir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

COVID-19'un, benzer pandemi örneklerinden farklı olarak gerek çok hızlı yayılma ve kitlesel insan kayıpları açısından yarattığı/yaratacağı etkinin boyutları, gerekse ulaşımdan iletişime, ekonomiden siyasete, bireysel hak ve özgürlüklerden kamusal hizmetlere kadar tüm alanlarda yol açtığı/açacağı tahribatın boyutları henüz öngörülebilir değildir. Ortaya çıkacak tahribatın boyutları ne olursa olsun bundan sonraki süreçte, diğer açılardan olduğu gibi uluslararası ilişkiler bakımından da ne gibi etkiler yaratacağına ilişkin yapılacak analizlerde COVID-19 krizi referans olarak gösterilecektir. COVID-19 kaynaklı krizin mevcut haliyle yarattığı tehdidin bireyden ulusal yapılanmalara, devletlerden uluslararası sistemin yapısı ve işleyişine kadar çeşitli yansımaları olacaktır.

COVID-19'un yayıldığının yaşandığı dönemde gerçekleştirilen bu çalışmada izlenecek metodolojide özellikle yazılı ve görsel medyada ulaşılan kaynaklar, ilgili kuruluşlar ile yetkililerin açıklamaları üzerinde durulacak, Türkiye ve diğer ülkeler örnekliğinde edinilen deneyimlere yer

verilecektir. Multidisipliner yaklaşımı gerektiren bu çalışmada, COVID-19 hakkında enfeksiyon hastalıkları uzmanlarından alınan görüşler de çalışmaya dâhil edilecektir. Bu çalışmanın amacı; küresel ölçekteki bir virüs salgınının başlangıç aşamasında yarattığı etkiyi ortaya koymak; COVID-19'dan sonra dünya gündemini meşgul edecek ve değişime zorlayacak konuları/sorunları öngörerek bunları tartışmaya açmaktır.

1. Dünyayı Sarsan COVID-19 Nedir?

Koronavirüsler (Coronavirus-CoV) insanlar arasında hastalık yapabilen, bazı hayvan türlerinde (kedi, deve, yarasa) tespit edilebilen geniş bir virüs ailesidir. Hayvanlar arasında dolaşan koronavirüsler, zaman içinde değişim göstererek insana bulaşma yeteneği kazanabilirler ve böylelikle insan olguları görülmeye başlar. Virüslerin insanlar açısından tehdit oluşturması, insandan insana bulaşma yeteneği kazanmalarından sonra söz konusu olmaktadır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

Koronavirüslerin, insanlarda basit soğuk algınlığından Ortadoğu Solunum Sendromu (Middle East Respiratory Syndrome, MERS-CoV) ve Ağır Akut Solunum Sendromu (Severe Acute Respiratory Syndrome, SARS-CoV) gibi değişik şiddette klinik tablolar gösteren türleri vardır.[7] 2002 yılında, Çin'in Guangdong eyaletinde başlayan SARS-CoV 17 ülkeye yayılmış ve 774 kişi hayatını kaybetmişti. MERS-CoV ise, Eylül 2012'de Suudi Arabistan'da başlamış ve dünya genelinde 27 ülkeyi etkileyerek 861 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. [8]

Yeni koronavirüs ilk kez 29 Aralık 2019'da, Çin'in Wuhan şehrindeki

[7] "Corona (Korona) Virüsü Nedir?" Sağlık Rehberi, *MEDICANA*, 28 Mart 2020, "https://medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/9023/corona-korona-virusu-nedir

[8] "Corona virüs nasıl ortaya çıktı? Korona virüs ilk olarak nerede ve ne zaman görüldü, nasıl bulaştı ve yayıldı?" *Sabah*, 13 Mart 2020, https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/03/13/corona-virus-nasil-ortaya-cikti-korona-virus-ilk-olarak-nerede-ve-ne-zaman-goruldu-nasil-bulasti-ve-yayildi

deniz ürünleri ve canlı hayvan satan bir markette çalışan dört kişide ve aynı günlerde bu marketi ziyaret eden çok sayıda kişide akciğer enfeksiyonu (pnömoni) bulgularının tespit edildiğinin açıklanmasıyla gündeme geldi. Virüsün çıkış yeri olduğu düşünülen Wuhan'daki hayvan pazarı Çinli yetkililerce 1 Ocak 2020'de kapatıldı ve yaklaşık bir hafta sonra, 7 Ocak 2020'de, Çin tarafından yeni bir koronavirüs tanımlandı.[9] Çin'in Hubei Eyaleti Wuhan kentinden kaynaklanan ilk yeni koronavirüs (novel coronavirüs) vakası, 13 Ocak 2020'de Tayland Kamu Sağlığı Bakanlığınca laboratuvar onaylı olarak 2019-nCoV biçiminde rapor edildi.[10] DSÖ, koronavirüs kaynaklı hastalığa 11 Şubat 2020'de COVID-19 adını verdi.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Wuhan şehrinde canlı hayvan marketini ziyaret edenlerde ortaya çıkan ve insandan insana bulaşma yeteneği kazanmış olan COVID-19'un genomunun SARS koronavirüsüyle %70 benzerlik gösterdiği bildirilmektedir. COVID-19'un belirtileri; inatçı ateş, kuru öksürük ve nefes darlığı olarak sayılabilir. Virüs, çoğunlukla bağışıklık sistemi zayıf olan ileri yaş grubu insanlar ve bağışıklık sistemi zayıf olan kanser, böbrek yetmezliği vb. hastalığı olan kişilerde öldürücü nitelikte pnömoni gibi solunum sistemi yetmezliklerine neden olabilmektedir. COVID-19 örneğinde olduğu gibi, bir hastalığın pandemi olabilmesi için insanlar arasında hızlı ve kolay yayılım göstermesi ve tüm dünya ülkelerini tehdit eder boyutta olması gerekir.

COVID-19 pandemi olarak ilan edildiğinde, bu hastalığa karşı koruma sağlayacak bir aşı mevcut değildi. DSÖ, COVID-19'dan korunmak için aşağıda belirtilen önlemlerin yararlı olacağını ifade ediyordu:[11]

---

[9] "Corona virüs nasıl ortaya çıktı? Korona virüs ilk olarak nerede ve ne zaman görüldü, nasıl bulaştı ve yayıldı?" *Sabah*.

[10] "Novel Coronavirus (2019-nCoV) SITUATION REPORT – 1, 21 Ocak 2020", *World Health Organization*, erişim 20 Mart 2020, " https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf

[11] MEDICANA, "Corona (Korona) Virüsü Nedir?"

-Enfekte olmuş kişilerle yakın temastan kaçınılması,

-Ellerin sık aralıklarla en az 20 saniye sabun ve su ile yıkanması; sabun ve suyun bulunmadığı durumlarda alkol bazlı el antiseptiğinin kullanılması,

-Çiftlik veya vahşi hayvanlarla korunmasız temastan kaçınılması,

-Enfekte olunması halinde mesafenin korunması, öksürürken, hapşırırken tek kullanımlık kâğıt mendil ile ağızın ve burnun kapatılması; kâğıt mendil bulunmaması halinde dirsek içinin kullanılması, ellerin yıkanması; gözlere, buruna ve ağıza dokunmaktan kaçınılması,

-Enfekte olan kişilerin dokunduğu yüzeylerin dezenfekte edilmesi,

-Et, yumurta gibi hayvansal gıdaların iyice pişirilmesi,

-Hastalananların mümkünse kalabalık yerlere girmemesi, girmek zorunda kalınıyorsa ağız ve burnun kapatılması, mümkünse tıbbi maske kullanılması.

COVID-19, hastalanan bireylerin öksürmeleri, hapşırmaları ve aksırmaları ile ortama saçılan damlacıkların solunması ile bulaşmaktadır. Hastaların solunum parçacıkları ile kirlenmiş yüzeylere dokunulduktan sonra ellerin yıkanmadan göz, burun veya ağıza götürülmesi ile de virüs alınabilir.[12] Hastalık nispeten yavaş bir seyir göstermektedir. İlk birkaç gün daha hafif şikâyetler (ateş, boğaz ağrısı, halsizlik gibi) görülmekte, sonrasında öksürük, nefes darlığı gibi belirtiler eklenmektedir.[13] Hastalar genellikle 7 günden sonra hastaneye başvuracak kadar ağırlaşmaktadır. 60 yaş üstü olanlar; kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı, kanser gibi ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olanlar ve sağlık çalışanları COVID-19'dan en çok etkilenen grupları oluşturmaktadır.[14]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[12] T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nasil-bulasir

[13] T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, https://covid19.saglik.gov.tr/tr/sss/halka-yonelik.html

[14] T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid19-kimler-risk-altinda

COVID-19 benzeri salgınlarda ulusal ve uluslararası düzeyde hızlı ve etkin hareket edilmesi önem kazanmaktadır. Böylesi bir krizin karmaşık dinamiklerini çözümlemede ve buna ilişkin etkin alternatif politikaları uygulayabilmede bilim insanlarının ağ analizinden, epidemiyolojiye kadar uzmanlıklarını değerlendirmek gerekmektedir. Küresel salgınla ilgili veri toplama, verileri rasyonel değerlendirme, verilerin şeffaflığı ve paylaşılabilirliği özel bir çaba gerektirmektedir.[15] Bu çaba, soruna ilişkin daha etkin mücadele için vazgeçilmezdir.

2. COVID-19 Sürecinde Türkiye'deki Gelişmeler ve Türkiye'nin Stratejisi

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

COVID-19'un, devletler açısından kısa vadede yol açtığı etkilerin başında, bütün devletlerin günümüzde tehdit olarak algıladığı savaş, çatışma, terör, ayaklanma, sınır güvenliği, göç, ekonomik kriz benzeri tehditlerden farklılaşan biçimde ortaya çıkışı ve yayılması gelmektedir. ABD (Amerika Birleşik Devletleri) gibi süper güç dahil birçok devletin koronavirüs tehdidini henüz algılamadan bu krizin pençesine yakalanması ve buna dair planlı ve başarılı bir "savunma" stratejisinden yoksunluğu bu tehdidin asitmerisini göstermek bakımından önemli bir kriter olarak görülebilir.

COVID-19 salgının ortaya çıkışı ve yol açtığı etkiler açısından bakıldığında, ABD'li bilim insanı Edward N. Lorenz'in mimarı olduğu "Kelebek Etkisi" olarak adlandırılan yaklaşımın oldukça elverişli bir perspektif sunduğu görülmektedir. Unsurlarından sadece birisi "Kelebek Etkisi" olan Kaos Teorisi, fizik ve matematik gibi pozitif bilim orijinli bir yaklaşım olmakla birlikte psikoloji, sosyoloji ve ekonomi gibi sosyal bilimlerde günümüz olgu ve olaylarını anlamada sıkça başvurulan bir

[15] Marianna Belloc, Paolo Buonanno, Francesco Drago, Roberto Galbiati ve Paolo Pinotti, "Cross-country correlation analysis for research on COVID-19," Erişim 28 Mart 2020, https://voxeu.org/article/cross-country-correlation-analysis-research-covid-19

teoridir. Lorenz'in meteoroloji alanında matematiksel hesaplamalara dayalı olarak geliştirdiği model, dünyanın bir köşesinde meydana gelen küçük bir değişikliğin, bir başka noktasında devasa boyutlarda sonuçlar yaratabileceği varsayımı üzerine kurulmuştur. Lorenz, varsayımını ortaya koyarken Amazon Ormanları'nda bir kelebeğin kanat çırpmasının ABD'de fırtınaya sebep olabileceği örneğini vermektedir. James Gleick ise, Lorenz'den sonra geliştirdiği Kaos adlı çalışmasında aynı varsayımı, "Çin'de kelebek kanat çırptığında Atlantik'te fırtına çıkar" şeklinde örneklendirmektedir.[16] Gleick'in örneğindeki gibi COVID-19 salgını Çin'deki bir kentte ortaya çıktı ve Atlantik'ten daha öteye tüm dünyaya yayılarak büyük bir felakete dönüştü. Başladığı noktadan hızla yayılarak, insan yaşamını tehdit etmesi sonucu ekonomik sistemleri, devletleri, uluslararası örgütleri, uluslararası işbirliklerini ve dünyadaki tüm etkileşimleri sarsmakla kalmayıp belirsizliklerle dolu bir sürece soktu. COVID-19 salgınının mevcuttaki, yakın ve uzak gelecekteki etkilerinin belirsizliği ve tam olarak kestirilemeyişi Kaos Teorisi'ndeki belirsizlik durumunu hatırlatmaktadır. Kaos Teorisi'nde düzensiz ve rastgele görünen şeylerin bütüncül olarak incelendiğinde bir düzenlilik içerdiği sonucuna varılmaktadır. Buradan hareketle küresel sistemde bugünlerde yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlıklara rağmen COVID-19 sonrası yeni bir kararlılık ve düzenlilik noktasına erişilebileceğini tahmin etmek zor değildir.

COVID-19 salgınına karşı mücadele konusunda devletlerin tekdüze ve yeknesak bir model benimsemeleri olanağı henüz mümkün değildir. Bu konuda her devletin kendi modelini geliştirme çabası içinde olduğu; yaşanan kötü örneklerin olumsuzluklarından ders çıkararak bir yol haritasının belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. COVID-19'un hızla yayılmasından ötürü öncelikle devlet düzeyinde alınan tedbirlerin

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[16] James Gleick, *Kaos* çev. İlkay Alptekin Demir. (İstanbul: Alfa Basım Yayınları, 2018).

bilinmesinin, COVID-19 tehdinin yarattığı etkinin anlaşılmasında yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de salgının başladığı andan 28 Mart 2020 tarihine kadar alınan tedbirler üzerinde durulacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığınca, COVID-19 ile mücadeleye yönelik olarak, 10 Ocak 2020'de, alanında yetkin 31 bilim insanından oluşan Koronavirüs Bilim Kurulu oluşturuldu. Sağlık Bakanı başkanlığında oluşturulan kurulda enfeksiyon, mikrobiyoloji, viroloji, halk sağlığı, iç hastalıkları, yoğun bakım ve göğüs hastalıkları uzmanı akademisyenler yer aldı.[17] Türkiye, Bilim Kurulu'nun aldığı kararlara uygun olarak COVID-19'a karşı mücadelesini sürdürmektedir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

COVID-19'a karşı kullanılabilecek bir aşı olmaması nedeniyle dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de alınan tedbirler, hastalığın yayılmasının önlenmesine ve özellikle kişisel hijyen kurallarına uyulmasına yönelik geliştirildi. Bu süreçte Sağlık Bakanlığı web sayfasında "COVID-19 Hakkında Bilgiler", "Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Nedir?", "Ellerimizi Nasıl Yıkamalıyız?", "Ellerimizi Ne Zaman Yıkamalıyız?", "Yeni Koronavirüs Hastalığından Korunma Yolları Nelerdir?", "Koronavirüs Riskine Karşı 14 Kural", "COVID-19 Görülen Ülkelerden Birinden Geldiyseniz" başlıklı videolar ve kamu spotlarıyla kamuoyunun bilgilendirilmesi amaçlandı.[18]

Komşu ülke İran'da COVID-19'dan kaynaklanan ölümlerin görülmesi üzerine Türkiye, 25 Şubat 2020 itibariyle bu ülkeden Türkiye'ye girişleri geçici olarak durdurdu.[19] Mart 2020'nin başından itibaren, yazılı ve görsel medyada, COVID-19'a karşı ilginin arttığı görüldü. Bu dönemde COVID-

---

[17] "Türkiye'nin koronavirüsle mücadele politikasına 'Bilim Kurulu' yön veriyor," *AA*, 24 Mart 2020, https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yon-veriyor/1777215

[18] T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 25 Mart 2020, https://covid19.saglik.gov.tr/tr/videolar

[19] "Türkiye koronavirüs konusunda teyakkuzda", *DW*, 25 Şubat 2020, "https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-koronavir%C3%BCs-konusunda-teyakkuzda/a-52524856

19'un ne olduğu, nasıl yayıldığı, korunma tedbirlerinin neler olabileceği, Türkiye'de yeterli tanı kiti, yoğun bakım ünitesi, solunum destek cihazı, laboratuvar ve sağlık personeli olup olmadığı ve ülkenin sağlık altyapısının bu sorunla baş etmede yeterliliği, tartışılan konuların ön sıralarında yer aldı. Bu süreçte, medyada bilimselliği tartışılır iddiaların da gündeme getirildiğine tanık olundu.[20]

COVID-19 ile mücadelede uyulması gereken kararlar, teşkil edilen Bilim Kurulu'nun önerilerine uygun olarak, ilgili bakanlıklarca alınmaktadır.[21] Bu bağlamda, sosyal mesafelenmenin sağlanması ve insanların bir araya gelmelerinin önlenmesi amacıyla alınan aşağıdaki kararların günlük yaşamı doğrudan etkilediği ifade edilebilir.[22]

-Halka ülke dışına seyahat etmemeleri uyarısı yapıldı. Sağlık Bakanı, 8 Mart 2020'de, yurt dışından son 14 gün içinde Türkiye'ye dönenlerin, ilk 14 günlerini evlerinde geçirmeleri (izolasyon) gerektiğini ifade etti.

-İlkokullar, ortaokullar ve liseler 16 Mart-23 Mart 2020 tarihleri arasında tatil edildi. Devam eden süreçte, bu süre Nisan ayının sonuna kadar uzatıldı. Öğrencilerin ara tatil sonrası uzaktan eğitim alması planlandı.

-16 Mart 2020 tarihinden itibaren ülke genelinde eğlence yerlerinin (pavyon, diskotek, bar, gece kulüpleri) faaliyetleri geçici süreyle durduruldu.

-Umreden dönenlerin bir kısmı Ankara ve Konya'daki öğrenci yurtlarında karantina altına alındı. Sağlık Bakanı, umreden dönenlerin

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[20] Corona virüs sonrası kelle paça ve işkembe satışları patladı," *NTV*, 21 Mart 2020, https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/corona-virus-sonrasi-kelle-paca-ve-iskembe-satislari-patladi,CPpx_FPFoUKhgUEG6Ors6A/AhxlxQINAEKDKyi4XjCouw

[21] T.C. Sağlık Bakanlığı, erişim 26 Mart 2020, https://covid19.saglik.gov.tr/tr/alinan-karalar.html

[22] "Koronavirüs: Türkiye'de vaka sayısı kaç oldu, Covid-19'a karşı hangi önlemler alındı?" *BBC*, 27 Mart 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51576487

sağlık taramasından geçirildiğini, şüphelilerin hastaneye kaldırılıp testlerinin yapıldığını açıkladı.

-COVID-19 tehlikesi ortadan kalkıncaya kadar cami ve mescitlerde cemaatle namazlara ara verildi.

-19 Mart 2020'de Cuma günü ile kandil gecesi cami ve mescitlerin kapalı tutulması kararlaştırıldı.

-Yükseköğretim Kurulu Başkanlığınca, 26 Mart 2020'de, 2019-2020 Akademik yılı Bahar dönemine yüz yüze eğitim yerine uzaktan eğitim ile devam edileceği açıklandı.[23]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 5 Mart 2020'de yaptığı açıklamada yurtdışından dönen herkesin potansiyel virüs taşıyıcısı olduğunu ifade etti. Bakan, yaptığı açıklamada, "Yurt dışına giden kişilerin dönüşlerinde 14 gün kendilerini evde izole etmelerini, zorunlu olmadıkça dışarı çıkmamalarını, riskli vatandaşlarımız 60-65 yaş üstündekilerin, altta riskli bir hastalık durumu olmasa bile mümkün mertebe dışarı çıkmamalarını, kalabalık ortamlara girmemelerini istiyoruz. Çünkü yaşlılar için daha risk oluşturduğunu biliyoruz" ifadelerine yer verdi. Mart 2020 sonlarına doğru, alınan tedbirler kapsamında 65 yaş üstü vatandaşların sokağa çıkmaları sınırlandırıldı. İlave olarak, askere uğurlama eğlenceleri yasaklandı; berber, kuaför, güzellik salonlarının çalışmaları ikinci bir duyuruya kadar durduruldu; futbol, hentbol, voleybol, basketbol ligleri ertelendi;[24] alışveriş merkezlerinin çalışma saatleri 12.00-20.00 olarak düzenlendi;[25] şehir içi ve şehirlerarası çalışan toplu taşıma araçlarının,

[23] "Son dakika haberi: YÖK Başkanı Saraç: Üniversitelerde bahar dönemi uzaktan eğitim ile yapılacak," *Habertürk*, 26 Mart 2020, "https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-yok-baskani-sarac-universitelerde-bahar-donemi-uzaktan-egitim-ile-yapilacak-2625761

[24] Corona virüsü yasakları," *Sözcü*, 29 Mart 2020, "https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/corona-virusu-yasaklari-5694543/

[25] "AVM'lerde sessizlik," *Milliyet*, 25 Mart 2020, https://www.milliyet.com.tr/gundem/avmlerde-sessizlik-6173770

araç ruhsatında belirtilen yolcu taşıma kapasitesinin yüzde 50'si oranında yolcu kabul etmeleri kararlaştırıldı.[26] Kamuda ihtiyacı karşılayacak kadar personelin bulundurulması koşuluyla, çalışanlara, uzaktan çalışma, dönüşümlü çalışma gibi esnek çalışma yöntemi uygulanabilmesine ve idari izin verilmesine yönelik genelge yayımlandı.[27] Halkın dışarıya çıkmamasına yönelik olarak "Evde kal!" ve "Hayat eve sığar!" çağrıları kamu görevlilerince yazılı ve görsel medyada yoğun olarak kullanılmaya başlandı.

Türkiye genelinde sokağa çıkma yasağı konulmaması, "Herkes kendi olağanüstü halini (OHAL) ilan etsin!"[28] yaklaşımının benimsenmesi, alınan tedbirler ve yetkililerin yaptığı uyarılar sonucunda konulan kısıtlamalar çerçevesinde çalışmak zorunda olmayanlar, diğer insanlarla teması kesmeye yönelik olarak evlerine kapandılar, sokaklar boşaldı. Ailelerin, sokağa çıkmaksızın tüm aile bireyleri ile birlikte yaşamaya uyum sağlaması kolay olmadı. Yetkililer tarafından televizyon kanallarından yapılan uyarılar ve COVID-19'a yönelik tartışma programlarının etkisiyle insanlar gereğinden fazla ellerini yıkamaya ve kolonya ile temizlemeye başladılar. Günlük ihtiyaçlar, genellikle aile fertlerinden biri tarafından alışveriş merkezlerinden kredi kartları kullanılarak olabildiğince kısa sürede temin edilmeye çalışıldı. Alışveriş dönüşü, alışverişi yapan ayakkabısını ev girişinin dışına bıraktıktan sonra eve girip ellerini yıkayarak ve kolonya ile temizleyerek diğer aile fertlerini dışarıdan getirebileceği virüse karşı

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[26] "Yolculukta yeni mesafe," *Hürriyet*, 24 Mart 2020, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yolculukta-yeni-mesafe-41477144

[27] "Son dakika: Kamu kurum ve kuruluşlarına esnek ve uzaktan çalışma uygulaması için izin verildi," *Yeni Asır*, son güncelleme 23 Mart 2020, https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/03/22/son-dakika-kamu-kurum-ve-kuruluslarina-donusumlu-esnek-ve-uzaktan-calisma-uygulamasi-icin-izin-verildi

[28] "Sağlık Bakanı: Herkes kendi OHAL'ini ilan etsin," *Hürriyet*, 20 Mart 2020, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/saglik-bakani-herkes-kendi-ohalini-ilan-etsin-41473273

korumaya çalıştı. 65 yaş üstü bireyler, evin uygun olması halinde ayrı bir odada korunmaya çalışıldı.

COVID-19'un dünya genelinde yayılması ve sonuçları, evlerde en çok izlenen haber olarak dikkat çekti. Sağlık Bakanının, her akşam yaptığı basın toplantısında gün içinde ülkede COVID-19 tespitine yönelik yapılan test, şüpheli vaka, tedavisi devam eden hastalar ile hayatını kaybedenlerin sayısı kamuoyu ile paylaşıldı. 26 Mart 2020 tarihinden itibaren genel ve güncel istatistiki verilere Sağlık Bakanlığı resmi internet sayfasından ulaşılabilmesine olanak sağlandı. Bilim Kurulu üyeleri bilgi ve tecrübe paylaşımı maksadıyla 26 Mart 2020 tarihinde Çinli yetkililer ve bilim insanları ile üç saat süren video konferans gerçekleştirdi.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Bilim Kurulu, gelişmeleri izleyerek ihtiyaç duyulması halinde, alınan tedbirleri sürekli güncelledi. Alınan tedbirler, koronavirüs vaka sayısının kısa zamanda artarak ülkenin sağlık yapısının üstesinden gelemeyeceği rakama ulaşmasının engellenmesine yöneliktir. 27 Mart 2020 tarihi itibariyle Türkiye'de 5698 koronavirüs vakası tespit edildi, yaşamını yitirenlerin sayısı ise 92'ye ulaştı. Bu tarihe kadar ülke genelinde 47.823 test yapıldı.[29]

COVID-19, ülke genelinde ekonomiyi olumsuz etkiledi. Türkiye'de faaliyet gösteren Vestel, Sarar, Anadolu Isuzu, OYAK Renault, Honda, Mercedez-Benz, Ford Otosan, Toyota, MAN, TOFAŞ firmaları belirli sürelerde üretime ara vereceklerini ya da üretimi azaltacaklarını açıkladılar.[30] COVID-19 salgınının etkilerini azaltmak için Cumhurbaşkanı Recep

[29] "Türkiye'de Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) ile ilgili mevcut durum," T.C. Sağlık Bakanlığı, 27 Mart 2020, https://twitter.com/saglikbakanligi/status/1243621086635405314?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5 Eembeddedtimeline%7Ctwterm%5Eprofile%3Asaglikbakanligi&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.saglik.gov.tr%2FTR%2C3187%2Fbasin-merkezi.html

[30] "Corona nedeniyle üretimleri durduran dev firmalar," *Sözcü*, 26 Mart 2020, https://www. sozcu.com.tr/2020/ekonomi/corona-nedeniyle-uretimleri-durduran-dev-firmalar-5703935/

Tayyip Erdoğan tarafından 18 Mart 2020 tarihinde Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi açıklandı.[31]

Cumhurbaşkanının 27 Mart 2020'de açıkladığı önlem paketi kapsamında yurtdışı uçuşlar tamamen durduruldu; şehirlerarası yolculuklar valilik iznine bağlandı; kamuda olduğu gibi özel sektörde de minimum personelle esnek çalışma sisteminin uygulanmasına geçildi; piknik alanları ve ören yerleri hafta sonları kapatıldı; tüm illerde valilerin başkanlığında pandemi kurulları oluşturularak alınan tedbirlerin izlenmesi, ihtiyaç duyulması halinde ilave tedbirlerin bu kurullarca alınması kararlaştırıldı. .[32]

Devletlerin hızlı kararlar alarak uygulama zorunluluğu, ulusal sınırlar dahilindeki bütün insanların her türlü hayati faaliyetini öngörülemeyecek süreyle yavaşlatması ya da tamamen durdurması, salgının travmatik etkileri ve sonuçlarıyla baş edebilmenin yükleyeceği her türlü sorumluluk ulus-devlet temelli örgütlenmenin güçlü olması zorunluluğunu yeniden hatırlatmaktadır. Görülüyor ki, devletlerin COVID-19 stratejilerinin başarısı, sadece ekonomik ve teknolojik bakımdan güçlü olmalarıyla bağlantılı olmayıp aynı zamanda güçlü siyasal yapıları, organize devlet teşkilatına sahip olmaları ve olağanüstü durumlara hazırlanma kapasiteleriyle doğru orantılıdır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

3. COVID-19 Krizi: Ulusal ve Uluslararası Sistemdeki Değişim ve Türkiye

20. yüzyıl boyunca Uluslararası İlişkiler disiplini, dünyada meydana gelen radikal değişim dönemlerinin (sıçrama ya da çöküş) yarattığı etkileri

[31] "Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi", *Antalya Ticaret ve Sanayi Odası,* 20 Mart 2020, https://www.atso.org.tr/detay/2/2/1/7591/ekonomik-istikrar-kalkani-paketi.html

[32] "Koronavirüsle mücadele kapsamında 7 maddelik yeni önlem paketi," 28 Mart 2020, *Nethaber*, https://www.nethaber.com/gundem/koronaviruslu-mucadele-kapsaminda-7-maddelik-yeni-onlem-paketi-16779

farklı analiz düzeyleri bakımından ele almaktadır. Uluslararası İlişkiler çalışmalarında çoğunlukla I. Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrası, Küreselleşme ve 11 Eylül, bir referans noktası oluşturmaktadır. Disiplinin teorik ve kavramsal çerçevesinin oluşumunda da bu referans noktalarının önemi göz ardı edilemez. II. Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra disipline hâkim olan paradigmalardaki değişimler de bu çerçevede değerlendirilmelidir.

COVID-19'un da yukarıda sıralananlar gibi yeni dönemde COVID-19 öncesi ve sonrası dönem şeklinde bir referans noktası ve analiz çerçevesi olarak Uluslararası İlişkiler terminolojisine gireceği düşünülmektedir. COVID-19 sonrasında, özellikle Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ekseninde kapsamlı bir tartışma süreci yaşanacağı beklenmektedir. Bu süreçte gündeme getirilebileceği düşünülen konular/sorunlar ve bunlara ilişkin öngörüler aşağıda açıklanmaktadır. Dünya düzeninde, devlet düzeyinde ve birey yaşamında değişimi çağrıştıran gelişmeleri, bu çalışmada tespit edilenlerle sınırlamak uygun görülmemeli; yaşanan dinamik sürecin, önümüzdeki dönemde, farklı tartışma alanları da açabileceği düşünülmelidir. COVID-19 sürecinin dünyada ve Türkiye'deki seyri ve neticelenmesinin ardından bu süreçteki başarı ya da başarısızlık, aynı zamanda ulus-devlet örgütlenmelerinin, uluslararası/uluslarüstü entegrasyonların, uluslararası örgütlenme ve işbirliğinin de başarı kriteri haline gelecektir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

3.1. Devletler ve COVID-19

COVID-19 salgını, küresel ölçekte yaşamı durduran niteliği, dünyayı siyasi, sosyal ve ekonomik olarak etkileme kapasitesi ile küresel bir tehdit olarak görülmelidir. COVID-19 salgınının yayıldığı dönemde Türkiye örneğinde daha önce zikredilen tedbirlerin, benzer biçimde, diğer ülkelerde de alındığı görüldü. Buna rağmen COVID-19 tehdidinin klasik tehditlerden farklılığı ve öngörülemezliği yüzünden devletlerin hazırlıksız

yakalandığı söylenebilir. Salgının yakın geçmişte yaşanmış benzer örneklerden hareketle öneminin yeterince kavranamaması, devletlerin karar süreçleri bakımından çeşitli etkilere yol açtı. Birçok devlet yanlış, eksik ya da geç kalınmış kararlar yüzünden ağır bedellerle yüz yüze kaldı. Bazı devletler ekonomik dengenin bozulma olasılığına karşı temkinli olmak pahasına, krizi önlemede hızlı ve radikal kararlar alamazken büyük bir risk üstlenmiş oldular. Bazıları ise sağlık otoritelerinin uyarı ve önerilerini dikkate almada ve uygulamada acele hareket edememeleri yüzünden sağlık sistemleri başta olmak üzere ekonomik ve siyasal çöküş tehlikesi içine düştüler.

COVID-19'un ortaya çıktığı ve küresel ölçekte yayıldığı ilk üç aylık dönemde yaşananlar, sınır tanımayan tehditlerde/sorunlarda küresel işbirliğinin önemini bir kez daha vurgularken, beraberinde, halen devam etmekte olan uluslararası kuruluşların etkinliğinin sorgulanmasına ilişkin tartışmayı da gündemin ön sıralarına taşıdı. Bu ve benzeri krizlerle mücadelede uluslararası kurumsal yapıların yetersizliği ve bu konudaki normlara/kurallara olan gereksinimin daha fazla arttığı gerçeği ile yeniden yüzleşme yaşanmasına yol açtı. COVID-19 salgınında da görüldüğü üzere küresel bir tehdit, ülkelerin bireysel çabalarıyla önlenememektedir. Sağlık alanında küresel düzeyde norm ve standart belirleyen yegâne uluslararası uzmanlık kuruluşu[33] olan DSÖ, pandemi ilanından yaklaşık kırkbeş gün sonra, 27 Mart 2020 tarihinde 199 ülkede/bölgede COVID-19 vakası görüldüğünü ve 21.031 kişinin hayatını kaybettiğini açıklamaktadır. Dünya genelinde COVID-19'un ne zaman kontrol edilebileceği henüz bilinmemektedir. Kontrolün sağlanacağı tarihe kadar bu sayının daha yüksek rakamlara ulaşacağı beklenmektedir.

Devletlerin, gerçekçi öngörülere dayalı acil durum senaryo hazırlama kapasitesinin geliştirilmesi ve bu senaryolara uygun planların/hazırlıkların

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[33] "Dünya Sağlık Örgütü (WHO-DSÖ)", 31 Ocak 2019, T.C. BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353797

-devlet düzeyinde, olağanüstü durumlarda ekonominin kesintisiz sürdürülebilmesi amacıyla kullanılacak yedek akçenin hazır bulundurması da dâhil- önceden yapılması gereği, COVID-19 sonrası tartışılması beklenen konulardandır.

Krize hazırlık bağlamında uygun bir örnek olarak Almanya gösterilebilir. Alman Meclisi'ne sunulan 03 Ocak 2013 tarihli Kamu Güvenliği ve Risk Analizi raporunda,[34] incelenen iki senaryodan ikincisinde mutasyona uğramış yeni SARS-koronavirüsün, Güneydoğu Asya'daki bir hayvan pazarından çıkacağı öngörülmektedir.[35] Acil durum senaryolarının gerçekçi olabilmesi, farklı alanlarda uzmanların katılımıyla gerçekleştirilecek çalışmayı gerektirmektedir.[36] Bu noktada, acil durum planlarına sahip olmanın önemi ile birlikte ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla planlara uygun hazırlığın yapılması ihtiyacı da vurgulanmalıdır. Alman hükümetinin COVID-19 sürecinde diğer ülkelerden daha başarılı olması halinde bu plana uygun hazırlığa önceden sahip olduğu ileri sürülebilir, başarısız olunması durumunda ise Merkel yönetimi sarsılacaktır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

3.2. Uluslararası Örgütlenmeler ve Entegrasyonlar ve COVID-19

COVID-19 salgınında ortak bir tutum ve liderlik sergileyememesi nedeniyle çok devletli yapılar, Avrupa Birliği örneğinde tartışmaya açılarak,

---

[34] *Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz Drucksache* 17/12051, (Deutscher Bundestag-17.Wahlperiode, 2013)

[35] "Almanların 8 yıllık corona virüsü raporu ortaya çıktı!", *Sözcü*, 24 Mart 2020, https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/almanlarin-8-yillik-corona-virusu-raporu-ortaya-cikti-5700592/, *Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz Drucksache 17/12051*, (Deutscher Bundestag-17.Wahlperiode , 2013), p.60.

[36] Alman Kamu Güvenliği ve Risk Analizi Raporu, Robert Koch Enstitüsünün yanı sıra Federal Yapı ve Bölgesel Planlama Dairesi, Federal Kamu Güvenliği ve Afet Yardım Dairesi, Federal Bilgi Teknolojileri Güvenliği Dairesi, Tarım ve Beslenme Kurumu, Federal Teknik Yardım Kurumu, Federal Ağ Ajansı, Paul Ehrlich Enstitüsü, Silahlı Kuvvetler Kuvvet Koruma Komutanlığının katılımıyla hazırlanmıştır (Yazarların notu).

ulus-devlet anlayışı özellikle kıta Avrupa'sında daha çok seslendirilecektir. Bunun örneğini, COVID-19'un yayıldığı bir dönemde Bulgaristan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı Krasimir Karakaçanov'un bir röportajda yaptığı açıklamada görmek mümkündür. Karakaçanov, "Büyük devletler sınırlarını kapattı, Avrupa dayanışması fikri nereye gitti?" sorusunu, "Avrupa'da vatandaşların yararına çalışan tek kurumun pahalı Avrupa bürokrasisinin değil, ulus devletin kendisi olduğu ortaya çıktı. Avrupa bürokrasisi, ulus devletleri yok etmek için direktifler yayımlayarak eşcinsel evliliklerle meşguldü. Şimdiye kadar Avrupa'dan tek maske almadık. Türkiye ve Çin'den geldi." sözleriyle yanıtladı.[37]

COVID-19 salgını esnasında AB üyesi ülkeler, birlik içinde hareket etmek yerine, kendi vatandaşlarını korumaya yönelik olarak, soruna bireysel çözüm üretmeyi tercih ettiler ve diğer birlik üyelerine karşı izolasyon uyguladılar. Bu bağlamda AB'nin önemli ülkelerinden Almanya, 16 Mart 2020 tarihinden itibaren Avusturya, Danimarka, Fransa, İsviçre ve Lüksemburg sınırlarında kontrollerin yeniden başlatılacağını açıkladı. Macaristan, İtalya vatandaşlarının ülkeye girişini yasakladı; Fransa'da aşırı sağcılar, sınırlarda kontrolün yeniden başlatılması gerektiğine dikkat çektiler. Bu tutum, birlik duygusunun yanı sıra AB bünyesinde serbest dolaşıma olanak sağlayan Schengen düzenlemelerini de olumsuz etkileyecektir.[38] Schengen kısıtlamaları yüzünden kimlik kontrolü olmaksızın sınırları geçerek ülkelerinden başka yerde çalışmakta olan kesim için oldukça zor bir duruma yol açacaktır. 2018 yılında 1.9

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[37] "Bulgaristan'dan son dakika coronavirüs açıklaması: "AB'den destek gelmedi," *Sabah*, 21 Mart 2020, https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/21/bulgaristan-son-dakika-coronavirus-aciklamasi-abden-destek-gelmedi

[38] "Corona virüs çıktı Schengen bozuldu," *Sabah*, 16 Mart 2020, https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/03/16/koronavirus-cikti-schengen-bozuldu

milyondan fazla kişinin çalışmak için sınır geçtiği düşünülürse ekonomik açıdan yaratacağı olumsuz etkiler daha iyi görülecektir.[39]

BM'nin uzmanlık kuruluşlarından olan DSÖ, 7 Nisan 1948 tarihinde kurulmuştur, bir diğer ifadeyle, yaklaşık 72 yıllık deneyimi olan uluslararası bir oluşumdur. DSÖ'nün günümüzde 150 ülkede ofisi bulunmaktadır.[40] Dünya, aynı virüs ailesinden 2002'de SARS-CoV, 2012'de MERS-CoV deneyimini yaşamasının ardından sadece sekiz yıl sonra çok daha ağır koşullarda COVID-19 salgını ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda, uluslararası bir kuruluş olarak DSÖ'nün, COVID-19 salgınındaki etkinliğinin -özellikle COVID-19'un ortaya çıkmasından önceki aşamada Çin hükümeti ile yeterli düzeyde ortak çalışmasının mevcudiyeti, pandemi ilanındaki zamanlamasının uygunluğu, yapısal değişikliğe ihtiyacı olup olmadığı, görev ve yetkilerinin uyumu bağlamında- sorgulanmasının gerektiği düşünülmektedir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

3.3. ABD'nin Küresel Liderliği, Çin ve COVID-19

İnsan, mal ve hizmetin dolaşım serbestliği olarak tanımlanabilecek küreselleşme, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ivme kazandı. Batı, o dönemdeki konjonktürel üstünlüğünü esas alarak, küreselleşmeyi, gelişmiş ülkelerin lehine bir tablo yaratacağını öngörerek teşvik etti. Ancak, bu öngörü tam olarak gerçekleşmedi ve Çin, 20. yüzyılın son çeyreği ile 21. yüzyılın ilk yirmi yılında yakaladığı yüksek büyüme oranı ortalamasıyla 2019 itibariyle satın alma paritesine göre ABD'yi geçmeyi başardı. ABD, Çin'in maliyeti düşük üretim kapasitesiyle rekabet edememektedir. ABD, COVID-19'un ortaya çıkmasından Çin yönetimini sorumlu tutan tutumu ile Çin karşıtlığını sürdürmektedir, COVID-19 sonrasında da bu tutumdan vazgeçmeyeceği öngörülebilir.

---

[39] Raffaella Meninno ve Guntram Wolff, "As coronavirus spreads, can the EU afford to close its borders?," Economics in the Time of COVID-19, Editörler: Richard Baldwin ve Beatrice Weder di Mauro, *CEPR Press,* 87-91.

[40] "Who we are," *WHO*, erişim 25 Mart 2020, https://www.who.int/about/who-we-are

19. yüzyılda Napolyon'un yenilgisinin ardından güçler dengesi bağlamında oluşan Avrupa uyumunda; 20. yüzyılda I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası düzende dönemin büyük güçleri sorumluluk üstlendiler. Benzer biçimde, COVID-19'un ülkeleri tehdit ettiği ortamda dünyaya liderlik etmesi beklenen ABD ise farklı bir politika izledi. ABD, İngiltere dışında AB ülkelerine sınırlarını kapattı. Krizi, ekonomik fırsata çevirme anlayışıyla hareket eden ABD yönetiminin, Almanya'nın Tübingen kentindeki CureVac şirketinin COVID-19'a karşı aşı bulunmasında son aşamaya geldiğinde bu şirketle pazarlık yaptığı iddiası basına yansıdı. Trump'ın, üretilecek aşının sadece ABD'nin tekelinde olması için yüksek tutarda para teklif ettiği, ileri sürülen iddialar arasında idi. Bu gelişmeler Almanya ve Fransa tarafından ABD'nin, AB'ye ekonomik savaş açması olarak yorumlandı.[41] ABD'nin diğer taraftan kendi içinde COVID-19'a yönelik başarısız bir strateji yürüttüğü görüldü. Beyaz Saray'dan sağlık bürokrasisine kadar COVID-19'un gelişine hazırlıksız yakalanan ABD'nin, böylesi krizlere karşı koyabilme ve koordinasyon yeteneklerinin sorgulanmasına yol açtı.[42]

Çin ise bu süreçte dokuz uzmandan oluşan bir tıbbi ekiple birlikte büyük miktarda malzemeyi İtalya'ya gönderirken İspanya'ya da 500 bin maske yardımı yaptı. Krizlerde izlenilen tutum, kriz sonrasında işbirliği ya da karşıtlıkları şekillendirmektedir. ABD'nin COVID-19 salgını esnasındaki bu tutumu, COVID-19 sonrasında Çin önderliğinde Asya-Pasifik eksenli Yeni Dünya Düzenine geçişi kolaylaştırmaktadır. Bunun gerçekleşmesi; Çin'in, COVID-19'un menşe ülkesi olmasından kaynaklanan olumsuz imajla mücadelesindeki başarısı ve yeniden yüksek büyüme oranını kısa sürede yakalamasına olanak sağlayacak üretim

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[41] "Korona, AB ile ABD'yi de birbirine düşürdü," *Hürriyet*, 18 Mart 2020, https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/korona-ab-ile-abdyi-de-birbirine-dusurdu-41471591

[42] Kurt M. Campbell ve Rush Doshi, "The Coronavirus Could Reshape Global Order," *Foreign Affairs*, 18 Mart 2020.

gücünü harekete geçirmesiyle mümkün olacaktır. Çin'in, ihtiyacı olana yardım eli uzatan bir tutumla hareket etmesi, imajını düzeltmeye katkı sağlamaktadır. Çin'in bu süreçte imaj düzeltmeye yönelik olarak çok farklı dillerde düzenli olarak propagandaya yönelik makaleler, tweetler, mesajlar ve diplomatik misyonları aracılığıyla kamuoyu oluşturma çabalarını başarılı bir şekilde sürdürdüğü görüldü.[43] İtalya ve İspanya'nın yanı sıra İran'a da insani yardım gönderen Çin, bir yandan da ABD'yi, İran'ın salgın hastalıkla mücadelesini zorlaştırmakla suçlayarak uluslararası ortamda güç durumda bırakmaktadır.[44]

Salgının Çin'in Wuhan kentinde çıkması nedeniyle Çin'e yönelik karşıtlık, COVID-19 salgını sonrasında tanık olunabilecek muhtemel gelişmelerdendir. Dünya genelinde COVID-19'dan kaynaklı ölümlerin artması, uluslararası kamuoyunda Çin karşıtı bu kampanyanın kuvvetlenmesine neden olacaktır. İlave olarak, hastalığın nedenini ortadan kaldırması ve uluslararası topluma karşı daha duyarlı olması gerektiği yönünde, Çin'e Batı'dan gelecek baskı artacaktır. COVID-19 sarsıntısının devam etmesi nedeniyle hasar tespit çalışmalarının zaman alacağı, bu yüzden de Çin'e yönelik ne gibi yaptırımların uygulanabileceğine ilişkin belirsizlik de bir müddet devam edecektir.[45]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

3.4. Ekonomi, Değişen Dengeler, Sosyal Yapı ve COVID-19

COVID-19 salgınının ilk üç ay içinde yarattığı birey, toplum ve ülke düzeyindeki etkilerinin bir kısmı Türkiye örneğinde açıklanmıştı. COVID-19'un özellikle ekonomik alanda yaratacağı olumsuz etkiler, COVID-19

[43] Kurt M. Campbell ve Rush Doshi, "The Coronavirus Could Reshape Global Order"

[44] "Koronavirüs (Covid-19) sonrası küreselleşme bitti mi, yeni süreci Çin mi yönetecek?", BBC, 19 Mart 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51955474

[45] James Kraska, "China is Legally Responsible For Covid-19 Damage and Claims Could Be in the Trillions", 23 Mart 2020, https://warontherocks.com/2020/03/china-is-legally-responsible-for-covid-19-damage-and-claims-could-be-in-the-trillions/

sonrasında daha da belirginleşecektir. COVID-19, 21. yüzyılın ilk küresel salgını olmakla birlikte diğer salgınlardan farklı olarak ekonomik maliyetinin daha ağır ve uzun süreli olacağı görülmektedir. Devletler sadece salgının yayılmasını önleme ve hastaları tedavi etmekle değil, aynı zamanda salgının ekonomik hasarını azaltmaya yönelik tedbirler almakla da meşgul olacaklardır. Bu ağır yük, hükümetlerin gelir ve harcamaları ile finans kaynaklarının üzerindeki baskıyı artıracaktır.[46]

Kriz süresince üretimin durması/azalması nedeniyle yeterli mali kaynağa sahip olmayan şirketler küçülecek, ekonomik faaliyetlerine son verecek, el değiştirecek ya da devletlerin açıklayacağı destek paketleriyle kriz sonrasında yeniden toparlanmaya çalışacaklardır. Kriz süresinin uzaması, şirketler üzerinde yıkıcı tesirler yaratacak; güçlü ekonomik ve sağlık altyapısı olmayan devletler ise sosyal, ekonomik ve buna bağlı olarak siyasi çalkantılar yaşayabileceklerdir. Kriz yönetimindeki başarı ve krizin olabildiğince az hasarla atlatılması, önceden öngörülecek senaryolara dayalı hazırlıklarla mümkün olabilir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

COVID-19 salgını süresince yaşamın durması sonucu Çin'in önemli bir petrol ithalatçısı olarak talebindeki azalma, küresel düzeyde önemli bir enerji kaynağı olan petrolün değerini yitirmesine neden oldu. Ekonomisi petrol ihracatına bağlı ülkeler, COVID-19 salgını süresinin uzaması halinde bu gelişmeden olumsuz etkileneceklerdir. Rusya, bu ülkelerin başında gelmektedir. Rusya ve Suudi Arabistan'ın düşük seyreden petrol fiyatları nedeniyle bu haliyle üretimi sürdüremeyecekleri ortada iken kısa vadede bu durumdan bir çıkış yolu da öngörülememektedir. Orta Doğu'daki devletlerin birçoğu petrolün sağladığı ranta dayalı siyasal sisteme sahip oldukları için, Arap Baharı benzeri krizlerle karşılaşma

[46] Richard Hughes, "Safeguarding governments' financial health during coronavirus: Learning from past viral outbreaks," erişim 29 Mart 2020, https://voxeu.org/article/safeguarding-governments-financial-health-during-coronavirus

olasılıkları artmaktadır.[47] Rusya'nın da, COVID-19 sonrasında ekonomik olarak toparlanması zaman alacak olması nedeniyle Çin'le yakınlaşması beklenen bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Uygulamalarıyla küreselliği engelleyen, dünya liderliğini tartışılır hale getiren ABD'nin yanı sıra, kendi içinde birliğini korumakta zorlanacak bir AB, yeni dünya düzeninin kuruluşunu, Çin önderliğinde Asya-Pasifik bölgesine bırakmak durumunda kalabilir.

COVID-19'un önümüzdeki dönemde devletlerin siyasal rejimleri üzerinde çeşitli etkiler yaratabileceği öngörülmektedir. 27 Mart 2020 tarihindeki verilere göre,[48] -ülkelerin nüfusu dikkate alındığında- Çin'in COVID-19'un yayılmasını, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, daha kısa sürede ve daha az can kaybıyla kontrol altına aldığı ileri sürülebilir.[49] Ancak Çin'in Kasım 2019'un sonunda virüsün ilk tespit edilmesine rağmen bunu saklayarak hatta ilk rapor eden doktorları cezalandırması, uluslararası düzeyde önlemler için beş hafta kadar gecikme yaşanmasına

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

[47] Meliha Benli Altunışık, "Ortadoğu'da Derinleşen Kriz Koronavirüs, Düşen Petrol Fiyatları ve Yönetilemeyen Ülkeler," erişim 28 Mart 2020, https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/25/ortadoguda-derinlesen-kriz-koronavirus-dusen-petrol-fiyatlari-ve-yonetilemeyen-ulkeler-meliha-benli-altunisik/

[48] Dünya genelinde, 27 Mart 2020 tarihinde 199 ülkede/bölgede tespit edilen COVID-19 vaka sayısı 465.915, hayatını kaybedenlerin sayısı ise 21.031'dir. Bazı ülkelerdeki COVID-19 durumu: Çin'de tespit edilen 81.961 vakada 3293 kişi hayatını kaybetti. Aynı tarihte İtalya'da 7505 (74.386 vakada), İspanya'da 3434 (47.610 vakada), Fransa'da 1331 (24.920 vakada), İngiltere'de 463 (9533 vakada), Almanya'da 198 (36.508 vakada), ABD'de 884 (63.570 vakada), İran'da 2234 (29.406 vakada) insan hayatını kaybetti (DSÖ verilerinden derlenmiştir-Yazarların notu).
"Coronavirus disease (COVID-19) Situation Dashboard," *WHO*, https://experience.arcgis.com/experience/685d0ace521648f8a5beeeee1b9125cd

[49] Çin'in bazı bilgileri dünya kamuoyundan sakladığı ya da kısmen de olsa gizlediği iddiaları, önümüzdeki süreçte açıklığa kavuşacaktır (Yazarların notu). Bu konudaki iddialar için bkz. James Kraska, "China is Legally Responsible For Covid-19 Damage and Claims Could Be in the Trillions"

yol açtı. Dünya Sağlık Örgütü'nün soruna dahil olması da böylece gecikti. COVID-19'un Çin'deki etkileri Ocak ve Şubat aylarında dramatik biçimde kötüleşince Çin'in "Çernobil"i olarak nitelenen bu krizin Çin yönetimini zayıflatabileceği düşünüldü.[50] Batı tarafından demokratik olmamakla ve insan haklarına uymamakla eleştirilen Çin'in yayılımı önlemedeki hızı, önümüzdeki dönemde siyasetçiler tarafından devlet yönetimlerinde otoriterleşmenin yükselişine giden sürecin meşrulaştırılması amacıyla kullanılabilir. Bu gelişme, toplumlarda otoriter düşüncenin yükselmesini de beraberinde getirebilir. Aynı zamanda dünyada olumlu bir anlayış olarak yerleştirilmeye çalışılan sivil toplumcu ve dayanışmacı siyaset anlayışının yerini ulus-devletin daha katı denetimci rol üstlendiği, izolasyonist ve buyurgan bir devlet modelinin öncelenmesine yol açabilir.[51]

COVID-19'un önümüzdeki dönemde sosyal yaşamdan çalışma yaşamına, eğitimden sağlığa, kent ve çevre anlayışlarına, işletme kültüründen tüketim alışkanlıklarına kadar tüm alanları derinden etkileme potansiyeline sahip olduğu görüldü. Bundan sonra, sosyal hayatta, insanların taşıyıcılığı sorunu yüzünden olağan olarak karşılanan ilişkilerde şüpheciliğin artmasıyla alışkanlıklar değişecek, toplumlarda yabancılara karşı şüphe artacaktır. COVID-19 deneyimi, önümüzdeki süreçte, toplumlarda göç, sığınmacı ve yabancı olgusuna karşı önyargının kuvvetlenmesine, bir aşama sonrasında ise yabancı düşmanlığının artmasına neden olabilir. Bu durumda, yöneticiler, yabancılara karşı hoşgörüye dayalı politikalarını kamuoyuna kabul ettirme konusunda dirençle/güçlüklerle karşılaşabilirler. Özellikle yabancı işçi statüsünde bulunanlar, ev sahibi ülkenin yabancılara karşı politikalarının daha da katılaştığına tanık olabilirler.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

[50] Kurt M. Campbell ve Rush Doshi,"The Coronavirus Could Reshape Global Order"

[51] Ali Balcı ve Tuncay Kardaş, "Bir Küresel Siyaset Krizi Olarak Kovid-19 Salgını", erişim 28 Mart 2020, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bir-kuresel-siyaset-krizi-olarak-kovid-19-salgini/1775839#

COVID-19'un yayılma sürecinde, dünya genelinde yetkililerin özellikle vurguladıkları; insanların selamlaşma esnasında tokalaşmamaları, öpüşmemeleri ve sosyal mesafelenme gereği birbirlerine bir metre mesafeden daha yakında durmamaları idi. İlerleyen süreçte, Türkiye örneğinde görüldüğü gibi, alınan tedbirler kapsamında ibadethaneler dâhil insanların toplu olarak bulundukları yerlerde bir araya gelmeleri önlendi. Bu ve benzeri uygulamaların geçici uygulamalar olmasına rağmen, toplumsal ilişkilerde mesafelerin artmasının olumsuz etkilere yol açacağı düşünülebilir.

Acil durum senaryolarına hazırlık konusunun devletler kadar, kurumlar ve şirketler için de önemli olduğu bu krizle bir kez daha tecrübe edildi. Bir örnek olarak, Türkiye'de üniversitelerin uzaktan eğitime geçişi, COVID-19'un yayılma sürecinin ortaya çıkardığı zorunluluk ile mümkün oldu. Bu konu öncesinde görülebilmiş ve gerekli hazırlıklar -eğitim filmlerinin çekimi, öğrencilerle hocaların canlı yayın ortamında bir araya gelmesini sağlayacak dershane-stüdyoların oluşturulması, sınavlarda uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi vb.- yapılabilmiş olsaydı, geçiş süreci daha sorunsuz atlatılabilirdi.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

COVID-19'un yayılma sürecinde, Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de çalışma yaşamında esnek çalışma metotları öne çıktı; azaltılmış sayıda çalışan işe gelirken, görevi evde çalışmaya uygun olanlar sorumluluklarını evlerinden yerine getirdiler. COVID-19 sonrası, maliyet-verimlilik analizi yapılarak kamu ve özel sektörde esnek çalışma yöntemlerinin ve planlamalarının tartışılması ve yöneticilerin, mevcut uygulamaları değiştirmeye zorlanması beklenmelidir.

COVID-19, özellikle nüfusu fazla olan kentlerde daha etkili oldu. Çok katlı yerleşim birimlerinde, COVID-19 salgınında olduğu gibi, gerekmesi halinde sosyal mesafelenmenin sağlanması güçleşti. Türkiye'de nüfusu en fazla olan ilk on ilin (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Adana, Konya, Şanlıurfa, Gaziantep, Kocaeli) nüfus oranı, toplam nüfusun %50.360'dır,

bir başka ifadeyle toplam 83.154.997 olan Türkiye nüfusunun yarısından fazlası bu illerde yaşamaktadır.[52] Nüfusun diğer yarısı ise geri kalan 71 ilde ikamet etmektedir. COVID-19 benzeri salgın ya da deprem gibi doğal afetlerde can kaybının, nüfusu yoğun olan illerde daha fazla yaşanması muhtemeldir. Bu bağlamda COVID-19 sonrasında şehirleşmenin ve şehir planlarının yeniden gözden geçirilmesi, nüfus yoğunluğunun güvenlik riskini de dikkate alarak, daha dengeli hale getirilmesi ve ülke coğrafyasının tamamının kullanılması tartışmaya açılmalıdır.

COVID-19 salgını, insanlığa, çevrenin önemini bir kez daha hatırlattı. Yaşanabilir bir çevre; temiz hava, su, uygun iklim koşulları ve gıda güvenliğini gerektirmektedir. Bunların kirlenmesi ya da doğallığının bozulması, tüm insanlığı tehdit edebilecek bir güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. İnsanlığın yaşadığı COVID-19 deneyimi, bu konudaki sorumluluğun sadece devletlere bırakılmayacak kadar önemli olduğunu gösterdi. COVID-19 sonrasında devletler, çevre ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaklar, bu konuda kamuoyu baskısını daha fazla hissedeceklerdir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

Bireyler, hükümetin izlediği politikalara ilişkin düşüncelerini, sosyal mecraları kullanarak ortaya koymaktadırlar. Türkiye örneğinde olduğu gibi, sosyal medyanın öneminin farkında olan yöneticiler, COVID-19'un yayılmaya başladığı andan itibaren aynı yöntemi kullanarak -genellikle twitter hesaplarından- halkı bilgilendirdiler. Bu bağlamda COVID-19'un, birey ile yöneticiler arasındaki mesafeyi daha da azalttığı ifade edilebilir.

Toplumsal dayanışmanın önemi ve bireylerin belirlenen normları/kuralları içselleştirmesinin değeri, COVID-19 salgınında daha iyi anlaşıldı. Salgın süresince can kayıplarının en çok yaşandığı İtalya'da görüldüğü gibi, evlerinde kalan insanlar, balkonlara çıkarak yaptıkları müzik eşliğinde "her şey çok güzel olacak" şarkısıyla birbirlerine destek verdiler. Türkiye'de de

[52] "Türkiye nüfusu", Nufusu.com, erişim 23 Mart 2020, https://www.nufusu.com/

Sağlık Bakanı'nın çağrısına uyan büyük çoğunluk, akşam saat 21.00'da balkonlarında sağlık çalışanlarını alkışlayarak onlara destek verdi, teşekkür etti. Bu salgında insan taşıyıcı olduğundan, evde kalmak, zorunluluk dışında sokağa çıkmamak toplum sağlığını korumak adına önemliydi. Sağlık Bakanı'nın çağrısının yanı sıra, telefonla arama yapıldığında Türkiye'de tanınmış sanatçıların sözlü olarak yaptıkları "Evde kal!" çağrısı halk üzerinde etkili oldu. Her can kaybı, toplumun belirlenen kuralları içselleştirmemesinin bir sonucu olarak görülmeye başlandı. COVID-19 sonrasında bu konuda ne kadar başarılı olunduğu tartışılacaktır. Bu bağlamda, COVID sonrası dönemde, bireysel farkındalığın ve bilinç düzeyinin daha da artacağı bir süreç yaşanabilir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Siyasetçiler, taraftarlarını bir arada tutmaya yönelik olarak izledikleri popülist politikalarla bilimi, bilgiyi değersizleştirebilmektedirler. COVID-19 salgınında Türkiye'de oluşturulan Bilim Kurulu ve sağlık personeli ile bilginin yükselişine, eğitimli bireyin toplum ve devlet bürokrasisinde artan önemine tanık olundu. COVID-19 sonrasında, manevi alanın kamu üzerindeki etkisinin azalacağı, bu alanı kullanmak isteyen siyasetçilerin, toplumda, öncesine göre azalan oranda karşılık bulabilecekleri ifade edilebilir.

Salgın süresince virüsten korunmak için banknot ve madeni paranın yerine kredi kartı kullanımı ve internet üzerinden alışveriş tercih edildi. İnsanların bu alışkanlıklarını COVID-19 sonrasında da sürdürecekleri, banknot ve madeni para kullanımının genel olarak azalacağı, ilerleyen süreçte bu durumun tüketimi artıracağı öngörülebilir.

Sonuç

COVID-19, tespit edildiği andan 28 Mart 2020 sabahına kadar 201 ülkede/bölgede 23.495 kişinin hayatını kaybetmesine neden oldu; bu sayının önümüzdeki süreçte artması beklenmektedir. Dünya genelinde COVID-19'un yarattığı olumsuz etkiden kaynaklanan endişe artmaktadır.

yaşanmakta olan salgının tam anlamıyla küresel düzeyde bir kaosa işaret ettiği muhakkaktır. Bu dönemde birey-ulusal-uluslararası analiz düzeyleri arasındaki fark adeta ortadan kalktı, geçişkenlik olabildiğince arttı. Aniden gelişen ve küresel bir kriz haline dönüşen salgın, bu haliyle, uluslararası aktörlerin klasik güç, güvenlik ve tehdit parametrelerinin sorgulanabileceği bir ortam yaratırken, uluslararası ilişkiler analizleri için de yeni bir analiz çerçevesi haline dönüştü.

COVID-19 salgını süresince birey, devletin otoritesine ve koruyuculuğuna aynı dönemde tanık oldu. Hükümetlerin aldığı tedbirlerle insanlar evlerine kapanmak, birbirlerine mesafeli durmak, uzaktan eğitimle öğrenim görmek, yeni çalışma yöntemlerine uyum sağlamak, belirlenen kısıtlamalarla alışveriş yapmak zorunda kalırken; kendilerini koruyabilecek otoritenin uluslararası bir kuruluş ya da ulus üstü bir yapı değil, vatandaşı oldukları ulus devletin olduğuna inandılar. Bu süreçte yurtdışında yaşayan insanlar, geçici olarak bulundukları ülkelerde kalmayı değil, kendi ülkelerine dönmeyi tercih ettiler. Hükümetler vatandaşları için işsizliğe, yoksullaşmaya karşı destek paketleri açıklayarak salgının olumsuz etkilerini önlemeye karşı tüm kapasiteleri ile mücadele ettiler. Devlet, koruyucu rolünü bir kez daha üstlendi. Devletlerin COVID-19 sonrasında da aynı politikalarını sürdürerek bireylerin ve şirketlerin kayıplarını asgari düzeye indirecekleri "biz" duygusunu öne çıkararak, normalleşmeyi hızlandırmaya öncelik verecekleri beklenmektedir. Bu bağlamda COVID-19 salgınının, ulus devletin yükselişe geçeceği bir dönemin başlangıcı olabileceği düşünülmektedir.

Geçmişte olduğu gibi, insanlık, her zaman, günümüzde de gelecekte de, salgın hastalıklarla karşılaşacaktır, bu kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bununla birlikte COVID-19'un yüksek yayılma hızı, virüsün yıkıcı etkisini olabildiğince az hasarla atlatabilmek için, sosyal mesafelenme gibi uygulanması güç önlemler almayı zorunlu kıldı. COVID-19'un yüksek yayılma hızı, sosyal mesafelenmenin yeterince sağlanamadığı

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

ortamlarda daha çok sayıda insanın aynı dönemde hastalanmasına neden olmakta; bu durum, ülkenin sağlık altyapısının, hastalanan insanları tedavide yetersiz kalması ve daha çok sayıda insanın yaşamını yitirmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu tabloyla karşılaşmamak için, Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, hükümet, en sonunda yurtdışı uçuşlarını durdurdu, şehirlerarası ulaşımı sınırladı ve her ilde valilerin başkanlığında izleme kurulları oluşturarak uygulamaların etkinliğini artırmayı amaçladı. Küresel düzeyde alışkanlıkları değiştirmeye zorlayan, değişimin öncüsü COVID-19'un yüksek yayılma hızıdır.

Ülkeler, COVID-19 salgınını, bedeli ağır olan bir tatbikat/test olarak görerek, bir salgın esnasında nasıl davranacaklarını önceden hazırlayacakları gerçekçi planlarla geliştirmeli, bireyin bu planlara uyumunu sağlamaya yönelik bilinç düzeyinin yükseltilmesine öncelik verilmelidir. Günlük yaşam, çalışma yaşamı, eğitim-öğretim, COVID-19'un sağladığı deneyimden yararlanarak tartışmaya açılmalı, değişim gecikmeksizin gerçekleştirilmelidir. Kamunun yanı sıra özel sektör de bu değişime uyum sağlamalıdır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Uluslararası düzeyde, COVID-19 salgını deneyiminin olumsuz etkisinin, bir süre devam edecek olsa da, devletlerin içe kapanmasına neden olmayacağı; insan, mal ve hizmet dolanımının önümüzdeki dönemde, zaman içinde artan bir grafikle devam edeceği öngörülmektedir. Bununla birlikte COVID-19 salgınından çok olumsuz etkilenen, sınırlı ekonomik kapasiteye sahip ülkelerde yabancı düşmanlığı ve otoriterleşme eğilimi görülebilir. Bu ülkelerde yöneticiler, COVID-19'un yarattığı sosyal ve ekonomik sıkıntıları, otoriterleşmeye yönelik manipüle edebilirler, birey hak ve özgürlüklerini sınırlayabilirler.

COVID-19, biyolojik silah kavramını dünya gündemine bir kez daha taşıdı. Küresel ölçekte yaşamı doğrudan etkileyen bu gelişme sonrası, devletlerin nükleer, biyolojik ve kimyasal silah edinmeye yönelik çabalarının uluslararası toplum tarafından kabul görmeyeceği bir döneme girilecektir. Bu dönemde devletler, yaşayarak öğrenen dünya kamuoyunun

baskısını göz önünde bulundurarak çevre ve iklim değişikliğine karşı da daha duyarlı politikalar izlemek zorunda kalacaklardır.

AB ve ABD'nin, COVID-19 salgınından kaynaklanan kriz yönetiminde başarılı olamadıkları düşünülmektedir. AB'nin başat ülkeleri, kriz süresince kendi değerleriyle çelişen tutum izleyerek/tercih ederek birlik duygusunu zedelediler. COVID-19 sonrasında AB, değerlerinin yeniden tartışmaya açılacağı bir süreç yaşayabilir, birlik genelinde muhafazakâr düşüncenin yükselişi ve yabancı düşmanlığının artması gözlemlenebilir. ABD ise, izlediği politikayla COVID-19 sonrası dünya düzenini adeta Çin'e bırakmak eğilimi gösterdi. Bu konjonktürde Çin'in düzen kurmada başarılı olabilmesi, küresel yarar sağlayabilecek politikalar izlemesiyle mümkün olabilir. Aksi takdirde, 1945'den bu yana uluslararası sitemde görülen ABD üstünlüğünün bir başka örneğine tanık olunabilir. Bu bağlamda, Doğu'nun bütüne öncelik veren, bütünü oluşturan parçaların karşılıklı etkileşim içinde olduğunu kabul eden düşünme sistematiğinin, Çin'in ABD örneğini tekrar etmemesinin en önemli dayanağı olacağı ifade edilebilir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

KAYNAKÇA

AA. "Türkiye'nin koronavirüsle mücadele politikasına 'Bilim Kurulu' yön veriyor," 24 Mart 2020. https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yon-veriyor/1777215

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası. "Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi," 20 Mart 2020. https://www.atso.org.tr/detay/2/2/1/7591/ekonomik-istikrar-kalkani-paketi.html

Balcı, Ali ve Tuncay Kardaş. "Bir Küresel Siyaset Krizi Olarak Kovid-19 Salgını," Erişim 28 Mart 2020. https://www.aa.com.tr/tr/analiz/bir-kuresel-siyaset-krizi-olarak-kovid-19-salgini/1775839#

BBC. "Koronavirüs nedir: Covid-19 hastalığının semptomları neler, hangi önlemler alınmalı?" 27 Mart 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538

BBC. "Koronavirüs: Türkiye'de vaka sayısı kaç oldu, Covid-19'a karşı hangi önlemler alındı?" 27 Mart 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51576487

BBC. "Pandemi nedir, ülkeleri nasıl etkiler? - Dünya Sağlık Örgütü koronavirüsü pandemi ilan etti." 12 Mart 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51614548

BBC. "Koronavirüs (Covid-19) sonrası küreselleşme bitti mi, yeni süreci Çin mi yönetecek?" 19 Mart 2020. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51955474

Belloc, Marianna, Paolo Buonanno, Francesco Drago, Roberto Galbiati, Paolo Pinotti. "Cross-country correlation analysis for research on COVID-19," Erişim 28 Mart 2020, https://voxeu.org/article/cross-country-correlation-analysis-research-covid-19

Benli Altunışık, Meliha "Ortadoğu'da Derinleşen Kriz Koronavirüs, Düşen Petrol Fiyatları ve Yönetilemeyen Ülkeler," Erişim 28 Mart 2020. https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/25/ortadoguda-derinlesen-kriz-koronavirus-dusen-petrol-fiyatlari-ve-yonetilemeyen-ulkeler-melih-a-benli-altunisik/

Campbell, Kurt M. ve Rush Doshi. "The Coronavirus Could Reshape Global Order," Foreign Affairs, 18 Mart 2020.

Deutscher Bundestag-17.Wahlperiode. "Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz Drucksache 17/12051," 2013.

DW. "Türkiye koronavirüs konusunda teyakkuzda," 25 Şubat 2020. "https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-koronavir%C3%BCs-konusunda-teyakkuzda/a-52524856

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

FOX44.NEWS.com. "Spread of COVID-19 declared a pandemic by WHO," 11 Mart 2020. https://www.fox44news.com/health/coronavirus/spread-of-covid-19-declared-a-pandemic-by-who/#/questions/2574674"

Gleick, James. *Kaos*. Çeviren: İlkay Alptekin Demir, İstanbul: Alfa Basım Yayınları, 2018.

HABERTURK. "Son dakika haberi: YÖK Başkanı Saraç: Üniversitelerde bahar dönemi uzaktan eğitim ile yapılacak." Son güncelleme 26 Mart 2020. "https://www.haberturk.com/son-dakika-haberi-yok-baskani-sarac-universitelerde-bahar-donemi-uzaktan-egitim-ile-yapilacak-2625761

Hughes, Richard, "Safeguarding governments' financial health during coronavirus: Learning from past viral outbreaks," Erişim 29 Mart 2020, https://voxeu.org/article/safeguarding-governments-financial-health-during-coronavirus

Hürriyet. "Korona, AB ile ABD'yi de birbirine düşürdü," 18 Mart 2020. https://www.hurriyet.com.tr/avrupa/korona-ab-ile-abdyi-de-birbirine-dusurdu-41471591

Hürriyet. "Sağlık Bakanı: Herkes kendi OHAL'ini ilan etsin." 20 Mart 2020. https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/saglik-bakani-herkes-kendi-ohalini-ilan-etsin-41473273

Hürriyet. "Yolculukta yeni mesafe," 24 Mart 2020. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/yolculukta-yeni-mesafe-41477144

Kraska, James, "China is Legally Responsible For Covid-19 Damage and Claims Could Be in the Trillions," 23 Mart 2020. https://warontherocks.com/2020/03/china-is-legally-responsible-for-covid-19-damage-and-claims-could-be-in-the-trillions/

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

MEDICANA. "Corona (Korona) Virüsü Nedir?" Sağlık Rehberi. 28 Mart 2020. https://medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/9023/corona-korona-virusu-nedir

Meninno, Raffaella ve Guntram Wolff. "As coronavirus spreads, can the EU afford to close its borders?" Economics in the Time of COVID-19, Editörler: Richard Baldwin ve Beatrice Weder di Mauro. CEPR Press. 87-91.

Milliyet. "AVM'lerde sessizlik," 25 Mart 2020. https://www.milliyet.com.tr/gundem/avmlerde-sessizlik-6173770

NETHABER."Koronavirüsle mücadele kapsamında 7 maddelik yeni önlem paketi," son güncelleme 28 Mart 2020. https://www.nethaber.com/gundem/koronaviruslu-mucadele-kapsaminda-7-maddelik-yeni-onlem-paketi-16779

NTV. "Corona virüs sonrası kelle paça ve işkembe satışları patladı," 21 Mart 2020. "https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/corona-virus-sonrasi-kelle-paca-ve-iskembe-satislari-patladi,CPpx_FPFoUKhgUEG6Ors6A/AhxlxQINAEKDKyi4XjCouw

Nufusu.com."Türkiye nüfusu," Erişim 23 Mart 2020. https://www.nufusu.com/

Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019.

SABAH. "Corona virüs nasıl ortaya çıktı? Korona virüs ilk olarak nerede ve ne zaman görüldü, nasıl bulaştı ve yayıldı?" son güncelleme 13 Mart 2020.. "https//www.sabah.com.tr/yasam/2020/03/13/corona-virus-nasil-ortaya-cikti-korona-virus-ilk-olarak-nerede-ve-ne-zaman-goruldu-nasil-bulasti-ve-yayildi

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

SÖZCÜ. "Almanların 8 yıllık corona virüsü raporu ortaya çıktı!" 24 Mart 2020. "https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/almanlarin-8-yillik-corona-virusu-raporu-ortaya-cikti-5700592/,

SÖZCÜ. "Corona nedeniyle üretimleri durduran dev firmalar," 26 Mart 2020. "https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/corona-nedeniyle-uretimleri-durduran-dev-firmalar-5703935/

SÖZCÜ. "Corona virüsü yasakları," 29 Mart 2020. https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/corona-virusu-yasaklari-5694543/

T.C. BM Cenevre Ofisi Nezdinde Daimi Temsilciliği. "Dünya Sağlık Örgütü (WHO-DSÖ)" 31 Ocak 2019. http://cenevreofisi.dt.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/353797

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 26 Mart 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/tr/alinan-karalar.html

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/tr/

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid19-kimler-risk-altinda

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirus-hastaligi-nasil-bulasir

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/tr/sss/halka-yonelik.html

T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim 25 Mart 2020. https://covid19.saglik.gov.tr/tr/videolar

T.C. Sağlık Bakanlığı. "Türkiye'de Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) ile ilgili mevcut durum," 27 Mart 2020. https://twitter.com/saglikbakanligi/status/1243621086635405314?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 1-36

Eembeddedtimeline%7Ctwterm%5Eprofile%3Asaglikbakanligi&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.saglik.gov.tr%2FTR%2C3187%2Fbasin-merkezi.html

Yeni Asır. "Son dakika: Kamu kurum ve kuruluşlarına esnek ve uzaktan çalışma uygulaması için izin verildi," son güncelleme 23 Mart 2020. https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/03/22/son-dakika-kamu-kurum-ve-kuruluslarina-donusumlu-esnek-ve-uzaktan-calisma-uygulamasi-icin-izin-verildi

World Health Organization. "Novel Coronavirus (2019-nCoV) SITUATION REPORT – 1, 21 January 2020," Erişim 20 Mart 2020. " https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200121-sitrep-1-2019-ncov.pdf

WHO. "Who we are." Erişim 25 Mart 2020. https://www.who.int/about/who-we-are

WHO. "Coronavirus disease (COVID-19) Situation Dashboard."https://experience.arcgis.com/experience/685d0ace521648f8a5beeeee1b9125cd

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 1-36

Deniz Ülke Arıboğan, "Politik Karar, Tutum ve Davranışlarımızı Bireyselden Toplumsala Uzanan Bir Yelpazede Anlama ve Açıklama Kılavuzu Olarak Politik Psikoloji," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 37-62, http://doi.org/ 10.32739/uskudarsbd.6.10.68

Politik Karar, Tutum ve Davranışlarımızı Bireyselden Toplumsala Uzanan Bir Yelpazede Anlama ve Açıklama Kılavuzu Olarak Politik Psikoloji

Political Psychology as a Guide to Understanding and Explaining Our Political Decisions, Attitudes and Behaviors from a Perspective of Individual to Society

Deniz Ülke ARIBOĞAN(*)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

Öz

Politik psikoloji alanı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oldukça hızlı gelişen interdisipliner bir bilgi alanıdır. Bu disiplin, genellikle siyaset bilimi ile psikoloji bilim alanlarının kesişim noktası olarak bilinse de, tarihten ekonomiye, antropolojiden felsefeye kadar uzanan geniş bir yelpazede bağlantı noktaları bulmaya ve çok perspektifli bir analiz sistemi oluşturmaya odaklıdır. İlgi alanı yalnızca bireylerin siyasal davranışların psikolojik kökenlerini ya da siyasi profillerin psikanalitik değerlendirmesini kapsamaz. Özellikle son on yıllarda büyük grupların toplumsal tutumlarını, kolektif belleklerinden yansıyan anlatıların etkilerini, travmalarını, öfkelerini, ötekileştirme ve düşmanlaştırma süreçlerini vs. inceleme konusundaki yönelimi çok daha fazla ön plana çıkmıştır. Günümüz bilim dünyası, insanı ve toplumu tanıma amacıyla yürüttüğü araştırmalarını, giderek daha fazla teknoloji kullanımıyla sürdürmektedir. Doğal olarak politik psikolojinin yeni açılımları ve derinliği de bu yönde şekillenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Politik Psikoloji, Psikodinamik Kavram, Davranışçı Okul, Seçilmiş Travma, Büyük Grup Kimliği.*

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 06.05.2020 Kabul Tarihi: 08.05.2020

(*) Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dekanı, denizulke.aribogan@uskudar.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9397-1241

Deniz Ülke ARIBOĞAN

Abstract

Political psychology is an interdisciplinary field of knowledge that has been developing rapidly since the second half of the 20th century. Although this discipline is generally known as the intersection of the fields of political science and psychology, it focuses on finding a wide range of connection points from history to economy and from anthropology to philosophy, and creating a multi-perspective analysis system. This discipline's area of interest does not only cover the psychological origins of individuals' political behavior or the psychoanalytic evaluation of political profiles. Especially in the last decades, the tendency to study the social attitudes of large groups, the effects of narratives reflected from their collective memories, their trauma, their anger, the processes of marginalization and enmity have become much more prominent. Nowadays, the scientific world uses technology increasingly in research with the aim of getting to know people and society. Naturally, new expansions and depth of political psychology will be shaped in this direction.

Keywords: *Political Psychology, Psychodynamic Concept, Behavioral School, Selected Trauma, Large Group Identity.*

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Giriş

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın 9 Kasım 1977'de Mısır Halk Meclisi'nde yaptığı konuşma, Arap-İsrail ilişkilerinin seyri bakımından bir dönüm noktasıydı. Sedat, o konuşmada bölgede gerçek bir barışın tesis edilebilmesi için dünyanın öbür ucuna dahi gitmeye hazır olduğunu açıklamış ve İsrail ile Araplar arasındaki sorunun %70'inin psikolojik olduğunu iddia etmişti.[1] Mısır Devlet Başkanı bu konuşmanın yalnızca birkaç ay öncesinde de Meclis'ten, 1971 yılında SSCB ile imzalanan "Sarsılmaz Dostluk Antlaşması"nın feshini istemiş; Mısır Meclisi de buna olumlu yanıt vermişti. Sedat, Ruslarla giderek bozulmakta olan ilişkilerini ABD ve İsrail ile oturacağı pazarlık masasında elini güçlendirecek bir koz olarak görüyordu. Dünya dengelerinin değişmekte olduğunun farkındaydı

[1] Türkkaya Ataöv, "Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın Yargılanması," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 3, (1978): 26.

ve politik stratejisini ABD, İsrail ve Batı dünyası ile ilişkileri düzelterek Arap milliyetçiliğinin ve Rusya ile yakınlığın ürettiği politik kayıpları telafi etmek üzerine kurgulamıştı. Sedat, 1973 Yom Kippur Savaşı'nda İsrail'in işgal ettiği Sina Yarımadası'nı geri almak için bir tür "elektrik şoku" taktiğini uygulamaya sokmuştu.[2]

Rus askerlerinin 1972 yazından itibaren ülkeden çıkartılması ve Batı ile yakınlaşma stratejisi dünyada büyük bir yankı uyandırmıştı. Gelinen nokta, yani İsrail'e uzatılan zeytin dalı ise bir devrim niteliğindeydi. *New York Times*'da yayımlanan bir makale Rusların Arapları hiç anlamadığını, bu yüzden de şaşkın olduğunu yazıyordu. Belki "Araplar rüşvet alabilirdi, ama satın alınamazlardı; bir şeye zorlanabilirlerdi ama mecbur edilemezlerdi; sıcak davranabilirlerdi ama vefalı olamazlardı."[3] Sedat da kararlı tutumuna rağmen tüm bu süreç boyunca iki ayrı kimliğin ortasında sıkışmıştı: Bir Mısırlı olarak Mısır'ın ulusal çıkarları ve Filistin meselesine olan taahhüt ve bağlılığı.[4]

Enver Sedat'ın uygulamaya başladığı yakınlaşma politikası İsrail tarafından da olumlu karşılanmış, Menahem Begin hükümeti göreve gelir gelmez, "saygı ve samimiyetle" sözcüklerini de içeren son derece nazik bir mektupla Mısır Devlet Başkanı'nı İsrail'e davet etmişti.[5] Yıllardır Arap ülkeleriyle savaş halinde olmak ve uluslararası alanda daha yaygın bir tanınırlık ve kabule ulaşmak arzusunu taşıyan İsrail yönetimi, uzatılan

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

[2] William J. Burns, *Economic Aid and American Diplomacy Toward Egypt 1955-1981* (Albany: State University of New York Press, 1985), 187.

[3] Edward R. H. Sheehan, "Why Sadat Packed off the Russians," *The New York Times* 6 Ağustos 1972, erişim 21 Şubat 2020, https://www.nytimes.com/1972/08/06/archives/why-sadat-packed-off-the-russians-egypt.html.

[4] Kenneth W. Stein, *Heroic Diplomacy Sadat, Kissinger, Carter, Beginand the Quest for Arap-Israel Peace* (New York: Routhledge, 1999), 196.

[5] Harry Hurwitz ve Ysrael Medad (Ed), *Peace in the Making, The Menachem Begin- Anwar El-Sadat Personal Correspondence* (Jerusalem: Menahem Begin Heritage Center, 2011), 13.

zeytin dalını görmezden gelmemişti. Nitekim *Haaretz* gazetesi, 11 Kasım 1977 tarihli başyazısında Sedat'ın ziyaretini "Mesih'in gelişi" olarak yorumlamış,[6] ziyaret sırasında İsrailliler büyük bir rahatlamayla sokaklarda dans etmeye başlamışlardı.[7] 1948 yılındaki kuruluş ilanlarını takiben giriştikleri ilk savaşın ardından yaklaşık her 10 yılda bir -1956, 1967 ve 1973- tekraren savaşmak durumunda kaldıkları "o büyük düşmanın" ayaklarına kadar barış söylemiyle gelmiş olması, onlar adına büyük bir zafer olarak tanımlanabilirdi.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

İslam dünyasından yükselen protestolar arasında gerçekleşen Sedat'ın ziyareti oldukça sembolik bir tarihe denk geliyordu. Ziyaretin Kurban Bayramı'ndan 1 gün önce başlaması -bu tarihin sembolik önemi Arap dünyasındaki tepkileri daha da artırmıştı- Sedat'ın bayram namazını (20 Kasım 1977) Mescid-i Aksa'da kılmasına imkân vermekteydi.[8] Mısır Devlet Başkanı önce namazını kılmış, sonra Kudüs'te bulunan İsrail parlamentosu Knesset'e geçerek tarihî barış konuşmasını yapmıştı. Psikolojik olduğunu düşündüğü çatışmalı bir ilişkiyi her iki toplumun en çok değer verdiği sembollerin üzerinden değiştirmeyi hedefliyor ve buna, toplumsal psikolojileri siyasetin güncel gündeminin önüne taşıyarak başlamayı tercih ediyordu. Konuşmasında insan yaşamının önemine değinirken, Arap veya İsrailli olmasına bakmadan her kaybın, "insan hayatı" olduğunu vurguluyordu. Her dulun, ister Arap isterse İsrailli olsun, aslında mutlu bir aile hayatını hak ettiğini, her çocuğun ebeveynlerinin onu sevgi ve ilgiyle büyüteceği bir yuvayı özlediği bu ortamda, en büyük

---

[6] Elias Shoufani, "The Reaction in Israel to the Sedat Initiative," *Journal of Palestine Studies* 17, no.2 (Winter, 1978): 3.

[7] Michael I. Handel, *The Diplomacy of Surprise, Hitler, Nixon, Sadat* (Cambridge: Center for International Affairs, Harvard University Press, 1981), 332.

[8] Mariana Gallegos Dupuis, "The Visit: How Sadat's Visit to Jerusalem Changed the Israeli-Egyptian Conflict and the Course of History in the Middle East," *The Corvette* 3, no.1 (2014-2015): 76.

sorumluluğun, o insanların bugün ve yarın bu taleplerini karşılamak olduğunu söylemekteydi.[9]

Sedat konuşmasında İsrailliler ile Araplar arasındaki psikolojik duvardan da bahsederek, onun artık yıkıldığını iddia etmişti. Konuşmasında korku, tehdit, propaganda gibi kavramların üzerine özellikle basarak ve Yom Kippur Savaşı'na atıfta bulunarak şöyle söylüyordu:

> *Yaklaşık 25 yıldır aramıza inşa etmeye çalıştığınız devasa duvar 1973'te yıkılmıştır. O duvar, sürekli ateşi parlayan ve tırmanan bir psikolojik savaş duvarıydı. Bütün Arap dünyasını yok edebilecek bir güç kullanım korkusunun duvarıydı. Hareket edemeyen bir ceset haline getirilmiş bir ulus olduğumuz propagandasının duvarıydı... Daima her yere uzanabileceği ve her yerde vurabileceği tehdidini sergileyen bir uzun kolun duvarıydı. Bizi durmadan, işgal altındaki topraklarımızı özgürleştirmek adına meşru hakkımızı kullanırsak imha edileceğimiz ve yok olacağımız konusunda uyaran bir duvardı. Birlikte 1973 yılında bu duvarın düştüğünü ve çöktüğünü kabul etmeliyiz.*
>
> *Ancak geride bir başka duvar daha var. Bu duvar aramızda psikolojik bir bariyer oluşturuyor. Bir şüphe bariyeri. Bir reddediş bariyeri. Bir kandırma bariyeri. Her davranış, eylem ve kararın çevresini saran bir halüsinasyonlar bariyeri. Her olayı ve açıklamayı sapkın ve korkakça yorumlama bariyeri.*[10]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

Enver Sedat'ın Knesset'teki konuşmasının içeriği barış temalı olmakla birlikte, İsrail'in işgal edilen topraklardan çekilmesi gerektiğini, Filistin'in kendi devletine sahip olmasının şart olduğunu vurgulamaktan kaçınmamıştı. Ziyareti, küresel çapta büyük bir etki yaratsa da özellikle Arap dünyasından Mısır'ı ihanetle suçlayan şiddetli tepkiler yükseliyordu.

---

[9] Israel Ministry of Foreign Affairs, "73 Statement to Knesset by President Sadat," *MFA* (20 November 1977), erişim 16 Mart 2020, https://www.jewishvirtuallibrary.org/address-by-egyptian-president-anwar-sadat-to-the-knesset.

[10] Israel Ministry of Foreign Affairs, "73 Statement to Knesset by President Sadat,".

Bağdat, Şam ve Trablus'ta bu tepkiler zirveye çıkmış, Sedat'ın İsrail'e ayak bastığı gün "Bir Günlük Ulusal Yas" ilan edilmişti. Bayraklar yarıya indirilmiş, işçiler 5 dakikalık iş bırakma eylemi yapmış, Suriye'deki tüm kiliseler çanlarını çalarken, müezzinler camilerden dualar okumaya başlamıştı. Irak, ilk elden geleneksel festivalini iptal ederek tepkisini gösteriyordu. En sert muhalif Libya hükümeti ise Sedat rejimini tanımadığını açıklayıp Mısır ile tüm diplomatik ilişkilerini keserken, Arap ülkelerini Mısır'ı boykot etmeye çağırmıştı. Arap gazetelerinin manşetleri Sedat'ı "emperyalist ajan", "işbirlikçi", "hain" ya da "teslimiyetçi" sözcükleriyle lanetlese de Batı medyası Sedat'ın konuşmasında bahsettiği "psikolojik bariyer"in yıkılması adına bu ziyareti alkışlıyordu.[11]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Sedat, yükselen tepkilere rağmen İsrail'le yakınlaşma çabalarının karşılığını Sina Yarımadası'nı geri alarak görmüştü. Ancak İsrail bayrağına ve marşına selam durmasının bedelini 6 Ekim 1981'de bir resmigeçit töreninde yapılan suikaste kurban giderek ödeyecekti. Çünkü ulusal mitler, geçmişten aktarılan travmalar, hikâyeler, semboller ve nihayetinde büyük grup kimliklerinin çatısını oluşturan toplumsal psikolojiler, ulusal çıkarlardan çok daha öncelikli bir role sahipti. Suikastçıların lideri, saldırıyı gerçekleştirdiği esnada şu sözlerle bağıracaktı: "Ben Halid el-İslambuli, Firavun'u öldürdüm ve ölümden korkmuyorum!"[12]

İnsan Davranışının Rasyonelliği Miti ve Siyasal Davranışın Psikolojik Temelleri

Toplumların ve bireylerin psikolojileri ile siyasal süreçlerin bağlantısını çözmeye odaklanan politik psikoloji disiplininin olan biteni anlamaya ve anlamlandırmaya dair getirdiği en önemli farklılık, "insan davranışlarının

[11] Sabri Jiryis, "The Arab World at the Crossroads: An Analysis of the Arab Opposition to the Sadat Initiative," *Journal of Palestine Studies* 7, sayı: 2 (Winter 1978): 27.

[12] Gilles Kepel and Jon Rothschild, *Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and the Pharaoh* (Berkeley: University of California Press, 2003), 192.

rasyonel olduğu" konusundaki yüzyıllardır süregelen ön kabule yönelik eleştirisidir. İnsan beyni ve siyasal davranış konusunda çalışmalar yapan George Lakof'un ifadesiyle,

> *Descartes'ın dönemine, yani 1600'lere gidince, Aydınlanma fikriyatının 'düşünceyi' mantıklı, rasyonel ve bilinçli olarak kabul ettiğini görürüz. Bu demodedir. O zamandan beri öğrendik ki, düşüncelerimizin %98'i bilinçli değildir. Öyleyse, çerçevelerimiz, nasıl düşündüğümüzü ve konuştuğumuzu tanımlayan sinirsel devrelerdir. Metaforlardan, anlatılardan ve duygulardan oluşan kavramsal yapılardır ve beynin fiziksel bir bölümüdürler. Çerçevelemekten kaçınamayız. Esas soru insanların beyinlerindeki hangi çerçevelerin aktive edildiğidir.*[13]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

Sinirbilimci Anthonio R. Damasio'ya göre ise, neşe veya üzüntü gibi duygular ancak beynimizin vücudumuzda ortaya çıkan fiziksel değişimleri kaydetmesinin ardından ortaya çıkar. Ona göre hislerimiz, vücudumuzun dış uyaranlara karşı verdiği fiziksel tepkinin saf sinyalleri olan duygularımızın beynimiz tarafından yorumlanmasıdır.[14] Yani özünde, aklımızın merkezi olarak tanımladığımız beynimiz ile duygularımız arasında kopmaz bir bağ bulunur. Bu nedenle siyasi karar alma süreçlerimizde duygularımızın tamamen dışarıda kaldığı mutlak bir rasyonalite çerçevesi yoktur.

İnsanlığın yüzyıllardır savaş, barış, salgın, etnik ve mezhepsel çatışmalar vb. üzerine yazılan tarihi boyunca duygusal motiflerin çok baskın olduğunu, ancak bunun bazı örnekler dışında göz ardı edildiğini görmek mümkündür. Oysa tarihyazımının daha ilk örneklerinde bile politikanın

---

[13] Anna M. Clark, "George Lakoff to Gren Marketers: Use the F-word," *The Guardian* (27 Ağustos 2013), erişim 15 Ocak 2020, https://www.theguardian.com/sustainable-business/george-lakoff-green-marketing.

[14] Manuela Lenzen, "Feeling our Emotions," *SA Mind* 16 (April 2005), erişim 20 Ocak 2020, https://www.scientificamerican.com/article/feeling-our-emotions/.

psikolojik faktörlerle açıklandığı metinlere rastlamak mümkündür. Örneğin Peloponez Savaşları'nın tarihini yazan Thucydides'in bir psikotarihçi olarak anılmasına neden olan şey, korku, kibir gibi kavramları analizinin merkezine oturtmuş olmasıdır.[15] Ona göre iki polis arasındaki savaşı başlatan faktör, Atina'nın büyüyen gücü ve bunun Spartalılarda yarattığı korkudur.[16] Thucydides, analizinde insan tabiatına da değinerek insanları motive eden şeyin korku, açgözlülük, kişisel çıkar ve hırs olduğunu öne sürmüş, Atina'nın savaşı kaybetme nedeni olarak da Atinalıların bir ölüm kalım savaşının baskısı altında aşırılıklara sürüklenirken, her türlü sakınmayı elden bırakıp, güçlülüğün kibrine kapılmalarını göstermiştir.[17] Nitekim Thucydides'in Atinalalıların tabiatı ve davranışları üzerine yaptığı değerlendirmeler onun anlatımlarının klinik psikolojinin çerçevesine girdiği şeklinde de yorumlanmıştır.[18]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Tarihyazımında psikolojik faktörlerin ön plana çıkartılması genellikle psikobiyografilerde, yani "tarihteki insanların psikolojisi"[19] çerçevesinde veya büyük grupların (etnik, mezhepsel, ulusal gibi) toplumsal psikolojileri bağlamında söz konusu olmuştur. Tarihin bu çerçevedeki analizi, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi alanlarında da yeni açılımlar yaratmış, uluslararası sistemdeki itici ve çekici dinamiklerin psikolojik faktörler üzerinden analiz edilmesi için de bir kapı açmıştır. Politik

[15] Thukydides, *Peleponnesos'lularla Atina'lıların Savaşı* 3, çev. Halil Demircioğlu, (Ankara: A.Ü. Basımevi, 1972).

[16] Robert Keohane, *Realism, Neorealism and the Study of World Politics, Neorealism and its Critics* (New York: Columbia University Press, 1985): 7, 163-164.

[17] Paul Woodruff, *Thucydides, On Justice, Power and and Human Nature, Trans* (Indianapolis: Hackett Publishing Co., 1993), xxviii.

[18] Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi, İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ* (İstanbul: Say Yayınları, 1983), 19.

[19] David R. Beisel, "Introducing the Joys of Psychohistory," *The Journal of Psychohistory* 25, sayı: 4 (Spring 1998), erişim 20 Kasım 2019, http://www.geocities.ws/kidhistory/ja/joyofph.htm.

psikoloji ağırlıklı çalışanlar, klasik siyaset bilimcilerinden ve uluslararası ilişkiler teorisyenlerinden farklı olarak, uluslararası aktörlerin karar alma süreçlerinin rasyonel olduğu savının aksine, öznel ve psikolojik faktörler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Siyasal davranışların psikolojik temellerini açıklama arayışına girerek, gerek bireylerin gerekse toplumların siyasal davranışlarının karmaşık bir zihinsel sürecin ürünü olduğunu savlamaktadırlar.

Bu sürecin incelenmesi bağlamında "biliş" ve "siyasal davranış" bağlantısına dikkat çekerken iki farklı açılım üzerinden hareket eden politik psikoloji disiplini, öncelikle belirli konulardaki ampirik ve kümülatif araştırmalara vurgu yapan bir bilgi alanı olarak işlev görmekte, ikinci olarak da hem psikolojik inceleme ve sosyal pratik arasında hem de psikolojik süreçlerle sosyal davranış arasında verimli bir ilişki üretebilmek adına, harekete geçirici bir kaynak rolü üstlenmektedir. Bu bağlamda politik psikoloji, psikolojiyle toplumu ilişkilendiren bir kesişme alanı olarak tanımlanabilir;[20] ancak her ne kadar uzun bir geçmişe sahipse de, kısa bir tarihçesi olduğunu söylemek mümkündür.[21]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

Politik Psikolojinin Bir Bilimsel Disiplin olarak Ortaya Çıkışı

Politik psikolojinin ayrı bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkışı ve erken dönem gelişimi ABD merkezli olarak şekillenmiştir. İlk "sosyal ve politik psikoloji" kürsüsü 1924 yılında Syracuse Üniversitesi Maxwell Okulu'nda kurulmuş, onuruna kurulan kürsüde "politik psikoloji" başlıklı ilk dersi sosyal psikolojinin önemli isimlerinden Floyd Allport vermiştir. Bu

[20] Adela Garzon Perez, "Political Psychology as Disipline and Resource," *Political Psychology* 22/2, erişim 20 Mart 2020, (2001): 347. https://www.uv.es/garzon/adela/publicaciones/Political%20Psychology%20as%20Discipline%20an%20Resource.pdf

[21] Christian Staerklé, "Political Psychology," *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences* (2015). https://www.researchgate.net/publication/304191105_Political_Psychology (Erişim Tarihi: 23.03.2020).

tarihten sonra çalışma alanına Avrupa'dan da katkılar gelmeye başlamış; ilk kürsünün kurulmasından 10 yıl sonra ise Freud'un öğrencilerinden Wilhelm Reich, bilimsel nitelikli ilk dergi olan Journal of Political Psychology and Sexual Economy'i yayın hayatına sokmuştur.[22] Chicago Üniversitesi'nden Harold D. Laswell öncülüğündeki bir grubun katkılarıyla da psikoloji ile siyaset bilimini birleştiren bir akım başlatılmıştır. Laswell, Psychopathology and Politics (1930) ve Power and Personality (1948) başlıklı eserleriyle güç, etki, iktidar, propaganda gibi kavramlar üzerinden dile getirdiği yepyeni açılımlar nedeniyle bugün pek çokları tarafından politik psikoloji disiplininin kurucu babaları arasında anılmaktadır.[23]

II. Dünya Savaşı öncesinin bir başka önemli akımı da siyasi liderlerin psikanalitik açıdan incelenmesi denemeleri ile başlayan ve daha ziyade psikobiyografiler üzerinden gelişen araştırma alanıdır. Sigmund Freud'un geliştirdiği psikanalitik yaklaşım,[24] tarihteki önemli kişiliklerin çocukluklarından itibaren maruz kaldıkları baskılama, projeksiyon, arzuları gerçekleştirme, rüya analizleri, lapsus, Oedipus kompleksi gibi olguları ön plana çıkartmıştır.[25] Bu şekilde özellikle liderlerin kişilik gelişimleri ve nevrotik düzeydeki patolojileri üzerine yoğunlaşmış, henüz bebeklik çağlarında ebeveynlerle kurulan iletişim üzerinden başlayıp, toplumsallıkla şekil alan bir kişilik örüntüsü ön plana çıkmıştır. Bireysel davranışlarımızın nedenlerini çocukluğumuzdaki köklerde aramak

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

[22] Dana Ward "Political Psychology: Origins and Development," in *Political psychology*, ed. Kristine Renwick Moore, Taylor and Francis (NewJersey: 2008), 63.

[23] Julia Elad-Strenger veAlex Mintz, "Political Psychology," in *The International Encyclopedia of Political Communication*, erişim 22 Mart 2020, ed. Gianpietro Mazzoleni, John Wiley &Sons (2015), https://www.researchgate.net/publication/313314686_Political_Psychology.

[24] Sigmund Freud'un psikanaliz külliyatı için bkz. https://archive.org/details/SigmundFreud/page/n2/mode/2up.

[25] Mark T. Gilderhus, *Tarih ve Tarihçiler; Tarih Yazıcılığına Giriş*, çev. Emine Sonnur Özcan (Ankara: Atıf Yayınları, 2014), 87.

suretiyle "cinsel dürtüler" ve "saldırganlık" olgularını temel alarak yaptığı analizler, Freud'un politik psikoloji alanında da bir mihenk taşı rolü oynamasını sağlamıştır. Freud sadece bir psikiyatrist değil, aynı zamanda 320'den fazla kitap, makale ve deneme yazmış, çok verimli bir yazardır ve iki savaş arası dönemde savaşın ve getirdiği yıkımın nedenleri üzerine geliştirdiği düşüncelerle, bu akademik disipline çok değerli katkılar sunmuştur.[26]

Freud'un "zihnimizin içindeki dinamiği anlamak ve açıklamaya yardımcı olmak için"[27] kullandığını söylediği ruhsallığın üç katmanı yani id (alt bilinç), ego (benlik) ve süper ego (üst benlik) tanımlamaları, psikoloji bilimi açısından insan doğasını çözümlemekte yepyeni bir açılımdır. Ona göre insan, doğası gereği en alt katmanda yer alan hayatta kalma çabası, yani saldırganlık dürtüsüyle, ölümsüzlüğünün simgesi olan cinselliği dengede tutmaya çalışan ruhsal bir aygıttır. Freud, insan yaşamını iki temel içgüdüyle, yani bir tarafta özyaşamı ve soyyaşamı sürdürme içgüdüsü olan Eros, diğer taraftaysa ölüm ya da yok etme içgüdüsü olarak tanımladığı Thanatos ile açıklamaktadır.[28] İnsanın bu güdüleriyle, uygarlığın dayattığı kurallar ve normlar arasında bir denge kurmaya çalışmasının daimi bir gerginlik yarattığı inancında olan Freud'un geliştirdiği psikodinamik kuram, yalnızca insan davranışlarının ruhsal nedenlerini analiz etmekle kalmamış, sonrasında aynı ekolü takip eden bilim insanlarının toplulukları, yani büyük grupları, aynı tür bir analizle incelemesinin de yolunu açmıştır.

Psikodinamik yaklaşım, büyük grupların ortak değerlerinin oluşum dinamiklerini ilk çıkış kaynakları itibariyle ele alırken, onları tıpkı bireysel psikolojik süreçler gibi gelişimsel bazda değerlendirmiştir. Bu yaklaşımın

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

[26] Freud, Bibliography. https://www3.dbu.edu/mitchell/documents/FreudBibliographyFull.pdf

[27] Sigmund Freud, *The Ego and the Id* (Pacific Publishing Studio, 2010), 49.

[28] Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde*, çev. Mehmet Ökten (İstanbul: Tutku Yayınevi, 2014), 74.

ilgi duyduğu alanlardan bazıları "toplumsal kimliğin oluşum süreçleri, ben ve öteki algısının şekillenmesi, kimliksel aidiyetler, olumlu ve olumsuz değer yargılarının içselleştirilme aşamaları, kolektif travma ve yas, toplumsal belleğin şekillenmesi vb." olarak özetlenebilir. Psikodinamik kuramın bireyden yola çıkarak, toplumsal davranışları analiz etme gayreti, milliyetçiliğin ve benzeri büyük grup aidiyetlerinin doğasını, ulusal kimliği ve karakteri şekillendiren tarihsel travmaların analizini, toplumsal regresyon süreçlerini, radikalleşme ve otoriterleşmenin yükselişini açıklama bakımından sosyal bilimler alanına yeni bir perspektif sunmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ertesinde ortaya çıkan "tüm bunlar nasıl oldu?" merakı, liderlerin çocukluklarına, toplumların geçmişlerine, toplu travmalarına ve kolektif belleklerine yoğun bir ilginin ortaya çıkmasına önayak olmuştur. Ancak politik psikoloji alanındaki savaş sonrası esas gelişme, sosyal bilimlerin diğer bütün alanlarını da aynı ölçüde etkileyen Davranışçı (Davranışsalcı) Okulun ortaya çıkmasıdır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Bu dönemde ilk kez anket, mülakat, yüz yüze görüşme gibi teknikler politik psikoloji araştırmalarının enstrümanları haline gelmiştir. Davranışçı okulun en belirgin özelliği, bilgiye giden yolda gözlemlenebilir verilerin toplanmasına ve belirli düzenliliklerin saptanmasına verdiği önemdir.[29] İnsan tabiatına dayalı apriori, yani test edilmemiş ön kabullerle tümevarımcı bir yaklaşımı reddeden bu ekol, matematik ve istatistiğin sosyal bilimler alanına girişi bakımından ciddi bir ivme sağlamıştır. Esasen temelleri 1910'lu yıllarda John Broadus Watson tarafından atılan bu yaklaşıma göre psikoloji, bütünüyle pozitif bilimlerin nesnel ve deneysel bir dalıdır. Teorik amacı ise davranışların önceden tahmini ve kontroldür. Watson (1878-1958) davranışçı yaklaşımın ana fikrini şu ünlü ifadesinde özetlemiştir: "Bana bir düzine sağlıklı bebek verin, bunlardan rasgele belirleyeceğiniz birisini, -atalarının ırklarından, eğilimlerinden, beceri ve

[29] Martin Hollis ve Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations* (Oxford: Clarendon Press, 1991), 28-30.

yeteneklerinden bağımsız olarak- hekim, avukat, sanatçı, ticaret erbabı, ve evet hatta, dilenci ya da hırsız olarak yetiştireceğimi size garanti ederim."[30]

Davranışçıların duygular ve bilişsel süreçler üzerine yoğunlaşmasındaki esas iddia, ölçülebilir veriler üzerinden çıkarsamalar yapılmasının bilimsellikle daha fazla örtüşmesidir. Onlara göre insan, çevresiyle etkileşim halinde bir varlıktır ve deneysel yöntemlerle davranışlarının sistematiği izlenebilir. Duygular ve bilişsel süreçlerden ziyade -ki, bunlar somut olarak ölçülemez- davranışlar üzerinden hareket etmek daha bilimsel bir sonuç verebilmektedir. Bu ekolün en önemli temsilcilerinden olan Burrhus Frederic Skinner'ın hayvanlar ve insanlar üzerinde yaptığı deneysel çalışmalar, birbirinden farklı biyolojilere sahip olmalarına rağmen "edimsel koşullanma" (operant conditioning) süreçlerinin benzerliğini ortaya koymuştur. "Skinner kutusu" olarak bilinen deney üzerinden, çevresel koşullardan tümüyle arındırılmış ortamda, denek hayvanlarının koşullanma süreçleri incelenmiş ve koşullar değiştiğinde verilen tepkiler incelenmiştir. "Skinner kutusuna yerleştirilen denek hayvanının tuşa basarak yiyecek almayı öğrenmesi" deneyi yoluyla analiz edilen süreç, havyanın manivelaya basma sayısı, süresi, basma aralığı gibi sayısal verilerin depolanması esası üzerine yoğunlaşmıştır.[31] Skinner bu deneylerinden hareketle, koşulların kontrol edilebilmesi halinde davranışın da kontrol edilebilir olduğunu savlamıştır.[32]

Politik psikoloji açısından davranışçı ekolün önemi, ekonomik, politik ve sosyolojik ortamda koşulların değişmesi durumunda, savaş ve barış döngülerinin sıklığını, seçmen davranışlarının bazı özelliklerini, otoriter

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

[30] John B. Watson, *Behaviorism* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1930), 158.

[31] Burrhus, F. Skinner, *The Behaviour of Organisms: An experimental Analysis* erişim 20 Ocak 2020, (New York: Appleton-Century, 1938), http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/The%20Behavior%20of%20Organisms%20-%20BF%20Skinner.pdf

[32] Burrhus F. Skinner, "How to Teach Animals," erişim 25 Ocak 2020, http://www.appstate.edu/~steelekm/classes/psy5300/Documents/Skinner1951. pdf

rejimlerin insan davranışı üzerindeki etkileri vb. matematik, istatistik gibi pozitif bilimlerin sağladığı bazı katkılarla daha net çözümleyebilme fırsatını sunmasıdır. Anket, mülakat, yüz yüze görüşme teknikleri gibi yeni yöntemlerin de devreye girmesiyle 1950 ve 60'larda insanların politik davranışlarının kökenlerini incelemeye yönelen politik psikoloji disiplini, deneysel araştırmaları ön plana almaya başlamıştır. Savaş sonrası dönemin esas merak konusunun "Savaş neden çıktı?", "Faşizm nasıl yükseldi?", "İnsan nasıl bu kadar kötü bir varlığa dönüşebildi?" gibi başlıklarda tartışıldığı düşünülürse akımın o dönemde kazandığı ivmenin nedenini anlayabilmek de mümkündür.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Bu dönemde özellikle Yale Üniversitesi'nden Stanley Milgram'ın otorite ve itaat üzerine odakladığı (1961), sıradan insanların otoriteye boyun eğme yoluyla büyük kötülüklere nasıl alet olabildiğini gösterdiği deney büyük bir ilgi görmüştür.[33] İsrail'de yargılanan Nazi subayı Adolf Eichmann'ın "biz sadece emirlere uyduk" sözlerinden aldığı ilhamla hazırladığı araştırmasında Milgram, deneklere bellek ve öğrenme üzerine bir çalışma yaptığını söylemiş ve onlardan her hata yaptıklarında öğrencilere elektroşok uygulamalarını istemiştir. Aslında gerçek bir elektroşok uygulaması olmamasına ve gözetimdeki sözde öğrenciler rol yapmasına rağmen denekler bunu bilmemektedir. Deney boyunca 40 denekten 26'sı kendilerine verilen komuta uygun olarak, öğrencilere verdikleri akımı hiç acımadan 450 volta kadar yükseltmiş ve işkenceye devam etmişlerdir. Milgram'ın ulaştığı sonuç, sıradan insanların kendi ahlaki çelişkilerine rağmen otorite karşısında genellikle itaatkâr oldukları (%65'e varan oranda) ve bir üst otoriteden emir almaları halinde kendilerini suçlu hissetmedikleridir. Milgram buna "aracılık durumu" (agentic state) adını vermiştir. Ona göre insanlar eylemlerinden doğan sorumluluğun bir başkasına, yani emri veren otoriteye yüklendiğini düşündüğü andan

[33] Stanley Milgram, Behavioral Study of Obedience. *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 67/4 (1963): 371–378.

itibaren, kendilerine verilen direktifleri yerine getirme konusunda daha kolay ikna olmaktadır. Buna karşın özerk durumdayken (autonomous state) kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmekte ve otoriteyle ilişkisinde daha farklı tepkiler verebilmektedir.[34]

Bu tür deneyler, ilerleyen yıllarda insan tabiatını, toplumsal ve hiyerarşik yapının etkilerini, sosyal kimlikleri, toplumsal rolleri kapsayacak biçimde genişleyecektir. 1971'de Philip Zimbardo'nun 24 üniversite öğrencisine mahpus-gardiyan rolleri üzerinden uyguladığı "Stanford Hapishanesi Deneyi", sıradan insanların gerekli şartlar oluşup, kontrolsüz güç ve yetkiyle donanması halinde zalimleşebileceğini ortaya koyan önemli çalışmalardan bir tanesidir. Stanford Üniversitesi'nin bodrum katında oluşturulan sahte bir hapishanede yapılan deney boyunca, deneklerin rollerine kısa sürede adapte olduğu ve gardiyan rolündekilerin sadistik eğilimler sergilemeye başlarken, mahkum rolündeki öğrencilerin psikolojik travma geçirdikleri gözlenmiştir. Deney Zimbardo'nun belirlediği sınırların bile dışına çıkınca, aileler, avukatlar devreye girmiş, mahkûm rolündeki öğrencilerin 2'si sistemden çıkarılırken, deney de 6 gün içinde bitirilmek durumunda kalmıştır. Zimbardo, notlarında "deneyin bir deney olmaktan çıktığını" ifade etmektedir.[35] Zimbardo bu deneyinin gerçek dünyadaki karşılığını ABD'nin Irak işgali sırasında Ebu Greyb cezaevindeki Iraklı mahkûmlar -ağır işkence altında bulunmaktadırlar- ile gardiyan konumundaki ABD askerleri -çok ağır işkenceler yapmaktan çekinmemişlerdir- arasındaki ilişki bağlamında incelemiş ve Lucifer Etkisi adlı kitabında ortamın kişileri kötülüğe sevk etme konusundaki etkisini ele almıştır.[36]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

[34] Stanley Milgram, *Obedience to Authority: An Experimental View* (New York: Harper and Row, 1974): 162.

[35] The Stanford Prison Experiment, Ağustos 1971, Stanford University, erişim 22 Ocak 2020, https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf.

[36] Philip Zimbardo, *Lucifer Effect; How Good People Turn Evil* (London: Ebury Publishing, 2011).

Politik Psikoloji ve Bireysel-Toplumsal Kimlik

Deneysel çalışmalara ilaveten özellikle bireysel ve toplumsal kimlik konulu araştırmalar da 1960'ların sonlarından itibaren başlayıp gelişen akademik açılımlar arasındadır. Eric Erikson'un bu dönemde psikanalitik bakış açısını boyutlandırarak kimlik üzerinden geliştirdiği düşünceler, bu literatür için bir başlangıç noktası oluşturmuştur. Ona göre kimliğin fiziksel, bilişsel ve sosyal boyutlarının bulunması, doğal olarak sadece biyolojik özellikler üzerinden değil, psikolojik ve kültürel araçlarla şekillendirilmesi çerçevesinden de değerlendirilmelidir. Zira bireysel kimlik, biyolojik özellikler kadar psikolojik gereksinimler ve içinde yaşanılan kültürün araçları tarafından da şekillendirilmektedir. Cinsiyet, fiziksel görünüm, fiziksel ve bilişsel kapasite gibi unsurlar biyolojik faktörler iken, bireyin neye ilgi duyduğu, gereksinimleri, savunma mekanizmaları, duyguları yoluyla bireye "ben" duygusunu veren her şey psikolojik faktörlerdir. Erikson, kimliğin; grup kimliği, mesleki kimlik, ulusal kimlik, kültürel kimlik, cinsel kimlik gibi statülerin bir bileşimi olduğunu söylemektedir.[37] Toplumsal kimlik özellikle siyasi davranışlarımızın ana belirleyicisi olduğundan, Erikson'un tezleri politik psikolojinin gelişimi bakımından önemli bir mihenk taşı niteliğini taşımaktadır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

İdeolojik kimlik, etnik kimlik, toplumsal roller gibi büyük grupların tanımlayıcı sıfatlarının ortaya çıkması ve ideolojik olarak ayrışmış, iki kutuplu bir dünya sisteminin tüm psikolojik etkilerinin hissedilir hâle gelmesi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında çalışan akademisyenlerin de bu alana yönlenmesine zemin hazırlamış; böylece politik psikolojinin interdisipliner karakteri iyice belirginleşmiştir.[38] Soğuk

[37] Eric H. Erikson, *Identity: Youth and Crisis* (New York: W.W. Norton Company, 1968).

[38] William J. Mc Guire, "The Poly-Psy Relationsship: Three Phases of a Long Relationship", in Political Psychology, *Key Readings*, ed. John T. Jost ve Jim Sidanius (New York: Psychology Press, 2004), 27.

Savaş boyunca istihbarat servisleri arasında süregiden algı ve bilgi savaşı, politik psikolojinin propaganda savaşının bir aracı olarak işlev görmesine neden olmuştur. Enformasyon sistemleri üzerindeki egemenlik arayışı ve toplumları yönlendirebilme gayreti, disiplinin psikoloji merkezinden, siyaset bilimine doğru kayışına ön ayak olmuştur. Siyasal kanaat ve davranışların şekillenmesinde inançların, tutum ve bilişsel süreçlerin önemi kavranmış ve psikolojik operasyonlar propaganda faaliyetlerinin merkezine oturmuştur.[39]

Psikodinamik ekolü politik psikoloji alanına uyarlayan en önemli isimlerden birisi olan Vamık Volkan, ana ilgi alanını toplumsal kimliğin yani onun deyimiyle "büyük grup kimliği"nin oluşum süreçlerine yönlendirmiş ve geliştirdiği "çadır", "seçilmiş travma", "seçilmiş zafer", "bağlantı nesnesi" gibi kavramlar yoluyla alanın akademik açılımında çok önemli bir rol oynamıştır. Ona göre büyük grup kimliklerinin oluşumu binlerce, milyonlarca insanın bir çadırın altında toplaşmasıyla başlar. Çadır bezi onları kaplayan ortak kumaştır, ancak her birinin kendi giysisi de bulunmaktadır; yani bireysel kimlikleriyle var olan insanlar, onları bir araya toplayan ortak bir kimliğe de sahiptir. Her büyük grubun çadır bezinin üzerine tarihi, kültürel, geleneksel semboller dokunmuştur. Bu semboller ve algılanış biçimleri, çadırın altındaki insanları bir yandan bağlayan, birleştiren, ortaklaştıran diğer yandan da diğerlerinden ayrıştıran değerlerdir.[40] Toplumsal kimlik "bir sosyal gruba üye olmanın farkındalığı ve o üyeliğe verilen değer ve duygusal önemden doğan benlik kavramının

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

[39] Brett Silverstein, "Toward a Science of Propaganda," *Political Psychology* 8, no. 1 (1987): 50.

[40] Vamık D. Volkan, "Large-Group Identity: Border Psychology and Related Societal Processes," *Mind and Human Interaction* 13, erişim 13 Mart 2020 (2003): 49-76. https://www.academia.edu/17788955/Border_psychology.

bir parçası" olarak da tanımlanmaktadır.[41] Bir büyük grup kimliğinin oluşması için şu kriterler esastır:[42]

1. Ortak özdeşleşmeler
2. Ortak depolar için, olumlu duygularla ilintilendirilen kişi ve nesne imajları
3. Öteki olarak tarif edilenin kötü niteliklerinin özümsenmesi
4. Dönüştürücü liderlerin iç taleplerinin özümsenmesi
5. Seçilmiş zaferler
6. Seçilmiş travmalar
7. Sembollerin oluşturulması.

Toplumsal kimlikler, ideolojik gruplaşmalar, etnisite vb. gibi meselelerin, politik psikoloji disiplininin ana çalışma konuları arasına girdiği dönemler, aynı zamanda gündemin güvenlik konularına yoğunlaştığı, terörizm, savaş, nükleer tehdit ve sosyopolitik yansımalarının değerlendirildiği bir dönem olarak tarif edilebilir. Bu yıllarda Soğuk Savaş terminolojisinin bütün alana egemen olduğunu ve iki kutuplu sistemin ürettiği karşılıklı korku, tehdit, caydırıcılık gibi psikopolitik kavramların siyaset tarafından fazlasıyla araçsallaştırıldığını görmek mümkündür.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Politik Psikoloji ve Terörizm Çalışmaları

Politik psikoloji disiplini açısından 1970'li yıllarda yaşanan en önemli gelişme, Jeanne Knutson tarafından Uluslararası Politik Psikoloji Derneği'nin (ISPP) kurulmasıdır. Dünyanın her coğrafyasından ve tarihten antropolojiye, psikolojiden ekonomi ve medyaya kadar her mesleki kategoriden üyelerin yer aldığı örgüt, günümüzde de halen çatı

[41] Henri Tajfel, "Social Categorization, Social Identity, and Social Comparison", ed. Henri Tajfel, in *Differenciation Between Social Groups: Studies in the Socialpsychology of Intergroup Relations* (New York: Academic Presss,1978), 63.

[42] Vamık D. Volkan, *"Large-Group Identity: Border Psychology and Related Societal Processes,"*.

örgüt olarak etkinliğini sürdürmektedir.[43] Örgütün kuruluş yıllarından itibaren ana ilgi alanlarından birisi olan terörizmin ve teröristin psikolojisi, etnik çatışmaların temel motivasyon kaynağı olarak yer almıştır. Teröristlerin zihin dünyalarının nasıl şekillendiği, iyi-kötü algılarının nasıl bir çerçeveye sahip olduğu, ruh sağlıklarının yerinde olup olmadığı gibi sorular ön plandadır. Feuer, Freud'un yaklaşımından hareketle "kuşaklar çatışması" modelini geliştirmiş[44] ve teröristin psikolojik motivasyonunu, erkek çocukların baba ile mücadelesi ya da ödip kompleksi üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Aynı biçimde Kent ve Nichols da terörizmin ebeveynlere duyulan nefret olgusundan kaynaklandığını ve çocuk istismarı ya da ergenlik isyankârlığı üzerine kurulu olduğunu öne sürmüşlerdir.[45] Aynı meseleyi inceleyen Llyod De Mause ise ne baba çocuk ilişkisinin ne de ABD dış politikasının emperyalist yaklaşımının yeterince açıklayıcı olduğunu, sonunda terörist olan bu çocuklara yönelik ebeveynlerinin istismarcı tutumunun esas rolü oynadığını savlamıştır.[46] Teröristlerin psikopat ya da deli oldukları hakkındaki düşüncelerin daha yaygın olmasına rağmen,[47] onların manevi yönlerine dikkat çeken,[48] narsisistik

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

[43] Geniş bilgi için bkz. https://www.ispp.org/.

[44] Lewis S. Feuer, *The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements* (New York: Basic Books, 1969).

[45] Ian Kent, I., & William Nicholls, "The Psychodynamics of Terrorism," *Mental Health & Society* 4, (1977): 1-8.

[46] Llyod de Mause, "Chilhood Origins Of Terrorism," *Journal of Psychohistory* 29/4 (1991): 340-348.

[47] Frederick J. Hacker, *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism in Our Time* (New York: W.W. Norton, 1996); H. H. A. Cooper, "What Is a Terrorist? A Psychological Perspective," *Legal Medical Quarterly* 1 (1977): 16-32; H. H. A. Cooper, "Psychopat as Terrorist: Apsychological Perspective," *Legal Medical Quarterly* 2 (1978): 188-197.

[48] Barry Cooper, *New Political Religions, or an Analysis of Modern Terrorism* (Missouri: University of Missouri Press, 2004): 22.

kişilik yapılarına atıfta bulunan[49] veya teröristlerin son derece normal ve tıpkı bir asker gibi ülkesini ya da halkını koruma çabasında olan fedakâr bireyler olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır.[50]

1970'li yıllardan itibaren terörizm ve teröristler üzerine yapılan çalışmalar, bugün de politik psikolojinin ana ilgi alanlarından birisi olmaya devam etmektedir. Özellikle 20. yüzyılın hemen başında gerçekleştirilen 11 Eylül saldırısının ardından ön plana çıkan radikal İslam ve terör bağlantısı oldukça popüler bir tema oluşturmaktadır. El Kaide, Boko Haram, El Şebap, El Nusra, DAEŞ gibi örgütlerin eleman devşirme yöntemleri, iletişim enstrümanları, ürettikleri küresel dehşet ve yarattıkları meşruiyet alanında filizlenen devlet merkezli/güvenlikçi bakış açısının psikolojik dinamikleri, politik psikolojiyle ilgilenenlere çok disiplinli bir çalışma pratiği sağlamıştır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Son dönemlerde alanda yapılan araştırmaların biyopolitik ve nöropolitik gibi yeni alanlardan beslenerek evrimsel psikoloji ve bilişsel süreçler üzerine yoğunlaşması, bu alanı yapay zekâ, veri analitiği gibi yüksek teknolojiden de faydalanan kapsayıcı bir açıklayıcılık kapasitesine ulaştırmıştır.[51] Milyonlarca insanın verisinin sisteme girildiği, pazarlama stratejilerinden seçmen tercih ve davranışlarının yönlendirilmesine, liderlerin imajlarından dost/düşman algısının kurgulanma süreçlerine kadar birçok farklı alanda bu veriler üzerinden kararlar alındığı bir ortamda, doğal olarak, politik psikoloji disiplini de yeni bakış açılarına yönelmiştir. Özellikle de araştırma süreçlerinde kullanılan istatistik ve matematiğe ilave olarak, psikolojik süreçlerin fizyolojik yansımalarını izleyen yüz tanıma, göz tarama, fMRI, EEG gibi görüntüleme cihazlarının devreye girmesiyle son 10 yılda yeni teknolojilerin yoğun olarak kullanıldığı bir

[49] Gustave Morf, *Terror in Quebec - Case Studies of the FLQ* (Toronto: Clark, Irwin, 1970).

[50] Randy Borum, *Psychology of Terrorism* (2004). Erişim 13 Şubat 2020, https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208552.pdf

[51] Martha L. Cottam et. al., *Siyaset Psikolojisine Giriş,* çev. Mesut Şenol (Ankara: BB101, 2017), 32-37.

alana dönüşmüştür.[52] Nitekim bu yeni enstrümanlar insanların zihinlerini önceden okuyabildiği ve yönlendirebildiği iddiasıyla, dünyanın birçok ülkesinde seçim kampanyalarına destek vermeye başlamıştır.[53]

Sonuç

Politik psikoloji görece yeni bir bilimsel çalışma alanı olmakla birlikte, giderek daha popüler hale gelmekte ve pandemilerden küresel ekonomik sistemin iniş çıkışlarına, yeni politik sistemlerin ve liderlerin yükselişinden jenerasyon savaşlarına veya petrol fiyatlarının durumuna vs. kadar birçok alanda açıklayıcılık özelliğini sürdürmektedir. Psikoloji ve siyaset biliminin dışında tarih, antropoloji, sosyoloji, felsefe, nörobilim gibi birçok farklı bilimsel alanla bulduğu kesişme noktaları üzerinden çok boyutlu ve çok disiplinli bir analiz düzeyi sunması, politik psikolojinin en önemli özelliği ve avantajıdır. İnsanlığın bütün temel meselelerin çözümünün insanı ve toplumu tanımaktan geçtiği böylesi bir dönemde, İsrail-Filistin meselesine atıfla başladığımız politik "sorunların %70'inin psikolojik" olduğu iddiasından hareketle şunu söyleyebiliriz:

"Politik sandığımız güncel ya da kadim sorunlarımızın büyük bir çoğunluğu psikolojik temellidir. Doğru teşhisin konulması ise uygun bir tedavinin ilk şartıdır. Çözümler için ilk adımı, bu durumun farkında olmaya başlayarak atabiliriz."

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

KAYNAKÇA

Ataöv, Türkkaya. "Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın Yargılanması," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 3, 1978.

[52] Karl J. Friston, "Modalities, Modes, and Models in Functional Neuroimaging." *Science* 326 (2009): 399-403.

[53] Kevin Randall, "Neuropolitics Where Campaingns Try to Read Your Mind," erişim 16 Şubat 2020, https://www.nytimes.com/2015/11/04/world/americas/neuropolitics-where-campaigns-try-to-read-your-mind.html.

Beisel, David R.. "Introducing the Joys of Psychohistory," *The Journal of Psychohistory* 25, Erişim 20 Kasım 2019, Sayı: 4 Spring 1998, http://www.geocities.ws/kidhistory/ja/joyofph.htm.

Borum, Randy. "Psychology of Terrorism". 2004. Erişim 13 Şubat 2020, https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208552.pdf

Burns, William J. Burns. *Economic Aid and American Diplomacy Toward Egypt 1955-1981* Albany: State University of New York Press, 1985.

Clark, Anna M.. "George Lakoff to Gren Marketers: Use the F-word," *The Guardian* 27 Ağustos 2013, Erişim 15 Ocak 2020. https://www.theguardian.com/sustainable-business/george-lakoff-green-marketing

Cooper, H. H. A.. "Psychopat as Terrorist: Apsychological Perspective." *Legal Medical Quarterly* 2, 1978, 188-197.

Cooper, H. H. A.. "What Is a Terrorist? A Psychological Perspective," *Legal Medical Quarterly* 1. 1977. 16-32.

Cooper, Barry. *New Political Religions, or an Analysis of Modern Terrorism*. Missouri: University of Missouri Press, 2004.

Cottam, Martha L.. Elena Mastors, Thomas Preston ve Beth Dietz. *Siyaset Psikolojisine Giriş*, Çeviren: Mesut Şenol. Ankara: BB101 Yayınevi, 2017.

De Mause, Llyod. "Chilhood Origins Of Terrorism," *Journal of Psychohistory* 29/4, 1991, 340-348.

Dupuis, Mariana Gallegos. "The Visit: How Sadat's Visit to Jerusalem Changed the Israeli-Egyptian Conflict and the Course of History in the Middle East," *The Corvette* 3, Sayı: 1, 2014-2015.

Elad-Strenger, Julia ve Alex Mintz. "Political Psychology," *The International Encyclopedia of Political Communication*, Editör: Gianpietro Mazzoleni. John Wiley & Sons 2015, Erişim 22 Mart 2020, https://www.researchgate.net/publication/313314686_Political_Psychology.

Erikson, Eric H.. *Identity: Youth and Crisis,* New York: W.W. Norton Company, 1968.

Feuer, Lewis S. *The Conflict of Generations: The Character and Significance of Student Movements*. New York: Basic Books, 1969.

Freud, Bibliography. https://www3.dbu.edu/mitchell/documents/FreudBibliographyFull.pdf

Freud, Sigmund. *The Ego and the Id*. Pacific Publishing Studio, 2010.

Freud, Sigmund. *Haz İlkesinin Ötesinde*, Çeviren: Mehmet Ökten. İstanbul, Tutku Yayınevi, 2014.

Friston, Karl J. Friston. "Modalities, Modes, and Models in Functional Neuroimaging." *Science* 326, 2009, 399-403.

Gilderhus, Mark T.. *Tarih ve Tarihçiler; Tarih Yazıcılığına Giriş*, Çeviren: Emine Sonnur Özcan Ankara, Atıf Yayınları, 2014.

Hacker, Frederick J.. *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*. New York: W.W. Norton, 1996.

Handel, Michael I.. *The Diplomacy of Surprise, Hitler, Nixon, Sadat* Cambridge: Center for International Affairs, Harvard University Press, 1981.

Hollis, Martin ve Steve Smith. *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford. Clarendon Press, 1991.

Hurwitz, Harry ve Ysrael Medad (Ed). *Peace in the Making, The Menachem Begin- Anwar El-Sadat Personal Correspondence*. Jerusalem: Menahem Begin Heritage Center, 2011, 13.

International Society of Political Psychology. https://www.ispp.org/.

Israel Ministry of Foreign Affairs, "73 Statement to Knesset by President Sadat," MFA. 20 Kasım 1977, Erişim 16 Mart 2020, https://www.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

jewishvirtuallibrary.org/address-by-egyptian-president-anwar-sadat-to-the-knesset.

Jiryis, Sabri. "The Arab World at the Crossroads: An Analysis of the Arab Opposition to the Sadat Initiative," *Journal of Palestine Studies* 7, Sayı: 2, Kış 1978.

Keohane, Robert. *Realism, Neorealism and the Study of World Politics, Neorealism and its Critics.* New York: Columbia University Press, 1985. 7, 163-164.

Kent, Ian, I., & William Nicholls, "The Psychodynamics of Terrorism," *Mental Health & Society* 4, 1977, 1-8.

Kepel, Gilles ve Jon Rothschild. *Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and the Pharaoh* Berkeley: University of California Press, 2003.

Lenzen, Manuela. "Feeling our Emotions," *SA Mind* 16 April 2005, Erişim 20.01.2020, https://www.scientificamerican.com/article/feeling-our-emotions/.

Mc Guire, William J.. "The Poly-Psy Relationsship: Three Phases of a Long Relationship", in *Political Psychology, Key Readings*, Editör: John T. Jost ve Jim Sidanius New York: Psychology Press, 2004.

Milgram, Stanley. "Behavioral Study of Obedience." *The Journal of Abnormal and Social Psychology* 67/4. 1963, 371–378.

Milgram, Stanley. *Obedience to Authority: An Experimental View.* New York: Harper and Row, 1974, 162.

Morf, Gustave. *Terror in Quebec - Case Studies of the FLQ*. Toronto, Clark, Irwin, 1970.

Perez, Adela, Garzon Perez. "Political Psychology as Disipline and Resource." *Political Psychology* Erişim 20 Mart 2020 22/2, 2001: 347.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

https://www.uv.es/garzon/adela/publicaciones/Political Psychology as Discipline and Resource.pdf

Randall Kevin. "Neuropolitics Where Campaingns Try to Read Your Mind." Erişim 16 Şubat 2020, https://www.nytimes.com/2015/11/04/world/americas/neuropolitics-where-campaigns-try-to-read-your-mind.html

Russell, Bertrand. *Batı Felsefesi Tarihi, İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ*. İstanbul, Say Yayınları, 1983, 19.

Sheehan, Edward R. H. Sheehan. "Why Sadat Packed off the Russians," *The New York Times* 6 Ağustos 1972, Erişim 21 Şubat 2020, https://www.nytimes.com/1972/08/06/archives/why-sadat-packed-off-the-russians-egypt.html.

Shoufani, Elias. "The Reaction in Israel to the Sedat Initiative." *Journal of Palestine Studies* 17, sayı: 2, Kış 1978.

Internet Archive, Studieson Hysteria, Preface to the Second Edition, J. Breuer, S. Freud, https://archive.org/details/SigmundFreud/page/n2/mode/2up.

Silverstein, Brett. "Toward a Science of Propaganda." *Political Psychology* 8, Sayı: 1, 1987.

Skinner, Burrhus, Frederic. *The Behaviour of Organisms: An experimental Analysis.* New York, Appleton-Century, 1938. Erişim 20 Ocak 2020, http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/The%20Behavior%20of%20Organisms%20-%20BF%20Skinner.pdf

Skinner, Burrhus Frederic. *How to Teach Animals*. Erişim 25 Ocak 2020, http://www.appstate.edu/~steelekm/classes/psy5300/Documents/Skinner1951. pdf

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 37-62

Staerklé, Christian. "Political Psychology," *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences.* 2015. Erişim 23 Mart 2020, https://www.researchgate.net/publication/304191105_Political_Psychology

Stein, Kenneth W. Stein. *Heroic Diplomacy Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arap-Israel Peace*. New York: Routhledge, 1999, 196.

Tajfel, Henri Tajfel. "Social Categorization, Social Identity, and Social Comparison", Editör: Henri Tajfel, *Differenciation Between Social Groups: Studies in the Socialpsychology of Intergroup Relations*. New York: Academic Presss, 1978.

The Stanford Prison Experiment. Stanford University. Ağustos 1971. Erişim 22 Ocak 2010. https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf

Thukydides. *Peleponnesos'lularla Atina'lıların Savaşı 3*. Çeviren: Halil Demircioğlu, Ankara: A.Ü. Basımevi, 1972.

Volkan, Vamık D.. "Large-Group Identity: Border Psychology and Related Societal Processes." *Mind and Human Interaction* 13, Erişim 13 Mart 2020, 2003. 49-76, https://www.academia.edu/17788955/Border_psychology

Ward, Dana. "Political Psychology: Origins and Development," in *Political Psychology*, Editör: Kristine Renwick Moore. NewJersey: Taylor and Francis, 2008.

Watson, John B.. *Behaviorism*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1930.

Woodruff, Paul. *Thucydides, On Justice, Power and and Human Nature,* Trans, Indianapolis: Hackett Publishing Co., 1993, xxviii.

Zimbardo, Philip. *Lucifer Effect; How Good People Turn Evil.* London, Ebury Publishing, 2011.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 37-62

Mustafa Çalışkan, "Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 63-91, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.69

Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları

Historical Background of PKK Activities in Syria and Politicalization of the PYD Terrorist Organization

Mustafa ÇALIŞKAN(*)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Öz

Ortadoğu'da 2010 yılında patlak veren "Arap Baharı" süreciyle başlayan toplumsal olayların en uzun soluklusu Suriye'de yaşanmaktadır. Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş süreci günümüzde de devam etmekte olup, bu savaş süreci siyasallaşma amacı taşıyan terör gruplarının devletleşme amacıyla harekete geçmelerinde etkili olmuştur. Irak ve Suriye idari sınırlarında idari teşkilatlanma ideolojisiyle hareket eden DEAŞ terör örgütü, Dünya'nın dört bir tarafından gelen "Yabancı Terörist Savaşçılar"ın da desteğiyle faaliyet gösterdiği alanı genişletmiştir. Bu aşamada DEAŞ terör örgütüne karşı harekete geçen PKK'nın Suriye parça yapılanması YPG, ABD ve Rusya desteğiyle silahlanarak, DEAŞ'tan arındırılan bölgelerde hâkimiyet kurma amacına yönelmiş olup, durumu fırsat bilerek siyasallaşma aşamasına geçme çabasına girmiştir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye sınırında terör devleti kurmaya çalışan PKK/PYD terör örgütünün Suriye'deki geçmişini inceleyerek günümüzde PKK ile illiyet bağını ve Suriye idari sınırları içerisinde yaşanan çatışmaların esasen devlet kurma ve siyasallaşma çabasında olan iki farklı terör örgütünün mücadelesi olduğunu ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: *Suriye, Terör, Terörizm, PKK, PYD.*

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 18.02.2020 Kabul Tarihi: 15.04.2020

(*) Dr., İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, İstanbul İl Emniyet Müdürü, mustafacaliskanakademik@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0342-571X

Mustafa ÇALIŞKAN

Abstract

Among the social events sparked by "the Arab Spring" process that broke out in the Middle East in 2010, the longest-lasting is experienced in Syria. The civil war in Syria is still ongoing since 2011 and it paved the way for terrorist groups for mobilization with the aim of politicization to act for the purpose of a state formation. The DAESH terrorist organization, acting with the ideology of an administrative organization within Iraqi and Syrian administrative borders, has expanded its field of activity with the support of the "Foreign Terrorist Fighters" from all over the world. At this stage, YPG, the Syrian offshoot of the PKK, armed by the support of the USA and Russia, took action against the DAESH terrorist organization, and aimed to dominate the regions freed from the DAESH and attempted to move to the politicization phase by taking advantage of the situation. This purpose of this study is to present the causal link between the PKK and the PKK/PYD terrorist organizations that aim to establish a terrorist state along the borders of Turkey through an analysis PKK/PYD's past in Syria and to reveal that the conflicts occurring within the administrative borders of Syria are essentially a strife of two different terrorist organisations which are in pursuit of state formation and politicization.

Keywords: *Syria, Terror, Terrorism, PKK, PYD.*

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Giriş

Amerika'da 11 Eylül 2001 saldırısı ve Londra'da yaşanan 2005 metro saldırıları sonrasında, Batı ülkelerinde yerel kaynaklı teröristlerin radikal ideolojileri benimsedikleri keşfedilmiş ve "Homegrown Terrorism"[1] kavramına yönelik araştırmalar artmaya başlamıştır. Bu tür radikal ideolojileri benimseyenlerin, ideolojileri doğrultusunda savaşacağı bir

[1] "Homegrown teröristler kavramına 21. yüzyılda küreselleşme" ile eş zamanlı rastlanmıştır. "Homegrown" Türkçeye "yerel", "ev yapımı" "bahçede yetişen" gibi çevrilse de, bu kavram kastedilen anlamı karşılamıyor. Homegrown Batılı ülkelerde doğup büyüyen, orada eylem yapan veya sonra da savaşmak için başka bir ülkeye giden kimseleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Hilmi Demir, "Yabancı Savaşçılar ve Homegrown Teröristler", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, Mart 2015, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1425653423-0.Yabanci_Savascilar_ve_Homegrown_Teroristler.pdf

coğrafya arayışı ise Suriye iç savaşıyla eş zamanlı olarak nihayete ermiştir. Bu süreçte, dünyada birçok devlet, kendi idari sınırlarında yaşayan ve resmi olarak vatandaşları olan yabancı savaşçıları sınırlarından çıkartma gayretinde olmuşlardır. Diğer taraftan, ihraç edilen savaşçıların da yer aldığı DEAŞ terörüne karşı verilen mücadelede, PYD'ye taraf olma hissiyatı bölgedeki egemen güçler açısından daha kabul edilebilir bir seçenek olarak görülmüştür. Oluşan bu siyasi tablo, PYD'nin siyasallaşmasına kapı aralamıştır.

Dışişleri Bakanlığı'nın 2018 yılı kayıtlarına göre Suriye topraklarındaki hapishanelerde bulunanlar hariç olmak üzere sınırlarımızı kullanmaya çalışan 61.000 kişiye ülkeye giriş yasağı konulmuş, 6.100 kişi sınırdışı edilmiş ve 3.588 kişi tutuklanmıştır.[2] Buna ek olarak, Suriye'ye 32,809 erkek, 4,761 kadın ve 4,640 çocuk olmak üzere 80 ülkeden toplam 41,490 kişi farklı örgütlere katılarak savaşmak için Suriye'ye geçiş yapmıştır.[3] Bu durum terör örgütlerinin kuruluş ve yönetiminde geçmişten edinilen tecrübeler, terör örgütlerin de sürekli bir değişim ve gelişim sürecinde olduklarının önemli bir göstergesidir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Çalışmada, Suriye idari sınırlarında PKK'nın parça yapılanması PYD'nin, DEAŞ'e karşı savaştığı söylemi doğrultusunda siyasallaştırılma çabaları ve dünya çapında propaganda faaliyetleriyle, PKK'dan ayrı bir yapı olarak faaliyet gösterdiğine yönelik algı oluşturma aşamaları incelenmiştir. Günümüzde, Suriye iç savaşı örneğinde olduğu üzere, terör oluşumlarının özerk yönetim isteği doğrultusunda siyasi bir aktör haline gelme çabaları,

[2] Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Yabancı Terörist Savaşçılarla Mücadelesi," http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa

[3] Örgüte katılanların %13'üne takabül eden 4,761 kişi kadın, %12'lik orana denk gelen 4,640 kişi ise 18 yaş altı çocuklardan oluşmaktadır (ICSR Team, "From Daesh to 'Diaspora': Tracing the Women and Minors of Islamic State," 23 Temmuz 2018, erişim 28 Kasım 2019, https://icsr.info/2018/07/23/from-daesh-to-diaspora-tracing-the-women-and-minors-of-islamic-state/

örgütlerin tarihi arka planlarının ve ideolojik motivasyon kaynaklarının bilinmesiyle mümkün olabilir. Bu bağlamda, çalışmaya konu olan terör oluşumlarının ana ekseni; Irak, Suriye, Türkiye ve İran idari sınırlarından kazanım elde edilmesi çerçevesinde şekillenmiştir. Konu "Dört Parçalı Kürdistan"ın birleştirilmesi ideolojisi doğrultusunda ele alınmış ve Suriye'nin terör oluşumlarına desteği kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmada, Suriye sınırlarında terör oluşumlarının geçmişten günümüze kadar olan süreçteki faaliyetleri ele alınmış ve PYD-PKK arasındaki illiyet bağının daha iyi gözlemlenebilmesi amaçlanmıştır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Kürtçülük Faaliyetlerinin Örgütlenme Sürecinde KDP ve PKK Faktörleri

Özellikle Osmanlı Devletinin son yüzyılında baş gösteren Kürtçülük sorunu, 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'yla çok farklı bir evreye girmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın dört parçaya bölünmesi, her parçanın farklı bir devletin idari sınırlarında yer almasına neden olmuştur. Bu durum Kürtçülük faaliyetlerinin tek elden yönetilmesini engellerken bölgede sömürü düzeni kurmak ve devletlerarası güç dengesi oluşturmak isteyen devletler açısından önemli bir kazanım olarak görülmüştür. Bu nedenledir ki, Sykes-Picot sonrası kurulan Ortadoğu düzeninde organize edilen Kürtçülük faaliyetleri, bölgedeki hegemon devletlerin sömürgecilik faaliyetleri açısından eşsiz bir fırsat sunmuştur.

Türkiye, Irak, İran ve Suriye devletleri bir taraftan kendi siyasi sınırlarında ortaya çıkan Kürtçü örgütlenmelerle yıllarca mücadele etmek zorunda kalırken; diğer taraftan bu örgütlenmeler farklı devletler tarafından desteklenerek, belirtilen devletlere karşı bir tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu durum örgütsel faaliyetlerin canlılığını korumasında da etkili olmaktadır. Kürtlerin yaşadığı coğrafyanın farklı

idari sınırlar kapsamında dört parçaya bölünmesi, Kürtçü örgütlenmelerin bu parçaları bütün haline getirip "Büyük Kürdistan" hayalini hayata geçirme amacıyla harekete geçmelerinin ana motivasyon kaynağıdır. Bu bağlamda bahsedilen bir devlette kurulan bir örgütlenme diğer devletler açısından, o devleti zayıflatma amacıyla bir kazanım olarak görülmüş ve destek verilen örgütlerin zamanla 4 devlette şemsiye organizasyonu olarak örgütlenme kabiliyetini elde edebilmelerine imkân tanımıştır. Sykes-Picot Antlaşması sonrasında ortaya çıkan coğrafi bölünme neticesinde Kürtçü örgütlenmeler; Türkiye'nin güneydoğusunu "Kuzey Kürdistan" Irak'ın Kuzeyini "Güney Kürdistan" Suriye'nin Kuzeyini "Batı Kürdistan" ve İran'ın Kuzeydoğusunu "Doğu Kürdistan" olarak adlandırmışlardır. Bu yeni tanımlar arasında ise Hakkari "Merkezi Kürdistan" olarak belirtilmektedir.[4]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Kürtçü örgütlenmelerde "demokratlık" kavramının ideolojik temelini güçlendiren, şemsiye organizasyon olarak adlandırılan KDP olmuştur. KDP-İ 1945'te İran'da Kadı Muhammed yönetiminde kurulmuş ve genel sekreterlik bünyesinde örgütlenmiştir. Bu örgütlenmenin 1946'da İran'daki otorite boşluğunu kullanarak Mahabad Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmesi ve sınır boylarında örgütlenmesi diğer devletler açısından da örnek teşkil etmiştir. 1946 yılından sonra KDP Kürtçülük faaliyetlerin ana eksenini oluşturmuş ve örgütlenmenin zamanla dört devlet bünyesinde; KDP-İ (1945), KDP-I (1946), KDP-S (1957) ve KDP-T (1965) adları altında faaliyet göstermesinin itici gücünü oluşturmuştur. KDP'nin dört devleti kapsayan şemsiye organizasyonu olabilme becerisi sistemi ilerleyen yıllarda kurulan PKK tarafından da örnek alınmıştır. PKK'nın KDP örneğinde olduğu üzere parti genel sekreterliği bünyesinde ve

[4] Françis Richard Maunsel, "Central Kurdistan", *The Geographical Journal*, (London: 1901), 121-144; aktaran Levent Ayabakan, "Kürt-İngiliz İlişkileri 1918-1923," (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2016), 7.

dört farklı devlette örgütlenmesi[5] bunun en önemli ispatlarından birisini oluşturmaktadır.[6]

1940 ve 1970 yılları arasında KDP'nin şemsiye organizasyonu olması örneğinde olduğu gibi PKK da benzer bir şemsiye organizasyonuna yönelmiştir. 2004'te, Kürdistan'ın Özgür Yaşam Partisi (PJAK) olarak adlandırılan örgütün kuruluşu bunun önemli bir işaretiydi. İran İslam Cumhuriyeti'ne karşı silahlı mücadele adı altında örgütsel faaliyetlere girişen PJAK, PKK ile örgütsel, ideolojik ve retorik benzerliklere sahipti. Gerek Türkiye gerekse İran'daki hükümet yetkililerinin girişimleri sonucunda PJAK'ın PKK ile aynı ideolojiyle faaliyet gösterdiği kamuoyunda kabul edilmeye başlamıştı.[7] İran ve Türkiye'nin ortak girişimiyle PJAK, terör örgütleri listesine girerken, Suriye'nin teröre verdiği açık desteğin tarihi geri planı, PYD'nin parça örgütlenmesinin dünya kamuoyunda PJAK örneğinde olduğu gibi değerlendirilmemesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda PKK-PYD'nin Suriye coğrafyasındaki geçmişini incelemek çalışmaya farklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Suriye Baas Rejimi ve PKK

Suriye'de bölgesel yönetim iddialarının ortaya çıkması ve terör devleti projelerinin hayata geçmesine neden olan öncü faktörler incelenmeden bugünkü durum anlaşılamayacağından, Hafız Esad döneminde terör örgütlerine verilen desteğin tekrar hatırlanması gerekmektedir.

---

[5] Ayabakan, "Kürt-İngiliz İlişkileri 1918-1923," 292.

[6] İçişleri Bakanlığı, PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG, (2017), 20, erişim 7 Aralık 2019, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca.pdf

[7] Andrew Self ve James Michael Ferris, "Dead Men Tell No Lies: Using Killed-in-Action (KIA) Data to Expose the PKK's Regional Shell Game," *Defence Against Terrorism Review* (DATR) 8, (2016): 9-35. 9-10.

Suriye'de PKK Faaliyetlerinin Tarihî Arka Planı ve PYD Terör Örgütünün Siyasallaşma Çabaları

1980 askeri darbesinin hemen öncesinde PKK terör örgütü, Türkiye idari sınırlarındaki hücrelerinin tamamen çökertilebileceği hissiyatıyla Suriye'ye taşınmıştır.[8] PKK'nın 1980 askeri darbesinden yaklaşık bir ay kadar önce Suriye'ye geçiş sürecinde ve sonrasında da PKK'ya en büyük destek Şam yönetimi tarafından verilmiştir. Şam'daki ABD Büyükelçiliği yetkililerine göre, bu desteğin en önemli nedeni, Türkiye'nin Fırat Nehri üzerinde inşa ettiği Atatürk Barajı'nın Suriye'nin su kullanım hakkını azaltacağı ve hidroelektrik enerji üretimini sınırlayacağı korkusuydu. Tabii cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan Hatay sorunu da Şam'ın bilinçaltına ittiği bir gerçeklikti ve PKK'ya verilen desteğin tarihsel altyapılarından birisiydi.[9] PKK'nın 1978'te kuruluşunu takip eden on yıllar boyunca, Türkiye'ye karşı sürdürülen terör faaliyetleri Hafız Esad tarafından desteklenmiş ve PKK'nın Şam'da ofisler açmasına dahi izin verilmişti.[10]

Dönemsel şartlar bağlamında Suriye'deki kampların uçakla bombalanma ihtimali, Irak'taki kampların bombalanma olasılığından daha düşüktü. Bu nedenle örgüt yönetimi, militanlarını Türk ordusundan korumak için Suriye'deki kampları daha güvenli görmüştü.[11] PKK'nın Suriye'de örgütlenme süreci iki yıl kadar devam etmiştir. Bu süreçte örgüt, Suriye'deki üslerini militanları için bir eğitim noktası olarak kullanmıştır. 1984 yılına gelindiğinde Türkiye'nin güneydoğu illerinde Türk güvenlik güçlerine ve sivillere yönelik saldırılar başlamıştır. 1984-1987 yılları arasındaki 3 yıllık süreçte 100'den fazla vatandaş ve asker şehit olmuştur.[12]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

---

[8] ABD, Merkezî İstihbarat Teşkilatı, Yayımlanmış Belgeleri (CIA-RDP): 87T00685R000200400003-1).

[9] CIA-RDP: 86T00587R000300300004-0.

[10] International Crisis Group, "Flight of Icarus? The PYD's Precarious Rise in Syria," *Middle East Report*, sayı: 151, (Belgium: 2014), 4-10.

[11] CIA/RDP: 87T00685R000200400003-1.

[12] İbrahim Sarı, *Kanlı Terör Örgütü PKK: PKK Katliamları ve İsim İsim Arananlar,* (Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2017), 176-177.

PKK tarafından sivillere yönelik birçok saldırıdan sadece 20 Haziran 1987'de gerçekleştirilen "Pınarcık Katliamı"nda; 16'sı çocuk, 6'sı kadın 30 sivil katledilmişti.[13] Türkiye ise şiddetli saldırıları durdurmak amacıyla, Irak'taki kamplara karşı bir hava saldırısı düzenlemiş ve PKK'ya 50'den 335'e kadar değişen rakamlar arasında telaffuz edilen kayıplar verdirmiştir. 1986 öncesinde PKK'nın silahlı eylemleri, güvenlik devriyelerini tuzağa düşürmek ve sivilleri öldürmekle sınırlı kalmıştı. Ancak 1986 sonrasında, PKK daha sofistike saldırılar planlamıştır. Eylül ayında, Abdullah Öcalan tarafından imzalanan bir PKK broşüründe, Türkiye'de sabote edilecek hedefler listesine NATO ve ABD tesisleri de dâhil edilmiş ancak PKK tarafından 1986 Ekim ayında sadece Mardin'deki NATO radar tesisine saldırı yapılmıştı.[14] Uluslararası tesisleri hedef alan bu tip sansasyonel eylem fikri, PKK'nın adını tüm dünyaya duyurma ve gücünü gösterme ihtiyacının bir ürünü olarak ön plana çıkıyordu.[15]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Türkiye'nin idari sınırlarında filizlenen terörizm faaliyetlerine ek olarak, ASALA gibi PKK'yla ittifak yapan yabancı terör oluşumlarının faaliyetleri, hükümetlerin iç ve dış siyasal yaşamda karşılaştığı zorlukların artmasına neden oluyordu. İran ile Irak arasındaki savaş ve Lübnan'da yönetime karşı düzenlenen ayaklanmalar, Ortadoğu'dan Türkiye'ye kadar yayılan bir terörizm macerası üretmişti. Kürtçü ve Ermeni milliyetçisi terör örgütlerinin ittifakı, dış destekle ayakta durabilme yeteneğini elde edebilmesi, Türk hükümeti için ciddi bir endişe kaynağı olmuştu. Şam yönetimi her iki örgüte de eğitim kampı temin ediyor ve Türkiye'de terör faaliyetlerini organize edenlere para ve silah desteği sağlıyordu. PKK'nın saldırılarıyla eş zamanlı olarak Avrupa'da Ermeni terör örgütlerinin saldırıları da artmaya başlamıştır. PKK Türkiye'de iç güvenliği tehdit ederken ASALA ise yurtdışındaki Türkiye temsilciliklerini

[13] A.g.e., 123.

[14] CIA/RDP: 87T00685R000200400003-1.

[15] CIA/RDP: 87T00685R000200400003-1.

tehdit etmekteydi. Bu nedenle ASALA ve Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları (JCAG) tarafından yapılan saldırıları engellemek amacıyla, dış temsilciliklerde de güvenlik odaklı önlemlerin artırılması yoluna gidilmiştir.[16]

Aradan geçen 18 yıl boyunca aralıksız devam eden saldırılar sonucunda, Türkiye'nin askeri harekât riskiyle karşı karşıya kalmış olan ve oluşan zor durumu bertaraf etmek isteyen Şam yönetimi, PKK militanlarını 1998 yılında topraklarından çıkarmaya başlamıştır. Suriye'den çıkartılan militanlar Irak'ın kuzeyinde Hakurk ve Kandil bölgesine yerleşirken, süreç Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasına ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından yakalanarak Türkiye'ye getirilmesine kadar devam etmiştir.[17]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Suriye İç Savaşı ve PKK Parça Yapılanması YPG'nin Siyasallaşma Çabaları

PKK Suriye'de bulunduğu süreçte, kendisini bölgeye hakim tek Kürt siyasi partisi olarak konumlandırmış ve 2003'te PYD'nin kurulmasına temel teşkil eden ilişkiler ağını örmüştür. 1980'lerde ve 1990'larda PKK, Suriye'de rejimin de izniyle Kürtçülüğü şekillendiren tek örgüttü. 1987'ye kadar PKK, Şam, Kamışlı, Derik, Ras el Ayn, Afrin, Halep, Ayn el-Arab (Kobani) ve Haseke'de siyasi ofisler açmıştı. PKK, tarihsel olarak Cezire ve Haseke bölgelerinde faaliyet gösteren geleneksel Suriye Kürt siyasi partileri tarafından bırakılan Afrin, Ayn El-Arab ve Carablus bölgelerindeki büyük boşluğu doldurmayı başarmıştı.[18]

Suriye devlet başkanı Hafız Esad'ın 2000 yılında ölümüyle, yerine daha güçsüz bir karakter çizen Beşar Esad geçmiştir. Bu süreçte PKK, Abdullah Öcalan'ın talimatıyla Irak'ın kuzeyindeki PKK yapılanmasını Suriye'nin Kuzey'inde tekrar teşkil etmeye çalışmıştır. Bu talimat PKK'nın

---

[16] CIA-RDP: 85S00316R000200160005-8.

[17] Hariet Montgomery, *Suriye Kürtleri*, çev. Ümit Aydoğmuş (İstanbul: Avesta Yayınları, 2017), 187.

[18] Andrew Self ve James Michael Ferris, "Dead Men Tell No Lies," 17.

devletleşme isteği doğrultusunda ve adı dünyada terör faaliyetleriyle anılmayan yeni bir örgütlenme teşkil edilmek suretiyle şekillendirilmiştir.[19]

PYD'nin kuruluş kararı PKK'nın 2002'deki 8. Kongresinde alınmıştır. Türk istihbarat birimlerinin elde ettiği bilgilere göre, PKK'nın 8. Kongresinde PKK'nın "Serhildan" olarak adlandırdığı halk ayaklanmasını gerçekleştirmek istediği belirtilmiş ve örgüt 2003 yılında Kuzey Suriye'de "Demokratik Ortadoğu Federasyonu" adı altında partileşerek yeni bir ülke kurma amacına yönelmiştir.[20]

PYD'nin teşkilatlanmasını oluşturan temel kararlar, PKK'nın yönlendirmesiyle ve örgüt kontrolündeki terör kamplarında 2003'ten itibaren düzenlenen kongrelerle şekillendirilmiştir. Tunus'ta başlayan ve dünya kamuoyunda "Arap Baharı" olarak bilinen[21] süreç, 2004 yılında Suriye'deki Baas rejiminin operasyonlarına karşı örgütlenmeye başlayan YPG'nin 2011 yılında resmi olarak kuruluşunu ilan etmesi açısından çok önemli bir fırsat olmuştur. Savaşla birlikte PYD'nin cephe kolu olan "Halk Savunma Birlikleri (YPG)" daha görünür hale gelmeye başlamış, kendisini Kuzey Suriye Federasyonu'nun resmi ordusu olarak tanımlamıştır.[22] Bu tanımlama, DEAŞ'a karşı mücadelede ve görünürde Suriye yönetimine destek amacıyla ortak düşmana karşı savaşma prensibi çerçevesinde şekillenmiş olup[23] uluslararası platformlarda PYD-YPG'nin bilinirliğini artırmıştır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

[19] Murat Köylü, "Suriye, PYD-YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı," *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, sayı: 11, (2018): 70-86.

[20] Uğur Şevkat, "PKK kongresi: Amaç yeni ülke kurmak", (NTV Arşiv) 8 Nisan 2002, http://arsiv.ntv.com.tr/news/146564.asp

[21] Mehmet S. Erol ve Kadir E. Çelik, "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği," *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 2, sayı: 2, (2018): 14-45.

[22] Beklan Kulaksızoğlu, "YPG PKK ile Ne Kadar Bağlantılı," (DW), 22 Ocak 2018, https://www.dw.com/tr/ypg-pkk-ile-ne-kadar-ba%C4%9Flant%C4%B1l%C4%B1/a-42261886

[23] Veysel Kurt, "Tunus, Mısır, Libya ve Suriye: Orduların Arap Baharına Etkisi," *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, sayı: 102, (Temmuz, 2014): 7-21.

Aslında Suriye yönetimi 2011 yılı öncesinde Kürt partileriyle birlikte, PYD'yi yasa dışı ilan etmiş ve lideri Salih Müslim'i Kuzey Irak'ta sürgünde iken ömür boyu hapis cezasına çarptırmıştı. 2011'deki ayaklanmanın patlak vermesinden kısa bir süre sonra Müslim, Suriye'ye geri dönmüş ve yanında yer alan bin civarında PKK'lı terörist ile YPG'yi kurduklarını ilan etmiştir. PYD'nin 2012'de Suriye'nin kuzeyinde ani yükselişi, partinin disiplini, organizasyonu ve çatışma dinamiğinden faydalanması bakımından dikkat çekicidir. Bunun en önemli nedeni PYD'nin PKK ile yakın ilişkileri ve gerekli eğitim, insan gücü ve silah tedarikinin PKK tarafından sağlanmasıdır. 2014 yılı itibariyle DEAŞ, Musul'u ele geçirerek İslam Devleti hilafetini ilan etmiş ve bunun üzerine Uluslararası Koalisyon Güçleri kurulmuştur. DEAŞ'ın Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere saldırması neticesinde DEAŞ ve YPG terör örgütleri arasında şiddetli sınır çatışmaları yaşanmıştır.[24] Çatışmaların artması öncesinde PYD denetimindeki üç kantonun her biri, yürütme, yargı ve yasama konseyleri arasındaki bir güç dağılımı tarafından yönetiliyordu. Ocak 2011'de Suriye'nin Kuzeyinde Kürtçü örgütlenmeleri birleştiren ve örgütlerin şemsiye organizasyonunu oluşturduğunu iddia eden Demokratik Toplum Hareketi (TEV-DEM) 2014 yılına gelindiğinde kantonların yönetiminden sorumlu olduğunu ilan etmiştir.[25]

Koalisyon güçlerinin ve PYD'nin ortak düşmana karşı savaş verdiği algısının dünya kamuoyunda baskın bir şekilde tartışılması ise PYD'nin siyasal bir oluşum gibi algılanmasında etkili olmuştur.[26] Bu sırada, PYD-

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

[24] İbrahim Kerman ve Ertan Efegil, "Terör Örgütü Pkk/Pyd'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi," *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 1, sayı: 2, (Ocak, 2017): 162-198.

[25] Burcu Özçelik, "Explaining the Kurdish Democratic Union Party's Self-Governance Practices in Northern Syria, 2012–2018", (Cambridge: University Press, 2019), https://doi.org/10.1017/gov.2019.1

[26] Verda Özer Arbil, *Hurriyetdailynews*, "PYD 'promised' US to not give arms to PKK" erişim 21 Kasım 2019, http://www.hurriyetdailynews.com/pyd-promised-us-to-not-give-arms-to-pkk-75307

YPG, muhalif gruplara karşı "rejimin yanında yer alarak içeride rejimle olan bağlantısını renksizleştirmiş, dışarıda ise Rusya ile ilişkilerini bozmadan ABD'ye bağımlı" bir konuma oturmuştur. PYD'nin terör örgütü ve PKK parça yapılanması olduğu iddialarının hafifletilmesi amacıyla ve ABD'nin tavsiyesiyle TEV-DEM'in silahlı unsuru halindeki örgüt, adını Suriye Demokratik Güçleri (SDG) olarak değiştirerek iç savaşta siyasal kimlik dönüşümünde yeni bir aşamaya geçmiştir.[27] PYD'nin SDG'ye dönüşümünün ABD'nin tavsiyesiyle gerçekleştiği ise bizzat ABD Özel Kuvvetler Komutanı Raymond Thomas tarafından doğrulanmıştır.[28] PYD-YPG terör örgütü, "DEAŞ ile mücadele" iddiası üzerinden kontrol ettiği alanlarda özerk yapı oluşturma faaliyetlerine girişmiş ve bölgesel istikrarsızlıktan faydalanarak Suriye'nin kuzeyindeki toprakların bir kısmına el koymuştur.[29] Bu el koymanın akabinde PKK-YPG terör örgütü, sivilleri öldürerek bölgedeki demografik düzeni kendi lehine değiştirmeye başlamıştır.[30]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

2011'de başlayan süreç, Suriye'nin kuzeyinde ve Suriye idari sınırlarının üçte birine denk gelen bölümünde, 2019 yılı itibariyle üç ayrı kantonun (Afrin-Kobani-Cezire) oluşturulmasına neden olmuştur.[31] Suriye konulu çalışmalarda öncü araştırma merkezlerinin başında gelen Londra merkezli Kings College, Uluslararası Radikalleşme ve Siyasi Şiddet Araştırma Merkezi, ICSR (International Centre for the Study of Radicalisation

[27] Halil Atilla Sivrikaya, "Arap Baharı'nın Suriye Sahasında Arap Diline Olan Yansımaları: PYD/YPG Örneği", *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, sayı: 2, (Ankara: 2019): 334.

[28] *Milliyet*, "ABD istedi YPG isim değiştirdi," 22 Temmuz 2017, http://www.milliyet.com.tr/dunya/abd-istedi-ypg-isim-degistirdi-2488906

[29] İçişleri Bakanlığı, *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*, (Ankara, 2017) https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca.pdf

[30] Buğra Sarı ve Murat Tınas, "Terrorism Threat Against Humanity and Democracy: The PKK Case", Polis Akademisi Yayınları, Rapor No: 17, Ankara, (Ağustos, 2018): 15.

[31] *Anadolu Ajansı*, "Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Barış Pınarı Harekâtı", (İstanbul: Anadolu Ajansı Yayınları, 2019), 25-30.

and Political Violence), PYD'yi Washington'un yenmeye isteksiz olduğu DAEŞ'e karşı sahaya sürülen bir taşeron olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamaya ek olarak PYD'nin Suriye'deki Sünni direnişiyle mücadelenin omurgası olduğunu ve Suriye iç savaşıyla birlikte baskın hale gelen siyasi bir aktör halini aldığı bazı araştırmalarda açıkça ifade edilmektedir.[32] Bu durum değerlendirildiğinde, Batı kamuoyunun Suriye iç savaşında yer alan tarafları DAEŞ'e karşı mücadele çerçevesinde değerlendirdiğine dair önemli bir örnek olarak ön plana çıkmaktadır.

PKK ve PYD Terör Örgütlerinin Organik Bağı

PKK militanlarının menşeine dair araştırmalarda, örgüt üyelerinden Suriyeli olanların oranının %20-30 arasında olduğu ve Irak merkezli Kandil kampındaki toplam militan sayısının %20 kadarının Suriyeli olduğu belirtilmektedir. PKK yöneticilerinden Cemil Bayık, PKK'nın kuruluşundan başlamak üzere 1.500 Suriyelinin PKK saflarında öldüğünü belirtmiştir. Suriye'deki Kürt köylerinin neredeyse tamamından PKK'ya katılım sağlanmıştır. 2009 yılında Esad rejiminin, 1.500-2000 Suriyeli PKK üyesinin eve dönmesine izin verme niyetinde olduğunu belirtmesi ise resmi ağızdan açıklanan ilk verilerdendi. Hürriyet Gazetesi'nde Şubat 2012'de yapılan bir değerlendirmede, 2001'den 2011'e kadar öldürülen 1.362 PKK üyesinin yüzde 12,4'ünün Suriyeli olduğunu iddia eden istatistikler yayımlamıştır. Tüm bu rakamsal veriler PKK-PYD parça yapılanmasının bir anda ortaya çıkmadığını ve PYD'nin PKK içerisinde filizlendiğini ispatlayan önemli istatistiklerdir.[33]

PKK parça yapılanması PYD/YPG ilk kez Yargıtay 16. Ceza Dairesi'nin 21.05.2015 tarihli ve 2015/3513 E. 2015/1456 sayılı kararıyla terör

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

[32] John Holland-McCowan, "The Kurds After the 'Caliphate': How the Decline of ISIS has Impacted the Kurds of Iraq and Syria," *ICSR, King's College*, (London: 2018): 17-23.

[33] Barak Barfi, "Ascent of the PYD and the SDF," *Hürriyet Gazetesi*, Research Notes, The Washington Institute for Near East Policy, No. 32 Washington, (2016): 7-8.

örgütü olarak kabul edilmiştir.[34] Uluslararası arenada da PYD'yi örgüt olarak tanımlayan resmi kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Ocak 2018'de Hollanda Parlamentosu'nda TSK'nın, Suriye'nin Afrin bölgesinde başlattığı Zeytin Dalı Harekâtı ile ilgili milletvekillerinin sorularını yanıtlayan Hollanda Dışişleri Bakanı Halbe Zijlstra, PYD'nin PKK ile sıkı bağlarının olduğunu belirtmiştir.[35]

2017 yılında, CIA'nın resmi internet sitesinde "Ülkelerin Görünüşleri" başlığı altında yer alan "Yabancı Kaynaklı Terörist Gruplar" listesinde Suriye'de faaliyet gösteren terör gruplarından birisi de PYD olarak belirtilmiştir.[36] Merkezi Avrupa'da bulunan Uluslararası Kriz Grubu'nun raporunda, Suriye'deki terörist gruplar arasında PKK'nın bir alt örgütlenmesi olarak PYD gösterilmiştir.[37]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

2016 yılının Mart ayında Mesud Barzani, "PYD ve PKK kesinlikle aynıdır" ifadesinde bulunurken, Amerika'nın Suriye'de PYD'ye desteğini "PKK'ya verilen destekle aynıdır" şeklinde ifade etmiştir.[38] Barzani'nin beyanından hemen sonra, 2016 yılının Nisan ayında, ABD Senatosu'nun Silahlı Hizmetler Komitesi'nde Senatör Lindsey Graham'ın Suriye konusunda sorularını cevaplayan ABD Savunma Bakanı Ashton Carter, YPG'nin PYD'nin silahlı kanadı olduğunu ve PYD ile PKK arasında ilişki olduğunu resmi olarak teyit etmiştir.[39]

---

[34] Yargıtay 16. Ceza Dairesi, Karar No: 2015/3513 E. 2015/1456, 21.05.2015.

[35] *Euronews*, "Introduction: SYRIA," (2018), https://tr.euronews.com/2018/01/24/hollanda-d-sisleri-bakan-halbe-zijlstra-ypg-masum-degil

[36] *CNN Türk*, "PYD CIA'in internet sitesinde yabancı terör örgütleri listesinde," (28 Ocak 2018), https://www.cnnturk.com/dunya/pyd-ciain-internet-sitesinde-yabanci-teror-orgutleri-listesinde

[37] International Crisis Group, "Flight of Icarus? The PYD's Precarious Rise in Syria", *Middle East Report,* No: 151, (Belgium: 2014): 4-10.

[38] *Hürriyet*, "Barzani: PKK ile PYD aynıdır," (23 Mart 2016), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzani-pkk-ile-pyd-aynidir-40074445

[39] *Anadolu Ajansı*, Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Barış Pınarı Harekâtı, 54-55.

PKK/PYD/YPG diğer terör örgütleri gibi kendilerine militan devşirirken yetişkin-çocuk ayrımı yapmamışlardır. Milletler Cemiyeti tanımlamasına göre "Çocuk" uluslararası ve ulusal hukuk açısından 18 yaş altında olan kişi olup, 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri, 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmelerine göre çocukların savaş amacıyla kullanılması yasaklanmıştır. Buna karşın, PKK ve PYD örgütlerinin her ikisinde de küçük yaşta çocuklar kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler, PKK safları içinde çocuk savaşçılar bulunduğunu ve PKK'nın 1994 yılından beri sistematik bir şekilde çocukları çatışmalarda kullandığını belirtmiştir.[40] Aynı şekilde YPG içerisinde de uluslararası sözleşmelere aykırı olarak çocuklar kullanılmaktadır.[41] Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'nin, "Silahlı Çatışmalarda Çocuklar" Özel Temsilcisi Virgina Gamba'nın, terör örgütü PYD-SDG üyesi terörist ile BM Cenevre Ofisi'nde, örgütün çocuk savaşçıları serbest bırakması eylem planına 29 Haziran 2019 tarihinde resmi törenle imza atması YPG içerisinde çocuk savaşçıların kullanıldığını resmi olarak ispatlamaktadır.[42]

Europol 2019 raporunda, 2002'den başlamak üzere AB'nin terör örgütleri listesinde yer alan PKK'nın AB'de "Organize suça karıştığı ve uyuşturucu ticareti yaptığı" vurgulanmıştır.[43] YPG'nin finansmanı ise

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

[40] Serkan Kekevi ve Gökmen Kılıçoğlu, "Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK'nın Çocuk Askerleri/Militanları," *Ankara Barosu Dergisi*, sayı: 3, (2016): 489-495.

[41] T.C. Madrid Büyükelçiliği, PKK-PYD İlişkisi: PYD'nin Suriye'deki Etnik Terör Uygulamaları, (Nisan 2017), 9, http://madrid.be.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/1/e1d230a8-eea8-44a0-8fac-c37f2c4453fb.pdf

[42] Ünal Atabay, "Birleşmiş Milletler' in YPG ile İmzası "Çocuk Savaşçılar," 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, *Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi*, (6 Temmuz 2019), https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/birlesmis-milletler-in-ypg-ile-imzasi-cocuk-savascilar

[43] Europol, "EU Drug Markets Report," (Hollanda: 2019), 35-36, http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/12078/20192630_TD0319332ENN_PDF.pdf

PKK tarafından uyuşturucu ticaretinden elde edilen gelirler ve Suriye'nin sahip olduğu petrol kuyularından çıkarılan petrolün pazarlanmasıyla sağlanmaktadır. Bu bağlamda, zengin petrol kaynaklarına sahip olmasından dolayı Suriye'nin kuzeyindeki Kamışlı Bölgesi örgütün en fazla önem verdiği yerlerdendir.[44]

Terör örgütü YPG/PKK ile defalarca müzakere masasına oturan ve çok alanda iş birliği yapan Esad yönetimi, 2019 Eylül ayında Birleşmiş Milletlere gönderdiği mektupta, SDG için (YPG/PKK) "ayrılıkçı terör örgütü" ifadesini kullanmıştır. Mektupta, SDG'nin "Suriye halkına karşı Batılı ülkelerle ortak hareket ettiği" belirtilirken, örgütün Suriye halkına yönelik insan hakları ihlallerinde bulunduğu belirtilmiştir.[45]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Tüm bunlara ek olarak Dünya kamuoyunda DEAŞ'a karşı mücadele verme söylemi bağlamında siyasallaştırılan, PYD'nin PKK'nın Suriye kolu olduğunun önemli ispatları aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

1. Abdullah Öcalan'ın, 1997'de Ayn El-Arab (Kobani) Bölgesini ziyaret etmesi ve o andan itibaren Suriyeli Kürtlerin onu takip etmeye başlaması,
2. PYD yöneticilerinin, Kandil'de ideolojik eğitim almış olmaları ve Suriye iç savaşı yaşanırken, Kandil bölgesinden Suriye'nin Kürt bölgelerine geri dönmüş olmaları,[46]
3. Abdullah Öcalan'ın, Şubat 2002'de PKK yönetiminden, Suriye'de 'Suriye Kürtlerinin Birlik Partisi' kurulmasını istemesi, Suriye'de PYD adı altında örgütlenmeye gidilmesi,[47]
4. YPG'nin Öcalan'ın liderliğini kabul etmesi, ideolojik programına kendini adaması ve PYD'nin savaşçı grubu YPG'nin Kandil liderliğini tanıması,[48]

---

[44] Can Acun ve Bünyamin Keskin, *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG,* (İstanbul: Turkuaz Matbaacılık, 2016), 26.

[45] *Anadolu Ajansı*, Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Barış Pınarı Harekâtı, 54.

[46] *International Crisis Group*, "Flight of Icarus? The PYD's Precarious Rise in Syria," 4-10.

[47] A.g.e., 4-10.

[48] *Hürriyet*, "ABD'li komutanın general dediği PKK'lı!" (6 Mart 2018), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/abdli-komutanin-general-dedigi-pkkli-40762427

5. SDG'nin sözde komutanı Mazlum Kobani kod adlı Ferhat Abdi Şahin'in PKK örgütünün yöneticisi Abdullah Öcalan'ın manevi oğlu olması,[49]
6. Irak idari sınırlarında, PKK tarafından kullanılan Kandil Kampı'nın, PYD'nin ana karargâhı olarak kullanılmış olması,[50]
7. PKK Yürütme Konseyi üyesi Mustafa Abdi Bin Halil'in, PYD'nin faaliyetlerinin sorumlusu olarak görevlendirilmesi.[51]
8. Öcalan'ın 'demokratik özerklik' yaklaşımına vurgu yapılarak, KCK Rojava'nın kurulduğunun PYD tarafından ilan edilmesi.
9. PYD terör faaliyetlerinin PKK'nın Kandil bölgesinde bulunan komuta ve kontrol yapılanması altında yürütülmesi,[52]
10. PKK ile PYD yöneticileri arasındaki ilişkinin PKK'nın Suriye'deki Kürtler arasında taban oluşturduğu 1980'li yıllara dayanması,[53]
11. Öcalan ile irtibatlı Salih Muhammed Müslim'in, ilk PYD Başkanı Barazani Muhammed'in yerine başkan seçilmesi,[54]
12. İlk PYD lideri Barazani Muhammed ile hali hazırdaki lider Salih Muhammed Müslim'in PKK liderlerinden Murat Karayılan ve Abdullah Öcalan ile geçmişe dayanan ilişkilerinin mevcut olması,[55]
13. PKK/KCK Suriye Üst Yönetimi Dış ilişkiler Sorumlusu ve PKK Merkez Komite Üyesi olan Velid Halil'in, 2012 yılında Suriye'deki faaliyetlerin çatı organizasyonu olan TEV-DEM Koordinasyon üyeliğine getirilmiş olması,[56]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

[49] Ferhat Abdi Şahin Türkiye tarafından kırmızı kod ile aranan PKK militanları arasında yer almakta olup PYD içerisinde sözde komutan ilan edilmeden önce "Şahin Cilo" kod adını kullanmıştır (*Hürriyet*, "ABD'li komutanın general dediği PKK'lı!"

[50] T.C. Madrid Büyükelçiliği, PKK-PYD İlişkisi: PYD'nin Suriye'deki Etnik Terör Uygulamaları, 9.

[51] A.g.e.

[52] A.g.e.

[53] A.g.e.

[54] A.g.e.

[55] A.g.e.

[56] Bayram A. Soner, Ömer Aslan ve Hakan Kıyıcı, *PKK's Regional Franchise of Terror*, Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi Utgam, (Ankara, Melek Matbaası: 2017), 18. 1-43.

14. 1998 yılında PKK terör örgütüne katılan İlham Ahmed'in, örgütün Suriye yapılanmasına katılmadan önce Kandil alanında PJAK yönetiminde faaliyet göstermiş olması ve PKK/KCK mensubu Şahin Cilo (K) Mustafa Abdi Bin Halil'in yardımcısı olarak görevlendirilmesi,[57]
15. TEV-DEM Yürütme Konseyi üyesi olan Hanife Hüseyin 2012 yılında PYD'nin kadın kolları yapılanması Star Birlik Grubu Koordinasyon üyesi olması. 2013 yılı içerisinde KCK Yürütme Kurulu ve PKK Merkez Komite üyeliğine seçilen Hanife Hüseyin'in, halihazırda Suriye'de YPG içerisindeki tüm kadın kollarından sorumlu olarak faaliyet yürütüyor olmasıdır.[58]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Tablo 1: Terör Örgütü PKK/KCK'nın Parça Örgütlenmesi: PYD/YPG'nin Suriye Yapılanması[59]

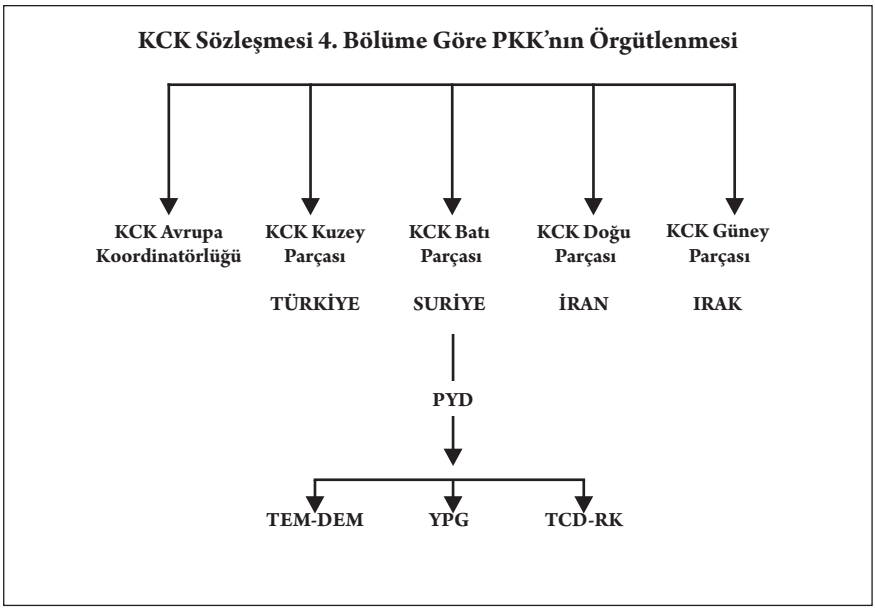

[57] A.g.e., 1-43.

[58] İçişleri Bakanlığı, *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*, 20.

[59] A.g.e., 20-21.

Maddeler halinde sıralanan bu hususlar PKK ve PYD arasındaki bağı ispatlamakla birlikte sunulan (Tablo 1 ve Tablo 2) örgütlerin kuruluş bildirileri ve yönetimsel özellikleri her iki örgütün de tek bir merkezden yönetildiğini göstermektedir. PYD tüzüğünde PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'a atıf yapılması bile başlı başına PYD'nin de terör örgütü olduğunun bir göstergesidir. Buna ek olarak aşağıda sunulan KCK sözleşmesi ve PKK-PYD tüzüklerinde yer alan ifadeler ve örgütün yönetim şeması (bkz.: Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3) PYD'nin PKK terör örgütünün Suriye kolu olduğunu ispatlar niteliktedir.

Tablo 2: KCK Sözleşmesi ile PKK ve PYD Tüzüklerinde Yer Alan Ana Hususlar.[60]

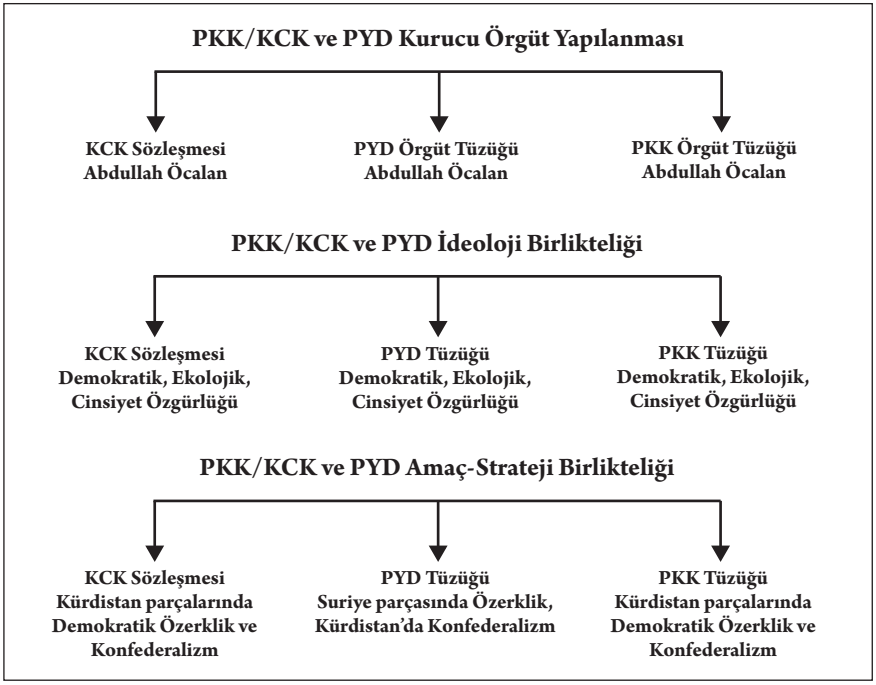

[60] A.g.e., 20.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Tablo 1'de görüleceği üzere KCK sözleşmesinde PYD örgüt tüzüğünde ve PKK örgüt tüzüğünde kurucu lider Abdullah Öcalan adı geçmektedir. Buna ek olarak ideolojik ve amaç strateji birliği bakımından da yüzde yüz oranına yakın bir benzerlik söz konusudur. Aşağıda sunulan Tablo 2'den de tüzük benzerliğinin içeriği daha net gözlemlenebilmektedir.

Tablo 3: PKK/KCK ve PYD'nin Kuruluş Tüzükleri[61]

PKK Tüzüğü	PYD Tüzüğü
Parti Lideri: Abdullah Öcalan	PYD Lideri: Abdullah Öcalan
Kongre partinin en yüksek karar organıdır.	Kongre partide en yüksek karar organıdır.
Önderliğin istemi veya parti meclisinin üçte ikisinin kararı ya da kadro sayısının üçte birinin istemiyle zamanından önce toplanabilir.	Kongre parti başkanının onayıyla ya da parti yürütme komisyonu üyelerinin kararıyla vaktinden önce toplanabilir.
Yine Önderliğin istemi ve parti meclisinin üçte ikisinin kararıyla bir defaya mahsus olmak üzere en fazla 1 yıl ertelenebilir.	Ayrıca parti başkanının isteğiyle ve encümenliğin üyelerinin istemiyle bir seferliğine mahsus 1 yıl uzatılabilir
Parti kadrosu (üyesi), kendini Apocu tarz, tempo ve üsluba ulaştırarak parti amaçları için yürüttüğü mücadele ile yoldaşlarına ve tüm topluma örnek olan kişidir.	18 yaşını dolduran kişi, lider Apo'nun demokratik uygarlık çizgisine inanan, parti programına ve yönetmeliğine inanır ve yaşamına uygular.
Parti Kadrosunun Görevleri: Lider Aponun yaşamını ve özgürlüğünü benimsemelidir. Apocu çizgiyi özümsemelidir.	Parti Üyelerinin Amaçları: Kürt halkı lideri Abdullah Öcalan'a bağlılığı şeref bilmeli ve onun özgürlüğü için mücadele etmelidir. Demokratik konfederalizm sisteminin oluşması için çaba göstermelidir.

[61] A.g.e., 23-27.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Sonuç

PKK 1980'li yıllardan başlamak üzere Türkiye'de örgütlenme aşamalarını sürdürmüş ve 1980 askeri darbesinden hemen önce Suriye idari sınırlarına geçerek örgütün taktik eğitim faaliyetlerine devam ederken bir taraftan da ideolojik yapılanmasını devam ettirmiştir. Bu süreçten sonra Suriye, Türkiye'ye yönelik saldırıların yönetildiği ana merkez olmuştur. Suriye'nin teröre verdiği destek sonucunda Suriye'de örgütlenen terör grupları Suriye iç savaşının çıkmasını fırsat bilerek Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehdit etmeye başlamışlardır. Suriye'de yaklaşık 40 yıl boyunca faaliyetine devam eden PKK, dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde terörist gruplar arasında yer aldığından Suriye'deki iç savaş öncesi komşu devletlerin meşru müdahale haklarını engelleyebilmek amacıyla farklı isimler altında örgütlenme çabasında olmuştur.

Suriye iç savaşı sırasında oluşan otorite boşluğunu fırsata çevirmek amacıyla harekete geçen PKK, DEAŞ'la mücadele mottosunu öne sürerek örgütün Suriye kolu olan PYD adı altında örgütsel faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. DEAŞ terör örgütüyle mücadele kapsamında ele geçirdiği bölgelerde idari yönetim bölgeleri oluşturarak bağımsızlık hedefleyen PKK/PYD, örgütsel faaliyetlerini tüm dünya kamuoyunda terör örgütü olarak tanımlanan DEAŞ'a karşı mücadele ettiği fikri üzerine inşa etmiştir.

İki terör oluşumundan birisini diğerine tercih etme eğilimiyle hareket eden dünya kamuoyu ise PYD'yi meşrulaştırma çabasında olmuştur. PKK'nın yönetim kadrolarında yer alan ve Suriye iç savaşıyla birlikte kuruluşunu ilan eden PYD'ye katılan örgüt mensupları, YPG'nin PKK talimatlarıyla örgütsel faaliyetlerini sürdürdüğünün en açık göstergelerinden birisidir. PKK ve PYD'nin kuruluş bildirgeleri ve örgütsel yapılanmaları yüzde yüze yakın benzerlik göstermekte olup, çalışmada öne sürülen benzerlikler PYD parça yapılanmasının, PKK'nın Suriye üzerinde parça örgüt olarak terörizm faaliyetlerini sürdürdüğünü

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

açıkça ispatlamaktadır. Özellikle her iki örgütün tüzüklerinde lider olarak Abdullah Öcalan'ın yer alması yönetimsel benzerliğin en bariz örneğini oluşturmaktadır.

PKK/KCK terör örgütü, örgüte militan ve üye sağlamak amacıyla 1980'li yıllardan başlamak üzere Suriye'den örgüte eleman temini ve PKK'nın; İran, Irak, Suriye ve Türkiye'yi kapsayan "Dört parçalı Kürdistan" hayalinin hayata geçirilmesi hedefi, PKK ve PYD arasındaki en sağlam ideolojik bağ konumundadır. 2011 yılından itibaren Suriye'de güç dengeleri değişip mevcut yönetimin meşruiyeti tartışma konusu olunca PKK, Suriye topraklarında PYD parça örgütlenmesini görünür hale getirip dünya kamuoyunda meşruiyet kazanma çalışmalarına başlamıştır. Arap Baharı sonrasında Suriye iç savaşıyla ortaya çıkan demografik hareketlilik, Suriye'nin sınır komşuları başta olmak üzere birçok devleti birinci derecede etkilemiştir. Bu demografik hareketlilik, terörizm kaynaklı olup, terör gruplarının Irak ve Suriye idari sınırlarında devletleşme hedefleri doğrultusunda şekillenmiştir. Suriye toprakları üzerinde terörist grupların devlet oluşumu sürecine girmeleri bir taraftan Suriye'nin toprak bütünlüğünün ihlaline neden olurken, diğer taraftan DEAŞ ve PYD'nin aynı anda devletleşme ideolojisiyle harekete geçmeleri dünya kamuoyunda bir terör örgütüne karşı diğer terör örgütünün savunulması gibi, pek karşılaşılmayan bir durumu ortaya çıkarmıştır. PYD'nin DEAŞ'e karşı savaştığı konusunun dünya kamuoyunda sıklıkla işlenmesi ise PYD'nin siyasi bir aktör gibi algılanmasına ve dünya kamuoyunda bölgesel bir güç olarak benimsenmesine neden olmuştur.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Kavram ve Tanımlar

Bu çalışmada kullanılan örgüt isimlerinin kısaca açıklanması örgütsel terminolojinin kavranmasına fayda sağlayacağından öncelikle terör, terörizm ve bu kavramlar bağlamında faaliyet gösteren örgütlere kısaca değinilmiştir. Bu kavramlardan başlıcaları terör ve terörizm olup çalışmada adı geçen ve bu faaliyetleri sürdüren örgütler aşağıda sıralanmıştır:

Terör, korkutma, yıldırma ve tedhiş, yoğunluk olarak büyük çaplı, birey ya da bireylerin ruhsal yapılarını birdenbire kaplayan korku durumunu ve şiddet halini ifade etmektedir.[62] Her devletin terör kavramını yorumlaması, devlet güvenliği özelinde farklı ana hatlar üzerine kurgulanabileceğinden terör kavramının evrensel tanımlamasının yapılması mümkün değildir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre "Terörizm" siyasi unsuru içeren, yani bir ideolojisi bulunan ve mevcut sistemi şiddet yolu ile tahribe yönelmiş olma durumunu ifade etmektedir.[63]

"Homegrown" Terörizm ise literatürde radikal fikirleri benimseyen, ancak radikal terör örgütleriyle sadece ideolojik bağı olan teröristler için kullanılmaktadır.[64] Çalışmada değinilen terör örgütleri ve cephe uzantılarının kısaltmaları aşağıda yer almaktadır:[65]

ASALA: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia - Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

[62] Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler Siyasal Uzlaşma ve Çatışma*, (Ankara: İmge Kitabevi 2000), 18.

[63] Tamer Kaşıkçı, "Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 47, (2016): 1-21. "Bir ideoloji etrafında örgütlenen birden fazla kişinin, şiddet eylemleri temelinde mevcut siyasal iktidarı ve rejimi hedef alan" faaliyetleri terörizm olarak adlandırılır. Hedef alınan rejimin veya sistemin şiddet yolu ile yıkılarak, yerine kendi örgüt ideolojileri doğrultusunda yeni bir yönetim tesis etmek terörizmin en büyük hedeflerinden birisidir. Siyaset bilimci Ahmet Taner Kışlalı, terörizmin amacını, toplumun ve dolayısıyla toplumu yönetenlerin direncini kırmak için "ortak korku yaratmak," daha doğrusu "dehşet salmak" ifadesiyle tanımlamaktadır (Kışlalı, Siyasal Sistemler Siyasal Uzlaşma ve Çatışma, 18); Bu tanım BM 49/60 sayılı genel kurul kararını kapsayıcı olup "Uluslararası Terörizmden Kurtulmak için Önlemler Hakkında Deklarasyon"un 2. Maddesinde "politik amaçlarla kamuoyunda bir terör durumu yaratmaya yönelik tüm kriminal eylemlerin gayri-meşrudur" ifadesiyle benzerlik göstermektedir (Kaşıkcı, "Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi, 5).

[64] Crone Manni ve Martin Harrow, "Homegrown Terrorism in The West 1989-2008", *Danis Institute For International Studies (DIIS)*, Cophanengen (2008), 5-6.

[65] Andrew Self ve James Michael Ferris, "Dead Men Tell No Lies," 12.

DEAŞ: Devletu'l Islamiyye fi'l Irak ve'ş Şam - Irak ve Şam İslam Devleti.

JCAG: Justice Commandos of the Armenian Genocide - Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları.

KDP-I: Kürdistan Demokrat Partisi Irak.

KDP-İ: Kürdistan Demokrat Partisi İran.

KDP-S: Kürdistan Demokrat Partisi Suriye.

KDP-T: Kürdistan Demokrat Partisi Türkiye.

PKK: Partiya Karkerên Kurdistane - Kürdistan İşçi Partisi.

PKK-KCK: Koma Civakên Kurdistan - Kürdistan Topluluklar Birliği. PKK'nın 5. Genel Kurul Toplantısında (16-22 Mayıs 2007), PKK'ya ek olarak Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) ismi kabul edilmiş ve izleyeceği politikalar belirlenmiştir.

PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat - Demokratik Birlik Partisi.

SDG: Suriye Demokratik Güçleri.

TEV-DEM: Tevgera Civaka Demokratîk - Demokratik Toplum Hareketi.

YPG: Yekîneyên Parastina Gel - Halk Koruma Birlikleri.

YPJ: Yekîneyên Parastina Jin - Kadın Koruma Birlikleri.

YTS: Yabancı Terörist Savaşçılar.[66]

PJAK: Partiya Jiyana Azad a Kurdistane - Kürdistan Özgür Yaşam Partisi.

HPG: Hêzên Parastina Gel - Halk Savunma Güçleri

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

[66] Bu kavram Dışişleri Bakanlığı Tarafından yayımlanan faaliyet raporlarında YTS olarak belirtilmektedir. Bkz. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-yabanci-terorist-savascilarla-mucadelesi.tr.mfa Buna ek olarak akademik çalışmalarda "Yabancı Savaşçılar" kavramı da kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

ABD, Merkezî İstihbarat Teşkilatı, Yayımlanmış Belgeleri (CIA-RDP). CIA-RDP-85S00316R000200160005-8; CIA-RDP-6T00587R000300300004-0; CIA-RDP-87T00685R000200400003-1.

Acun, Can ve Bünyamin Keskin. *PKK'nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG*. İstanbul: Turkuaz Matbaacılık, 2016.

Anadolu Ajansı. "ABD Savunma Bakanı PKK ile YPG ve PYD ilişkisini kabul etti." Erişim 6 Aralık 2019, (2016), https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-savunma-bakani-pkk-ile-ypg-ve-pyd-iliskisini-kabul-etti/563312

Anadolu Ajansı. "Esed rejiminden BM'ye YPG/PKK "ayrılıkçı terör örgütü" mektubu." (2019), Erişim 6 Aralık 2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/esed-rejiminden-bmye-ypg-pkk-ayrilikci-teror-orgutu-mektubu-/1584814

Anadolu Ajansı. "Pentagon Suriye'deki petrol gelirlerinin YPG/PKK'ya gittiğini itiraf etti." (2019), Erişim 9 Aralık 2019, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/pentagon-suriyedeki-petrol-gelirlerinin-ypg-pkkya-gittigini-itiraf-etti/1638782

Anadolu Ajansı. *Türkiye'nin Terörle Mücadelesinde Barış Pınarı Harekâtı.* Anadolu Ajansı Yayınları, Kasım 2019.

Atabay, Ünal. Birleşmiş Milletler' in YPG ile İmzası "Çocuk Savaşçılar" *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, Milli Güvenlik ve Dış Politika Araştırmaları Merkezi.* (2019), Erişim 18 Aralık 2019, https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/birlesmis-milletler-in-ypg-ile-imzasi-cocuk-savascilar

Ayabakan, Levent. "Kürt-İngiliz İlişkileri 1918-1923." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2016.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Barfi, Barak. "Ascent of the PYD and the SDF." *Research Notes*, The Washington Institute for Near East Policy, 32, (Washington, 2016): 1-21.

CIA, "The World Factbook." (2019), Erişim 14 Kasım 2019, https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/print_sy.html

CNN Türk. "PYD CIA'in internet sitesinde 'yabancı terör örgütleri' listesinde." (2018), Erişim 14 Kasım 2018, https://www.cnnturk.com/dunya/pyd-ciain-internet-sitesinde-yabanci-teror-orgutleri-listesinde

Crone, Manni ve Martin Harrow. "Homegrown Terrorism in The West 1989-2008." *Danis Institute For International Studies (DIIS)*, (Cophanengen: 2008): 1-22.

Demir, Hilmi. "Yabancı Savaşçılar ve Homegrown Teröristler." Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Değerlendirme Notu, Mart 2015, https://www.tepav.org.tr/upload/files/14256534230.Yabanci_Savascilar_ve_Homegrown_Teroristler.pdf

Erol, Mehmet S. ve Kadir E. Çelik. "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği." *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 2, Sayı: 2, (2018): 14-45.

Euronews. "Introduction: SYRIA." Erişim 3 Aralık 2019, (2018), https://tr.euronews.com/2018/01/24/hollanda-d-sisleri-bakan-halbe-zijlstra-ypg-masum-degil

Europol. "EU Drug Markets Report." Erişim 6 Aralık 2019, (2019), 35-36, http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/12078/20192630_TD0319332ENN_PDF.pdf

Holland-McCowan, John. "The Kurds After the 'Caliphate': How the Decline of ISIS has Impacted the Kurds of Iraq and Syria." *ICSR, King's College*, (London, 2018): 17-23.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Hürriyet. "ABD'li komutanın general dediği PKK'lı!" Erişim 16 Eylül 2019, (2018), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/abdli-komutanin-general-dedigi-pkkli-40762427

Hürriyet. "Barzani: PKK ile PYD aynıdır." Erişim 6 Aralık 2019, (2016), http://www.hurriyet.com.tr/gundem/barzani-pkk-ile-pyd-aynidir-40074445

International Crisis Group. "Flight of Icarus? The PYD's Precarious Rise in Syria." *Middle East Report*, Sayı:151, (Belgium: 2014), 4-10.

İbrahim, Sarı. *Kanlı Terör Örgütü PKK: PKK Katliamları ve İsim İsim Arananlar*. Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2017.

İçişleri Bakanlığı. "PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG." (2017), Erişim 7 Aralık 2019, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/deneme/YAYINLAR/%C4%B0%C3%87ER%C4%B0K/pyd_arapca.pdf

Kaşıkçı, Tamer. "Küresel Terörizm ve Birleşmiş Milletler Sistemi." *The Turkish Yearbook of International Relations* 47, (2016): 1-21.

Kekevi, Serkan ve Gökmen Kılıçoğlu. "Uluslararası Hukuk Açısından Çocuk Askerler ve PKK'nın Çocuk Askerleri/Militanları." *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı: 3, (2016): 489-495.

Kerman, İbrahim ve Ertan Efegil. "Terör Örgütü Pkk/Pyd'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi." *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1-2, (Ocak, 2017): 162-198.

Kışlalı, Ahmet Taner. S*iyasal Sistemler Siyasal Uzlaşma ve Çatışma*. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

Köylü, Murat. "Suriye, PYD-YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı." *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, Sayı: 11, (2018): 70-86.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Kulaksızoğlu, Beklan. "YPG PKK ile ne kadar bağlantılı?" 22 Ocak 2018, Erişim 13 Kasım 2019, https://www.dw.com/tr/ypg-pkk-ile-ne-kadar-ba%C4%9Flant%C4%B1l%C4%B1/a-42261886

Kurt, Veysel. "Tunus, Mısır, Libya ve Suriye Orduların Arap Baharına Etkisi." *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz*, Sayı: 102, Temmuz, 2014, 7-21.

Maunsel, Françis Richard. "Central Kurdistan." *The Geographical Journal*, (London: 1901), 121-144.

Milliyet. "ABD istedi YPG isim değiştirdi." Erişim 18 Aralık 2019, 22 Temmuz 2017, http://www.milliyet.com.tr/dunya/abd-istedi-ypg-isim-degistirdi-2488906

Montgomery, Hariet. *Suriye Kürtleri*. Çeviren: Ümit Aydoğmuş. İstanbul: Avesta Yayınları, 2017.

NTV. "ABD'li komutan PKK'lı üst düzey isimlerle görüntülendi." Erişim 15 Kasım 2019, 26 Nisan 2017, https://www.ntv.com.tr/dunya/abdli-komutan-pkkli-ust-duzey-isimlerle-goruntulendi,GvW6zTMOoEyTjslvstMnDg

Özçelik, Burcu. "Explaining the Kurdish Democratic Union Party's Self-Governance Practices in Northern Syria, 2012–2018." *Cambridge University Press*, (Ekim 2019).

Özer, Verda. Hurriyetdailynews. "PYD 'promised' US to not give arms to PKK." Erişim 21 Kasım 2019, (2014), http://www.hurriyetdailynews.com/pyd-promised-us-to-not-give-arms-to-pkk-75307

Sarı, Buğra ve Murat Tınas. "Terrorism Threat Against Humanity and Democracy: The PKK Case." *Polis Akademisi Yayınları*, Rapor No:17, Ankara, (Ağustos, 2018).

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 63-91

Self, Andrew ve James Michael Ferris. "Dead Men Tell No Lies: Using Killed-in-Action (KIA) Data to Expose the PKK's Regional Shell Game." *Defence Against Terrorism Review (DATR)* 8, (2016): 9-35.

Sivrikaya, Halil Atilla. Arap Baharı'nın Suriye Sahasında Arap Diline Olan Yansımaları: PYD/YPG Örneği." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, Sayı: 2, (Ankara: 2019): 329-357.

Soner, Bayram A.. Ömer Aslan ve Hakan Kıyıcı. "PKK's Regional Franchise of Terror." *Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi UTGAM*, (Ankara, 2017): 1-43.

Şevkat, Uğur. "PKK kongresi: Amaç yeni ülke kurmak." Erişim 13 Kasım 2019, 2002, http://arsiv.ntv.com.tr/news/146564.asp

Türkiye Cumhuriyeti Madrid Büyükelçiliği. *PKK-PYD İlişkisi: PYD'nin Suriye'deki Etnik Terör Uygulamaları*. Nisan 2017.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi. (2015). Karar No: 2015/3513 E. 2015/1456, 21.05.2015.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 63-91

Ibragim Khasanov, "Rus Basınında Arap Baharı," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 93-128, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.70

Rus Basınında Arap Baharı

Arab Spring in the Russian Press

Ibragim KHASANOV(*)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Öz

Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, Tunus'ta 26 yaşındaki üniversite mezunu olan Muhammed Bouazizi'nin 17 Aralık 2010'da kendisini ateşe vermesinin ardından başlamıştır. Tunus'ta başlayan gösteriler daha sonra, Mısır, Yemen, Bahreyn, Libya ve Suriye başta olmak üzere diğer bazı Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yayılmıştır. Rusya Federasyonu Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn ve Libya gibi Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelere yönelik Batı devletlerinin çizgisine yakın bir tutum sergilemiştir. Suriye'de ise hükümetin yanında yer alarak krize askeri olarak müdahil olmuştur. Rus basınında Arap Baharı olayları, devletin resmi çizgisinin aksine daha geniş ölçekli bir yaklaşıma tabi tutulmuştur. Makalede Rus basınının Arap Baharı olaylarına yaklaşımı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Arap Baharı, Rusya Federasyonu, Rus basını, Ortadoğu, Suriye.*

Abstract

The Arab Spring started in Tunisia after Muhammad Bouazizi, a 26-year-old university graduate, set himself on fire on December 17, 2010. The demonstrations started in Tunisia later spread to other North African and Middle Eastern countries, including Egypt, Yemen, Bahrain, Libya, and Syria. The political stand of Russia concerning the countries experiencing the Arab Spring such as Tunisia, Egypt, Yemen,

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 08.03.2020 Kabul Tarihi: 19.04.2020

(*) Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, khasanov.ibragim@yandex.ru

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1544-3739

Bahrain, and Libya, has been close to the line of Western states. In Syria, Russia was involved in the crisis militarily by taking the side of the Syrian government. Arab Spring events in the Russian press have been subject to a larger-scale approach, contrary to the state's official position. In this article, the approach of the Russian press to Arab Spring events is examined.

Keywords: *Arab Spring, The Russian Federation, Russian press, Middle East, Syria.*

Giriş

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Rusya Federasyonu'nun Arap Dünyası ile ilişkileri uluslararası politikada Soğuk Savaş düzeninin hâkim olduğu XX. yüzyılda en üst seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği, bilhassa Suriye, Irak ve Güney Yemen'le (Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti) yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler tesis etmiştir. İki kutuplu sistemin sona ermesini takiben Ortadoğu bölgesi uluslararası politikada önemli yerini muhafaza etmeye devam etmiş olsa da Sovyetler Birliği'nin yerini alan Rusya Federasyonu'nun bu bölge ile ilişkileri 1991 öncesi seviyeye ulaşamamıştır. 2000'lı yıllara gelindiğinde ise Rusya'nın iç ve dış siyasetinde vuku bulan bir dizi mühim değişimler ve uluslararası konjonktürün de etkisiyle birlikte Rusya ile Arap devletleri arasında ilişkiler yoğunluk kazanmaya başlamıştır. Rusya bu dönemde, Libya, Mısır, Suriye, Irak ve Körfez ülkeleriyle önemli ticari, ekonomik ve askeri iş birliği anlaşmaları yapmıştır.

2010 yılının aralık ayında Tunus'ta başlayan ve kısa süre içinde diğer Arap devletlerine yayılan hükümet-karşıtı gösteriler, uzmanlar tarafından Arap Baharı olarak adlandırılmıştır. Bu olaylar, Arap Dünyası'nda ve Ortadoğu bölgesinin genelinde mühim sonuçlar doğurmakla kalmamış, aynı zamanda bölge ve bölge-dışı aktörlerin Ortadoğu politikalarını revize etmeye yöneltmiştir. Bu aktörlerden biri de şüphesiz Rusya Federasyonu olmuştur. Ortadoğu'da birçok ülkeyi etkisi altına alan hükümet-karşıtı gösteriler/ayaklanmalar için her ne kadar Arap Baharı adı altında ortak

bir tabir kullanılmışsa da bu olayların mahiyeti gelişmelerin yaşandığı ülkelerin spesifik özellikleri, dış aktörlerin yaklaşımları gibi faktörlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu çerçevede Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye'deki Arap Baharı'na bağlı olarak yaşanan gelişmelere Rusya'nın yaklaşımı da bahsi geçen faktörlere göre farklı şekiller almıştır. Bu kapsamda, Rusya'nın Arap Baharı sürecindeki Ortadoğu politikasının bölgesel düzeyde siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarını korumak, küresel güçler düzeyinde Ortadoğu'daki konumunu muhafaza etmek ve Arap Baharı'nın kendi iç siyasi toplumsal dinamikleri üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin önüne geçmek hedefleri doğrultusunda şekillenmiş olduğu ifade edilebilir.

Arap Baharı'na bağlı olaylar Tunus'ta aniden ortaya çıkmış, hızla gelişmiş, birçok ülkeyi etkisi altına almış ve bölgesel ve uluslararası düzeyde geniş yankı bulmuştur. Bu hususta, Rus basınında bahsi geçen olaylara geniş yer verildiği belirtilmelidir. Rus basınında Arap Baharı süreci siyaset, ekonomi, dış politika ve din gibi birçok düzlemde geniş bir analize tabi tutulmuştur. Çalışmada, Rusya'nın devlet düzeyinde Arap Baharı'na yaklaşımı, Arap Baharı için önemi haiz olan Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'deki gelişmelere Rus basınının önde gelen gazeteleri olan *Vedomosti*, *Kommersant*, *Rossiyskaya gazeta* ve *Gazeta.ru*'nun yaklaşımları incelenecektir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Rusya Federasyonu'nun Arap Baharı'na Yaklaşımı

Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, Tunus'ta 26 yaşındaki üniversite mezunu olan ama iş bulamadığı için seyyar satıcılık yapan Muhammed Bouazizi'nin 17 Aralık 2010'da kendisini ateşe vermesinin ardından başlamıştır. 24 Aralık'ta gösterilerde ilk defa polisin ateş açması sonucu 18 yaşında bir gencin öldürülmesi ile de olaylar patlama noktasına gelmiştir. Tüm ülkede binlerce kişinin katıldığı gösteriler, giderek işsizlik ve ekonomiye olan itirazlardan rejim karşıtlığına dönüşmüştür. Daha sonra,

gösteriler Mısır, Yemen, Bahreyn, Libya ve Suriye başta olmak üzere diğer bazı Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerine yayılmıştır. Tunus ve Mısır'da gösterilerin başladığı ilk zamanlarda, bölgede yaşananlarla ilgili farklı görüşler ifade edilmiştir. Gösteriler, ülkeler arasında ayrım yapılmaksızın, büyük bir "Arap Uyanışı", büyük şehirlerdeki kentli ve kozmopolitan genç insanların ayaklanması ve seküler, seçkinci otoriter düzenlere karşı Müslüman halkın demokratik başkaldırısı olarak değerlendirilmiştir[1]

Arap Baharı'yla birlikte Ortadoğu ülkelerinde ortaya çıkan dinamik süreç, bir yandan bu ülkelerin içyapılarında köklü değişikliklerin yaşanmasına olanak sağlarken diğer yandan da Rusya Federasyonu'nun Arap devletleriyle münasebetlerinde çizgisinin/stratejisinin gözden geçirilmesine ve bölgedeki jeopolitik konumuna önemli etkilerde bulunmuştur. Rusya Federasyonu'nun Arap dünyası üzerinde nüfuzu, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin dünyanın muhtelif bölgelerinde olduğu gibi Ortadoğu ve Afrika'da Avrupalı devletlere karşı yürütülen ulusal bağımsızlık mücadelelerini desteklemesi ile mümkün olmuştur ve zirveye ulaşmıştır. XX. yüzyılın 70'li yıllarında hemen hemen bütün Arap devletleri Sovyetler Birliği ile yakın siyasi, iktisadi, askeri ve kültürel iş birliği içinde olmuşlardır 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Ortadoğu'daki sosyalist rejimlerin çökmeye başlaması, Rusya ile Arap devletleri arasındaki münasebetlerin ideolojik temelden küreselleşme sürecinin ruhuna uygun pragmatizme dayalı ekonomik ve siyasi iş birliği düzlemine geçmesine yol açmıştır.[2]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

---

[1] Kemal Çiftçi, "Ulus-Devletlerden Kozmopolitan Küreselleşmeye Uluslararası Siyaseti Yeniden İnşa Etmek: Arap Baharı Örneği", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 7, sayı: 13, (2015): 193-194.

[2] Farit Giniyatov, "Sobıtiya arabskoy vesnı i ih vliyaniye na geopolitiçeskoye polojeniye Rossii v blijnevostoçnom regione," *Vestnik ekonomiki prava i sotsiologii*, sayı: 2, (2013): 134.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rus dış politikasında Ortadoğu nezdinde ortaya çıkan sorun, Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın iki önemli stratejik müttefiki olan Irak ve Suriye ile ilgili olmuştur. Rusya Federasyonu, Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) bu ülkeye yönelik yaptırım uygulanması kararını desteklemiştir. Fakat gerek bu ülkedeki ekonomik çıkarları gerekse de ihtilafın barışçıl yöntemlerle bir an önce çözüme kavuşturulmasını istemesi, Rusya'yı daha sonra bu yaptırımların kaldırılması gerektiğini savunmaya yöneltmiştir. Sonuç olarak, Rusya Federasyonu'nun bu yöndeki diplomatik girişimleri olumlu neticeler verememiştir ve Rusya, Sovyetlerin izlediği Irak siyasetinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan; yeni Rusya Federasyonu, ABD ile Avrupa ülkeleri tarafından uluslararası terörizme destek veren ülke ilan edilen, ekonomik yaptırımlar uygulanan ve komşuları Türkiye, Ürdün ve Irak'la sorunlar yaşayan bir Suriye'yle karşı karşıya kalmıştır. Bu şartlar altında, bu devlete yönelik aktif siyaset izleyemeyen Rusya'nın durumu, Suriye'nin Irak'a karşı BMGK kararıyla oluşturulan koalisyon kuvvetlerine katılmasıyla değişmiştir. Batı'nın Suriye'ye yönelik evvelki suçlamaları ve yaptırımları kaldırması neticesinde, Rusya 1994'ten itibaren bu ülkeyle yakın münasebetler tesis etmiş ve iki ülke arasında askeri-teknik iş birliği tekrar başlamıştır.[3] Bununla birlikte belirtilmesi gereken mühim bir husus, 1990'lı yıllarda Rusya'nın Ortadoğu ülkeleriyle ve bilhassa Suriye ile münasebetlerinin mahiyetinin dünyada vuku bulan jeopolitik değişikliklere, Rus dış politikasının ilk etapta izlediği Atlantikçi çizgiye ve yeniden diplomatik ilişkiler tesis ettiği İsrail faktörlerine bağlı olduğudur.

Sovyet/Rus silah ithalatçısı Libya'ya yönelik olarak, Rusya Federasyonu 1992'de ABD'nin BMGK'ye sunduğu yaptırım kararına destek vermiş ve tek taraflı olarak bu ülkeyle askeri-teknik, petrol arama ve diğer sahalarda

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[3] Marina Sapronova, "Rossiysko-arabskoye sotrudniçestvo do i posle arapbskoy vesnı", *Vestnik MGİMO Universiteta* 3, sayı: 36, (2014): 28.

münasebetlerini durdurma kararı almıştır. 1990'lı yılların başlarında, Filistin meselesinin çözümü noktasında daha esnek ve daha az İsrail karşıtı bir yaklaşımın benimsenmesine karşın Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Kuveyt'in işgali meselesinde Saddam Hüseyin'in tarafında yer alması, uluslararası alanda FKÖ'ye verilen desteğin azalmasına ve Filistin meselesinin Sovyet sonrasında Rus dış politikasında arka plana atılmasına neden olmuştur. 1996'da Evgeniy Primakov'un Dışişleri Bakanı olarak atanmasıyla konu tekrar gündeme gelmiş ve birtakım girişimlerde bulunulmuşsa da bunlardan etkin bir netice elde edilememiştir.[4]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren, Rusya Federasyonu ile Arap devletleri arasındaki münasebetler "durgunluk" döneminden çıkıp öncelikle iktisadi çıkarların tayin etmeye başladığı karşılıklı kazanca dayalı ticari ve ekonomik iş birliği düzleminde şekillenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, taraflar arasında iş birliğinin hukuki temellerini teşkil edecek olan bir dizi anlaşmalar imzalanmıştır. Böylece, Rus şirketlerinin Mısır, Yemen, Irak ve Lübnan gibi Arap devletlerinin pazarlarına girmelerinin önü açılmıştır. Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş dönemindeki müttefikleri, ortaklarıyla olduğu gibi, bu dönemde sahip oldukları finansal kaynaklarla öne çıkan Körfez ülkeleriyle de ilişkiler tesis etmeye yönelmiştir. Rusya'nın içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi durumu ve ayrıca Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Körfez ülkelerinin Çeçen ayrılıkçılara destek vermeleri, bahsi geçen dönemde taraflar arasındaki münasebetlerin gelişmesini engelleyen hususların başında gelmiştir.[5]

Bütün bunlara rağmen 2000'li yıllarda Rusya Federasyonu ile Arap devletleri arasındaki münasebetler olumlu bir seyir izlemeye başlamış ve belirli bir seviyeye gelebilmiştir. Rusya'nın bölgede iktisadi varlığı artmış, Sovyetler Birliği'nin eski müttefiklerinin yanı sıra Suudi Arabistan ve Ürdün

[4] A.g.e., 29.

[5] Sapronova, "Rossiysko-arabskoye sotrudniçestvo do i posle arapbskoy vesnı", 30.

gibi devletlerle de iktisadi ve askeri iş birliği tesis edilmiştir.[6] Bu çerçevede, Cezayir ve Suriye'nin Soğuk Savaş döneminden kalan borçlarının önemli bir bölümü silinmiş olup, karşılığında da bu devletler Rusya'dan silah ithal edeceklerine dair anlaşmalar imzalamıştır. Rus şirketleri Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer Körfez ülkelerinin petrol ve doğal gaz sahalarında çalışmaya başlamış ve Rusya kendi roketleriyle Arap uydularının uzaya ulaşmasını sağlamıştır.[7]

Ancak Ortadoğu'da Arap Baharı olarak adlandırılan olayların baş göstermesi, Rusya'nın bölgeye yönelik siyasetini doğrudan etkilemiş ve Rusya'yı zor durumda bırakmıştır. Bu dönemde Ortadoğu'da patlak veren olayların, başlangıçta Moskova'nın bölgedeki varlığına zarar vermeyeceği, hatta bölgenin kısa bir süre istikrarsız kalmasının Rusya'nın işine yarayacağı düşünülmüştür. Zira Ortadoğu'nun daha fazla istikrarsızlaşması ve buna paralel olarak enerji kaynaklarının fiyatlarının artması, Rusya'nın kısa vadede işine yarayan gelişmeler olmuştur. Ayrıca bu husus, bir kez daha, enerji alanında Rusya'ya alternatif olarak gösterilen Ortadoğu ülkelerinin güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak Arap Baharı'nın gittikçe genişlemesi ve uzaması, Rusya'nın Ortadoğu politikasına da zarar vermiştir.[8]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Arap Baharı'na bağlı olayların bir bakıma aniden vuku bulması ve kısa sürede Arap dünyasında yayılmaya başlaması diğer pek çok ülke gibi Rusya Federasyonu'nu da hazırlıksız yakalamıştır. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı S. Lavrov, 2011'de bir Rus televizyon kanalına verdiği röportajda, Arap dünyasında yaşanan olayları "beklenen ani olaylar" olarak nitelendirmiştir. Lavrov'a göre, olayların yaşanması bekleniyordu çünkü bölgede uzun zamandır biriken sosyo-ekonomik sorunlara devletlerin

[6] Yusef Nassasra, "Strategiçeskiye prioritetı blijnevostoçnoy politiki Rossii v period posle arabskoy vesnı," *Privoljskiy nauçnıy vestnik* 12-1, sayı: 52, (2015): 129.

[7] Sapronova, "Rossiysko-arabskoye sotrudniçestvo do i posle arapbskoy vesnı", 33.

[8] İlyas Kemaloğlu, Rusya'nın Ortadoğu Politikası, (Ankara: ORSAM 2012), 14.

yetkilileri gerekli ilgiyi göstermiyordu. Diğer taraftan, Bakana göre, Arap Baharı beklenmedikti çünkü çok hızlı bir şekilde ortaya çıkmıştı ve yine aynı hızla birkaç devlete yayılmıştı.[9]

Alman Uluslararası Siyaset ve Güvenlik Enstitüsü uzmanlarından Margarete Klein, Rusya'nın ülkeler bazında Arap Baharı'na yaklaşımında üç tür tepkiden bahsetmektedir. Uzman, Rusya Federasyonu'nun Tunus, Mısır, Yemen ve Bahreyn'de meydana gelen olaylara "izleyici" olarak yaklaştığını/tepki verdiğini öne sürmektedir. Bununla beraber, olayların şiddetinin arttığı ve krize yabancı devletlerin müdahil olduğu Libya örneğinde ise Rusya'nın Kaddafi'ye sempati duymasına rağmen "tarafsız" kaldığını belirtmektedir. Suriye meselesinde de Batı ile ilişkilerinin gerginleşmesini göze alarak Rusya'nın doğrudan hükümetin yanında yer aldığı Klein tarafından ifade edilmektedir.[10]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Uzman tarafından yapılan bu tasnifin önemli oranda Rusya'nın Arap Baharı'na yaklaşımını yansıttığı kabul edilebilir. Rusya, Tunus'ta Aralık 2010'da başlayan ve 2011'de dönemin Cumhurbaşkanı'nın ülkeden kaçmasıyla sonuçlanan olaylara, ölçülü ve sağduyuyla yaklaşmıştır. Dışişleri Bakanlığı tarafından, Rusya'nın olaylardan tedirginlik duyduğu ifade edilmiş ve ülkede istikrarın yeniden tesis edilmesi için taraflara sorunu şiddete başvurmadan demokratik yollardan çözmeleri çağrısında bulunulmuştur.[11] Daha sonra ülkede düzenlenen ve ılımlı İslamcı partinin kazandığı parlamento seçimleri, Rusya tarafından olumlu karşılanmıştır.

---

[9] RF Dışişleri Bakanlığı, "RF Dışişleri Bakanı S.Lavrov'un Kanal 3'te V.Solovyev'a verdiği röportaj," erişim 18 Aralık 2018, http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/215526

[10] Aleksandr İlınıh, "Arabskaya vesna i rossiyskaya politika na Arabskom Vostoke v novıh usloviyah," *İstoriko-pedagogiçeskiye çteniya* 17, (2013): 104.

[11] RF Dışişleri Bakanlığı, "RF Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü A.K.Lukaşeviç'in Tunus'taki olaylara dair açıklaması", erişim 18 Aralık 2018, http://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNIr/content/id/222358

Mısır'ın Arap dünyasındaki konumu, en kalabalık Arap devleti olması, askerî açıdan önde gelen Ortadoğu ülkesi olması, Amerikan yardımlarından en fazla yararlanan ülkelerin başında gelmesi ve Filistin meselesindeki arabuluculuk rolü, bu ülkeyi Rusya nezdinde önemli kılmaktadır. Mısır'da Arap Baharı çerçevesinde yaşanan olaylarda Rusya Federasyonu taraflara eşit mesafede yaklaşarak dengeli bir tutum sergilemiştir. Dışişleri Bakanlığı Tunus için yaptığı açıklamanın bir benzerini Mısır için de yapmıştır.[12] Ülkede yönetimin değişmesini takiben Rusya, Hüsnü Mübarek'in idam edilmesine karşı olduğunu açıkça belirtmiştir. Daha sonra ılımlı İslamcıların zaferle ayrıldıkları parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçlarını kabul ettiğini duyurmuştur.

Bahreyn'deki olaylar karşısında Rusya tarafsızlığını korumuş ve Manama yönetiminin çağrısı üzerine ülkeye Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından askeri birliklerin gönderilmesine karşı çıkmamıştır/sessiz kalmıştır. Rusya Yemen'deki olaylar karşısında tarafsızlığını korumakla birlikte dönemin Cumhurbaşkanı Salih'in görevini bırakması karşılığında can güvenliğinin sağlanması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Suudi Arabistan önderliğindeki Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin iktidar ile muhalefet arasında arabuluculuk yapma tekliflerini desteklemiştir. 23 Kasım 2011'de Riyad'da Cumhurbaşkanı Salih'in görevini yardımcısı Hadi'ye bırakacağına dair anlaşmanın imzalanması merasiminde Rusya Federasyonu Yemen Büyükelçisi hazır bulunmuştur.[13]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[12] RF Dışişleri Bakanlığı, "RF Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü A.K.Lukaşeviç'in Mısır'daki olaylara dair açıklaması", erişim 18 Aralık 2018, https://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNIr/content/id/219002

[13] Aleksandr Demçenko, "«Arabskaya vesna» i politika Rossii v blijnevostoçnom regione," Perspektivy, (2012), erişim 18 Aralık 2018, http://www.perspektivy.info/rus/desk/arabskaja_vesna_i_politika_rossii_v_blizhnevostochnom_regione_2012-09-15.htm

Libya'daki olaylarda Rusya Federasyonu'nun tutumu, Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkelerden farklılık göstermiştir. Olaylar patlak verdiğinde Moskova'dan gelen açıklamalar, Tunus ve Mısır için yapılanlarla paralellik arz etmiştir. Fakat krizin ilerlemesi ve ülkedeki şiddet olaylarının artması üzerine Rusya, Libya yönetimini sivil halka karşı kuvvet kullanmakla suçlamıştır. 26 Şubat 2011 tarihli 1970 numaralı Libya'ya silah ambargosu uygulanmasını öngören BMGK kararını desteklemiştir. Bununla birlikte sonrasında NATO'nun Libya'ya müdahalesi için kullanacak olduğu BMGK 1973 numaralı kararın oylamasında çekimser kalmıştır.[14] Rusya her ne kadar bu müdahaleyi eleştirmeye/kınamaya devam ediyor olsa da kararın kabul edilmemesi için BMGK'de veto hakkını kullanmamıştır.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Suriye'deki iç savaşta Rusya Federasyonu, Batı ile bazı Arap devletlerini karşısına alarak merkezi yönetimin yanında yer aldığını ortaya koymuştur. Bu çerçevede, BMGK nezdinde Suriye hükümetini kınayan karar tasarılarını veto etmiştir. Bugün gelinen nokta itibarıyla, Suriye'deki kriz halen nihai bir çözüme kavuşturulamamışken Rusya ihtilafın başlangıcındaki tutumunu sürdürmeye devam etmektedir.

Rusya Federasyonu'nun Arap Baharı olarak adlandırılan sürece yönelik politikalarını yerel, bölgesel ve küresel düzeylerde ele alınabilecek olan üç temel faktöre bağlı olarak şekillendiğini ifade etmek mümkündür.[15] Rusya'nın Arap Baharı siyasetinin oluşmasında ülkeler bazında farklılık arz eden bölgesel çıkarları önemli rol oynamıştır. Nitekim sınırlı ilişkilere sahip olduğu Tunus, Mısır, Bahreyn ve Yemen'deki hadiseler sürecinde daha geri planda kalmayı tercih etmiş olan Moskova, olayların Libya ve Suriye gibi çok daha önemli siyasi, askeri ve iktisadi ilişkilere sahip olduğu ülkelere yayılmasından sonra aktif bir siyaset izlemeye başlamıştır.

---

[14] Demçenko, "«Arabskaya vesna» i politika Rossii v blijnevostoçnom regione," Perspektivy.

[15] Emre Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası," *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler* içinde, ed. Armağan Gözkaman ve Perihan Paksoy, (Ankara: Detay, 2014), 117.

Daha evvel de belirtildiği üzere, Arap Baharı sürecinin ilk aşamasında Rusya Federasyonu olaylara sınırlı tepkiler vererek uzaktan izlemekle yetinmiştir. Rusya'nın Arap Baharı politikası için ilk dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek hadise ise Libya'ya yayılması olmuştur. Arap Baharı'ndan etkilenen diğer ülkelerin aksine, Rusya Federasyonu ile Libya arasında önemi yadsınamayacak bir ticari-ekonomik iş birliği mevcuttu. 2008'de Rusya, Libya'nın Sovyetler Birliğine olan yaklaşık 4,5 milyar dolarlık borcunu silme kararı almıştır. Buna mukabil, Rusya Libya'dan kendi petrol ve silah şirketleri lehine önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu durum, Rusya'nın Libya konusunda daha hassas bir yaklaşım sergilemesini gerekli kılmıştır.[16]

Rusya'nın Arap Baharı politikasında en önemli dönüşüm, şüphesiz, Suriye kriziyle birlikte yaşanmıştır. Rusya, bu ülkedeki ihtilafta doğrudan taraf tutmaya başlamış ve 2015 yılı itibarıyla sürece askeri olarak müdahil olmuştur. Suriye'nin, Rusya için Ortadoğu'da Sovyet döneminden itibaren en önemli ortak olarak öne çıkmasında bazı etkenler rol oynamıştır. 2005-2010 yılları arasında Rusya Suriye'ye 2,5 milyar dolar değerinde silah ihraç etmiştir. Yine bu dönemde Suriye Sovyetler Birliği döneminden kalan borcunu taksitle ödemeye başlamıştır. Rusya'nın Suriye'den ithal ettiği tekstil ürünlerinden aldığı gümrük vergisinde indirime gitmesi gibi bazı adımlar, 2010 yılına gelindiğinde iki ülke arasındaki ticaret hacminin artmasını sağlamıştır. Askeri teknolojiler ve enerji alanlarında iş birliği olumlu seyir izlemiştir.[17] Rusya, ayrıca, BM gibi uluslararası platformlarda Suriye'ye siyasi desteğini esirgememiştir. Siyasi iş birliğinin bir diğer tezahürü de 2008'de meydana gelen Rusya-Gürcistan savaşında kendini göstermiştir. Suriye, bu savaşta Moskova'nın yanında yer alan dünyadaki az sayıda devletten biri olmuştur. Rusya'nın bölgesel çıkarları açısından esas olarak belirtilmesi gereken husus, Suriye'deki Tartus limanı ile buradaki

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[16] Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası," 119.

[17] Kemaloğlu, *Rusya'nın Ortadoğu Politikası* 13.

Rus askeri varlığıdır. 1971'den itibaren burada faaliyette olan ikmal ve bakım üssü, Suriye'yi Rusya Federasyonu için bölgedeki en mühim dayanağı haline getirmiştir. Suriye, Rusya'nın Ortadoğu ve Akdeniz'deki çıkarlarının merkezi olmuştur.[18]

1990'lı yılların ortalarında, dış politikasında yaşadığı kırılma ile birlikte, Rusya Federasyonu uluslararası alanda kendini küresel bir güç olarak kabul ettirme siyasetine yönelmiştir. Bu siyasi çizginin arkasında 1996-1998 yılları arasında Dışişleri Bakanı, 1998-1999'da ise Başkanlık görevini yürütmüş olan Evgeniy Primakov'un olduğu vurgulanmalıdır. Daha sonra Primakov Doktrini olarak adlandırılacak olan ve Rusya'nın çok kutupluluk ekseninde pragmatik, gerçekçi bir dış politika izlemesi, ABD hegemonyasını dengelemek için yüzünü Doğu'ya çevirmesi gerektiği yönündeki ilkeler bütünü Rusya Federasyonu dış politikasının temel çerçevesini oluşturmuştur.[19] Bu bağlamda Primakov Doktrini Doğu ve Asya ülkeleri kapsamında sadece Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi devletlerle değil, Ortadoğu özelinde Türkiye ve İran gibi bölgesel güçler başta olmak üzere ABD'nin tek taraflı politikalarından rahatsızlık duyan aktörlerle de ilişkiler geliştirmeyi öngörmüştür.[20] Bu çizgi, Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle belirginlik kazanmıştır. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan, ABD'nin tek süper güç olduğu uluslararası sisteme karşı Rusya'nın ilk fiili meydan okumasıdır. Bu savaş, Rusya'nın daha aktif ve cüretkâr bir dış politika izlemeye başladığının da en mühim tezahürü olmuştur. Bu bağlamda Rusya, Suriye krizini Batı/ABD ile olan küresel mücadelesinin bir parçası olarak kabul etmiştir. Suriye hükümetinin devrilmesinin (müttefikini koruyamadığı için)

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

[18] Erşen, "Rusya'nın Arap Baharı Politikası," 121.

[19] Dmitriy Novikov, "Rıtsar rossiyskogo realizma," erişim 21 Nisan 2020, https://www.globalaffairs.ru/articles/ryczar-rossijskogo-realizma/

[20] Semra Genç, "Putin Döneminde Rusya'nın Ortadoğu Politikası ve Yeni Avrasyacılık", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 37, (2008): 8.

küresel ölçekte büyük devlet/güç imajına zarar vereceğini düşünmüştür. Bu yaklaşım, Rusya'nın Suriye krizindeki siyasetini tayin eden unsurların başında gelmektedir.

Rusya'nın Arap Baharı sonrası Suriye siyasetinin belirlenmesinde yaşanan sürecin Rusya'nın ulusal güvenliği için bir tehdit olarak algılanmasının da payı vardır. Rusya, Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu'nun genelinde, fakat bilhassa Suriye'de, muhtelif İslamcı grupların etkinliğinin artmasının ve bunların iktidara sahip olma arzusu içinde olmalarının ezelden beri yumuşak karnı olarak telakki ettiği Kuzey Kafkasya ile Volga/İdil boyunda yaşayan Müslüman nüfusu arasında dini radikal ve terör yönelimleri çoğaltacağından endişe duymuştur.[21]

Rusya Federasyonu'nun Arap Baharı'na bağlı süreçlerle ilgili resmi çizgisi tutarlı ve tarafsız bir görünüm sergilemiştir. Daha evvel bahsi geçen hususlar dikkate alındığında, Rusya yönetimi Tunus, Mısır ve Libya'daki hadiselere yönelik oldukça pragmatik bir siyaset benimsemiştir ve iktidara gelen İslamcı kuvvetlerle ilişkiler tesis etmeye yönelmiştir.[22] Bu çerçevede, Moskova tarafından iki hususa önem verilmiştir: İktidara gelenlerin ılımlı İslamcı olması ve bunların Rusya'nın iç işlerine yönelik söylemlerinin bulunmaması. Vladimir Putin, 2012'de dış politikayla ilgili kaleme aldığı yazısında, Rusya'nın ılımlı İslam'ın temsilcileriyle evvelden beri iyi münasebetler içinde olduğunu ve bu grupların dünya görüşlerinin Rusya Müslümanlarına yakın olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Rusya'nın, olayların vuku bulduğu devletler dâhil bütün Arap devletleriyle siyasi ve ekonomik münasebetlerini geliştirmek istediğini belirtmiştir.[23]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[21] Stanislav Mahnyov, "Ugrozı konflikta v Sirii dla natsionalnoy bezopasnosti RF," *Vestnik Nijrgorodskogo universiteta im. N.İ. Lobaçevskogo* 1, sayı: 2, (2014): 347.

[22] İlınıh, "Arabskaya vesna i rossiyskaya politika na Arabskom Vostoke v novıh usloviyah," 106.

[23] Vladimir Putin, "Rossiya i menyayuşiysya mir," *Moskovskiye Novosti,* 27 Şubat 2012.

Arap Baharı'nın Suriye'ye yayılmasıyla birlikte bu ülkeye atfedilen önem kendini göstermiş ve Rusya yönetiminde Suriye'de iktidar değişiminin ABD hegemonyasına hizmet edeceği, Kafkasya ve Orta Asya'yı doğrudan tehdit edeceği söylemleri yükselmiştir.

Kritik Olaylar ve Ülkeler Bazında Rus Basınında Arap Baharı

Tunus

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Arap Baharı olayları diğer ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da geniş yankı bulmuştur. Başlangıçta Rusya Federasyonu, devlet düzeyinde bu olaylara temkinli yaklaşıp ölçülü tepkiler vermekle yetinmiştir. Fakat bu ülkenin basını için aynı düzeyde bir reaksiyonun söz konusu olmadığı belirtilmelidir. Konunun boyutları göz önünde bulundurulduğunda, Arap Baharı sürecinin Rus basınında yankıları, daha liberal ve eleştirel çizgiye sahip oldukları söylenebilen *Vedomosti* ile *Kommersant* gazeteleriyle, daha devletçi ve resmi çizgiye yakın olan *Rossiyskaya gazeta* ile *Gazeta.ru* gazeteleri çerçevesinde ele alınacaktır.

Tunus'taki olaylara *Vedomosti* gazetesinde "darbe" ve "renkli devrim" başlıkları altında yer verilmiştir. Ülkedeki gösterilerin ve kargaşanın yüksek düzeyli işsizlik ile gıda ürünlerindeki yüksek fiyatlara bağlı olarak siyasal iktidara karşı bir hoşnutsuzluk olarak ortaya çıktığı ifade edilmiştir.[24] Ayrıca olayların ülkenin batısında ekonomik taleplerle başlamasına rağmen kısa süre içerisinde başkente kadar yayılarak siyasal görünüme büründüğü kaydedilmiştir. Yazılarda gösterilerin itici gücünün üniversite öğrencileri ile orta sınıf olduğu bilgisi de yer almıştır.[25]

Tunus olayları ile ilgili aynı gazetede yer alan diğer yazılarda, bu ülkedeki olayların Rusya'daki durum ile bir mukayesesinin yapıldığı dikkat

[24] Dmitriy Dmitriyenko, "V Tunise proizoşel gosudarstvennıy perevorot," *Vedomosti*, 14 Ocak 2011.

[25] Dmitriy Dmitriyenko, "Tsvetnaya revolutsiya v Tunise," *Vedomosti*, 15 Ocak 2011.

çekmektedir. "Rusya için Tunus Dersi", "Tunus'ta Devrimin Hafta Sonu" ve "Rusya için Tunus Senaryosu?" başlıklı yazılar bu hususta öne çıkmaktadır. Yazılarda Tunus'un bahsi geçen dönemde ortalama %5'lik bir büyüme oranına sahip olduğundan, nüfusunun ücretsiz ve Fransız standartlarına yakın bir eğitim almış olduğundan bahsedilmiş ve bu ülkedeki gösterilerin çıkış noktasının, ekonomik durumdan ziyade ülkeyi 23 yıldır yöneten Bin Ali rejimi olduğunun altı çizilmiştir. Ayrıca Bin Ali'nin Belarus lideri Lukaşenko ile Venezüella eski lideri Hugo Chavez gibi, anayasadan devlet başkanının görev süresi ilgili maddeleri çıkardığı ve kendi klanının ülke ekonomisinin önde gelen sektörlerini ele geçirdiği dile getirilerek, dolaylı olarak Rusya yönetimi hedef alınmıştır.[26] Diğer taraftan, Lenin'in devrim öncesi durumu tanımladığı üç esasa dayalı formüle atıfta bulunularak Tunus olaylarının Rusya'da vuku bulma ihtimali değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; Tunus'ta diplomalı işsiz gençlerin ayaklanmayı başlattığı, uzun süredir yönetimi işgal edenlerin süreci idare edemediği ve ülkenin ekonomik durumunun insan kitlelerinin etkinliğini artırdığı belirtilerek, Rusya'nın sahip olduğu ekonomik, siyasi göstergelerin devam etmesi halinde, 2017'de Lenin'in formülünün devreye gireceği ve Rusya'nın da Tunus'la benzer süreci yaşayacağı öngörüsünde bulunulmuştur.[27] Benzer bir öngörünün paylaşıldığı diğer yazılarda ise Tunus senaryosunun Rusya'da tekrarlanmaması için ülkenin demokratikleşmesi gerektiği çağrısı yer almıştır.[28]

Tunus'taki olaylar çerçevesinde *Kommersant* gazetesinde yazılanlar, muhtevası itibariyle *Vedomosti* gazetesinde yazılanlarla paralellik sergilemektedir. Buradaki yazılarda Tunus'taki olayların itici gücünün

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[26] "Tunisskiy urok dla Rossii," *Vedomosti*, 17 Ocak 2011.

[27] Dmitriy İvanov, "Revolutsionnıy uikend v Tunise: k probleme 2017," *Vedomosti*, 18 Ocak 2011.

[28] Boris Makarenko, "Tunisskiy stsenariy dla Rossii?" *Vedomosti*, 20 Ocak 2011.

üniversiteli genç kesim olduğu[29] ve Tunus gibi dayanıklı bir rejime sahip olan bir ülkede bu tür olayların yaşanmasının Arap Dünyası için nadir bir vaka olduğunun üzerinde durulmuştur.[30] Ayrıca Arapların "ayaklanmasının" gerçekleşmesinin çok zor bir olgu olmasına rağmen Tunus'ta 23 yıldır ülkeyi yöneten lidere karşı başlamasının beklenmedik bir nitelik taşıdığı belirtilmiştir. İlave olarak Cumhurbaşkanı Bin Ali'nin her şeye rağmen "kanlı bir tiran" olmamasının Tunus halkının "sabrının taşmasına" engel olamadığı ifade edilerek, insan ömrünün Tunus'a oranla 10 yıl daha kısa olduğu hatırlatmasıyla, benzer olayların Rusya'da da yaşanabileceği vurgulanmıştır.[31]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Tunus'taki olaylarla ilgili daha devletçi ve resmi çizgide olan *Rossiyskaya gazeta* ile *Gazeta.ru* gazetelerine bakıldığında, bu kaynaklarda bahsi geçen Arap ülkesinde meydana gelen hadiselerin daha çok sonuçları üzerinde durulduğu görülmektedir. *Rossiyskaya gazeta*'daki yazılarda, esasen Tunus'taki olayların sonuçları ile Kafkasya ile Orta Asya'ya olası etkileri tartışılmıştır. Tunus'taki olayların arkasında ABD önderliğindeki Batı'nın olmadığı ve yaşananların bahsi geçen ülkenin iç dinamiklerine bağlı olarak geliştiği ve bunun da Batı'yı hazırlıksız yakaladığı belirtilmiştir. Ayrıca Tunus örneğinden yola çıkarak; devrimlerin nepotizm, rüşvet ve işsizlik gibi sorunları çözmediği, tam tersine, devrimler sonucunda bir "diktatörlüğün yerini başka bir diktatörlük" alarak toplumların daha kötü bir durumla karşı karşıya kalacakları vurgulanmıştır.[32] Yine bu gazetede, olayların Kafkasya ile Orta Asya üzerindeki olası etkilerinde durulmuştur. Bu etkinin Tunus'taki devrimin orta vadedeki sonucuna

[29] "Karfagen mojet bıt razruşen," *Kommersant*, 12 Ocak 2011.

[30] Dmitriy Bondarenko, "Situatsiya dostatoçno redkaya dla arabskogo mira," *Kommersant,* 15 Ocak 2011.

[31] Stanislav Kuçer, "Terpeniye – prekrasnoye kaçestvo, no jizn slişkom korotka, çtobı terpet," *Kommersant*, 26 Ocak 2011.

[32] Andranik Migranyan, "Vzrıvı nazrevali iznutri," *Rossiyskaya gazeta*, 10 Mart 2011.

bağlı olduğu belirtilmiştir. Olayların kaos ve iç savaşla sonuçlanmasının Tunus'ta radikal İslamcı grupların kuvvetlenmesine yol açarak bu ülkeyi uluslararası terörizmin merkezlerinden biri haline getireceği ve bunun Kafkasya ile Orta Asya'yı doğrudan tehdit edeceği kaydedilmiştir. Buna ilaveten, Batı'nın Tunus'taki olayları İslam dünyasının demokratikleşmesi çerçevesinde değerlendirdiği ve bu sürecin Orta Asya'ya da yayılmasını arzuladığı düşüncesine yer verilmiştir.

Gazeta.ru'da yer alan yazılarda Tunus'la birlikte bölgede siyasal İslam'ın etkinliğinin artması olasılığından duyulan rahatsızlık ön plana çıkmıştır. Yazıların birinde, Ortadoğu'da otoriter yönetimlerin muhalif güçler üzerindeki etkisinden ötürü demokratik biçimde yapılacak seçimlerden başarıyla çıkabilecek tek kuvvetin İslamcı partiler olduğu belirtilmiştir. Tunus özelinde İslamcı kuvvetlerin, ülkenin eğitim, bilim ve basın ile ilgili hükümet pozisyonlarını ele geçirmelerinin nahoş bir durum yaratarak Tunus'un Pakistanlılaşması sürecini başlatacağı ifade edilmiştir.[33] Diğer yandan, Tunus'ta 2011'de devrim sonrası yapılan seçimlerin sonucuna atıfta bulunularak, İslamcıların bu ülkede elde ettikleri zaferin Kuzey Afrika'nın son 20 yılında bir ilk olduğu ve bunun "laik Tunus'un" sonu anlamına geldiği öne sürülmüştür. Bu gelişmenin diğer Ortadoğu ülkelerinde de yaşanacağını fakat iktidara gelecek olanların Tunus'takiler gibi "ılımlı" olmayacağının altı çizilmiştir.[34]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Mısır

Mısır'da baş gösteren olaylar için *Vedomosti* gazetesindeki haberlerde Tunus'taki olaylarla bir paralellik kurulmuştur. Bu hususta, Mısır'daki göstericilerin Tunus'taki gibi ekonomik durumun iyileştirilmesini ve siyasal özgürlüklerin verilmesini isteyen gençler olduğu ifade edilmiştir.[35]

---

[33] Sergey Smirnov, "Nikogo, krome islamistov, net," *Gazeta.ru*, 21 Ekim 2011.

[34] Sergey Smirnov, "İslamistı pobedili," *Gazeta.ru*, 25 Ekim 2011.

[35] "Vlasti Egipta v svyazi s besporyadkami blokirovali Twitter i Facebook," *Vedomosti*, 26

Bununla birlikte, Hüsnü Mübarek'in tecrübeli bir siyasetçi olduğu hatırlatılarak, ülkede karışıklığı çözebileceği ihtimali dile getirilmiştir. Olası bir iktidar değişikliğinde ise Mübarek'e alternatif olabilecek "reel bir gücün liberal El Baradey'in" aksine İslamcı bir hareket olan Müslüman Kardeşler'in olduğuna dikkat çekilmiştir.[36]

Mısır'daki olaylar *Kommersant* gazetesinde de geniş yankı bulmuştur. Yazılarda, Mısır'ın Arap Dünyası için önemine dikkat çekilerek bu ülkede vuku bulan olayların bölgede domino etkisi yaratabileceği kaydedilmiştir. Ayrıca Arap Dünyası'ndaki bu süreçlerde esas itici gücün, genç kitleler yerine otoriter yönetimler tarafından geçmişte baskı altında tutulmuş İslamcı güçlerin olacağı öngörülmüştür.[37] Benzer görüşe göre, Mısır'daki olaylar 1917'de Rusya'daki sosyalist devrimle 1979 İran'daki İslam Devrimi'yle mukayese edilerek başlangıçta demokratik görünüme sahip devrimlerin, daha sonra uzun ömürlü totaliter rejimler doğurduğu saptaması yapılmıştır. Bu saptamada Ortadoğu'da istikrarı sağlayanların diktatörlükler olduğu vurgulanarak Mısır ile birlikte iktidara gelecek "İslamcı demokrasilerin" bölgeye rejim ve terör ihraç etmek isteyeceği belirtilmiştir.[38]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Rossiyskaya gazeta'daki Mısır'daki olaylarla ilgili yazılanlara bakıldığında ise hadiselerin asıl olarak ekonomik nedenlerden kaynaklandığı ve olaylarda belirgin olmamakla birlikte İslamcıların bu süreçlerden en çok kazançla çıkacak kesim olduğu görüşü yer almıştır.[39]

Gazeta.ru'da *Rossiyskaya gazeta*'nın aksine, Mısır'daki olaylardan ordunun kazançlı çıkacağı görüşü yer bulmuştur. Bu çerçevede, ABD'nin,

---

Ocak 2011.

[36] Dmitriy Dmitriyenko, "Protestı v Egipte prodoljilis posle otstavki pravitelstva," *Vedomosti*, 29 Ocak 2011.

[37] "Egipet rasşatal piramidu vlasti," *Kommersant*, 31 Ocak 2011.

[38] Vladimir Beyder, "Arabskoye domino," *Kommersant*, 7 Şubat 2011.

[39] Evgeniy Primakov, "Voprosı prosnuvşihsya piramid," *Rossiyskaya gazeta*, 31 Ocak 2011.

demokratik seçimler sonucunda İslamcıların iktidara geleceğini tahmin ettiği için Mübarek'in devrilmesine göz yumup Mısır ordusunun iktidarı ele geçirmesini sağlayacağı ifade edilmiştir. Böyle bir iktidar değişikliğinin Ortadoğu için yeni bir model teşkil edebileceği ve bu modelin de XX. yüzyılda "Kemalist Türkiye'de" olduğu gibi ordunun "laik rejimin garantörü" rolünü üstlenmesiyle birlikte hayata geçebileceği vurgulanmıştır.[40]

Libya

Arap Baharı çerçevesinde Libya'da baş gösteren olaylar Şubat 2011'de başlamış ve kısa sürede ülkenin lideri Kaddafi ile göstericiler arasında şiddetli bir çatışma haline almıştır. Kısa bir süre sonra BMGK'nin ilgili kararına dayanarak uluslararası koalisyon güçleri Libya'daki çatışmalara göstericiler tarafında müdahil olmuş ve Kaddafi'nin iktidarına son verilmiştir. Libya'da yönetimin değişmesine rağmen ülke bugün fiilen ikiye bölünmüş bir vaziyettedir ve halen istikrar tesis edilememiştir. Libya'nın önemli bir petrol ihraç eden ülke olması ve ülkede vuku bulan olayların şiddet derecesinin yüksekliği buradaki olaylara uluslararası medya tarafından geniş yer verilmesine yol açmıştır. Rus basını için de aynı şey söz konusu olmuştur.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Bu doğrultuda *Vedomosti* gazetesinde Libya'daki olaylarla ilgili yapılan analizlerde iki boyut üzerinde durulduğu görülmektedir. İlkin, olayların Rusya için doğuracağı ekonomik sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu hususta Libya'daki vaziyetin kontrol edilemez bir hal aldığı vurgulanarak bunun sonucunda Rus şirketlerinin bu ülkeyle yapmış olduğu yüksek meblağlı sözleşmelerin tehlikeye girdiği belirtilmiştir.[41] Bununla birlikte, Libya ve Ortadoğu bölgesinin genelinde Arap Baharı süreciyle artan istikrarsızlığın

[40] Fyodor Lukyanov, "Ataturk dla XXI veka," *Gazeta.ru*, 3 Şubat 2011.

[41] Polina Himşiaşvili ve Aleksey Nikolskiy, "Ne do orujiya," *Vedomosti*, 22 Şubat 2011.

ardından bu bölgeye yapılacak olan yatırımların Rusya gibi ülkelere yönelebileceğine dikkat çekilmiştir.[42] *Vedomosti* gazetesinde yapılan analizlerin ikinci boyutu bahsi geçen ülkedeki olaylara ABD ile Rusya'nın yaklaşımlarıyla ilgilidir. Bu çerçevede ABD'nin Libya siyasetinin amacının, Kaddafi'yi iktidarı bırakmaya zorlayarak Arap dünyasına ve genel olarak dünyaya ABD'nin Ortadoğu'da nüfuzunu muhafaza etmeye devam ettiğini göstermek ve dünyadaki hegemon güç konumunu kuvvetlendirmek olduğu öne sürülmüştür.[43] Rusya'nın yaklaşımıyla ilgili ise bu ülkenin Kaddafi yönetimine yönelik yapmış olduğu kınayıcı açıklamalar ve AB ile aynı safta yer alıyor gibi görünmesine rağmen Libya'daki durumun yönetimin lehine değişmesi halinde tutumunu değiştirebileceği iddia edilmiştir.[44]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Vedomosti gazetesine oranla Libya'daki olaylar *Kommersant* gazetesinde daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bahsi geçen gazetede olayların ekonomik etkileri, uluslararası arenada meydana getirdiği tepkiler, yaklaşımlar ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, Libya'da durumun Kaddafi yönetimi aleyhinde bir seyir izlemeye başlamasının bu ülkede iş yapan Rus şirketlerini belirsizliğe sürüklediği ifade edilmiş[45] ve Batı devletleri başta olmak üzere uluslararası toplumun Libya olaylarına yaklaşımı değerlendirilmiştir. Bu minvalde, Kaddafi'nin Libya halkına yönelik öteden beri sert uygulamalarda bulunduğu hatırlatılarak Batı'nın 2011'e kadar bu yönetime karşı sert bir tutum içinde olmayışının nedeni sorgulanmıştır.[46]

---

[42] Darya Borisyak, Margarita Lutova ve Ekaterina Kravçenko, "Udar po kapitalu," *Vedomosti*, 11 Mart 2011.

[43] Varvara Poludina, "Liviya napominayet Yugoslaviyu," *Vedomosti*, 1 Mart 2011.

[44] Polina Himşiaşvili, "Politiçeskiy trup," *Vedomosti*, 2 Mart 2011.

[45] Aleksandr Gabuyev ve Aleksandr Pançenko, "Muamara Kaddafi valyat iz stranı," *Kommersant*, 22 Şubat 2011.

[46] Vladimir Beyder, "Tyajelaya forma nesmenyamosti," *Kommersant*, 28 Şubat 2011.

Yine *Kommersant* gazetesinde Libya'daki olaylardan yola çıkarak Ortadoğu'daki Arap Baharı sürecinin Çin Halk Cumhuriyeti üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Bu hususta, Pekin yönetiminin ülkede Arap Baharı'na benzer hükümet karşıtı gösterilen ayaklanmaların baş göstermesinden tedirginlik duyduğu ve buna karşı internet üzerinde devlet kontrolünü artırarak, özel kuvvetlerini güçlendirerek ve halkı sokağa çıkaracak sorunların çözümüne odaklanarak bir dizi önlemler almaya başladığı belirtilmiştir.[47]

Libya'ya askeri müdahale sonrası Arap Baharı'nın Ortadoğu'da meydana getirdiği sonuçlar *Kommersant* gazetesinde Arap Baharı'ndan "İslam Kışına" geçiş olarak nitelendirilmiştir. Bu minvalde, Libya'da Kaddafi'nin öldürülmesinin Ortadoğu'da Arap Baharı'nın yaşadığı bu dönüşümü yansıttığı ve bölgede iktidarın "laik ve kanlı" yöneticilerden "dini ve kanlı" yöneticilere geçtiği kaydedilmiştir.[48] Aynı gazetede dikkat çeken bir diğer analiz ise Libya özelinde Arap Baharı'nın Rus dış politikasına etkisiyle ilgilidir. Bu hususta, Rusya'nın BMGK'de Libya'ya askeri müdahalenin önünü açan kararı veto etmeyerek ilk defa egemen bir devlerin iç işlerine askeri müdahaleye karşı çıkmadığı ifade edilerek, bunun ekseriyetle Rusya'nın Ortadoğu'dan çekildiği, dış politikasında önceliği yakın çevresine verdiği ve en önemlisi küresel bir süper güçten bölgesel bir güce dönüşüyor olduğu anlamına geldiği vurgulanmıştır.[49]

Rossiyskaya gazeta'ya bakıldığında, yazılarda ve analizlerde Libya'daki olayların mahiyetiyle ilgili bir tartışmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Bir taraftan, olayların Libya gibi yoksulluğun olmadığı, hükümetin halka uygun barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri sunduğu, gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) Rusya'dan bile fazla olduğu petrol zengini bir ülkede

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[47] Aleksandr Gabuyev, "Kitay zakrıvayet revolutsiyu na profilaktiku," *Kommersant*, 25 Şubat 2011.

[48] Kirill Pryaniçkin, "Epoha velikih sverjeniy," *Kommersant*, 31 Ekim 2011.

[49] Fyodor Lukyanov, "Osen arabskoy vesnı," *Kommersant*, 31 Ekim 2011.

genç nüfusun artan işsizlik, rüşvet ve kanunsuzluk gibi iç faktörlerden dolayı ayaklandığı ifade edilmiş[50], diğer taraftan da olayların karmaşık doğası itibarıyla kesin olarak "turuncu" mu yoksa "yeşil" bir devrim mi olduğunun belirlenmesinin güç olduğu belirtilmiştir.[51] Olayların mahiyetiyle ilgili dikkat çeken bir diğer husus da Libya ile birlikte Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı sürecinin Soğuk Savaş esasına dayanan eski dünya düzeninin yerine yenisinin oluşmakta olduğunu gösterdiği görüşüdür. Buna göre, Libya meselesi özelinde dünyanın büyük devletlerinin sergilediği ortak tutum,[52] uluslararası alanda yeni dünya düzeninin esaslarının ortaya çıkmakta olduğuna işaret etmiştir.[53]

Gazeta.ru gazetesinde ekseriyetle Libya'daki olaylar bağlamında Rusya'nın Ortadoğu politikasına yönelik değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, Rusya'nın Libya'daki olaylarda bir yandan Kaddafi'yi kınayan, diğer yandan da bu ülkede yönetimin değişmesi durumunda Rus şirketlerinin ekonomik zarar edeceğine dair açıklamalarının Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik tutarlı bir siyaset üretemediğini yansıttığı savunulmuştur.[54] Ayrıca Rusya Federasyonu parlamentosunun alt kanadı Devlet Duma'sında yapılan tartışmalarda, dönemin Devlet Başkanı Medvedev ile Başbakan Putin arasında Libya'daki ihtilafa dair ortaya çıkan görüş ayrılığının, milletvekilleri tarafından Rusya'nın Ortadoğu politikasına yönelik eleştirilerde bulunmalarına yol açtığı kaydedilmiştir.[55] Yine bu minvalde yapılan bir değerlendirmede Libya politikası yüzünden Rusya'nın bu ülkeyle yapmış olduğu ekonomik

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

[50] Aleksandr Vasilyev, "Bitva ne za kusok hleba," *Rossiyskaya gazeta*, 28 Şubat 2011.

[51] Mihail Margelov, "Velikaya Arabskaya revolutsiya," *Rossiyskaya gazeta*, 1 Mart 2011.

[52] BMGK'de Rusya ve Çin'in Libya'ya askeri müdahalenin önünü açan kararı veto etmemeleri kastedilmektedir.

[53] Nikolay Zlobin, "Konets yaltinskoy sistemı," *Rossiyskaya gazeta*, 9 Mart 2011.

[54] Gumer İsayev, "Na meste Livii i İraka obrazuyutsya çernıye dırı," *Gazeta.ru*, 24 Mart 2011.

[55] Ekaterina Vinokurova, "Ni NATO, ni Livii," *Gazeta.ru*, 23 Mart 2011.

değeri yüksek anlaşmaları kaybettiğinin, askeri müdahale konusunda saf dışı bırakıldığının altı çizilmiş ve Rusya'nın Libya siyaseti "tam bir fiyasko" olarak nitelendirilmiştir.[56]

Gazeta.ru gazetesinde dikkat çeken bir diğer husus da Libya'daki olayların sonuçlarıyla ilgidir. Bu doğrultuda üç nokta üzerinde durulmuştur. Birincisi, askeri müdahale konularında üyeleri arasında görüş birliği bulunmayan NATO'nun nasıl kullanılabileceği tecrübe edilmiştir. İkincisi, resmi amacı farklı olmasına rağmen Kaddafi'nin devrilmesi için kullanılan kararın BMGK'yi kararlarının meşruiyetini azaltmış olmasıdır. Üçüncüsü de Libya krizinin uluslararası politikada bölgesel teşkilatların ehemmiyetini artırdığını göstermiş olmasıdır. Bu görüşe göre, Arap Birliği'nin Kaddafi aleyhinde tutum alması, Rusya ve Çin'i Batı devletleriyle birlikte hareket etmeye yönelten önemli faktörlerden biridir.[57]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Yemen

Vedomosti gazetesinde Yemen'deki krizi konu alan yazılarda demokrasi çağrısı ön plana çıkmaktadır. Bu minvalde, adil ve demokratik seçimlerin, yöneticilerin halk tarafından desteklenmesinin ülkelerin gelişimi için yadsınamaz olduğu vurgulanarak Rusya'nın Yemen ve Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkelerin hatalarını tekrarlamaması gerektiği belirtilmiştir.[58] Yine bu doğrultuda, Yemen'de dönemin Cumhurbaşkanı Salih'in görevi kendi isteğiyle bıraktığı ifade edilerek uzun süre iktidara sahip olanların ülkelerinde çatışmaların, iç savaşların yaşanmaması için doğru zamanda görevi bırakmaları gerektiğinin altı çizilmiştir.[59] Burada, bariz bir şekilde olmamakla birlikte, Rusya'daki yönetim sisteminin durumuna işaret edilmiş olduğu ifade edilebilir.

---

[56] Georgiy Bovt, "Besporyadoçnaya interventsiya," *Gazeta.ru*, 21 Mart 2011.

[57] Fyodor Lukyanov, "Devalvatsiya legitimnosti," *Gazeta.ru*, 27 Ekim 2011.

[58] Konstantin Sonin, "Vıborı kak instrument upravleniya," *Vedomosti*, 30 Ocak 2012.

[59] "Diktatoru luçşe ne zaderjivatsya," *Vedomosti*, 22 Ocak 2012.

Kommersant gazetesine bakıldığında, Yemen krizine Batılı devletlerin yaklaşımının ele alındığı görülmektedir. Bahsi geçen gazetede Batılı devletlerin İran'daki gösterilerde muhalifleri desteklemesinin, Bahreyn'deki olaylara kayıtsız kalmasına karşın Yemen örneğinde ülkenin cumhurbaşkanının tarafında yer alarak faklı tutum sergilemiş olduklarının altı çizilmiş ve bunu da Yemen'deki olayların Suudi Arabistan'a yayılmasını önlemek, Kızıldeniz'de ve Bab'ül Mendep Boğazı'nda seyrüsefer rejiminin aksamamasını sağlamak için yapmış olduklarına dikkat çekilmiştir.[60] Yine bu minvalde, Batılı devletlerin Yemen'de muhaliflerden yana olmayan tutumunun bilhassa Avrupa'nın daha evvel Tunus ve Mısır'daki devrimler sonucunda karşı karşıya kaldığı göçmen/sığınmacı akımının tekrarlanmasını ve olayların Arap yarımadasına yayılarak petrol fiyatlarını yükseltmesini istemiyor olmalarına bağlı olduğu belirtilmiştir.[61]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Rossiyskaya gazeta'daki haber ve analizlerde, Yemen'e Körfez ülkelerinin askeri müdahalesine ve bu gelişmenin doğurduğu sonuçlara dikkat çekilmiştir. Gazetede Yemen Cumhurbaşkanı'nın talebi üzerine Suudi Arabistan liderliğindeki Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin bu ülkeye askeri harekât kararı almış olduğu belirtilmiş[62] ve bu gelişmenin Şii Husiler'i destekleyen İran'ın tepkisine yol açarak P5+1 görüşmeleri çerçevesinde imzalanması planlanan nükleer anlaşmanın geleceğini tehlikeye sokacağı görüşüne yer verilmiştir.[63]

Gazeta.ru gazetesinde Yemen'deki kriz, meseleye İran faktörü dahil edilerek bir analize tabi tutulmuştur. Bu çerçevede, Yemen'deki krizle

---

[60] Nikolay Zubov, "Totalnaya voyna dvortsam," *Kommersant*, 21 Şubat 2011.

[61] Aleksandr Reutov, "U prezidenta Yemena naşlis storonniki," *Kommersant*, 16 Şubat 2011.

[62] "Desyat stran naçali voennuyu operatsiyu v stolitse Yemena," *Rossiyskaya gazeta*, 26 Mart 2015.

[63] Vladislav Vorobyev, "Voyna v Yemene mojet sorvat peregovorı po yadernoy programme İrana," *Rossiyskaya gazeta*, 26 Mart 2015.

birlikte Ortadoğu'da şiddeti artan İran Suudi Arabistan rekabetinin/mücadelesinin Orta çağı andıran bir mezhep savaşına dönüşebilme olasılığı üzerinde durulmuştur.[64] Bununla birlikte, Yemen üzerindeki İran-Suudi Arabistan rekabetinin Rusya'nın Ortadoğu politikasına yönelik etkilerine de dikkat çekilmiştir. Bu hususta, Moskova'nın Tahran'la yakın ilişkilere sahip olmasına karşın, Ortadoğu'daki statükonun bu ülkenin lehine değişmesini arzu etmediği iddia edilmiştir. Bu görüşe göre, Rusya bir yandan İran'la yakın ilişkilerini muhafaza etmeye gayret gösterirken, diğer yandan da Yemen meselesinde Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyonun eylemlerini fiilen destekleyerek Ortadoğu'daki Arap devletleriyle ilişkilerini sürdürmek istemektedir. Bu savı desteklemesi açısından, Rusya'nın Mısır ile yaptığı silah satış anlaşmaları örnek olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda, Mısır'ın silah ithalatının Suudi Arabistan'ın vereceği krediye bağlı olduğunun farkında olan Rusya'nın Yemen meselesinde Riyad'la karşı karşıya gelmekten kaçındığı öne sürülmüştür.[65]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Suriye Krizi Özelinde Rus Basınında Arap Baharı

Askerî Müdahale Kararından Önce

Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı sürecinin bir devamı olarak nitelendirilen ve 2011'de Suriye'de patlak veren olaylar kısa sürede halen çözüme kavuşturulamamış, bölgesel ve bölge-dışı aktörlerin aktif olarak yer aldığı bir iç savaş halini almıştır. Rusya Federasyonu yönetiminin Suriye meselesi özelinde Arap Baharı'nın yaşandığı diğer ülkelerde takip ettiği siyasi çizgiden farklı bir yaklaşım içerisine girmesi, bu ülkedeki olaylara Rus basınında daha geniş yer verilmesini de beraberinde getirmiştir.

---

[64] "Mı vozvraşayemsya v Srednedekovye," *Gazeta.ru*, 3 Ocak 2016.

[65] Aleksandr Braterskiy, "Saudovskiye bombı byut po rossiyskim pozitsiyam," *Gazeta.ru*, 27 Mart 2015.

Vedomosti gazetesinde Rusya'nın Suriye'deki olaylara yaklaşımı genel olarak sert bir eleştiriye tabi tutulmuştur. Bahsi geçen gazetede yer alan yazılarda Suriye'ye silah ihracatını sürdürebilmek için Rusya'nın "binlerce insanın ölümünden sorumlu olan" Şam yönetimini desteklemeyi sürdürmesi ve uluslararası düzeyde bu ülkeye yönelik yaptırımların uygulanmasına engel olması bariz bir şekilde kınanmıştır.[66] Yine bu minvaldeki yazılarda, Rusya'nın Esad rejimini desteklemesinin bu ülkedeki "katliamları artırdığı" vurgulanarak, Rusya'nın benimsediği yaklaşımın nedenlerine dikkat çekilmiştir. Buna göre, Rusya Suriye'yi önemli bir silah pazarı olarak görmekle birlikte, bu ülkedeki rejim değişikliğinin ileride İran'la beraber kendisini de tehdit edeceğini düşünmekte olduğu görüşüne yer verilmiştir.[67]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Kommersant gazetesinde, Rusya'nın Suriye'deki olaylara yaklaşımının yanı sıra, genel olarak, Rusya'nın Ortadoğu politikasına yönelik tenkitler öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Rusya'nın XX. yüzyılda takip ettiği Ortadoğu politikası dönemin şartlarına atıfta bulunularak haklı görülmekle birlikte, ülkenin Soğuk Savaş sonrası bölgeye yönelik dış siyasetinde bir "tutarsızlık" olduğuna dikkat çekilmiştir. Rusya'nın, Kaddafi'ye karşı uluslararası müdahaleye göz yumarken Esad söz konusu olduğunda aynı şeyi yapmaması, Hamas'ı meşru bir siyasi güç olarak kabul ederken İran'daki muhalefete aynı şekilde yaklaşmaması ve İsrail'le iyi ilişkiler tesis edilirken diğer yandan da bu ülkenin düşmanlarına silah satılması, *Kommersant* gazetesindeki yazılarda Rusya'nın Ortadoğu'daki süreçleri "yeterince anlayamaması" ve bölgeye yönelik çıkarlarını tanımlayamaması olarak telakki edilmiştir. Bu çerçevede, yazılarda, Rusya'nın Suriye'de

[66] Polina Himşiaşvili ve Aleksey Nikolskiy, "Poçti dve tısyaçi jertv ne zastavili Rossiyu podderjat sanktsii protiv Sirii," *Vedomosti*, 2 Ağustos 2011.

[67] "Siriyskiy tupik," *Vedomosti*, 16 Kasım 2011.

"başarısızlığa mahkûm olan eli kanlı bir diktatörü" desteklemesi sorgulanmıştır.[68]

Bahsi geçen bu iki gazeteden farklı olarak, *Rossiyskaya gazeta*'daki yazılar ve analizlerde, Rusya'nın Suriye özelinde izlediği politikaya destek verildiği görülmektedir. Bu hususta Rusya'nın "Ortadoğu'daki dengeleri değiştirme arzusunda olan" Batılı devletlerin aksine Suriye'de Libya senaryosunun yaşanmaması için çaba gösterdiğine[69] ve Esad yönetiminin devrilmesi sonucunda ülkede iç savaşın yanı sıra Sünnilerle Şiiler arasında mezhep savaşının çıkacağına ve Türkiye ile Ürdün'ün Suriye topraklarına yönelik genişleme girişimlerinde bulunacaklarına dikkat çekilmiştir.[70] Ayrıca Batı'nın Suriye'ye askeri müdahale niyetinde olduğu bir dönemde Moskova'nın diplomatik girişimlerle yetinmesinin Rusya için "jeopolitik bir yenilgi" olacağı üzerinde durularak Rusya'nın stratejik müttefik olarak nitelendirdiği Suriye Hükümeti'nin yanında olmasının ve bunun için gerekirse kuvvet kullanmasının haklı olduğunun altı önemle çizilmiştir.[71]

Gazeta.ru gazetesinde, Rusya'nın Suriye politikasına olumlu yaklaşılmakla birlikte Moskova'nın bu ülkede daha sert politikalar izlemesi gerektiği savunulmuştur. Bu çerçevede, Rusya ile Batı arasında yürütülen müzakere sürecinin bir sonuç vermeyeceği, Annan Planı başta olmak üzere uluslararası çözüm girişimlerinin başarı ihtimali olmadığı üzerinde durularak Rusya'nın Suriye'deki iç savaşa doğrudan askeri müdahalede bulunarak ihtilafın taraflarını barışa zorlaması gerektiği belirtilmiştir.[72] Bahsi geçen gazetede dikkat çeken bir diğer husus da Suriye krizinin

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[68] "Moskva pıtaetsya vnov igrat na blijnevostoçnoy şahmatnoy doske," *Kommersant*, 10 Haziran 2011.

[69] Vladislav Vorobyev, "Asadnoye polojeniye," *Rossiyskaya gazeta*, 22 Haziran 2011.

[70] Vladislav Vorobyev, "Sirii pomogayut poyti po liviyskomu stsenariyu," *Rossiyskaya gazeta*, 24 Kasım 2011.

[71] Evgeniy Şestakov, "Rossiya ne doljna sdavat Siriyu," *Rossiyskaya gazeta*, 27 Kasım 2011.

[72] Georgiy Bovt, "V zaşitu despota," *Gazeta.ru*, 4 Haziran 2012.

Rusya'nın uluslararası arenadaki konumuna olan etkisiyle ilgilidir. Bu doğrultudaki yazılarda, Rusya'nın Suriye krizi özelinde izlediği siyasetin amacının Batı ve Arap Dünyası'na Ortadoğu başta olmak üzere dünyanın herhangi bir yerinde bir meselenin Rusya'ya rağmen çözülemeyeceğini göstermek olduğu ve bunu yapmakta da Rusya'nın muvaffak olduğu kaydedilmiştir.[73]

Askerî Müdahale Kararından Sonra

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Rusya'nın 30 Eylül 2015'te aldığı Suriye'ye askeri müdahale kararı, *Vedomosti* gazetesi yazı ve analizlerinde destek bulmamıştır. Bu doğrultuda yapılan analizlerde, Rusya'nın Suriye'de askeri operasyonlara katılmasının bu ülkedeki terör unsurlarının Rusya'yı da hedef alması,[74] Rusya'nın Esad karşıtı Körfez ülkeleriyle ticari, ekonomik ve askeri alanlarda işbirliği projelerinin iptal edilmesi ve Moskova'nın Batı karşıtı güçlerin elinde bir "araca" dönüşmesi gibi sonuçlar doğurabileceği üzerinde durulmuştur.[75] Ayrıca, Kremlin yönetiminin, ülkede ekonomik sıkıntıların ve Ukrayna'nın doğusunda krizin devam ettiği bir dönemde böyle bir karar almasının iç politikada gündemi değiştirme çabası olduğu görüşüne yer verilmiştir.[76] *Vedomosti* gazetesinde dikkat çeken bir diğer husus da Sovyetler Birliği'nin 1979'da başlayan Afganistan müdahalesine atıfta bulunularak, Suriye'deki operasyonlar sonucunda Rusya'nın, Afganistan'da olduğu gibi can kaybından öteye bir şey elde edemeyeceği kanaatidir.[77]

Kommersant gazetesinde, Rusya'nın Suriye'de operasyonlara katılma kararı daha çok ekonomik düzlemde analize tabi tutulmuştur. Bahsi geçen

---

[73] Fyodor Lukyanov, "Ekzamen po Sirii," *Gazeta.ru*, 5 Nisan 2012.

[74] Denis Sokolov, "Negibridnaya voyna," *Vedomosti*, 6 Ekim 2015.

[75] Maksim Trudolyubov ve Pavel Aptekar, "Kak Rossiya stala aviatsiyey Başara Asada," *Vedomosti*, 8 Ekim 2015.

[76] Nikolay Epple, "Komu voyna, a komu slava," *Vedomosti*, 1 Ekim 2015.

[77] Leonid İsayev, "Rossiya rasşiryayet siriyskiy tupik," *Vedomosti*, 30 Eylül 2015.

kararın, Rusya'nın Türkiye'yle olan başta Türk Akımı ve Akkuyu nükleer enerji santrali gibi projeleri kapsayan enerji alanındaki iş birliğine zarar verebileceği[78], Ukrayna'daki krizle birlikte uluslararası kuruluşlar tarafından Rusya'nın dış yatırımlar ve turizm alanları için notunun düşürülmesine yol açtığı[79] ve operasyonların amacının ve süresinin yönetim tarafından net olarak belirlenmediği için Rusya'ya, bu kararın ekonomik maliyetinin elde edeceği siyasi kazanımlardan daha fazla olacağı iddia edilmiştir.[80]

Rossiyskaya gazeta'da konuyla ilgili yayınlarda, devletin resmi çizgisinin yansıtıldığı görülmektedir. Rusya Federasyonu resmi makamlarının yaptığı Rusya Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye'de yalnız hava operasyonlarına katılacağı, operasyonların amacının IŞİD ile mücadele olduğu ve Suriye Devlet Başkanı Esad'ın talebi üzerine Rusya'nın aldığı bu kararın uluslararası hukuka uygun olduğu yönündeki açıklamalara bahsi geçen gazetede geniş yer verilmiştir.[81] Bununla birlikte, Kremlin'nin Suriye kararının Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilk defa Batı'yı Rusya'yla müzakere masasına oturmak zorunda bıraktığına[82] ve "Rus ordusunun gerçekte nelere kadir olduğunu" gösterdiğine önemle dikkat çekilmiştir.[83]

Gazeta.ru'da yer alan değerlendirmelerde, Rusya'nın Suriye'de askeri harekata katılması meşru görülmekle birlikte bu hususta birtakım hassasiyetler dile getirilmiştir. Bunlara göre, Rusya'nın Suriye'deki savaşa doğrudan müdahil olması, Ukrayna'daki savaşta yer almasından

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

[78] Yuriy Barsukov ve Olga Kuznetsova, "Turtsiya metit pryamo v gaz," *Kommersant*, 9 Ekim 2015.

[79] Yana Paşaeva, "Mı ne opustilis na uroven Zimbabve," *Kommersant*, 14 Ekim 2015.

[80] Aleksandr Konovalov ve İvan Safronov, "Skladıvayetsya vpeçatleniye, çto toçnoy summı na operatsiyu v Sirii poka net," *Kommersant*, 12 Ekim 2015.

[81] Tatyana Zamahina, "Uprejdayuşiy udar," *Rossiyskaya gazeta*, 30 Eylül 2015.

[82] Evgeniy Şestakov, "Venskoye derjavyu," *Rossiyskaya gazeta*, 20 Ekim 2015.

[83] Anton Valagin, "Rossiyskaya asimmetriya vnov şokirovala SŞA," *Rossiyskaya gazeta,* 20 Ekim 2015.

daha mühimdir. Rusya'nın Suriye cephesinde yenilgiye uğraması Batı ve İslam Dünyası'nın elini kuvvetlendirecek olduğundan Rusya Suriye'den muhakkak zaferle ayrılmalıdır.[84] Rusya'nın Suriye'de askeri müdahale kararı almasının, bahsi geçen gazetede, Rus dış politikasında bir dönüşüme işaret ettiği görüşüne de yer verilmiştir. Bu çerçevede, Kırım ve Donbass'taki hadiselerden sonra Moskova'nın "Rus Dünyası'nı bir araya getirme" politikasından vazgeçerek uluslararası alanda daha mühim meselelere yoğunlaştığı (Suriye, IŞİD ile mücadele kastedilerek) ifade edilmektedir. Rus dış politikasında bu olgu, "Rus milliyetçiliğinden emperyalizme geçiş" olarak adlandırılmıştır.[85]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Sonuç

Tunus, Mısır, Libya, Yemen ve Suriye'de Arap Baharı'na bağlı olarak vuku bulan gelişmeler Rus basınında geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Devam eden Suriye krizi ise halen Rus basınında gündemi oluşturan en mühim konuların başında gelmektedir. Arap Baharı olayları, uzmanların bir bölümü tarafından ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde bölgeyi şekillendirme girişime olarak telakki edilmiştir. Çalışma kapsamında yazıları ve analizleri incelenen *Vedomosti*, *Kommersant*, *Rossiyskaya gazeta* ve *Gazeta.ru* gazetelerinde bu görüşün benimsenmemiş olduğu görülmüştür. Rus basınında Arap Baharı olaylarında ABD'nin tutumunun/yaklaşımının önemine dikkat çekilmiş olmasına rağmen olayların ortaya çıkma nedeni olarak Arap devletlerinin iç dinamiklerine işaret edilmiştir.

Ayrıca incelenen gazetelerin manşetlerinde radikal İslam, İslamcı gruplar başlıklarının %4 oranından daha az olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Tunus ve Mısır olayları için bahsi geçen dört gazetenin manşetlerinde darbe, renkli devrim, hükümet karşıtı gösteriler, olayların diğer ülkelere

[84] "Na Asadnom polojeniyi," *Gazeta.ru*, 30 Eylül 2015.

[85] Semyon Novoprudskiy, "İmperializm pobedil," *Gazeta.ru*, 30 Ekim 2015.

yayılma olasılığını ifade eden domino etkisi gibi tabirler kullanılmıştır. Libya olayları için ise, gelişmelerin bu ülkedeki Rus şirketlerine olası ekonomik maliyetlerine işaret eden sermaye, Kaddafi kastedilerek, "siyasi ceset", büyük darbeler dönemi ve "Büyük Arap Devrimi" gibi tabirler tercih edilmiştir. Yemen krizinde Rus basınının bahsi geçen gazetelerinde seçimler, diktatörlük, saraylara karşı savaş, askeri operasyon ve İran ile nükleer anlaşma gibi başlıklar/manşetler öne çıkmıştır. Rusya'nın devlet olarak en fazla önem verdiği ve doğrudan müdahil olduğu Suriye krizi ise Rus basınında yaptırımlar, Suriye çıkmazı, Ortadoğu satranç tahtası, Libya senaryosu, Suriye sınavı, Türkiye'yle ilişkiler, operasyonların maliyeti gibi tabirler kullanılarak manşetlere taşınmıştır.

Arap Baharı'nın yaşandığı ülkeler arasında yapılan bu çalışma kapsamında, Rusya'da gerek devlet düzeyinde gerekse basında gündemi meşgul etmesi, Rusya'nın ve iç ve dış politikasını doğrudan ilgilendirmesi gibi hususlara bağlı olarak Suriye'nin/Suriye krizinin öne çıktığı saptanmıştır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

KAYNAKÇA

Barsukov, Yuriy ve Olga Kuznetsova. "Turtsiya metit pryamo v gaz." *Kommersant*, 9 Ekim 2015.

Beyder, Vladimir. "Arabskoye domino." *Kommersant*, 7 Şubat 2011.

Beyder, Vladimir. "Tyajelaya forma nesmenyamosti." *Kommersant*, 28 Şubat 2011.

Bondarenko, Dmitriy. "Situatsiya dostatoçno redkaya dla arabskogo mira." *Kommersant*, 15 Ocak 2011.

Borisyak, Darya, Margarita Lutova ve Ekaterina Kravçenko. "Udar po kapitalu." *Vedomosti*, 11 Mart 2011.

Bovt, Georgiy. "Besporyadoçnaya interventsiya." *Gazeta.ru*, 21 Mart 2011.

Bovt, Georgiy. "V zaşitu despota." *Gazeta.ru*, 4 Haziran 2012.

Braterskiy, Aleksandr. "Saudovskiye bombı byut po rossiyskim pozitsiyam." *Gazeta.ru*, 27 Mart 2015.

Çiftçi, Kemal. "Ulus-Devletlerden Kozmopolitan Küreselleşmeye Uluslararası Siyaseti Yeniden İnşa Etmek: Arap Baharı Örneği." *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 7, sayı: 13, (2015): 179-207.

Demçenko, Aleksandr. "«Arabskaya vesna» i politika Rossii v blijnevostoçnom regione." Perspektivy, (2012). Erişim 18 Aralık 2018. http://www.perspektivy.info/rus/desk/arabskaja_vesna_i_politika_rossii_v_blizhnevostochnom_regione_2012-09-15.htm

"Desyat stran naçali voennuyu operatsiyu v stolitse Yemena." *Rossiyskaya gazeta*, 26 Mart 2015.

"Diktatoru luçşe ne zaderjivatsya." *Vedomosti*, 22 Ocak 2012.

Dmitriyenko, Dmitriy. "Protestı v Egipte prodoljilis posle otstavki pravitelstva." *Vedomosti*, 29 Ocak 2011.

Dmitriyenko, Dmitriy. "Tsvetnaya revolutsiya v Tunise." *Vedomosti*, 15 Ocak 2011.

Dmitriyenko, Dmitriy. "V Tunise proizoşel gosudarstvennıy perevorot." *Vedomosti*, 14 Ocak 2011.

"Egipet rasşatal piramidu vlasti." *Kommersant*, 31 Ocak 2011.

Epple, Nikolay. "Komu voyna, a komu slava." *Vedomosti*, 1 Ekim 2015.

Erşen, Emre. "Rusya'nın Arap Baharı Politikası." *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler* içinde, Editörler: Armağan Gözkaman, Perihan Paksoy, 115-135. Ankara: Detay Yayıncılık, 2014.

Gabuyev, Aleksandr ve Aleksandr Pançenko. "Muamara Kaddafi valyat iz stranı." *Kommersant*, 22 Şubat 2011.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Gabuyev, Aleksandr. "Kitay zakrıvayet revolutsiyu na profilaktiku." *Kommersant*, 25 Şubat 2011.

Genç, Semra. "Putin Döneminde Rusya'nın Ortadoğu Politikası ve Yeni Avrasyacılık." *Akademik Araştırmalar Dergisi* 37, (2008): 1-19.

Giniyatov, Farit. "Sobıtiya arabskoy vesnı i ih vliyaniye na geopolitiçeskoye polojeniye Rossii v blijnevostoçnom regione." Vestnik ekonomiki prava i sotsiologii 2, (2013): 134-136.

Himşiaşvili, Polina ve Aleksey Nikolskiy. "Ne do orujiya." *Vedomosti*, 22 Şubat 2011.

Himşiaşvili, Polina ve Aleksey Nikolskiy. "Poçti dve tısyaçi jertv ne zastavili Rossiyu podderjat sanktsii protiv Sirii." *Vedomosti*, 2 Ağustos 2011.

Himşiaşvili, Polina. "Politiçeskiy trup." *Vedomosti*, 2 Mart 2011.

İlinıh, Aleksandr. "Arabskaya vesna i rossiyskaya politika na Arabskom Vostoke v novıh usloviyah." İstoriko-pedagogiçeskiye çteniya 17, (2013): 101-108.

İsayev, Gumer. "Na meste Livii i İraka obrazuyutsya çernıye dırı." *Gazeta.ru*, 24 Mart 2011.

İsayev, Leonid, "Rossiya rasşiryayet siriyskiy tupik." *Vedomosti*, 30 Eylül 2015.

İvanov, Dmitriy. "Revolutsionnıy uikend v Tunise: k probleme 2017." *Vedomosti*, 18 Ocak 2011.

"Karfagen mojet bıt razruşen." *Kommersant*, 12 Ocak 2011.

Kemaloğlu, İlyas. *Rusya'nın Ortadoğu Politikası*. Ankara: ORSAM, 2012.

Konovalov, Aleksandr ve İvan Safronov. "Skladıvayetsya vpeçatleniye, çto toçnoy summı na operatsiyu v Sirii poka net." *Kommersant*, 12 Ekim 2015.

Kuçer, Stanislav. "Terpeniye – prekrasnoye kaçestvo, no jizn slişkom korotka, çtobı terpet." *Kommersant*, 26 Ocak 2011.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Lukyanov, Fyodor. "Ekzamen po Sirii." *Gazeta.ru*, 5 Nisan 2012.

Lukyanov, Fyodor. "Osen arabskoy vesnı." *Kommersant*, 31 Ekim 2011.

Lukyanov, Fyodor. "Ataturk dla XXI veka." *Gazeta.ru*, 3 Şubat 2011.

Lukyanov, Fyodor. "Devalvatsiya legitimnosti." *Gazeta.ru*, 27 Ekim 2011.

Mahnyov, Stanislav. "Ugrozı konflikta v Sirii dla natsionalnoy bezopasnosti RF." Vestnik Nijrgorodskogo universiteta im. N.İ. Lobaçevskogo 1, sayı: 2, (2014): 345-350.

Makarenko, Boris. "Tunisskiy stsenariy dla Rossii?" *Vedomosti*, 20 Ocak 2011.

Margelov, Mihail. "Velikaya Arabskaya revolutsiya." *Rossiyskaya gazeta*, 1 Mart 2011.

"Mı vozvraşayemsya v Srednedekovye." *Gazeta.ru*, 3 Ocak 2016.

Migranyan, Andranik. "Vzrıvı nazrevali iznutri." *Rossiyskaya gazeta*, 10 Mart 2011.

"Moskva pıtaetsya vnov igrat na blijnevostoçnoy şahmatnoy doske." *Kommersant*, 10 Haziran 2011.

"Na Asadnom polojeniyi." *Gazeta.ru*, 30 Eylül 2015.

Nassasra, Yusef. "Strategiçeskiye prioritetı blijnevostoçnoy politiki Rossii v period posle arabskoy vesnı." Privoljskiy nauçnıy vestnik 12-1, sayı: 52, (2015): 129-133.

Novikov, Dmitriy. "Rıtsar rossiyskogo realizma." Erişim 21 Nisan 2020. https://www.globalaffairs.ru/articles/ryczar-rossijskogo-realizma/

Novoprudskiy, Semyon. "İmperializm pobedil." *Gazeta.ru*, 30 Ekim 2015.

Paşayeva, Yana. "Mı ne opustilis na uroven Zimbabve." *Kommersant*, 14 Ekim 2015.

Poludina, Varvara. "Liviya napominayet Yugoslaviyu." *Vedomosti*, 1 Mart 2011.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Primakov, Evgeniy. "Voprosı prosnuvşihsya piramid." *Rossiyskaya gazeta*, 31 Ocak 2011.

Pryaniçkin, Kirill. "Epoha velikih sverjeniy." *Kommersant*, 31 Ekim 2011.

Putin, Vladimir. "Rossiya i menyayuşiysya mir." Moskovskiye Novosti, 27 Şubat 2012.

Reutov, Aleksandr. "U prezidenta Yemena naşlis storonniki." *Kommersant*, 16 Şubat 2011.

RF Dışişleri Bakanlığı. "RF Dışişleri Bakanı S.Lavrov'un Kanal 3'te V.Solovyev'a verdiği röportaj." Erişim 18 Aralık 2018. http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/215526

RF Dışişleri Bakanlığı. "RF Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü A.K.Lukaşeviç'in Tunus'taki olaylara dair açıklaması." Erişim 18 Aralık 2018. http://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNIr/content/id/222358

RF Dışişleri Bakanlığı. "RF Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü A.K.Lukaşeviç'in Mısır'daki olaylara dair açıklaması." Erişim 18 Aralık 2018. http://www.mid.ru/ru/press_service/spokesman/official_statement/-/asset_publisher/t2GCdmD8RNIr/content/id/219002

Sapronova, Marina. "Rossiysko-arabskoye sotrudniçestvo do i posle arabskoy vesnı." Vestnik MGİMO Universiteta 3, sayı: 36, (2014): 27-36.

"Siriyskiy tupik." *Vedomosti*, 16 Kasım 2011.

Smirnov, Sergey. "İslamistı pobedili." *Gazeta.ru*, 25 Ekim 2011.

Smirnov, Sergey. "Nikogo, krome islamistov, net." *Gazeta.ru*, 21 Ekim 2011.

Sokolov, Denis. "Negibridnaya voyna." *Vedomosti*, 6 Ekim 2015.

Sonin, Konstantin. "Vıborı kak instrument upravleniya." *Vedomosti*, 30 Ocak 2012.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 93-128

Şestakov, Evgeniy. "Rossiya ne doljna sdavat Siriyu." *Rossiyskaya gazeta*, 27 Kasım 2011.

Şestakov, Evgeniy. "Venskoye derjavyu." *Rossiyskaya gazeta*, 20 Ekim 2015.

Trudolyubov, Maksim ve Pavel Aptekar. "Kak Rossiya stala aviatsiyey Başara Asada." *Vedomosti*, 8 Ekim 2015.

"Tunisskiy urok dla Rossii." *Vedomosti*, 17 Ocak 2011.

Valagin, Anton. "Rossiyskaya asimmetriya vnov şokirovala SŞA." *Rossiyskaya gazeta*, 20 Ekim 2015.

Vasilyev, Aleksandr. "Bitva ne za kusok hleba." *Rossiyskaya gazeta*, 28 Şubat 2011.

Vinokurova, Ekaterina. "Ni NATO, ni Livii." *Gazeta.ru*, 23 Mart 2011.

"Vlasti Egipta v svyazi s besporyadkami blokirovali Twitter i Facebook." *Vedomosti*, 26 Ocak 2011.

Vorobyev, Vladislav. "Asadnoye polojeniye." *Rossiyskaya gazeta*, 22 Haziran 2011.

Vorobyev, Vladislav. "Sirii pomogayut poyti po liviyskomu stsenariyu." *Rossiyskaya gazeta*, 24 Kasım 2011.

Vorobyev, Vladislav. "Voyna v Yemene mojet sorvat peregovorı po yadernoy programme İrana." *Rossiyskaya gazeta*, 26 Mart 2015.

Zamahina, Tatyana. "Uprejdayuşiy udar." *Rossiyskaya gazeta*, 30 Eylül 2015.

Zlobin, Nikolay. "Konets yaltinskoy sistemı." *Rossiyskaya gazeta*, 9 Mart 2011.

Zubov, Nikolay. "Totalnaya voyna dvortsam." *Kommersant*, 21 Şubat 2011.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 93-128

Pınar Demir ve Nursu Çakın Memik, "Kendine Zarar Verme Davranışı ve Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları: Bir Gözden Geçirme," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 129-155, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.71

Kendine Zarar Verme Davranışı ve Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları: Bir Gözden Geçirme

Self-Injury Behavior and Childhood Maltreatment Experiences: A Review

Pınar DEMİR(*), Nursu ÇAKIN MEMİK(**)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

Öz

Kişinin intihar amacı gütmeden sosyal olarak onaylanmayan metotlar kullanarak beden dokusunu tahrip etmesi olarak tanımlanan kendine zarar verme davranışının klinik ve normal popülasyonda görülme sıklığı gün geçtikçe artmaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalar kendine zarar verme davranışı için psikodinamik etkenler, psikososyal etkenler, ailesel etkenler, biyolojik etkenler ve çocukluk dönemi örselenme yaşantıları gibi birçok risk etkeni olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışmanın amacı, kendine zarar verme davranışı ile kendine zarar verme davranışı için risk etkeni olarak görülen çocukluk dönemi örselenme yaşantılarını birlikte ele alan çalışmaların gözden geçirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: *Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantıları, Cinsel İstismar, Duygusal İstismar, Fiziksel İstismar, İhmal, Kendine Zarar Verme Davranışı.*

Abstract

The incidence of self injurious behaviour which can be defined as the destruction of the body tissue by using methods that are not socially approved without the purpose

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 01.04.2020 Kabul Tarihi: 25.04.2020

(*) Araştırma Görevlisi, Üsküdar Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Ruhsal Rehabilitasyon Yüksek Lisans Öğrencisi, pinar.demir@uskudar.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3590-446X

(**) Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, nursucakinmemik@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9029-3457

of suicide, is increasing every day in the clinical and normal population. Studies on this subject suggest that there are many risk factors for self injurious behavior, such as psychodynamic factors, psychosocial factors, familial factors, biological factors and childhood abuse experiences. The purpose of this study is to review the studies dealing with self injurious behaviour and childhood abuse experiences, which are seen as risk factors for self ınjurious behaviour.

Keywords: *Childhood Abuse Experiments, Sexual Abuse, Emotional Abuse, Physical Abuse, Neglect, Self-Injurious Behavior.*

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Giriş

Klinik pratikte ve normal popülasyonda sık karşılaşılan kendine zarar verme davranışı (KZVD), Ruhsal Hastalıkların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı 5. Baskısında, kısaca DSM-5'te, yeni bir tanı kategorisi olarak daha ileri çalışmalar için durumlar başlığı altındaki 'intihar olmayan kendini yaralama davranışı' ifadesiyle yer almakta ve bu kategoride kişinin bedeninde isteyerek hasar oluşturması, çeşitli (akademik, kişilerarası vb.) işlevsellik alanlarında düşüş yaşaması ve bu davranışın başka bir psikiyatrik ve gelişimsel bozukluğun sonucu olmaması gibi noktalara vurgu yapılmaktadır.[1]

Dünyada ve ülkemizde özellikle ergen popülasyonda KZVD önemli halk sağlığı sorunlarından biridir. İntihar için önemli bir yordayıcı oluşu sebebiyle hayati sonuçlar doğurabilen, kişinin yaşam kalitesini düşüren ve özellikle kişinin fizyolojik ve psikolojik iyilik hali üzerinde olumsuz etkileri olan KZVD'nin alanyazında incelenmesi ve etiyolojisi üzerine çalışılması önem arz etmektedir.[2] Bu durum KZVD'nin etiyolojisinde önemli risk

[1] "Diagnostic and statistical manual of mental disorders," Arlington Virginia: American Psychiatric Publication 2013, 5.

[2] Lars Mehlum vd., "Dialectical behavior therapy compared with enhanced usual care for adolescents with repeated suicidal and self-harming behavior: outcomes over a one-year follow-up," *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 55, sayı: 4, (2016): 295-300.

etkenlerinden biri olan çocukluk dönemi örselenme yaşantılarının ayrıntılı bir şekilde ele alınması gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Çocukluk dönemi ihmal ve istismar deneyimleri anlamına gelen örselenme yaşantılarının, yaşamın ilerleyen dönemlerinde kişinin psikolojik iyi oluşu ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Hildyard ve arkadaşlarının 2002'de 90 araştırmayı inceleyerek yapmış oldukları meta analiz çalışmasında, çocukluk döneminde maruz kalınan ihmal ve istismar deneyimlerinin, kişinin depresyon düzeyi ile pozitif korelasyon içinde olduğu bulunmuştur.[3] Koenders ve arkadaşlarının bipolar gençlerle 2020'de yapmış oldukları çalışmada da çocukluk dönemi örseleyici yaşantılarının bipolar bozukluk için risk oluşturduğu görülmüştür.[4] Cinsel istismar yaşantıları ile ilgili yapılan bir araştırmadan bu deneyimlerin psikolojik iyi oluş halinin belirleyicilerinden olan duygu düzenleme becerileri üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı sonucu elde edilmiştir.[5] Fiziksel istismar ve duygu düzenleme becerilerinin incelendiği başka bir araştırmada ise bu deneyimlerin duygu düzenleme becerilerini olumsuz etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.[6] KZVD ile örselenme yaşantılarını inceleyen ve 26 çalışma değerlendirmesiyle gerçekleştirilen bir meta

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[3] Kathryn Hildyard ve David A. Wolfe, "Child neglect: developmental issues and outcomes." *Child Abuse & Neglect* 26, sayı: 6, (2002): 679-695.

[4] Manja Koenders, Esther Mesman, Erik J. Giltay, Bernet M. Elzinga ve Manon H. Hillegers, "Traumatic experiences, family functioning, and mood disorder development in bipolar offspring," *British Journal of Clinical Psychology* (2020).

[5] Rachel Langevin, Loiuse Cossette ve Martine Hebert, "Emotion dysregulation in sexually abused preschoolers: insights from a story completion task." *Journal of Child Sexual Abuse* 17, (2019): 1-22.

[6] Holly Christine McGinn, "The role of paternal emotion socialization in the development of children's emotion regulation in the context of physical maltreatment." Doctoral disertation, Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto, 2014.

analiz çalışmasında, çocukluk dönemi örselenme yaşantılarının KZVD davranışları için önemli bir risk faktörü olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.[7]

Anılan noktalardan hareketle KZVD ile çocukluk dönemi örselenme yaşantıları (cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar ve ihmal) arasındaki ilişkinin incelenmesinde hem gelecekte yapılacak ilgili bilimsel çalışmalara hem de bireyin psikolojik ve fizyolojik iyilik halinin artırılmasına yönelik yapılabilecek toplumsal çalışmalara temel oluşturması açısından yarar görülmektedir. Bu doğrultuda mevcut çalışmanın amacı, çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ile kendine zarar verme davranışını birlikte ele alan çalışmaların gözden geçirilmesidir.

Çalışmamızın amacı doğrultusunda uluslararası ve ulusal dergilerde yayınlanmış olan 52 makale, bir doktora tezi, 5 kitap bölümü ve 2 rapordan faydalanılmıştır. İlgili kaynaklar; Pubmed, PsycINFO, Science Direct, Google Akademik ve Scopus isimli veri tabanlarından çocukluk dönemi örselenme yaşantıları, kendine zarar verme davranışı, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal anahtar kelimeleri ile arama yapılarak elde edilmiştir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Örselenme Yaşantıları

Örselenme yaşantıları kavramı, literatür kapsamında ilk kez Kempe tarafından kullanılmış olan ve çocukluk dönemi ihmal ve istismar yaşantılarını kapsayan önemli bir halk sağlığı sorunudur.[8] Örselenme yaşantıları kavramının alt başlıkları arasında yer alan ihmal, çocuğun temel ihtiyaçlarından olan bakım ve korumanın sağlanamaması, kötü

[7] Gianluca Serafini, "The relationship between childhood maltreatment and non-suicidal self-injury: a systematic review." *Frontiers in Psychiatry* 8, sayı: 149, (2017).

[8] C. Henry Kempe, Frederic N. Silverman, Brandt F. Steele, William Droegemueller ve Henry K. Silver, "The battered child syndrome." Jama 181, sayı: 1, (1962): 17-24; Michelle Degli Esposti, Shenal M. Pinto Pereira, David K. Humphreys, Richard D. Sale ve Lucy Bowes, " Child maltreatment and the risk of antisocial behaviour: A population-based cohort study spanning 50 years." *Child Abuse & Neglect* 99, (2020).

niyet ya da eğitimsizlikten dolayı fiziksel ve eğitimsel ihtiyaçlarının giderilmemesi anlamına gelmektedir.[9] İlgili yazın irdelendiğinde başlıca ihmal türlerinin: fiziksel ihmal, eğitimin ihmali, tıbbi ihmal, motor gelişimin ihmali ve duygusal ihmal şeklinde olduğu görülmektedir.[10] İstismar ise güçlü ya da güvenilir biri tarafından çocuğa fiziksel ya da duygusal olarak kötü davranılması ve çocuğun herhangi bir şekilde cinsel faaliyete ortak edilmesi şeklinde tanımlanmakta ve istismar türleri fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar olarak sıralanmaktadır.[11] Aral ve Gürsoy, 2001'de yaptığı çalışmada, ihmal ve istismar kavramları arasındaki temel farkı istismarın aktif, yani doğrudan çocuğa yönelik aktif davranış içeren bir kavram olması; ihmalin ise pasif, yani çocuğu iyi gelişim koşullarından mahrum bırakan bir olgu olması şeklinde belirtmektedir.[12] Örselenme yaşantılarına ilişkin literatür fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal alt başlıkları çerçevesinde şekillendiği için mevcut yazımızda konu bu başlıklar altında ele alınacaktır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

Kendine Zarar Verme Davranışı

Kişinin kendi beden dokusuna intihar amacı olmadan, toplum tarafından uygun olmayan yöntemler kullanarak kasıtlı olarak zarar vermesi şeklinde tanımlanan kendine zarar verme davranışına (KZVD) yönelik ilk yazılar, Yeni Ahit'e kadar uzanmaktadır.[13] Günümüze değin

[9] Oğuz Polat, *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı: Tanımlar* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007).

[10] M. Foster Olive, *Child Abuse and Stress Disorders* (New York: Infobase Publishing, 2007).

[11] *Report of the consultation on child abuse prevention* (Geneva: World Health Organization, 1999).

[12] Neriman Aral ve Figen Gürsoy, "Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı." *Milli Eğitim Dergisi* 151, (2001): 36-39.

[13] Armando Favazza, "The coming of age of self-mutilation." *The Journal of nervous and mental disease* 186, sayı: 5, (1998): 259-268.

olan süreçte KZVD kendini incitme (self injury), kendini yaralama (self-wounding), kendini kesme (self-cutting), kendini sakatlama (self-mutilation), tekrarlayıcı kendine zarar verme (repetitive selfharm), kasten kendine zarar verme (delibarete self-harm), kendi kendini yıkıcı davranış (self-destructive behaviour) ve intihar amacı olmayan kendine zarar verme davranışı (non-suicidal self injury) gibi çeşitli terim ve tanımlamalar ile ele alınmıştır.[14] Çalışmamızda daha kapsayıcı olduğu düşünülen "kendine zarar verme davranışı" terimi kullanılacaktır.

Özellikle ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde görülen ve önemli bir halk sağlığı sorunu olan KZVD'nin normal popülasyonda, yaygınlığının ergenlerde %17-%38 olduğu ifade edilirken klinik popülasyonda daha yüksek olduğu belirtilmektedir.[15]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

KZVD'nin klinik popülasyonda yaygınlığı üzerine yapılan bir çalışmada bu oranın %47,4 olduğu sonucu elde edilmiştir.[16] KZVD'nin cinsiyetler arası yaygınlığına ilişkin çalışmalarda, kadınlarda erkeklere oranla daha sık KZVD görüldüğü sonucuna erişen çalışmalar olmasına rağmen cinsiyet farklılıklarının belirleyici olmadığı sonucu elde edilen araştırmalar da bulunmaktadır. KZVD'nin yöntemlerinin kullanım sıklığına yönelik elde edilen bulgularda ise en çok başvurulan yöntemin cildini kesme (%70)

[14] Stacey S. Welch, "A review of the literature on the epidemiology of parasuicide in the general population." *Psychiatric services* 52, sayı: 3, (2001): 368-375.

[15] Devrim Akdemir, Ayşe Zeki ve Dilek Y. Ünal, "Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerde psikiyatrik belirtiler, kimlik karmaşası ve benlik saygısı." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 14, (2013): 69-76; Huiqiong Xu, Xianbing Song, Shanshan Wang, Shicken Zhang, Shaojun Xu ve Yuhui Wan. "Mediating Effect of Social Support in the Relationship Between Childhood Abuse and Non-Suicidal Self-Injury Among Chinese Undergraduates: The Role of Only-Child Status." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16, sayı: 20 (2019): 4023.

[16] Joan R Asarnov, Giovanna Porta, Anthony Spirito, Graham Emslie, Greg Clarke, Karen D. Wagner ve Taryn Mayes, "Suicide attempts and nonsuicidal self-injury in the treatment of resistant depression in adolescents: findings from the TORDIA study." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 50, sayı: 8, (2011): 772-781.

olduğu bulunmuş olup, KZVD ile en sık yaralanan vücut kısmının da kollar olduğu sonucu elde edilmiştir.[17]

Bu bağlamda alanyazın incelendiğinde klinik ve normal popülasyonda sık karşılaşılan psikopatolojiler içerisinde yer alan KZVD'nin risk etkenlerinin incelenmesinin önem arz ettiği görülmektedir. İlgili risk etkenlerini psikodinamik faktörler, biyolojik faktörler ve çocukluk dönemi örselenme yaşantıları başlıkları altında incelemek mümkün olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, bahsedilen risk etkenlerinden, ihmal ve istismar deneyimlerini kapsayan çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ile KZVD'yi birlikte ele alan çalışmaların gözden geçirilmesidir.

Duygusal İstismar ve Kendine Zarar Verme Davranışı

Çocuğa uygulanan duygusal istismar; fiziksel ve cinsel istismar kadar dikkat çekmemekle beraber fiziksel olmayan yöntemler ve disiplin yöntemlerini de kapsadığı için tanımlanması güç bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.[18] Duygusal istismar, bakım veren kişinin çocuğa yönelik küçümseyici, onur kırıcı, aşağılayıcı ve korkutucu tutum ve davranışlar sergilemesi şeklinde tanımlanmaktadır.[19] Duygusal istismar, en yaygın ve anlaşılması en güç istismar çeşidi olmasının yanında kişinin psikolojik iyi oluş hali üzerinde de önemli etkileri olması sebebiyle üzerinde çalışılması önem arz eden bir konudur.[20]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[17] David Klonsky ve Jennifer J. Muehlenkamp, "Self-injury: A research review for the practitioner." *Journal of Clinical Psychology* 63, sayı: 11 (2007): 1045-1056; Fatma Gül Helvacı Çelik, ve Çiçek Hocaoglu. "Kasitli Kendine Zarar Verme Davranisi/Deliberate Self Harm Behavior." *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 9, sayı: 2, (2017): 209.

[18] Runyan, D., "Child abuse and neglect by parents and other caregivers: World report on violence and health." (2002).

[19] Eleni Maneta, Shiri Cohen, M S. Schulz ve Robert Waldinger, "Linkages between childhood emotional abuse and marital satisfaction: The mediating role of empathic accuracy for hostile emotions." *Child Abuse & Neglect* 44, (2015): 8-17.

[20] World Health Organization, World Health Statistics 2010, (France, WHO, 2010).

Bu etkilerin, kişinin yaşantısı üzerinde kısa ve uzun süreli sonuçlarının olduğunu söylemek mümkündür. Duygudurum bozuklukları ve çocukluk dönemi örselenme deneyimlerinin birlikte ele alındığı bir çalışmada majör depresif bozukluk ile duygusal istismar yaşantıları arasında anlamlı ilişki bulunduğu ve bu deneyimlerin duygudurum bozuklukları için risk teşkil ettiği sonucu elde edilmiştir.[21] Aynı çalışmada çocukluk dönemi duygusal istismar yaşantılarının, depresif semptomlar için önemli bir yordayıcı olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Gibb ve arkadaşlarının 2007'de yapmış oldukları çalışmada ise duygusal istismarın depresif duygudurumun yanı sıra sosyal fobi üzerinde de önemli etkilerinin olduğu kanıtlanmıştır.[22] İlk epizod şizofreni hastalarıyla yapılan bir çalışmada psikotik semptomlar ile çocukluk dönemi duygusal istismar yaşantıları arasında önemli bir ilişki olduğu ve bu yaşantıların şizofrenide negatif semptomlar üzerinde etkili değilken sadece pozitif belirtiler üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.[23] Ergenlik dönemindeki 132 bireyin erken çocukluk dönemi örseleyici yaşantılarının incelendiği bir araştırmada ise panik bozukluk, yaygın anksiyete bozukluğu, karşı gelme bozukluğu, depresyon ve duygusal ve davranışsal problemler ile anlamlı derecede ilişkili olduğunu bulunmuştur.[24]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

[21] Katja Wingenfeld, Camille Schaffrath, Nina Rullkoetter, Christoph Mensebach, Nicole Schlosser, Martin Driessen ve Björn Meyer, "Associations of childhood trauma, trauma in adulthood and previous-year stress with psychopathology in patients with major depression and borderline personality disorder." *Child Abuse and Neglect* 35, sayı: 8, (2011): 647-654.

[22] E. Brandon Gibb, Iwona Chelminski ve Mark Zimmerman, "Childhood emotional, physical, and sexual abuse, and diagnoses of depressive and anxiety disorders in adult psychiatric outpatients." *Depression and Anxiety* 24, sayı: 4, (2007): 256-258.

[23] Alp Üçok ve S Bikmaz, "The effects of childhood trauma in patients with first episode schizophrenia." *Acta Psychiatrica Scandinavaca* 116, (2007): 371-377.

[24]Rakesh Pandey, Shulka Gupta, Aakanska Upadhyay, Rajendra Prasat Gupta, Meenakshi Shukla, Ramesh C. Mishra ve Veena Kumari, "Childhood maltreatment and its mental health consequences among Indian adolescents with a history of child work." *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry* (2020).

KZVD, kendine zarar verme davranışı son dönemlerde klinik pratikte ve alanyazında sık karşılaşılan davranışsal bir problemdir. Kendine zarar verme davranışının etiyolojisi ve risk etkenleri üzerine yapılan çalışmalar duygu düzenleme becerilerinin önemli bir etken olduğu üzerinde durmaktadır. Chen ve Chun tarafından 2019'da yapılan duygu düzenleme becerileri ve kendine zarar verme davranışını birlikte ele alan çalışmada, duygu düzenlemede güçlük yaşayan bireylerin duygularını ifade etmek için KZVD sergilediği sonucu elde etmişlerdir.[25] Öte yandan, çocukluk dönemi aile ilişkileri, olumlu aile iklimi ve duygu düzenleme becerisine sahip ebeveynlerin, bireyin duygu düzenleme becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir.[26] Talieferro ve arkadaşlarının 2019'da yapmış oldukları bir çalışmada duygusal istismar bağlamında düşünülebilecek olan istenmedik aile ilişkilerinin KZVD üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[27] Dolayısıyla çocukluk dönemi duygusal istismar yaşantılarının, doğrudan ve duygu düzenleme becerileri aracılık etkisiyle KZVD için risk oluşturduğunu söylemek mümkündür. Çocukluk dönemi örselenme deneyimleri ve KZVD ilişkisini irdeleyen bir diğer çalışmada ise duygusal ve cinsel istismara maruz kalmanın KZVD için önemli bir risk etkeni oluşturduğu sonucu elde edilirken aynı

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[25] Wan Lan Chen ve Chin C. Chun, "Association between emotion dysregulation and distinct groups of non-suicidal self-injury in Taiwanese female adolescents." *International journal of environmental research and public health* 16, sayı: 18, (2019).

[26] Kristel Thomassin, Cynthia Suveg, Molly Davis, Justin A. Lavner ve Steven R.H Beach, "Coparental affect, children's emotion dysregulation, and parent and child depressive symptoms." *Family process* 56, sayı: 1, (2017): 126-140; Wesley Sanders, Janice Zeman, Jennifer A. Poon ve Rachel Miller. "Child regulation of negative emotions and depressive symptoms: The moderating role of parental emotion socialization." *Journal of Child and Family Studies* 24, sayı: 2, (2013): 14.

[27] Lindsay Taliaferro vd., "Associations between connections to parents and friends and non-suicidal self-injury among adolescents: The mediating role of developmental assets." *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 25, sayı: 2, (2019).

değişkenleri irdeleyen başka bir çalışmada sadece cinsel istismarın KZVD için risk etkeni olduğu bulgusu elde edilmiştir.[28] Ülkemiz örnekleminde psikiyatrik rahatsızlığı olan hastalarla yapılan bir çalışmada, çocukluk dönemi örselenme yaşantıları Çocukluk Çağında Kötüye Kullanılma ve İhmal Soru Formu (ÇKİS) ve Çocukluk Çağı Örselenme Yaşantıları Ölçekleri (ÇÖYÖ) ile değerlendirilmiş ve çalışma sonunda katılımcıların KZVD öyküleri; ÇKİS aracılığıyla elde edilen verilere göre fiziksel istismar, duygusal istismar ve ihmal ile ilişkili bulunurken ÇÖYÖ'ye göre hiçbir istismar şekliyle ilişkili bulunmamıştır.[29]

Cinsel İstismar ve Kendine Zarar Verme Davranışı

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Çocukluk dönemi cinsel istismar yaşantıları bütün toplumlarda yaygın olarak karşılaşılan bir problem olmasına karşın yapılan çalışmalarda farklı biçimlerde tanımlanmaktadır.[30] Green cinsel istismarı, bir yetişkinin cinsel gereksinim ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çocukları araç olarak kullanması şeklinde tanımlarken APA'ya göre ise; cinsel istismar güç kullanmasıyla, tehdit etmesiyle ve istismar mağduru çocuğun izin verecek durumda olmaması durumundan yararlanmasıyla ortaya çıkan cinsel aktivite şeklinde tanımlanmaktadır.[31] Cinsel istismar uzun süredir bilinen

[28] Lisa Glassman, Mariann R. Weierich, Jill M. Hooley, Tara L. Deliberto ve Matthew K Nock, "Child maltreatment, non-suicidal self-injury, and the mediating role of self-criticism." *Behaviour and Reserach Therapy* 45, sayı: 10 (2007): 2483-2490; Marian R. Weierich ve Matthew K. Nock. "Posttraumatic stress symptom mediate the relation between childhood sexual abuse and nonsuicidal self-injury." *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 76, sayı: 1, (2008): 39.

[29] İlhan Yargıç, Elif Ersoy ve Serap Batmaz Oflaz, "Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 13, sayı: 4, (2012).

[30] Ben Mathews ve Delphine Collin-Vezina, "Child sexual abuse: Toward a conceptual model and definition." *Trauma* 20, sayı: 2, (2019): 131-148.

[31] Arthur Green, "Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 32, sayı: 5, (1993):

bir olgu olmasına rağmen son yıllarda konuya ilişkin vakalarda artış olduğu bilinmektedir.[32] Bu durum, cinsel istismarın etkilerinin irdelenerek klinik pratikte ve alanyazında konuya ilişkin farkındalığın arttırılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu bağlamda yazın irdelendiğinde çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismar yaşantılarının bireyin yaşantısının ileriki dönemlerinde birçok olumsuz etkiye yol açtığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar cinsel istismara maruz kalan bireylerin uyku problemleri, majör depresif bozukluk, antisosyal davranışlar ve kendine zarar verme davranışı gibi olumsuz yaşantıları daha sık deneyimlediğini göstermektedir.[33]

Bahsedilen olumsuz yaşantılar içerisinde yer alan KZVD ile cinsel istismarı birlikte ele alan birçok çalışma bulunduğu görülmektedir. Briere, iki kavramın ilişkisini irdeleyen çalışmasında, bireylerin istismar yaşantılarına yönelik streslerini azaltmak için cinsel istismar yaşantısı

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

890-902; "Diagnostic and statistical manual of mental disorders," (Arlington Virginia: American Psychiatric Publication 2013), 5.

[32] Nimet Ovayolu, Özlem Uçan ve Selver Serindag, "Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri." *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2, sayı: 4 (2007): 13-22; Marije Stoltenborgh, Marian J. Bakermans-Kranenburg, Marinus H.van Ijzendoorn ve Lenneke R.A Alink. "Cultural–geographical differences in the occurrence of child physical abuse? A meta-analysis of global prevalence." *International Journal of Psychology* 48, sayı: 2, (2013): 81-94.

[33] Colleen M. Lang ve Khomal Sharma-Patel, "The relation between childhood maltreatment and self-injury: A review of the literature on conceptualization and intervention." *Trauma Violence & Abuse* 12, sayı: 1, (2011): 23-37; Gianluca Serafini, "The relationship between childhood maltreatment and non-suicidal self-injury: a systematic review." *Frontiers in Psychiatry* 8, sayı: 149, (2017); Sarah Turner, Caitlin Menzies, Janique Fortier, Isabel Garces, Shannon Struck, Tamara Taillieu ve Tracey O. Afifi. "Child maltreatment and sleep problems among adolescents in Ontario: A cross sectional study." *Child Abuse & Neglect* (2020): 104-309; Sung Jun Ahn, Sunghyon Kyeong, Sang Hyun Suh, Jae- Jin Kim, Tae Sub Chung ve Jeong Ho Seok. "What is the impact of child abuse on gray matter abnormalities in individuals with major depressive disorder: a case control study." *BMC psychiatry* 16, sayı: 1, (2016): 397.

olmayan akranlarına göre KZVD'yi daha fazla yaşadıklarını öne sürmektedir.[34] Yapılmış olan bir meta-analizde 177 araştırma gözden geçirilmiş, cinsel istismarın kendine zarar verme davranışı için önemli bir risk etkeni olmakla beraber tek başına KZVD'ye yol açamayacağı sonucu da elde edilmiştir.[35] Wang ve arkadaşlarının 2020'de yapmış oldukları KZVD ve çocukluk dönemi örselenme deneyimlerini ele alan çalışmaları sonunda çocukluk dönemi örselenme yaşantılarından cinsel istismar ve KZVD arasında anlamlı korelasyonel bir ilişki bulmuşlardır.[36] KZVD ve cinsel istismar arasındaki ilişkide travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) aracı rolünü irdeleyen bir çalışmada ise KZVD, TSSB ve cinsel istismar yaşantıları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve cinsel istismar yaşantılarının hem KZVD hem de TSSB için risk etkeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[37] Glassman ve arkadaşlarının 2007'de yapmış oldukları çalışmada da çocukluk döneminde maruz kalınan cinsel istismar yaşantılarının KZVD ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu ve cinsel istismara maruz kalma oranına paralel olarak KZVD sergileme oranlarının da artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.[38] Amerika'da 5877 birey ile yapılan Ulusal Eştanı Anketi sonuçlarında da

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

[34] John N. Briere, *Child abuse trauma: Theory and treatment of the lasting effects* (California: Sage Publications, 1992).

[35] Roberto Maniglio, "The role of child sexual abuse in the etiology of suicide and non-suicidal self-injury." *Acta Psychiatrica Scandinavica* 124, sayı: 1, (2011): 30-41.

[36] Shanshan Wang, Huiqiong Xu, Shicken Zhang, Yuhui Wan ve Fangbioi Tao, "Mediating effects of self-esteem in the relationship between childhood maltreatment and non-suicidal self-injury among adolescents: the roles of sex and only-child status." *Social Science & Medicine* 249, (2020): 112-847.

[37] Marian R. Weierich ve Matthew K. Nock, "Posttraumatic stress symptom mediate the relation between childhood sexual abuse and nonsuicidal self-injury." *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 76, sayı: 1, (2008): 39.

[38] Lisa Glassman, Mariann R. Weierich, Jill M. Hooley, Tara L. Deliberto ve Matthew K Nock, "Child maltreatment, non-suicidal self-injury, and the mediating role of self-criticism." *Behaviour and Reserach Therapy* 45, sayı: 10, (2007): 2483-2490.

çocukluk döneminde ihmal yaşantılarına maruz kalma ile KZVD arasında herhangi bir ilişkisel sonuç elde edilmemişken cinsel istismar öyküsü bulunan bireylerin kendine zarar verme ve intihar girişiminde bulunma davranışlarının daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir.[39]

Fiziksel İstismar ve KZVD

Fiziksel istismar ile ilgili ilk tanımlama Tardieu tarafından 1860 yılında yapılmış olup, bu kavram alanyazısına 1962 yılında Kempe ve arkadaşlarının 'Dövülmüş Çocuk Sendromu' ifadesini kullanmalarıyla girmiştir.[40] Fiziksel istismar olgusunun ülkeler, bölgeler ve kültürlerde algılanma biçiminin farklılık göstermesi sebebiyle bu olgu hakkında ortak bir tanım üzerinde uzlaşılması güçtür.[41] En kapsayıcı haliyle fiziksel istismar, bakım veren kişi tarafından çocuğa zarar veren ve/veya zarar verme potansiyeli olan eylemlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır.[42] Çocukluk dönemi fiziksel istismara maruz kalma ile ilgili çok sayıda araştırma olmasına rağmen gerek tanımlanmasının güç oluşu gerekse sadece rapor edilen verilerin göz önüne alınması sebebiyle elde edilen istatistikler gerçek verilere ulaşabilme noktasında yetersiz kalmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2010'da yayınlamış olduğu uluslararası raporda dünyada fiziksel istismar yaygınlığının %23 olduğunu belirtmiştir.[43]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[39] Matthew Nock ve Ronald C. Kessler, "Prevalence of and risk factors for suicide attempts versus suicide gestures: analysis of the National Comorbidity Survey." *Journal of Abnormal Psychology* 115, sayı: 3, (2006): 616.

[40] C. Henry Kempe, Frederic N. Silverman, Brandt F. Steele, William Droegemueller ve Henry K. Silver, "The battered child syndrome." *Jama* 181, sayı: 1, (1962) : 17-24

[41] M. Foster Olive, *Child Abuse and Stress Disorders* (New York: Infobase Publishing, 2007).

[42] Stacey S. Welch, "A review of the literature on the epidemiology of parasuicide in the general population." *Psychiatric services* 52, sayı: 3, (2001): 368-375.

[43] Huiqiong Xu, Xianbing Song, Shanshan Wang, Shicken Zhang, Shaojun Xu ve Yuhui Wan, "Mediating Effect of Social Support in the Relationship Between Childhood Abuse

Dolayısıyla çocukluk dönemi örselenme yaşantıları içerisinde yaygınlık bakımından önemli bir yere sahip olan fiziksel istismar yaşantıları, üzerine çalışılması önem arz eden konulardan biridir.

Anılan noktalardan hareketle alanyazın gözden geçirildiğinde fiziksel istismarın, kişinin psikolojik ve fizyolojik iyi oluş hali üzerinde uzun ve kısa süreli birçok etkisinin olduğu görülmektedir. Lim ve arkadaşları 2014'de çocukluk döneminde maruz kalınan fiziksel istismar yaşantılarının beyin üzerindeki uzun dönemli etkilerini inceleyerek bilişsel kontrolden sorumlu beyin bölgelerinin normal popülasyon ile kıyaslandığında aktifliğinin daha düşük olduğu sonucu elde etmişlerdir.[44] Ergenlik dönemindeki bireylerde çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ve uyku problemleri değişkenlerini ele alan bir çalışma sonucunda da fiziksel istismara maruz kalmanın, uyku problemleri için önemli bir risk etkeni olduğu bulunmuştur.[45] Berkel ve arkadaşlarının 2018'de yapmış oldukları çalışmada ise bireylerin psikolojik iyi oluş hali ile çocukluk döneminde maruz kaldıkları fiziksel istismar arasında korelasyon olduğu ve bu istismar yaşantılarının psikolojik sağlık için risk etkeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[46]

Bahsedilen psikolojik iyi olma halinin belirleyicilerinden olan KZVD'nin etiyolojisi üzerine yapılan çalışmalar fiziksel istismar

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

and Non-Suicidal Self-Injury Among Chinese Undergraduates: The Role of Only-Child Status." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16, sayı: 20, (2019): 4023.

[44] Lena Lim, Joaquim Radua ve Katya Rubia, "Gray matter abnormalities in childhood maltreatment: a voxel-wise meta-analysis." *American Journal of Psychiatry* 171, sayı: 8, (2014): 854-863.

[45] Sarah Turner, Caitlin Menzies, Janique Fortier, Isabel Garces, Shannon Struck, Tamara Taillieu ve Tracey O. Afifi, "Child maltreatment and sleep problems among adolescents in Ontario: A cross sectional study." *Child Abuse & Neglect* (2020): 104-309.

[46] Sheila R. Berkel, Corinna J. Tucker ve David Finkelhor, "The combination of sibling victimization and parental child maltreatment on mental health problems and delinquency." *Child maltreatment* 23, sayı: 3, (2018): 244-253.

yaşantılarının önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Norman ve arkadaşlarının 2012'de yapmış olduğu, 124 araştırmayı inceleyen bir meta-analiz çalışmasında, fiziksel istismar yaşantılarının KZVD için önemli bir risk etkeni olduğu bulunmuştur.[47] İki değişkeni birlikte ele alan ve ileriye dönük (prospectif) desende yapılan bir çalışmada da istismar yaşantıları ve KZVD arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir.[48] İlgili olguları ele alan ve ergenlik dönemindeki bireylerle yapılan bir çalışma, istismar yaşantılarının KZVD ve intihar düşüncesi üzerinde risk teşkil ettiğini göstermektedir.[49] Fiziksel istismarın KZVD için bir risk etkeni olduğunu gösteren çalışmalar olmakla birlikte iki fenomen arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucu elde edilen çalışmalar da bulunmaktadır. Glassman ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmalarında, bu iki değişkeni birlikte ele almış ve araştırma sonunda fiziksel istismar ve KZVD arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulgusu elde edememişlerdir.[50] Yetişkin popülasyon örnekleminde yapılan bir çalışmada ise çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ile KZVD arasındaki ilişki kaygı ve depresyon aracılık etkisiyle ve doğrudan olacak şekilde incelenmiştir. Örselenme yaşantıları içerisinde yer alan fiziksel

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[47] Rosana Norman, Munkhtetseg Byambaa, Rumna De, Alexander Butchart, James Scott ve Theo Vos, "The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis." *PLoS medicine* 9, sayı: 11, (2012).

[48] Tuppett M. Yates, Elizabeth A. Carlson ve Byron Egeland, "A prospective study of child maltreatment and self-injurious behavior in a community sample." *Development and Psychopathology* 20, sayı: 2, (2008): 651-667.

[49] Naomi Duke, Sandra L. Pettingell, Barbara J. McMorris ve Iris W. Borowsky, "Adolescent violence perpetration: associations with multiple types of adverse childhood experiences." *Pediatrics* 125, sayı: 4, (2010): 778-786.

[50] Lisa Glassman, Mariann R. Weierich, Jill M. Hooley, Tara L. Deliberto ve Matthew K Nock, "Child maltreatment, non-suicidal self-injury, and the mediating role of self-criticism." *Behaviour and Reserach Therapy* 45, sayı: 10, (2007): 2483-2490.

istismarın doğrudan veya dolaylı olarak KZVD üzerinde etkili olmadığı sonucu elde edilmiştir.[51]

İhmal ve KZVD

Çocukluk dönemi örselenme yaşantıları başlığı altında incelenen bir diğer kavram ise ihmaldir. İhmal, istismar kadar ciddi sonuçlar doğurabilen ve yaygın olarak rastlanılan bir fenomen olmasına rağmen istismar yaşantıları kadar alanyazında yer bulan bir kavram değildir.[52] Brandon ve arkadaşlarının 2013'de yaptıkları tanımlamaya göre ihmal, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasında devam eden yetersizliklerle karakterize olan en yaygın istismar çeşididir.[53] İhmal yaşantılarının birçok formu olmakla birlikte alanyazında yer alan en yaygın şekilleriyle: Fiziksel ihmal (çocuğun besleyici besinler ve/veya uygun kıyafetlerden mahrum olması), tıbbi ihmal (çocuk ihtiyaç duyduğunda gerekli tıbbi desteğin sağlanmaması), eğitimin ihmali (çocuğun devam eden eğitiminin kesintiye uğratılması, okula kayıt bile edilmemesi), motor gelişimin ihmali (çocuğun motor becerilerinin gelişimini destekleyecek materyallerden yoksun bırakılması) ve duygusal ihmal (çocuk, ebeveyni ile arasında sevgi dolu bir bağ oluşturmaya teşvik edilmez ya da bu duruma izin verilmez) olarak 5 başlık altında ifade etmek mümkündür.[54]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

İlgili yazın göz önüne alındığında ihmal yaşantılarının yaygınlığına ilişkin yapılan çalışmaların, istismara yönelik yapılan çalışmalarla kıyaslandığında daha kısıtlı olmasına rağmen ihmalin de bireylerin ruh

[51] R.C. Brown, T. Fischer, A.D. Goldwich, F.Keller, R. Young ve P.L. Plener, "# cutting: Non-suicidal self-injury (NSSI) on Instagram." *Psychological medicine* 48, sayı: 2, (2018): 337-346.

[52] Kathryn Hildyard ve David A. Wolfe, "Child neglect: developmental issues and outcomes." *Child Abuse & Neglect* 26, sayı: 6, (2002): 679-695.

[53] Marian Brandon, Sue Bailey, *Pippa Belderson ve Birgit Larsson, Neglect and serious case reviews.* (London: NSPCC, 2013)

[54] M. Foster Olive, *Child abuse and stress disorders* (New York: Infobase Publishing, 2007).

sağlığı ve beynin fizyolojik yapısı üzerindeki önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.[55] Yaşamın erken dönemlerinde ihmalkâr bakım veren tutumların etkilerini irdeleyen bir gözden geçirme yazısında bu tutumların bireylerde olumsuz nörobiyolojik sonuçlara yol açabileceği sonucu elde edilmiştir.[56] Jewkes ve arkadaşlarının 2010'da yapmış oldukları bir çalışmada, ihmal yaşantılarının HIV, HSV enfeksiyonları, alkol madde kullanımı ve kendine zarar verme davranışının ortaya çıkma riskini artırdığı sonucu elde edilmiştir.[57]

Alanyazın, KZVD'nin etiyolojisine yönelik risk etkenleri açısından incelendiğinde istismar yaşantılarının yanı sıra ihmal yaşantılarının da alanyazında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Yetişkin bipolar bozukluk tanılı hasta örnekleminde cinsel istismar, fiziksel istismar ve ihmal ile KZVD'yi birlikte ele alan izlem çalışmasında, KZVD'nin izleyen yıllarda da sürdürülmesinde ihmal yaşantılarının belirleyici bir rol oynadığı sonucu bulunmuştur.[58] Üniversite öğrencileri ile yapılan bir

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[55] Isabel Wolock ve Bernard Horowitz, "Child maltreatment as a social problem: the neglect of neglect." *American Journal of Orthopsychiatry* 54, sayı: 4, (1984): 530.
Kathryn Hildyard ve David A. Wolfe, "Child neglect: developmental issues and outcomes." *Child Abuse & Neglect* 26, sayı: 6, (2002): 679-695; Kathryn Hildyard ve David A. Wolfe. "Child neglect: developmental issues and outcomes." *Child Abuse & Neglect* 26, sayı: 6, (2002): 679-695; Rosana Norman v.d.. "The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis." *PLoS medicine* 9, sayı: 11, (2012).

[56] Ilgın Gökler, "Çocuk İstismarı ve ihmali: Erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi." *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 9, sayı:1, (2002): 47-57.

[57] Rachel K. Jewkes, Kristin Dunkle, Mzikazi Nduna, P Nwabisa. Jama ve Adrian Puren, "Associations between childhood adversity and depression, substance abuse and HIV and HSV2 incident infections in rural South African youth." *Child Abuse & Neglect* 34, sayı: 11, (2010): 833-841.

[58] Bessel A. Van der Kolk, Christopher Perry ve Judith Lewis Herman, "Childhood origins of self-destructive behavior." *The American Journal of Psychiatry* 148, sayı: 12, (1991): 1665-1671.

çalışmada, fiziksel ve duygusal ihmalin KZVD üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.[59] Çocuklukta maruz kalınan ihmali ve KZVD'yi sağlıklı yetişkin örnekleminde inceleyen çalışma sonunda duygusal ihmal ile KZVD arasında anlamlı ilişki bulunurken fiziksel ihmal ile KZVD arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir.[60] Aynı ihmal türlerini ergen popülasyonunda inceleyen ve Glassman ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada ise fiziksel ihmalin KZVD için risk etkeni olduğu sonucunu elde edilirken duygusal ihmal için böyle bir sonuç elde edilememiştir.[61] Vanderminden ve arkadaşlarının 2019'da yapmış olduğu ebeveynler vee diğer denetleyiciler tarafından uygulanan ihmal davranışlarının etkilerini karşılaştıran bir çalışmada, ebeveyn dışındaki bakım veren kişilerin uyguladığı ihmalin, ebeveynler ile kıyaslandığında KZVD dahil olmak üzere birçok psikolojik probleme yol açma riskinin daha fazla olduğu bulunmuştur.[62] Ülkemiz kadın yetişkin örnekleminde yapılan çalışmada da duygusal ve fiziksel ihmal yaşantılarının KZVD için risk faktörü olduğu sonucu elde edilmiştir.[63] İhmal yaşantılarının KZVD için risk etkeni

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

[59] Sandra Paivio ve Chantal R. McCulloch, "Alexithymia as a mediator between childhood trauma and self-injurious behaviors." *Child Abuse & Neglect* 28, sayı: 3, (2004): 339-354.

[60] R.C. Brown, T. Fischer, A.D. Goldwich, F.Keller, R. Young ve P.L. Plener, "# cutting: Non-suicidal self-injury (NSSI) on Instagram." *Psychological medicine* 48, sayı: 2, (2018): 337-346.

[61] Lisa Glasmann, Mariann R. Weierich, Jill M. Hooley, Tara L. Deliberto ve Matthew K Nock, "Child maltreatment, non-suicidal self-injury, and the mediating role of self-criticism." *Behaviour and Research Therapy* 45, sayı: 10, (2007): 2483-2490.

[62] Jennifer Vanderminden, Sherry Hamby, Corinne David-Ferdon, Akadia Kacha-Ochana, Melissa Merrick, Thomas R. Simon, David Finhelkor ve Heather Turner, "Rates of neglect in a national sample: Child and family characteristics and psychological impact." *Child Abuse & Neglect* 88, (2019): 256-265.

[63] Gamze Akyüz, Vedat Sar, Nesim Kugu ve O. Dogan, "Reported childhood trauma, attempted suicide and self-mutilative behavior among women in the general population.", *European Psychiatry* 20, sayı: 3, (2005): 268-273.

olduğunu gösteren çalışmalar olmakla birlikte alanyazında bu sonucu desteklemeyen çalışmalar da mevcuttur. Nock ve Kessler'in ergen ve yetişkin katılımcılarla 2006'da yapmış olduğu Ulusal Eştanı Anket Analizi çalışmasında, örselenme deneyimlerini cinsel istismar, fiziksel istismar ve ihmal yaşantılarını sorgulayan bir değerlendirme formu aracılığıyla, bu yaşantılar ile KZVD davranışı birlikte ele alınmış ve iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.[64]

Sonuç

KZVD uzun ve kısa süreli birçok sonucunun olması ve klinik pratikte ve alanyazında sık karşılaşılan bir halk sağlığı sorunu olması sebebiyle risk etkenleriyle birlikte irdelenmesi gereken davranış problemlerinden biridir. İlgili yazın incelendiğinde KZVD için psikodinamik faktörler, biyolojik faktörler, ailesel faktörler gibi birçok risk etkeni olduğu bilinmekle beraber Örselenme yaşantılarının bu risk etkenleri içerisinde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Çocukluk dönemi ihmal ve istismar yaşantılarını kapsayan örselenme yaşantıları bu bağlamda irdelendiğinde farklı örneklemlerde bu davranış ve çeşitli istismar deneyimleri ile ilişkili bulunmuştur.

Bu gözden geçirme yazısı ile klinik pratikte ve alanyazında sık karşılaşılan sorunlardan biri olan KZVD ve risk etkenlerinden olan çocukluk dönemi örselenme yaşantıları hakkında farkındalık sağlanması, kişilerin psikolojik iyi oluşlarını değerlendiren çalışmalara yol gösterilmesi çocukluk dönemindeki bireylere yönelik yapılacak olan sosyal politika ile düzenlemelerin iyileştirilmesi ve ilgili yazının belirli başlıklar altında toplanarak bu alanda çalışacak kişilere rehberlik edilmesi amaçlanmıştır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

[64] Matthew Nock ve Ronald C. Kessler, "Prevalence of and risk factors for suicide attempts versus suicide gestures: analysis of the National Comorbidity Survey." *Journal of Abnormal Psychology* 115, sayı: 3 (2006): 616.

KAYNAKÇA

Ahn, Sung Jun, Sunghyon Kyeong, Sang Hyun Suh, Jae- Jin Kim, Tae Sub Chung ve Jeong Ho Seok. "What is the impact of child abuse on gray matter abnormalities in individuals with major depressive disorder: a case control study." *BMC Psychiatry* 16, sayı: 1, (2016): 397.

Akdemir, Devrim, Ayşe Zeki ve Dilek Y. Ünal. "Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerde psikiyatrik belirtiler, kimlik karmaşası ve benlik saygısı." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 14, (2013): 69-76.

Akyuz, Gamze, Vedat Sar, Nesim Kugu ve O. Dogan. "Reported childhood trauma, attempted suicide and self-mutilative behavior among women in the general population." *European Psychiatry* 20, sayı: 3 (2005): 268-273.

American Psychiatric Publication. "Diagnostic and statistical manual of mental disorders." Arlington Virginia: American Psychiatric Publication, 2013.

Aral, Neriman ve Figen Gürsoy. "Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı." *Milli Eğitim Dergisi* 151, (2001): 36-39.

Asarnov, Joan R., Giovanna Porta, Anthony Spirito, Graham Emslie, Greg Clarke, Karen D. Wagner and Toryn Mayes. "Suicide attempts and nonsuicidal self-injury in the treatment of resistant depression in adolescents: findings from the TORDIA study." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 50, sayı: 8, (2011): 772-781.

Berkel, Sheila R., Corinna J. Tucker ve David Finkelhor. "The combination of sibling victimization and parental child maltreatment on mental health problems and delinquency." *Child maltreatment* 23, sayı: 3, (2018): 244-253.

Brandon, Marian, Sue Bailey, Pippa Belderson ve Birgit Larsson. *Neglect and serious case reviews*. London: NSPCC, 2013.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Briere, John N.. *Child abuse trauma: Theory and treatment of the lasting effects*. Sage Publications, 1992.

Brown, R.C, T. Fischer, A.D. Goldwich, F. Keller, R. Young ve P. L. Plener. "# cutting: Non-suicidal self-injury (NSSI) on Instagram." *Psychological medicine* 48, sayı: 2, (2018): 337-346.

Celik, Fatma Gül Helvacı ve Çiçek Hocaoglu. "Kasitli Kendine Zarar Verme Davranisi/Deliberate Self Harm Behavior." *Psikiyatride Güncel Yaklasimlar* 9, sayı: 2, (2017): 209.

Chen, Wan Lan ve Chin C. Chun. "Association between emotion dysregulation and distinct groups of non-suicidal self-injury in Taiwanese female adolescents." *International journal of environmental research and public health* 16, sayı: 18, (2019).

Duke, Naomi, Sandra L. Pettingell, Barbara J. McMorris ve Iris W. Borowsky. "Adolescent violence perpetration: associations with multiple types of adverse childhood experiences." *Pediatrics* 125, sayı: 4, (2010): 778-786.

Esposti, M. Degli, Shenal M.P Pereira, David K. Humphreys, Richard D. Sale ve Lucy Bowes. "Child maltreatment and the risk of antisocial behaviour: A population-based cohort study spanning 50 years." *Child Abuse & Neglect* 99, (2020).

Favazza, Armando R.M.D.. "The coming of age of self-mutilation." *The Journal of nervous and mental disease* 186, sayı: 5, (1998): 259-268.

Gibb, E. Brandon, Iwona Chelminski ve Mark Zimmerman. "Childhood emotional, physical, and sexual abuse, and diagnoses of depressive and anxiety disorders in adult psychiatric outpatients." *Depression and Anxiety* 24, sayı: 4, (2007): 256-263.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

Glassman , Lisa, Mariann R. Weierich, Jill M. Hooley, Tara L. Deliberto ve Matthew K Nock. "Child maltreatment, non-suicidal self-injury, and the mediating role of self-criticism." *Behaviour and Reserach Therapy* 45, sayı: 10, (2007): 2483-2490.

Gokler, Ilgın. "Çocuk İstismarı ve ihmali: Erken dönem stresin nörobiyolojik gelişime etkisi." *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi* 9, sayı: 1, (2002): 47-57.

Green, Arthur. "Child sexual abuse: Immediate and long-term effects and intervention." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 32, sayı: 5, (1993): 890-902.

Hildyard, Kathryn, ve David A. Wolfe. "Child neglect: developmental issues and outcomes." *Child Abuse & Neglect* 26, sayı: 6, (2002): 679-695.

Jewkes, Rachel K., Kristin Dunkle, Mzikazi Nduna, P Nwabisa. Jama ve Adrian Puren. "Associations between childhood adversity and depression, substance abuse and HIV and HSV2 incident infections in rural South African youth." *Child Abuse & Neglect* 34, sayı: 11, (2010): 833-841.

Kempe, C. Henry, Frederic N. Silverman, Brandt F. Steele, William Droegemueller ve Henry K. Silver . "The battered child syndrome." *Jama* 181, sayı: 1, (1962) : 17-24

Klonsky, E. David ve Jennifer J. Muehlenkamp. "Self-injury: A research review for the practitioner." *Journal of Clinical Psychology* 63, sayı: 11, (2007): 1045-1056.

Koenders, Manja, Esther Mesman, Erik J. Giltay, Bernet M. Elzinga ve Manon H. Hillegers. "Traumatic experiences, family functioning, and mood disorder development in bipolar offspring." *British Journal of Clinical Psychology* (2020).

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Lang, Colleen M. ve Khomal Sharma-Patel. "The relation between childhood maltreatment and self-injury: A review of the literature on conceptualization and intervention." *Trauma Violence & Abuse* 12, sayı: 1, (2011): 23-37.

Langevin, Rachel, Louise Cossette ve Martine Hebert. "Emotion dysregulation in sexually abused preschoolers: insights from a story completion task." *Journal of Child Sexual Abuse* 17, (2019): 1-22.

Lim, Lena, Joaquim Radua ve Katya Rubia. "Gray matter abnormalities in childhood maltreatment: a voxel-wise meta-analysis." *American Journal of Psychiatry* 171, sayı: 8, (2014): 854-863.

Maneta, Eleni, Shiri Cohen, M. S. Schulz ve Robert Waldinger. "Linkages between childhood emotional abuse and marital satisfaction: The mediating role of empathic accuracy for hostile emotions." *Child Abuse & Neglect* 44, (2015): 8-17.

Maniglio, Roberto. "The role of child sexual abuse in the etiology of suicide and non-suicidal self-injury." *Acta Psychiatrica Scandinavica* 124, sayı: 1, (2011): 30-41.

Mathews, Ben ve Delphine Collin-Vezina. "Child sexual abuse: Toward a conceptual model and definition." *Trauma* 20, sayı: 2, (2019): 131-148.

McGinn, Holly Christine. "The role of paternal emotion socialization in the development of children's emotion regulation in the context of physical maltreatment." Doctoral disertation, Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto, 2014.

Mehlum, Lars, Maria Ramberg, Anita J. Tormoen, Egil Haga, Lien M. Diep, Barbara H. Stanley, Alec L. Miller, Anne M. Sund, ve Berit Groholt. "Dialectical behavior therapy compared with enhanced usual care for adolescents with repeated suicidal and self-harming behavior: outcomes over a one-year follow-up." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 55, sayı: 4, (2016): 295-300.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

Nock, Matthew, ve Ronald C. Kessler. "Prevalence of and risk factors for suicide attempts versus suicide gestures: analysis of the National Comorbidity Survey." *Journal of Abnormal Psychology* 115, sayı: 3, (2006): 616.

Norman, Rosana, Munkhtetseg Byambaa, Rumna De, Alexander Butchart, James Scott ve Theo Vos. "The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis." *PLoS medicine* 9, sayı: 11, (2012).

Olive, M Foster, *Child abuse and stress disorders.* New York: Infobase Publishing, 2007.

Ovayolu, Nimet, Özlem Uçan ve Selver Serindag. "Çocuklarda cinsel istismar ve etkileri." *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2, sayı: 4, (2007): 13-22.

Paivio, Sandra and Chantal R. McCulloch. "Alexithymia as a mediator between childhood trauma and self-injurious behaviors." *Child Abuse & Neglect* 28, sayı: 3, (2004): 339-354.

Pandey, Rakesh, Shulka Gupta, Aakanska Upadhyay, Rajendra Prasat Gupta, Meenakshi Shukla, Ramesh C. Mishra ve Veena Kumari. "Childhood maltreatment and its mental health consequences among Indian adolescents with a history of child work." *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, (2020).

Polat, Oğuz. *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı: Tanımlar.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

Runyan, Desmond. "Child abuse and neglect by parents and other caregivers: World report on violence and health." *National Criminal Justice Reference Service.* 2002.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Sanders, Wesley, Janice Zeman, Jennifer A. Poon ve Rachel Miller. "Child regulation of negative emotions and depressive symptoms: The moderating role of parental emotion socialization." *Journal of Child and Family Studies* 24, sayı: 2, 2013, 14.

Serafini, Gianluca. "The relationship between childhood maltreatment and non-suicidal self-injury: a systematic review." *Frontiers in Psychiatry* 8, sayı: 149, (2017).

Shukla, Ramesh C. Mishra ve Veena Kumari. "Childhood maltreatment and its mental health consequences among Indian adolescents with a history of child work." *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, (2020).

Stoltenborgh, Marije, Marian J. Bakermans-Kranenburg, Marinus H.van Ijzendoorn ve Lenneke R.A Alink. "Cultural-geographical differences in the occurrence of child physical abuse? A meta-analysis of global prevalence." *International Journal of Psychology* 48, sayı: 2, (2013): 81-94.

Taliaferro, Lindsay, Sung Tae. Jang, Nicholas J. Westers, J J. Muehlenkamp, Janis L. Whitlock and Barbara J. McMorris. "Associations between connections to parents and friends and non-suicidal self-injury among adolescents: The mediating role of developmental assets." *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 25, sayı: 2, (2019).

Thomassin, Kristel, Cynthia Suveg, Molly Davis, Justin A. Lavner ve Steven R.H Beach. "Coparental affect, children's emotion dysregulation, and parent and child depressive symptoms." *Family process* 56, sayı:1, (2017): 126-140.

Turner, Sarah, Caitlin Menzies, Janique Fortier, Isabel Garces, Shannon Struck, Tamara Taillieu ve Tracey O. Afifi. "Child maltreatment and sleep problems among adolescents in Ontario: A cross sectional study." *Child Abuse & Neglect* (2020): 104-309.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

Üçok, Alp ve S. Bikmaz. "The effects of childhood trauma in patients with first episode schizophrenia." *Acta Psychiatrica Scandinavaca* 116, (2007): 371-377.

Van der Kolk, Bessel A., Christopher Perry ve Judith Lewis Herman. "Childhood origins of self-destructive behavior." *The American Journal of Psychiatry* 148, sayı: 12, (1991): 1665-1671.

Vanderminden, Jennifer, Sherry Hamby, Corinne David-Ferdon, Akadia Kacha-Ochana, Melissa Merrick, Thomas R. Simon, David Finhelkor ve Heather Turner. "Rates of neglect in a national sample: Child and family characteristics and psychological impact." *Child Abuse & Neglect* 88, (2019): 256-265.

Wang, Shanshan, Huiqiong Xu, Shicken Zhang, Yuhui Wan ve Fangbioi Tao. "Mediating effects of self-esteem in the relationship between childhood maltreatment and non-suicidal self-injury among adolescents: the roles of sex and only-child status." *Social Science & Medicine* 249, (2020): 112-847.

Weierich, Marian R. ve Matthew K. Nock. "Posttraumatic stress symptom mediate the relation between childhood sexual abuse and nonsuicidal self-injury." *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 76, sayı: 1, (2008): 39.

Welch, Stacey S.. "A review of the literature on the epidemiology of parasuicide in the general population." *Psychiatric services* 52, sayı: 3, (2001): 368-375.

Wingenfeld, Katja, Camille Schaffrath, Nina Rullkoetter, Christoph Mensebach, Nicole Schlosser, Martin Driessen ve Björn Meyer. "Associations of childhood trauma, trauma in adulthood and previous-year stress with psychopathology in patients with major depression and borderline personality disorder." *Child Abuse and Neglect* 35, sayı: 8, (2011): 647-654.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 129-155

Wolock, Isabel and Bernard Horowitz. "Child maltreatment as a social problem: the neglect of neglect." *American Journal of Orthopsychiatry* 54, sayı: 4, (1984): 530.

World Health Organization, *Report of the consultation on child abuse prevention,* Geneva: World Health Organization, 1999.

World Health Organization, *World Health Statistics 2010*, France: World Health Organization, 2010.

Xu, Huiqiong, Xianbing Song, Shanshan Wang, Shicken Zhang, Shaojun Xu ve Yuhui Wan. "Mediating Effect of Social Support in the Relationship Between Childhood Abuse and Non-Suicidal Self-Injury Among Chinese Undergraduates: The Role of Only-Child Status." *International Journal of Environmental Research and Public Health* 16, sayı: 20, (2019): 4023.

Yargic, İlhan, Elif Ersoy ve Serap Batmaz Oflaz. "Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi." *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 13, sayı: 4, (2012).

Yates, Tuppett M., Elizabeth A. Carlson ve Byron Egeland. "A prospective study of child maltreatment and self-injurious behavior in a community sample." *Development and Psychopathology* 20, sayı: 2, (2008): 651-667.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 129-155

Berhan Özdemir Eroğlu, "Kolonyal Söylem Aracı ve Mitler Gömüsü Olarak Bir Çizgi Roman Analizi: Tenten Kongo'da", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 157-183, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.72

Kolonyal Söylem Aracı ve Mitler Gömüsü Olarak Bir Çizgi Roman Analizi: Tenten Kongo'da

A Comic Book Analysis as a Vehicle of Colonial Discourse and Myth's Treasure: Tintin in the Congo

Berhan ÖZDEMİR EROĞLU(*)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

Öz

1929 yılında yayın hayatına başlayan Tenten dünya çapında oldukça sevilen ve bilinen bir çizgi roman karakteridir. Tenten akıllı, zeki, cesur ve çok dürüst bir gazeteci gençtir. Tüm bu pozitif özelliklerine karşın Tenten karakterinin ırkçılığa varan önyargılara sahip olduğu göze çarpmaktadır. Bu makalede Fransız denemeci, eleştirmen ve göstergebilimci Roland Barthes'ın Mythologies isimli eseri ışığında, "mit analizi" yöntemi ile Tenten Kongo'da isimli macera incelenmiştir. Barthes'a göre çağdaş mitler karşımıza "kültürel inşa araçları" olarak çıkmaktadır. Yaratılan bu mitler, "öteki" ile "benlik" arasındaki farkı ustalıkla hissettirerek bir söylem oluşturmakta ve propaganda amaçlı kullanılmaktadır. Ayrıca Edward Said, Aime Cesaire, Frantz Fanon, Gayatri C. Spivak, Homi Bhabha gibi post-kolonyal teorisyenlerin de görüşlerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kolonyalizm, Tenten, Barthes, Mythologies, Post-kolonyal Teori.*

Abstract

The Adventures of Tintin was first published in 1929. Tintin is a well-known and beloved comic book character worldwide. He is smart, intelligent, courageous and

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 02.03.2020 Kabul Tarihi: 06.04.2020

(*) Öğr. Gör., Üsküdar Üniversitesi SHMYO Eczane Hizmetleri Programı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı öğrencisi, berhan.ozdemir@uskudar.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1024-846X

also a very honest journalist. Despite all these positive features, it can be observed that Tintin has prejudices that lead to racism. In this article, the adventure named "Tintin in the Congo" has been examined with the method of "myth analysis" in the light of Mythologies, the work of the French literary theorist, philosopher, critic, and semiotician Roland Barthes. According to Barthes, contemporary myths appear as "the tools of cultural construction". These myths create a discourse and are used for propaganda purposes by highlighting the difference between "the Other" and "the Self". In addition, the ideas and views of postcolonial theorists such as Edward Said, Aime Cesaire, Frantz Fanon, Gayatri C. Spivak, and Homi Bhabha have also been used.

Keywords: *Colonialism, Tintin, Barthes, Mythologies, Post-colonial Theory.*

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Giriş

Tenten yayın hayatına 10 Ocak 1929 tarihinde, Belçikalı Katolik bir gazete olan *Le Vingtième Siècle*'ın çocuk eki olan *Le Petit Vingtième*'de başlar. Yaratıcısı Georges Rèmi yani Hergé, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında eğitimini Katolik bir okul olan *Saint Boniface Enstitüsü*'nde almıştır ve o yıllarda kendisi Katolik İzci Federasyonu'nun da bir üyesidir. İzci kampları sayesinde Avrupa'da çeşitli ülkelerde bulunmuş, bu da o yıllarda maceranın tadını almasını sağlamıştır. Tenten'den önce, izci bir çocukla ilgili maceralar kaleme almışsa da (*Totor'un maceraları*) Tenten ile zirveyi yakalamıştır.[1]

Tenten ideal bir Katolik genç olarak dizayn edilir; Avrupalıdır, başarılıdır, dürüsttür, sadıktır, arkadaşlarını asla arkasında bırakmaz, meraklıdır, araştırmayı sever, azimlidir, aksiliklerden asla yılmaz, her türlü aracı ustalıkla kullanır, köpeği, dostu ve macera arkadaşı Milou'ya çok bağlıdır. Bu pozitif özellikler yanında dikkatimizi çeken bazı unsurlar da bulunmaktadır; Tenten'in hiç bir kadınla ilişkisi olmamıştır. Serinin tek ana kadın figürü, *Maria Callas*'tan esinlenildiği söylenilen, *Bianca Castafiore*'dir ve karşımıza ilk kez serinin 8. kitabı "*Ottokar'ın Asası*" ile

[1] Jean-Marc Lofficier ve Randy Lofficier, *Tintin* (UK: Harpenden, Herts : Pocket Essentials, 2011), 9-19.

çıkar. Sonrasında serinin tek daimi kadın figürüne dönüşmüştür. Ayrıca Tenten'in can dostu Kaptan Haddock'un alkole çok düşkün olmasına karşın Tenten alkol kullanmaz.

Tenten'in ilk serüveninin mekânı "*Sovyetler Birliği*"dir. Batı Avrupalı bir gazeteci olarak Tenten, soğuk savaş döneminde, hayati koşulları yerinde görmek ve izlenimlerini yazıya dökmek üzere Sovyetler Birliği'ne gönderilir. İkinci kitap ise bu makalenin konusu olan *Tenten Kongo*'da isimli maceradır. Kongo o tarihte Belçika kolonisidir ve bağımsızlığını ancak 30 Haziran 1960'da elde edebilecektir. Bu nedenle, bu macera pek çok kolonyal göstergeye sahiptir. Hatta serinin bu kitabı içeriğindeki ırkçılık söylemleri nedeni ile bir kaç kez mahkemelik olmuştur. Bir insan hakları avukatı ve İngiliz vatandaşı olan David Enright, *Britanya Irk Eşitliği Komisyonu*'na (CRE) kitapla ilgili olarak şikâyette bulunmuştur. CRE'de kitapların satılmaması yönünde tavsiye kararı vermiştir. Bu nedenle İngiltere ve daha sonra da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok kitapçıda bu kitap, çocuk kitapları bölümünden kaldırılmış yetişkin kitapları bölümüne konmuştur. İsveç'te Kongo kökenli bir İsveç vatandaşı olan Jean Dodou Monya, İsveç savcılığına kitapla ilgili şikâyette bulunmuş olsa da savcılık dava açılmaması lehine karar vermiştir. Belçika'da ise bir Kongo vatandaşı olan Bienvenu Mbutu Mondondo söz konusu macerayı mahkemeye vermiştir, lakin karar yine Tenten lehine sonuçlanmıştır. Bu davalar esnasında Vatikan'ın resmî gazetesinde, Katolik Tenten'i savunmak adına yazılar kaleme alınmıştır.[2]

Bu makalede, Hergé'in "*Tenten Kongo'da*" isimli albümü, Roland Barthes'in Batı toplumunun hâkim sınıfının ürettiği mitleri analiz etmede kullandığı yöntemle incelenecektir. Dil içerisinde üretilen bu mitlerin nasıl ideolojik söylemlere dönüştüğü ele alınacaktır. Bu ideolojik söylemler kolonyal ve oryantalist söylemler çerçevesinde değerlendirilecektir. Ayrıca

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[2] Aylin Aydı, "Çizgilerdeki Irkçılık," *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi e-bülten* 4, sayı:38, (Kasım 2011): 7.

oluşturulan "öteki" kavramı üzerinden Batı'nın kendisini nasıl kurduğu, Tenten'in "beyaz kurtarıcı efendi" kimliği üzerinden, kolonileştirilmiş halkların ötekileştirilmesinin kitapta nasıl kurgulandığını göstermek amaçlanmıştır.

Roland Barthes ve Mit Analizi

Roland Barthes, Mythologies isimli eserinde Fransa'daki (kapitalist ve burjuva ideolojisinin hâkim olduğu bir toplum olarak) çağdaş mitlerin analizini yapmaktadır. Gündelik yaşamdaki göstergeleri (filmler, reklamlar, dergiler gibi popüler kültür nesneleri) inceler ve hâkim burjuva ideolojisinin bu göstergeler aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini gösterir. Böylelikle çağdaş mitler karşımıza "kültürel inşa araçları" olarak çıkmaktadır. Mitler, hâkim ideolojinin ve burjuva değerlerinin "doğallaştırılması"na hizmet ederler ve böylece tarihi doğallaştırırlar.[3] Barthes, bunun nasıl kurulduğunu şöyle açıklar:

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

> *Burjuvazi kendi temel statüsüne sahip olmayan ve bu imajinasyonun dışında bu statüye erişemeyecek olan bütün bir insanlığı kendi ideolojisi içinde eritir ve bunun maliyeti de durağanlık ve bilincin yoksullaşmasıdır. Burjuvazi kendi temsillerini, küçük burjuva imgelerinin tüm sistematik alanlarına yayarak, toplumsal sınıflar arasındaki hayalî eşitliği onaylar.*[4]

Barthes'a göre "mit" herhangi bir söz olmayıp bir hitabettir, bir bildiridir, bir anlamlandırma biçimidir ama mitler de ölümsüz değildir, kendi tarihselliği içinde var olurlar. Mitlerin sadece "söz" olması gerekmez, yazılı olabilir veya gösterimlerden oluşabilir. Barthes buna örnek olarak meydan okumayı işaret eden bir ok örneği verir ve bunun da bir söz

[3] Roland Barthes, *Mythologies* (London: Vintage Books, 2009), 168. (Makale boyunca bu kitaptan yapılan bütün çeviriler yazara aittir.)

[4] A.g.e., 167.

olduğunu söyler. Resimler ve karikatürler de bu şekilde analiz yapmaya çok uygundur. Üstelik resmin yazıdan daha buyurgan olduğunu ve anlamı bize doğrudan verdiğini söyler. Barthes'a göre mitoloji, hem formel bilim olarak semiyolojinin (göstergebilim) hem de tarihsel bir bilim olarak ideolojinin alanına girmektedir.[5]

Semiyoloji, bir "gösteren ve gösterilen" ilişkisi üzerine kurulmuştur. Bu iki terimin bileşimi ise bir "gösterge"ye işaret etmektedir. Barthes bunu "parçayı bütüne bağlayan bağ" olarak açıklar. Bu üç terimin de tamamıyla biçimsel (formal) ve her birinin de değişik içerikleri (content) olabileceğini belirtir.[6] Mitler de, yukarıda bahsedilen bu üç boyutlu şablondan (gösteren, gösterilen, gösterge) oluşur lakin bu farklı ve özel bir yapıdır, kendisinden önceki semiyotik zincirden hareketle yeni bir semiyotik yapı kurulmuştur yani Barthes'in deyimiyle bu "ikincil bir semiyotik yapı"dır.[7] İlk yapıdaki "gösterge", ikinci yapının yani mitin "gösteren"i durumundadır. Bu şablonu Barthes şöyle izah eder:

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

1. gösteren (signifier)	2. gösterilen (signified)		
3. gösterge (sign) 1. GÖSTEREN (SIGNIFIER)		(SIGNIFIED) 2. GÖSTERİLEN	dil
3. GÖSTERGE (SIGN)			MİT

Görüldüğü gibi mit kendini inşa etmek için dilsel yapının üzerine dayanmış ve ikinci bir dil olarak kendini yaratmaktadır ki Barthes buna üst-

[5] A.g.e.,131-135.
[6] A.g.e., 136.
[7] A.g.e., 137.

dil (metalanguage) der. Bu üst-dil üzerine çalışıldığında artık dilsel şemaları dikkate almak gerekmez, sadece "mit"e katkıda bulunan total terimleri ve global göstergeyi tanımalı ve bilmelidir.[8] Barthes, terminolojisini de şu şekilde oluşturur: Birinci semiyotik yapının son, ikinci semiyotik yapının (mit) ilk terimi olan "gösteren"i ise mitsel düzlemde "biçim" (form) olarak, dil düzleminde "anlam"(meaning) olarak tanımlar. Mitsel düzlemdeki "gösterilen" ise "kavram"dır (concept). Mitin üçüncü terimini ise "anlam yükleme, anlamlama" (signification) oluşturur ki bu terim bize bildiren, işaret eden, dikkatimizi çeken ve benimsetendir.[9]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Barthes'a göre biçim, anlamı yok etmez sadece eksiltir, anlam değerini yitirse de varlığını sürdürür, çünkü biçim, anlamdan beslenmektedir. Barthes bunu şöyle açıklar: "Miti tanımlayan da zaten biçim ve anlam arasında sürekli tekrarlayan saklambaç oyunudur."[10] Mit anlamı, biçime dönüştürmekte ve bir anlamda dili çalmaktadır.[11] Kavram ise, miti dile getirendir, üstelik hem tarihseldir hem de bir maksat taşır.[12] Değişik biçimler yolu ile kavramın sürekli tekrar edilmesi, bu maksadı ortaya koymaktaki ısrardan kaynaklanmaktadır.[13]

Barthes, kavramın biçimle ilişkisinde gizlenen bir durumun olmadığını ve bu nedenle "bilinçdışı"na ihtiyaç duymadığını belirtir, çünkü kendi deyimi ile "mit hiçbir şey saklamaz"[14] "Mit bir değerdir ve "doğruluk" garantisi yoktur"[15] der Barthes ve ekler "mit buyurgandır ve kafa ütüleyen

[8] A.g.e., 138.
[9] A.g.e., 140.
[10] A.g.e., 142.
[11] A.g.e., 156.
[12] A.g.e., 142.
[13] A.g.e., 143-144.
[14] A.g.e., 145.
[15] A.g.e., 147.

bir karakterdedir."[16] Mitsel anlam yükleme hiç bir zaman keyfi ve rastgele olamaz, her zaman bir motivasyonu, bir nedeni bulunmaktadır.[17]

Bu bağlamda Barthes'ın da söylediği gibi *Tenten Kongo'da* analizini mitsel olarak ele almak uygundur. Tenten, hem resim hem de yazı içeren bir tür olarak mitleri her iki şekilde üretmekte, hatta resmin yazıdan daha buyurgan olma karakteri ile kendini doğrudan bize açmaktadır.

Kolonyalizm ve Kolonyal Söylem

"Meşruiyet" hâkim güç için bir problem alanı olmuştur. 19. yüzyıla kadar meşruiyetini Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi sıfatıyla Tanrı'dan alan yönetici sınıf (kral), aydınlanma dönemi ve sanayi devrimi neticesinde meşruiyetini halktan almaya başladığı andan itibaren "icraatları meşru gösterme" durumu ile karşı karşıya kalmıştır ve bu durum propaganda aracı olarak "söylem"e başvurulmasını zorunlu kılmıştır. Merkezî iktidar, hem kendi halkına hem de kolonize ettiği coğrafyaların halklarına, empoze ettiği kendi değerler sistemi sayesinde "hâkim güç" olabilmektedir.[18]

Öncelikle "kolonyalizm nedir" sorusuna yanıt aramak gerekirse, birbiriyle karıştırılan "emperyalizm" kavramı ile birlikte ele almak sağlıklı olacaktır. Oxford English Dictionary'de kolonyalizm şu şekilde açıklanır: "Başka bir ülke üzerinde, yeni yerleşimcilerle işgal ederek, tam veya kısmi siyasi kontrole sahip olma ve ekonomik açıdan sömürme politikası veya uygulaması".[19] Robert Young Postcolonialism: An Historical Introduction isimli eserinde emperyalist ve kolonyalist imparatorluklar ayrımına değinir. Emperyalist imparatorluk ideolojik ve ekonomik nedenlerle merkezden yönetilen bir sisteme dayanırken, kolonyalist yönetim, merkezden uzak bölgelerde, ekonomik sebeplere dayanan pragmatik faaliyetler bütünüdür

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[16] A.g.e., 148.

[17] A.g.e., 150.

[18] Terry Eagleton, *İdeoloji*, çev. Muttalip Özcan. (İstanbul: Ayrıntı, 1996), 23-24.

[19] https://en.oxforddictionaries.com/definition/colonialism (son erişim: 15.02.2020) (Çeviri yazara aittir.)

ki, uzak coğrafyalara farklı toplulukları yerleştirmek ya da şirketlerin ticari amaçları doğrultusunda oluşturulan faaliyetlerdir bunlar. Emperyalizmde ise merkezî bir devlet politikası güdülerek, imparatorluğun gücü şatafatlı projelerle sürdürülür.[20]

Kolonyalizm dünyanın farklı bölgelerinde, farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerle karşılaşmalardan ibaret değildir sadece, farklı süreçlerden geçmiş, farklı travmalara neden olmuştur. Marx kolonyalizmi eski ve yeni olarak ikiye ayırır: Eski kolonyalizm dönemi kapitalizm öncesidir, yeni kolonyalizm ise kapitalizmin oluşmasını sağlamıştır. Modern kolonyalizm, eskiden olduğu gibi sadece zenginlik elde etmeden fazlasını yaparak, yeni kolonilerin ekonomilerini kapitalist sistemde yeniden düzenlemiş, her iki ekonomi arasında çift yönlü bir akış başlatmıştır. Kolonize edilen ülkelerden hammadde ve köleler sayesinde kaynak ve emek sağlanırken, diğer yönde koloniler bir pazar haline dönüştürülmüş böylece elde edilen kâr her iki şekilde de kolonize edenlerin olmuştur.[21] Marksist düşünürlerin büyük bir kısmı kapitalizmi ve kolonyalizmi eş zamanlı düşünürken, kolonyalizmi zorunlu bir evre olarak da görmektedirler. Bu düşüncede Marx'ın *India Under British Rule* isimli makalesindeki son satırları oldukça etkili olmuştur:

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

> *İngiltere'nin, Hindistan'daki bu toplumsal devrime neden olan, aşağılık çıkarlarla hareket ettiği ve bunu başarmak için aptalca davrandığı doğrudur. Ancak konu bu değil. Asıl soru şu: İnsanlık, Asya'da temel bir toplumsal devrim olmaksızın misyonunu yerine getirebilir miydi? Bu soruya hayır diyorsak, İngiltere, işlediği suçlar ne olursa olsun, bu devrime neden olmakla, tarihin bilinçsiz bir aleti olmuştur.*[22]

---

[20] Robert Young, *Postcolonialism: An Historical Introduction* (UK: Blackwell Publishers, 2001), 16-17.

[21] Ania Loomba, *Kolonyalizm - Postkolonyalizm*, çev. Mehmet Küçük. (İstanbul: Ayrıntı, 2000), 21.

[22] Karl Marx, "India Under British Rule," *Labour Monthly* vol. 7 içinde, (Aralık 1925): 722. (Çeviri yazara aittir.)

Kolonyalizm ile emperyalizm arasındaki ayırıcı özellik olarak "kapitalizm"in belirlenmesi Leninist tanımdan da kaynaklanmaktadır. Lenin'e göre Batılı ülkeler, sanayiden kaynaklı büyüme sayesinde bir sermaye fazlalığı yaratmış, lakin yurtiçinde emeğin sınırlı olması nedeniyle Batı gözünü kolonize edebileceği ve emeğini sömürebileceği coğrafyalara çevirmiştir. Kapitalizm büyümesini ve gelişmesini hızlandırabilmek için dünyanın geri kalanına ihtiyaç duymaktadır. Bu küresel sistem "emperyalizm" olarak adlandırılır.[23] Kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmasından sonra emperyalizm çökmüş gibi görünse de, politik denetimler, ordu - silah güçleri ve ekonomik bağımlılıklar, günümüzde doğrudan bir denetim uygulayamasa da yine de dolaylı yollardan mevcudiyetini göstermektedir. Emperyalizm kolonilerin namevcudiyeti halinde işlemeye devam etse de, kolonyalizm işleyemez. Yenidünya düzeninde emperyalizm doğrudan egemenlik kuramadığı için, bunu kültür - ekonomi - politika üçgeninde devam ettirmektedir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

Siyahi kimliğin sahiplenilmesi ve özüne dönülmesi hareketi olan Negritude'un kurucularından olan *Aime Cesaire Discourse on Colonialism* isimli çalışmasında, kolonyalizmin ne olduğu sorusunu sorar ve yanıtlar:

> *Sömürgecilik esasen nedir? Ne olmadığı üzerinde anlaşmak gerekirse: Ne İncil'i öğretmektir, ne hayırsever bir girişimdir; ne (/) cehaletin, hastalıkların ve tiranlığın sınırlarını geriletme arzusudur, ne Tanrının yüceltilmesi için üstlenilen bir projedir, ne de hukuk düzenini genişletme çabasıdır. Sonuçlarından çekinmeksizin, ilk ve son kez olmak üzere kabul etmeliyiz ki, buradaki tayin edici aktörler serüvenci ve korsan, toptancı ve gemi sahibi, altın arayıcısı ve tüccar, hırs ve güç ve bunların da gerisinde, içsel nedenlerden dolayı, tarihin belli bir noktasında, birbirine rakip ekonomileri arasındaki rekabeti dünya ölçeğinde yaymaya kendisini zorunlu hisseden bir medeniyetin şeytani gölgesidir.* [24]

[23] Loomba, *Kolonyalizm*, 23.

[24] Aime Cesaire, *Sömürgecilik Üzerine Söylev: Fransız Irkçılığının Fikri Tarihsel Temelleri,*

Cesaire, kolonize eden ve edilen arasında hiçbir insani ilişki olamayacağının altını çizer. Sömürgeciliğin, kolonize edilen halkları bir üretim aracına dönüştürdüğünü, insan sıfatından çıkarıp nesneleştirdiğini ve bu durumun kolonize edenleri de alçalttığını yazar. Bunu şöyle formüle eder: Kolonileştirme/Sömürgeleştirme=Şeyleştirme (thingification).[25] Burada Marx'ın kapitalist düzende para ve metanın nasıl insan ile özdeşleştirildiğine ve nasıl onun yerini aldığına ve insanın böylelikle nesneleştirildiğine dair saptamasının etkileri görülmektedir.

Üçüncü dünyanın Marx'ı olarak adlandırılan Frantz Fanon (Cesaire'in öğrencisidir.), kolonize edilen toplumun kendi değerlerinden uzak tutulması ve hatta kolonize edenler tarafından bu değerlerin hiçe sayılması ile kendi yerelliklerinin yok edildiğini söyler, böylece yerlinin ahlak kurallarının olmadığı ve değersiz oldukları ilan edilmiş olur. Aynı zamanda kendi yerelliklerinin yok edilişi, yereli boşlukta bırakarak ruhlarında bir aşağılık kompleksine neden olmaktadır.[26] Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* (*The Wretched of the Earth*) isimli eserinde ırk ve sınıfsal ayrımcılığı şu şekilde açıklar: "Sömürgelerde ekonomik altyapı aynı zamanda bir üstyapıdır. Neden, sonuçtur: Beyaz olduğunuz için zenginsiniz, zengin olduğunuz için beyazsınız."[27]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Bu noktada Antonio Gramsci'nin "hegemonya" kavramı oldukça önem teşkil etmektedir. Hegemonya; yönetici gücün, yönettiği kitlenin rızasını alarak yönetmektir ve ideolojiden farklıdır çünkü ideoloji zorla dayatılabilir. Hegemonya ideolojiden daha geniş bir çerçeveye sahiptir, ideolojiyi de kapsar niteliktedir. Rızanın sağlanabilmesi için, hegemonik aygıtlar devreye girer. Gramsci, hegemonik aygıtları sivil toplum alanı ile ilişkilendirir. Bu alan aile, medya, kiliseler, okullar, ordu vs. olarak görülür.

çev. Güneş Ayas. (İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2005), 66-67.

[25] A.g.e., 77.

[26] Loomba, *Kolonyalizm*, 42.

[27] Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, çev. Şen Süer. (İstanbul: Versus, 2007), 46.

Hâkim güç, kendi dünya görüşüne gönüllü olarak rıza gösteren bir toplum yaratarak tahakküm kurar ve meşruiyetini bu şekilde kurar.[28] Bazı tarihçiler kolonyal sistemi kolonileştirilen toplumların rızasını almadan, dayatılan bir süreç olduğunu söylese de, bazıları en dayatmacı durumlarda bile işbirliği yapan, kısmen gönüllü, kısmen de yapay bir rıza ile bunun sağlandığının altını çizer.[29] Hegemonya "sürekli yenilenmesi, yeniden yaratılması, savunulması ve değişikliğe uğratılması gereken"[30] bir dinamiktir ve bu nedenledir ki mitlere ihtiyaç duymaktadır. Böylece kurulan bilgi-iktidar ilişkisi "kolonyal iktidar"ın tahakkümünün daim kılınmasını sağlayacaktır.

Foucault'nun "bilginin masum olmayıp iktidarın işlemleriyle doğrudan bağlantılı olma" analizinden etkilenen Edward Said, "kolonyal söylem - oryantalist/şarkiyatçı söylem" incelemelerini Şarkiyatçılık isimli eserinde ele alır. Foucault'nun söylem analizinden hareketle, Aydınlanma dönemini takiben Avrupa'nın Şark'ı imgesel olarak üretip yönetebilmesini sağlayan söylemleri analiz eder ve Avrupa'nın kimliğini ve gücünü, Şark imgelemi karşısında nasıl kurduğunu göstermeye çalışır. Said, Gramsci'nin hegemonya kavramını zorunlu bir kavram olarak ele alır ve Şarkiyatçılığın kalıcı gücünü bu kavram çerçevesinde sağladığını söyler. Avrupalı olmayan kültürlerin ve halkların, Avrupalı olanlarla karşılaştırıldığında, "Avrupalı kimliğinin üstünlüğü" mitini sağlayan şey de hegemonyanın bir izleğidir. Şarkiyatçı söylemin nasıl üretildiği şöyle ifade eder:

> *(...) düpedüz farklı bir dünyaya yönelik, belirli bir anlama, kimi durumda denetleme, değiştirme, hatta şekillendirme istencinin ya da niyetinin dile getirilişi olmaktan öte, bu istencin, niyetin ta kendisidir; tüm bunların ötesinde, kesinlikle doğal halindeki siyasal iktidarla doğrudan, karşılıklı bir ilişki içinde olmayan, çeşitli iktidar türleriyle gelgitli bir alışverişte üretilip var olan, bir yere kadar, siyasal iktidarla,*

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[28] Eagleton, *İdeoloji*, 162-167.

[29] Loomba, *Kolonyalizm*, 50.

[30] Eagleton, **İdeoloji**, 166.

düşünsel iktidarla, kültürel iktidarla, ahlaki iktidarla alışverişinde biçimlenen bir söylemdir.[31]

Said, Barthes'in "mit" analizinden hareketle "Şarklının sabit, durağan, araştırmaya hatta kendi hakkında bilgi edinmeye gereksinimi olan bir şey olarak sunulması"na[32] dikkat çeker ve Şarklının bir "malumat kaynağı", şarkiyatçının ise bir "bilgi kaynağı" olarak gösterilmesinin altındaki ilişkinin bir iktidar-bilgi ilişkisinden kaynaklandığını belirtir ve bu ilişkiyi Barthes'in şu cümleleri ile pekiştirir: "Bir söylen (mit) ve bu söyleni sürdürenler, kendilerini hiç durmaksızın türetebilirler."[33]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Günümüzde kolonyal söylem incelemeleri sadece bilgi-iktidar ve tahakküm ilişkileri üzerinden incelenmemekte, sömürge halklarının direniş mücadelelerini de incelemektedir. Spivak, "Can the Subaltern Speak?" adlı makalesinde "madun" kavramını feminist ve Marksist çerçevede ele alır. Bu çalışmada Spivak "öteki" söyleminin bir "epistemolojik şiddet" olduğunu vurgular ve bunun tahakküm mekanizmalarının işleyebilmesi için bir "sessizleştirme" olduğunu belirtir.[34] Cinsiyetçilik ve sınıf kavramlarını unutmadan "öteki" bilincine dair analizler yapar. Homi Bhabha ise "taklitçilik" kavramı üzerinde durur ve taklit etmenin bile "varlıklarının bir kinayesi" olarak bir direniş aracına dönüşebileceğini savunur.[35] "Neredeyse aynı fakat tamamen aynı olmayan öteki" taklit yolu ile kolonyalizme direnmektedir.

Kolonyal söylem incelemeleri, ekonomik, kültürel, siyasal, düşünsel süreçlerin nasıl biçimlendirildiğini ve dönüştürüldüğünü ve söylem-

[31] Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Yıldırım. (İstanbul: Metis, 2016), 22.

[32] A.g.e., 322.

[33] A.g.e..

[34] Gayatri C. Spivak, "Can the Subaltern Speak?" (1988): 76-78, son erişim: 15.02.2020, http://abahlali.org/files/Can_the_subaltern_speak.pdf

[35] Homi Bhabha, "Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse," *October* 28 (1984): 130, https://dx.doi.org/10.2307/778467

tahakküm ilişkilerini, kolonileştirilen halklar hakkında üretilmiş ve klişeleşmiş imgelerin, mitlerin tüm bu tahakkümü kurmada nasıl rol aldığını ele almaktadır. Bu çerçevede Herge'in *Tenten Kongo'da* isimli eserini Barthes'ın mit analizi ve kolonyal söylem çerçevesinde ele alalım.

Tenten Kongo'da: Mit ve Kolonyal Söylem Analizi

7'den 70'e milyonlarca okuyucuya sahip *Tenten*, yaklaşık bir yüzyıldır sayısız çocuğun hayal gücünü tetiklemiş ve etkisi altında bırakmıştır. Toplam 112 dile çevrilmiş olduğundan etki alanı oldukça geniştir. Bu nedenle Tenten'in imajı ve maceralarının verdiği mesaj oldukça önem arz etmektedir. Tenten'in ilk yayımlanmaya başladığı dönemdeki dayandığı politik zemini Tom McCarthy *Tenten ve Edebiyatın Gizemi* isimli eserinde şöyle açıklar:

> *Tenten'in politik kökenleri en hafif deyişle sağdadır. Petit Vingtième katı bir Katolik gazetesiydi ve Hergè'nin Numa Sadoul'a bizzat söylediği gibi 'Katolik' demek o zamanlar 'anti-bolşevik' demekti. Aynı zamanda antisemitik anlamına da geliyordu. Yayın yönetmeni Abbè Norbert Wallez, masasının üstünde Mussolini'nin imzalı bir fotoğrafını bulunduruyordu Yanında çalışan gazetecilerin çoğunun da Belçika faşizminin eşiğinde gezinen Rex partisiyle bağlantıları vardı.*[36]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

5 Mayıs 1930'da yayımlanmaya başlayan bu macera 11 Haziran 1931'de sonlanır. Sonrasında yine Fransız dergisi Coeurs Vaillants'da (Cesur Yürekler) yayımlanır. Kitap, II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden düzenlenir ve renkli olarak basılır. İçindeki bazı bölümler aldığı tepkiler üzerine kesintiye uğrar.[37] (Tenten'in bir gergedanı dinamit ile patlatma sahnesi ve Milou'nun bazı konuşma balonları gibi)

[36] Tom Mccarthy, *Tenten ve Edebiyatın Gizemi*, çev. Cihat Taşçıoğlu. (İstanbul: Notos, 2016), 47.

[37] Lofficier, *Tintin*, 40.

Tenten'in kendisi başlı başına bir mittir. Genelde çizgi roman karakterleri gibi ne geçmişte ne de gelecektedir Tenten, çizildiği dönemin ruhunu yansıtır. 20. yüzyılda yaşar, gazetecidir, maceraperesttir, teknolojik araç gereçleri etkin bir biçimde kullanmaktadır ve aynı zamanda Katolik değerlere de sahip bir kahramandır. Birinci Dünya Savaşı ertesinde oluşan travmanın ışığında maskülen kimliğin yeniden yapılandırılması ve savaştan dönmüş askerlerin büyük ölçüde istikrarsız ve kapitalist bir sanayi ekonomisine yeniden entegrasyon problemine "beyaz erkeğin üstünlüğü" söyleminden hareketle ortaya çıkarılmış bir karakterdir. Batının "ebedi gençlik" sembolüdür. Kendi kimliğini ve saflığını kaybetmeden kötülerin karşısına çıkan ve mücadele eden, kendinizi kolaylıkla özdeşleştirebileceğiniz bir "süper çocuk" olarak karşımıza çıkar.[38]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Kongo'daki macerasında Tenten muhabir olarak Belçika'nın o dönemde kolonisi olan Kongo'ya gönderilir lakin kendini bir anda Kongo'daki elmas ticaretine hâkim olmaya çalışan bir çetenin hedefinde bulur. Kötü adamlar ile giriştiği mücadeleden ise her zamanki gibi galip çıkar ve hikâye "mutlu son" ile biter. Hikâye kabaca böyle olsa da içindeki kolonyalist söylemler ve mitler açısından bir hayli yüklü bir içeriğe sahiptir. Hatta orijinal kapak sayfası bile içeriğinin habercisi niteliktedir. Tenten (beyaz "kâşif" giysileri içinde) ve köpeği Milou, uzakta bir noktaya dikkatle bakmaktadırlar. Tenten bir tüfek taşımaktadır. Arka planda bir leopar sinsice Tenten ve köpeğini izlemektedir. Afrika'nın siyahi imgesine karşı, kahramanımız beyaz giydirilmiş ve elindeki tüfekle çizilmiştir ve böylece beyaz olmanın üstünlüğünü, teknolojik olarak da üstün olmasının avantajını bir tüfek imgesi ile kapak sayfasından bize yansıtmaktadır.

Serüven boyunca tüm Kongoluların simsiyah ve maymuna benzer bir biçimde tasvir edilmiş olması hiç de masum değildir. Antropolojik

[38] Jean-Marie Apostolides, "Herge and the Myth of the Superchild," *Yale French Studies,* no. 111 (2007): 54-55, son erişim: 20.02.2020, www.jstor.org/stable/20479370

olarak insanlığın Afrika kıtasında ortaya çıkıp, evrimleşerek tüm dünyaya yayıldığı teorisi üzerinden Afrika halklarının bu şekilde dizayn edilmesi, primat atalarımızın bir göstergesi olarak yorumlanabilir.[39] Ayrıca Tenten'in beyazlığına karşı Afrikalılar simsiyah resmedilerek bir kontrast oluşturulmuş ve Tenten'in tüm iyi özelliklerine karşı (akıllı, çalışkan, cesaretli, mücadeleci, ahlaklı gibi) Afrikalıların bu özelliklerden yoksun hatta buna kontrast biçimde (kitabın ilerleyen sayfalarında göreceğimiz gibi) "zeki olmayan, tembel, korkak, ahlaki değerleri zayıf" olarak gösterilmesinin bir tezahürü olarak kurgulanmıştır. Afrikalılar bir noksanlıklar, yoksunluklar miti çerçevesinde ele alınmış (noksan insan, noksan akıl, noksan medeniyet, noksan güzellik, noksan cesaret, noksan çalışkanlık, noksan yetenek vb.) ve "öteki" bunun üzerine inşa edilmiştir. Psikanaliz ve göstergebilim teorilerini kolonyal söyleme uyarlayan Homi Bhabha bunu *The Location of Culture* isimli eserinde Freudyen bir biçimde ele alır ve Freud'un fetiş kavramı ile stereotip ve kolonyal söylem arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Fetişizmi "farklılığın reddine neden olan, kastrasyon sorunu etrafında tekrar eden sahne"[40] olarak açıklar ve arkaik bir afirmasyon olan bütünlük/benzerlik ile eksiklik/farklılıktan kaynaklanan anksiyete arasında bir oyun, bir bocalama olarak tanımlar.[41] Freud'un terminolojisinde "Tüm erkekler penise sahiptir." ile "Bazıları penise sahip değildir." cümleleri, kolonyal söylemde "Tüm erkekler aynı deri/ırk/kültüre sahiptir." ile "Bazıları aynı deri/ırk/kültüre sahip değildir." cümlelerine dönüşür.[42] Tenten'de bu çatışma (eksilik, noksanlık/

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[39] Nilanjan Chakraborty, "Not so Comical - Tintin, Popular Culture and the Othering of Spaces," *The IUP Journal of English Studies* Vol. XI, No. 1, (March 2016): 26.

[40] Homi Bhabha, *The Location of Culture* (London and New York: Routledge, 1994), 74, https://archive.org/stream/TheLocationOfCultureBHABHA/the%20location%20of%20culture%20BHABHA_djvu.txt

[41] A.g.e.

[42] A.g.e..

varlık), stereotipe dönüşür ve çünkü bu kolonyal söylem için son derece hayatîdir.[43]

Hikâyenin biraz içine girerek daha detaylı bir şekilde inceleyelim: Tenten ve Milou, Kongo'ya gitmek üzere denize açıldıklarında kaçak yolcu Stowaway, Milou'yu tehdit olarak görür ve denize atar. Bunu gören "siyahi" bir miço (yine simsiyah, kocaman dudaklı çizilmiştir) Milou'ya şöyle seslenir: "Efendi köpek"[44] ve yakalaması için can simidi atar. Bu sırada Tenten gelir ve miçoya Milou'yu kurtarmak için hiçbir şey yapmadığını söyleyerek çıkışır. Suya atlamaya hazırlanırken "İşte şimdi gerçek bir erkeğin ne yapacağını göreceksin"[45] der ve suya atlar. Burada siyahilerin "yeteri kadar erkek" olmadığını söyleyerek noksanlığa yine vurgu yapılmaktadır. Noksanlık miti üzeriden siyahilerin eksikliklerine vurgu yapılarak "beyaz adamın üstünlüğü" miti zihinlere işlenmektedir. Bunu Tenten'in Kongolu çocuk Coco ile tanıştığı bölümde de görürüz. Milou "Pek zekiye benzemiyor!"[46] diyerek Coco öznelinde Kongo halkının zekâ seviyesini aşağılar. Coco'nun zekâsının pek de parlak olmadığı hükmü sonrasında geçerlik kazanır, kaçak yolcu Stowaway çocuğu döver ve korkutarak Tenten'in kullandığı arabayı çalar. Coco görevi olan; arabaya göz kulak olma işini böylece başaramaz. Durumu ağlayarak Tenten'e anlatınca Milou şöyle der: "Biz etraftayken hiç kimse korkmasın."[47] Korkusuz ve kurtarıcı beyaz adam miti su yüzüne çıkmıştır oysa çocuğu döven ve düzeni bozan da bir "beyaz efendi"dir.

Zekâları pek de parlak olmayan Kongolular konuşmakta güçlük çekmekte, tıpkı çocuklar gibi yarım yamalak konuşmaktadırlar. Oysa

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

[43] A.g.e., 75.

[44] Herge, *Tintin in the Congo*, (San Francisco: Last Grasp, 2002), 13, https://notendur.hi.is/~sok1/02%20The%20Adventures%20Of%20Tintin%20In%20The%20Congo.pdf

[45] A.g.e., 14.

[46] A.g.e., 21.

[47] A.g.e., 26.

Kongoluların anadili, Fransızca yani Tenten'in konuştuğu dil değildir ve Afrikalının bilincinde Batı etkili bir kırılma söz konusu olduğundan başka bir dili kendi aksanları ile sakil konuşmaktadırlar. Bhabha açısından bakarsak bu şekilde konuşmak da bir direniş aracı olabilmektedir ve böyle konuşmak kolonyal düzene bir başkaldırı olarak okunabilmektedir.

Kongoluları çocuk gibi göstermek de bir amaca hizmet etmektedir. Avrupalı kolonyalistlerin kolonileşme faaliyetlerini meşru bir zemine oturtmak istemeleri modern ırkçılığın temellerini atmıştır. Kont Joseph Arthur de Gobineau modern ırkçılığın babası olarak bilinmekle birlikte " erkek – kadın - çocuk " hiyerarşi sıralamasını ırklara uygulamış, "Beyaz (Caucasian), Sarı (Mongoloid) ve Siyah (Negroid) " şeklinde 3 temel ırk olduğunu belirterek; beyaz ırkın üstün zekâ, ahlak, cesaret, irade ve diğer tüm olumlu kalıtsal özelliklere sahip olduğu için batı etkisinin tüm dünyaya egemen olduğunu iddia etmiştir. Fikirleri, sonradan Nazi, Ku-Klux Klan ve Apartheid hareketleri ile devam etmiştir.[48] Hiyerarşi sıralamasında erkek ve beyaz en üstte, çocuk ile siyah bir tutularak en altta bulunur. Bu da Afrikalı siyahları çocuk kategorisine indirgeyerek "yönetilmeye muhtaç oldukları"nın altını çizmektedir.

İlerleyen sayfalarda Tenten, beraberinde Milou ve Coco olduğu halde arabayla seyahat ederken bir tren araçlarına çarpar ve tren büyük zarar görür. Trende bulunan yolcular batılı şekilde giyinmiş Kongo'lulardır. Burada yine Bhabha'ya dönmek gerekmektedir. Kolonyal söylemler Bhabha'ya göre sabit kimlikler yaratamamış, kolonize edilenin melezleşmesi ile sonuçlanmıştır; bu da kolonyal söylemi alaşağı edebilir.[49] Batılı tarzda giyinmek de bir direniş aracına dönüşebilmektedir. Taklit yine noksanlık mitinden el almakta, orijinalin noksan ve kusurlu bir kopyası haline dönüşen "öteki", taklit ile bozguncu bir kimlik kazanabilmektedir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[48]Anthony Giddens & Philip W. Sutton, *Sosyoloji*, çev. Ayşe Nilüfer Durakbaşa, Funda Karapehlivan Şenel ve Senem Tüfekçioğlu. (İstanbul: Kırmızı, 2008), 533.

[49] Loomba, *Kolonyalizm*, 113.

Hikâyenin devamında tren yolcularının hepsi aşağıya inerler ve durumdan şikâyetçi olurlar. Tenten "Susun!"[50] diye emreder ve treni göstererek o çürük şeyi tamir edeceğini söyler. Yolcuları tembellikle suçlayarak çalıştırır, kendisi direktif verir. Burada da yine "tembel Afrikalılar" miti gözümüze çarpmaktadır. Beyaz adam emir veren ve yöneten konumundadır, Kongolular ise zorla çalıştırılması gereken tembeller topluluğudur. Tenten trenin motoru çalışmadığı için onu arabasıyla istasyona kadar çeker. Batı'nın yenilmez teknolojisi, "öteki"nin bakımsız teknolojisini mağlup eder.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Tren ve yolcularını istasyona bırakan Tenten yerlilerin taşıdığı bir tahtırevanla Ba Baoro'm kabilesinin yaşadığı köye götürülür. Omuzlarda taşınması hiyerarşik bir düzeni gösterir. Kolonyal imparatorluk Tenten'in özelinde temsil edilmektedir. Kabile şefi Tenten'i "Hoş geldin asil yabancı"[51] diyerek karşılar. Tenten'e "Boulo Matari" yani "güçlü, beyaz, iyi adam" olarak hitap eder. Beyaz adamın asilliği ve güçlülüğü yerliler tarafından içselleştirilmiştir. Burada Gramsci'nin hegemonya kavramına dönüp bakarsak, hegemonik aygıtlar vasıtasıyla hâkim kılınan güç, kendi dünya görüşüne gönüllü olarak rıza gösteren bir kabile şefi yaratmış ve tahakkümünü bu şekilde kurmuştur. Durum aksine dönüp de Tenten kutsal bir putu çalmakla suçlanıp, ölüm cezasına çarptırıldığında yerlilerin bir çocuk kadar kolay kandırılabileceği ve hüküm vermekteki acziyeti ortaya konmuş olur. Akabinde hapisten kaçtığında yine teknoloji sayesinde suçsuzluğunu kanıtlar. Yanında getirdiği film makinesi ve fonograf sayesinde büyücü doktor ve Stonaway'in konuşmalarını kayda alır. Konuşmada büyücü doktor kabile insanlarını etkisi ve gücü altında tutmak için, onların cahil ve aptal kalmalarını sağlaması gerektiğini söyler. Büyücü doktor Tenten'i kendisine bir tehdit olarak görmektedir. Avrupa perspektifinden bakılırsa tıp bilimi Avrupa'nın mülkiyetindedir ve büyücü

[50] Herge, *Tintin*, 36.

[51] A.g.e., 38.

doktor bir şarlatandır. Afrika'nın inanç sistemi ise şeytani vudular, kara büyüler ile sınırlıdır, oysaki karşısında tek hakikat olan "Hristiyanlık" vardır.

Tenten'in kaçtığı anlaşılınca halk etrafını sarar. Tenten bir yumrukla büyücü doktoru yere serer ve etrafını tehdit eder: "Daha yakına gelmek isteyen varsa bekliyorum."[52] "Beyaz adamın yenilmezliği, korkusuzluğu ve cesareti" miti tekrar gözümüze çarpmaktadır. Ses kaydını dinleyen ve Tenten'in çektiği filmi izleyen kabile üyeleri galeyana gelirler, kutsalları ile dalga geçen "büyücü doktora ölüm" diye bağırırlar. Tentenin kamerası onlara gerçeği göstermiş, aydınlanmanın sembolü haline gelmiştir. Eğitimsiz ve irrasyonel kabile halkı Tenten'in sorgulamasız üstünlüğünü kabul eder. Böylece kabile halkının nasıl kolayca manipüle edilebileceğini ve kolayca yönlendirilebileceğini görmüş oluruz. Tenten'den köyün şefi olmasını dizlerinin üstünde yere kapaklanarak isterler. Tenten kabul eder ve "köyünü" kolaçan etmeye çıkar. İki köylü birbiriyle bir şapka için kavga etmektedirler. Tenten köyde kavga istemediğini söyler ve kendine "Kral Süleyman"ı referans alarak onun adaletini uygulayacağını belirtir. Şapkayı ikiye böler böylece "adaleti" sağlar. İki köylü de bu adalet paylaşımından oldukça mutludur. Tenten'in ne kadar adaletli ve iyi bir beyaz olduğundan dem vurarak oradan ayrılırlar. Tenten köyde dolaşmaya devam eder ve bir kadın ağlaması duyar. Bunu üzerine kulübeye girer ve sebebini sorar. Kadın kocasının içine kötü ruh kaçtığını ve bu nedenle hastalandığını söyler. Tenten hastaya biraz kinin verir ve adam mucizevi bir şekilde iyileşerek ayağa kalkar. Kadın şaşırmıştır, yine dizlerinin üstüne çökerek yere kapaklanır ve şöyle der: "Beyaz adam çok iyi. Büyük efendi. O kocamı iyileştirmek. Beyaz efendi Boula Matari."[53] Barthes'ın dile getirdiği "mitsel anlam yüklemenin hiçbir zaman rastgele ve keyfî olamayacağı" ve "değişik

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[52] A.g.e., 47.
[53] A.g.e., 51.

biçimler yolu ile kavramın sürekli tekrar etmesi" ile sık sık Kongoluların dilinden "Beyaz efendi çok iyi, Boula Matari, asil yabancı vb." sözcüklerinin yinelenmesi üzerinden mit kendini tekrar tekrar kurmaktadır.

Bu sırada Stowaway ve Muganga, Ba Baoro'm kabilesinin düşmanı olan M'hatavu kabilesinin şefine okla bir not yollarlar. Notta Ba Baoro'm kabilesinin büyük beyaz şefi olarak Tenten'in onlara savaş açtığı yazmaktadır. M'hatavu kabilesinin şefi küplere biner ve adamlarını toplar. Bu arada silahlı birliğinden şöyle söz eder: " Benim ordum Avrupa orduları gibi eğitimli ve silahlı, Ba Baoro'm kabilesini kolayca yeneceğiz."[54] Bu cümle Fanon'un işaret ettiği ruhlarında oluşturulan aşağılık kompleksinin göstergesidir. Üstün nitelikler yine Avrupalılara atfedilmiş ve bu da kabile tarafından içselleştirilmiştir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Savaş haberini alan Tenten tüm cesareti ve özgüveni ile çarpışmaya tek başına gider. Bir ağacın arkasına kuvvetli bir elektro mıknatıs yerleştir ve ağacın yanında beklemeye başlar. Karşı kabile savaşçılarının fırlattığı her ok ve mızrak bir mıknatıs sayesinde ağaca isabet eder. Bu duruma sinirlenen şef, tüfekten bozma topun getirilmesini ister ama ne var ki Tenten yerine kendilerini patlatırlar. Bu sırada Tenten onlara seslenir: "Babaoro'mla barış yapın ya da gazabımdan korkun"[55] Tüm savaşçılar ona secde ederler ve Tenten'i M'hatavu kabilesinin şefi yaptıklarını söylerler, Tenten kabul eder. Beyaz adamın zekâsı ve teknolojisi yine galip gelmiştir. "Kudretli ve üstün beyaz adam" miti Barthes'in öngördüğü üzere sürekli yenilenmektedir.

O akşam Tenten leopar avına çıkmak ister. Bunu öğrenen Stowaway, Muganga'nın yanına koşar ve Tenten'in leopar avına çıkacağını duyduğunu ve bunun Tenten'i tuzağa düşürmek için iyi bir fırsat olduğunu söyler. Muganga ona "Aniota" isimli gizli bir topluluktan bahseder. Beyazların

[54] A.g.e., 53.

[55] A.g.e., 55.

getirdiği "medeniyet" yanlısı siyah kabile şeflerini öldüren bu gizli cemaatin üyelerinin, leopar kılığına girerek ve ellerindeki sopalarla sahte leopar izi bırakarak kurbanlarını uykularında boğazlayarak öldürdüklerini söyler. Büyücü de leopar kılığına girerek Tenten'in işini bitirebileceğini söyler. Lakin leopar kılığına giren büyücü gece vakti bir boa yılanının saldırısına uğrar ve onu Tenten kurtarır. Büyücü kırık bir dille "Bırak kölen olayım asil beyaz adam"[56] diyerek minnettarlığını gösterir. Üstün ahlaklı beyaz adam, eksik ahlak sahibi düşmanının hayatını kurtarmış ve bir kahraman miti yaratmıştır.

Büyücü doktor suç ortağı Stowaway'in yerini gösterir. Tenten oraya ulaştığında saklanmış olan Stowaway, Tenten'in kafasına vurarak onu bayıltır. Görüldüğü gibi Tenten'e zarar verebilen de yine sadece beyaz adamdır. Tenten'i bağlayarak bir ağaç dalına asar, sular yükseldiğinde, nehirdeki timsahlar Tenten'i yiyeceklerdir. Milou ise vahşi hayvanlara yem olmak üzere bayıltıldığı yerde bırakılmıştır. Bu sırada nehirden bir kurtarıcı gelir: Başka bir beyaz adam! Yakınlardaki misyoner merkezinin yöneticisi peder bir grup Kongolu çocukla geziye çıkmıştır. Peder Tenten'i timsahlardan, Tenten Milou'yu bir boa yılanından kurtarır ve kanoya binerek merkeze doğru yola çıkarlar. Kürekleri Kongolu çocuklar çekmektedir. Misyoner merkezinde peder etrafı Tenten'e tanıtır; hastane, tarım okulu, şapel ve de sınıflar. Bir sene önce buraya geldiklerinde etrafın hep çalılık olduğunu söyler. Yani medeniyet getirmişlerdir bu topraklara. Milou'nun söylediği ise çok manidardır: "En büyük Misyonerler!"[57] Misyonerlikte görevli başka bir pederin rahatsızlanması neticesinde coğrafya dersini vermek Tenten'e düşer. Tenten derse başlar: "Sevgili arkadaşlarım, bugün size ülkeniz Belçika'dan bahsedeceğim."[58] Tenten'in

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[56] A.g.e., 59.
[57] A.g.e., 66.
[58] A.g.e., 67.

çocukların ülkesi olarak Kongo'dan değil de Belçika'dan bahsetmesi "kolonyal bakış açısı"nı gözümüze sokmaktadır. Gramsci'nin hegemonik aygıtları kullanılarak (kilise ve okul), kolonize edilen toplum üzerindeki tahakküm mekanizmaları çalıştırılmaktadır.

Ders esnasında sınıfa bir leopar girer, Tenten ona tahtayı silmek için kullandığı süngeri atar ve leopar süngeri yer. Yere su döker, leopar içer ve şişen süngerin etkisiyle zavallı leopar acı içinde kalmıştır. Tenten ona elindeki sopa ile vurur ve tekmeleyerek sınıftan dışarı atar. Az sonra öfkeli bir Kongolu sınıfa dalar ve bağırır. Hayvanın evcil olduğunu, elinden yemek yediğini, şimdi acı içinde inlediğini ve bunun hesabını soracağını söyler. Kendisinin Büyük Amerikan Sirki'nin müdürü olduğunu ve isminin Jimmy Macduff olduğunu belirtir. Tenten ona kabaca bağırır: "Şimdi sessiz ol ve söyleyeceklerimi dikkatlice dinle!"[59] diyerek adamı azarlar ve onunla dalga geçerek, "Şimdi sınıfı usulca terk et!"[60] diye de emreder. Macduff Kongoludur ama Batılı bir biçimde giyinmiş ve beyaz adamın dilini konuşmaktadır. Beyaz adamdan tek farkı derisinin rengidir. İngiliz sömürgecisinin Hindistan'da kendi ürettiği özneye bakışını Bhabha şu şekilde açıklar: "not quite/not white"[61] (beyaz değil, tam değil) Kongolu Macduff da sömürgecinin ürettiği bir öznedir, kılığı kıyafeti, dili Batılıdır ama yine de "beyaz" değildir, "tam" değildir. Bu da yine noksanlıklar miti üzerinden geliştirilen bir söyleme dönüşmüştür. Ders sonrası peder Tenten'e "uzaktaki ülkemiz"i anlattığı için teşekkür eder.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Albümün birçok yerinde Tenten'in hayvanlara şiddet içeren davranışlar sergilediği de görülmektedir. Örneğin bir timsaha ateş eder kurşun ile alt edemeyince tüfeği hayvanın açık ağzına yerleştirir ve gider, antilop avına çıktığında üst üste ateş eder ve yaklaşık on kadar hayvanı öldürür, bir maymunu öldürür ve derisini giyer, aslanlara, leoparlara, maymunlara,

[59] A.g.e., 70.

[60] A.g.e..

[61] Bhabha, "Mimicry", 132.

fillere, bufalolara, yılanlara şiddet gösterir, hatta bir gergedanın sırtına dinamit yerleştirerek onu patlatır. "Öteki"ni kontrol etme ve evcilleştirme arzusu coğrafyanın hayvanlarına da sirayet etmiştir. Beyaz adamın tahakkümü altındaki "insan-olmayan" ya da "noksan/eksik insan" olarak canlılarla kurduğu ilişki, Cesaire'ın "kolonize eden ile edilen arasında hiç bir insani ilişkinin olamayacağı" düşüncesinin bir göstergesidir. Burada gördüğümüz bu düşüncenin; hayvanları nesneleştirerek ve içeriğinden yoksun bırakarak "şeyleştirilmesi" ise canlılara uygulanan orantısız şiddetin bir yansımasıdır. Tenten'in bu macerasında, "insan" ve "hayvanlar" da ("öteki"nin evcilleştirilmesinde ya da medenileştirilmesinde) aynı eğilime "şeyleştirme"ye maruz kalmaktadır.

Tenten'in pigmelerle karşılaşması da ilginçtir. Milou'yu kaybeden Tenten, onu ararken yerde çıplak ayak izleri görür ve suçluyu tayin eder: Siyahi yerliler! Fanon'un ifade ettiği gibi: "Sömürgecinin yönettiği dünya karşısında sömürge halkı suçsuzluğu kanıtlanana kadar her zaman suçludur. Ama bu suçluluk sömürge halkının kabul ettiği bir suçluluk değildir, daha çok bir tür lanet olarak, Demokles'in kılıcı olarak görülür."[62] Yerli bir çocuk gördüğünü sanan Tenten ona arkadan yaklaşır lakin bu yaşlı bir pigmedir. Yaşlı pigme koşarak uzaklaşır, Tenten ise arkasından "korkak, tıpkı ırkı gibi"[63] der ve az sonra yaşlı pigme kabile üyeleri ile geri döner. Oysa barışçıl amaçlar taşımaktadırlar, Tenten'in ününü duymuşlar ve köye davet etmek istemişlerdir. Köye ulaştıklarında Milou kafasında bir taç ile tahtta onları bir kral edası ile beklemektedir. Beyaz efendinin köpeği bile yerlilerin efendisi konumundadır. Daha sonra olaylar çözülür ve tüm olayların elmas kaçakçılığı ile ilgili olduğu ve Tenten'i bu konuya bulaşmaması için her şeyi ünlü gangster Al Capone'un ayarladığı ortaya çıkar. Tenten kaçakçı çeteyi çökertir ve yine "kahraman" olur. Gazetelerde "Kongo Chicago'nun

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[62] Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, 58.

[63] Herge, *Tintin*, 87.

yeni kolonisi mi oluyor?"[64] başlıklı yazılara rastlarız. Bu, yabancı bir gangsterin kolonyal yönetimi tehdit etmesinin bir göstergesidir. O dönemde Avrupa'nın kolonilerini kaybetme korkusu ile yeni ve daha etkin bir güç olarak sahneye çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nin yayılmacı göstergeleri Herge'i bu kareleri çizmeye yöneltmiştir.

Tenten'in Belçika'ya dönmesi ile Afrika'nın her yeri hüzne boğulur. Kitabın son sayfası Tenten'e bir güzelleme niteliğindedir. İki Kongolu arasında konuşur: "Belçika'daki tüm beyazların Tenten gibi olduğunu söylüyorlar." Bir yaşlı Kongolu etrafındakilere Tenten gibi güçlü bir beyaz adam görmediğini anlatır. Bir anne çocuğunu "iyi bir çocuk olmazsa, Tenten gibi olamayacağını" söyleyerek azarlar. Kongo'daki köpekler bile Milou'ya imrenmektedirler. Tenten'in ve Milou'nun totemi yapılmış ve bir Kongolu ona secde etmektedir. Barthes'ın "resmin buyurgan tavrı" bu karede göze çarpmakta, Tenten'in yarı-tanrı bir varlığa dönüştürülerek ona secde edilmesi ile "Batı üstünlüğü" sürekli yinelenmektedir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Sonuç

Tenten karakteri, Edward Said'in de ifade ettiği gibi oryantalist bakış açısına sahip akademisyenler gibidir. Gazeteci kimliği ile önce Sovyetler Birliği'ne sonra Belçika Kongosu'na "gerçekleri" araştırmak için gitmiştir. Bu gerçek; Avrupa'nın Şark'a olan üstünlüğünü kuran ve üreten, aynı zamanda üzerinde kolayca tahakküm kurulabilecek ve yönetilebilecek bir "öteki" yaratmaktır. Said'in deyişiyle "Şarkiyatçılıkta ortaya çıkan Şark, Şark'ı Batı bilgisine, Batı bilincine, sonra da Batı egemenliğine taşıyan bir güçler öbeği bütünü tarafından şekillendirilmiş bir temsil biçimleri dizgesidir."[65] Sömürgeleştirilen insanlar ve sömürgeleştirenler arasında bir dikotomi oluşturulur: Sömürgeleştirilen insanlar mantık ve ahlak yoksunu, barbar, şehvet düşkünü, tembel olarak tanımlanırken, Avrupa

[64] A.g.e., 95.

[65] Said, *Şarkiyatçılık*, 215.

kendini akılcı, mantıksal, cinsel arzu ve isteklerini denetim altında tutan, çalışma ahlakına sahip, medeniyetin ta kendisi olarak kurar. Şarklının durağanlığına karşılık, Avrupa sürekli ilerleme kaydetmektedir. Şarklı "kadın" imgesine, Avrupalı "erkek" imgesine sahiptir. Bu da Tenten serüvenlerinde esas karakterler içinde kadın karakterlerin olmamasının bir yansıması gibidir.

Barthes'a göre mitler depolitize edildiği izlenimi uyandıran yani kullanıldıklarında politik olanın kaybolduğu, anlamın doğallaştığı sözlerdir. Mitler, iktidarın ürettiği "gerçeği" aktarırlar ve esas gerçekleri örneğin eşitsizliği saklayarak, hayalî eşitliği onaylar.[66] Bunu kurduğu üst-dil aracılığı ile yapar. Tenten'in bu macerasında mitler, okuyucuya dolambaçsız, açık ve seçik bir dille sunulmaktadır. Okur olarak bizler kendimizi maceranın ritmine kaptırmışken, içeriye mitler sızdırılmaktadır. Kolonyal iktidarın otoritesini sağlamlaştırmak ve koruyabilmek adına ürettiği bu mitler, ideolojik bir fabrikasyona dönüşmüştür.

Tenten karakterinin bir mit olması bir yana, bu serüven bir mitler gömüsüdür. Bu mitler, "öteki" ile "benlik" arasındaki farkı ustalıkla hissettirerek bir söylem oluşturmakta ve propaganda amaçlı kullanılmaktadır. Zamanının Hristiyan ideolojisinin saf bir ürünü olan bu macerada mitler pek çok kez yinelenerek Şarklının/Ötekinin konumu belirlenmekte ve hegemonya kurmaya yardımcı olmaktadırlar. Tenten'de, kolonyalist söylem kendini daha çok "beyaz adamın üstünlüğü" miti üzerinden kurmuş, "öteki"ni ise bir eksiklikler miti üzerinden tanımlamıştır. Böylece "öteki", "alt-insan" mahiyetine indirgenmiş ve Batı kendi "üst-insan" kimliğini oluşturmuştur. Bu macera aslında Afrika ya da Kongo hakkında değildir, 1930'lu yılların Katolik Belçika'sından Afrika'nın nasıl göründüğü hakkında yani "Öteki" hakkındadır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

[66] Barthes, *Mythologies*, 167.

KAYNAKÇA

Ana kaynak

Herge. Tintin in the Congo. (San Francisco: Last Grasp, 2002), https://notendur.hi.is/~sok1/02%20The%20Adventures%20Of%20Tintin%20In%20The%20Congo.pdf

Diğer kaynaklar

Apostolidès, Jean-Marie. "Herge and the Myth of the Superchild," *Yale French Studies*, no. 111 (2007): 45-57, Son erişim: 20.02.2020, www.jstor.org/stable/20479370

Aydı, Aylin. "Çizgilerdeki Irkçılık," *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi e-bülten* Yıl 4, Sayı 38, (Kasım 2011): 7.

Barthes, Roland. *Mythologies*. London: Vintage Books, 2009.

Bhabha, Homi K. "Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse," October 28, (1984): 125-133, Son erişim: 17 Şubat 2020, https://dx.doi.org/10.2307/778467

Bhabha, Homi. The Location of Culture. London/New York: Routledge, 1994. https://archive.org/stream/TheLocationOfCultureBHABHA/the%20location%20of%20culture%20BHABHA_djvu.txt

Cesaire, Aime. *Sömürgecilik Üzerine Söylev: Fransız Irkçılığının Fikri Tarihsel Temelleri.* Çeviren: Güneş Ayas. İstanbul: Doğu kütüphanesi, 2005.

Chakraborty, Nilanjan. "Not so Comical- Tintin, Popular Culture and the Othering of Spaces", *The IUP Journal of English Studies* Vol. XI, No. 1, (March 2016): 20-27.

Eagleton, Terry. *İdeoloji*. Çeviren: Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı, 1996.

Fanon, Frantz. *Yeryüzünün Lanetlileri.* Çeviren: Şen Süer. İstanbul: Versus, 2007.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 157-183

Giddens, Anthony ve Philip W. Sutton. *Sosyoloji*. Çeviren: Ayşe Nilüfer Durakbaşa, Funda Karapehlivan Şenel ve Senem Tüfekçioğlu. İstanbul: Kırmızı, 2008.

Lofficier, Jean-Marc ve Randy Lofficier. *Tintin*. UK: Harpenden, Herts Pocket Essentials, 2011.

Loomba, Ania. *Kolonyalizm – Postkolonyalizm*. Çeviren: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı, 2000.

Marx, Karl. "India Under British Rule," *Labour Monthly* Vol. 7, (December 1925): 717-728.

Mccarthy, Tom. *Tenten ve Edebiyatın Gizemi.* Çeviren: Cihat Taşçıoğlu, İstanbul: Notos, 2016.

Said, Edward W. *Şarkiyatçılık*. Çeviren: Berna Yıldırım, İstanbul: Metis, 2016.

Spivak, Gayatri C. "Can the Subaltern Speak?" (1988): 66-111, Son erişim: 15.02.2020, http://abahlali.org/files/Can_the_subaltern_speak.pdf

Young, Robert. *Postcolonialism: An Historical Introduction.* UK: Blackwell Publishers, 2001.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 157-183

Timothy C. Thomason. "Nasıl Mutlu Olunur? Sigmund Freud ile Sanal Bir Konuşma," çev. Tayfun Doğan ve Mert Akcanbaş, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 185-194, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.73

Nasıl Mutlu Olunur? Sigmund Freud ile Sanal Bir Konuşma

How to Be Happy: A Virtual Conversation with Sigmund Freud

Timothy C. THOMASON(*)

Çeviri: Tayfun DOĞAN(**), **Mert AKCANBAŞ**(***)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 185-194

Öz

Psikoloji tarihindeki en önemli ve etkili kişi olan Sigmund Freud'un mutluluk hakkında söyleyeceği çok şey vardı. Özellikle Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları isimli kitabında mutluluk hakkındaki yorumları bugün hala geçerli olan endişelere hitap etmektedir. Freud ile hayali bir konuşma şeklindeki bu makale, Freud'dan alıntıları ve yazılarından aktarmaları içermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Psikanaliz, Mutluluk, Haz, Pozitif Psikoloji.*

Abstract

Sigmund Freud, the most significant and influential figure in the history of psychology, had a lot to say about happiness. His comments on happiness, particularly

Çeviri Makale (Translated Article)

Geliş Tarihi: 09.12.2019 Kabul Tarihi: 20.01.2020

(*) Department of Educational Psychology, Northern Arizona University

(**) Doç. Dr., T.C. Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü, tayfun@tayfundogan.net

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1636-9091

(***) Dr. Öğretim Üyesi, T.C. Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü, mert.akcanbas@uskudar.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-1811-2732

in his book Civilization and Its Discontents, addressed concerns that are still current today. This article, which takes the form of an imagined conversation with Freud, includes quotations of Freud and paraphrases of his writings.

Keywords: *Psychoanalysis, Happiness, Pleasure, Positive Psychology.*

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikan psikoloji camiası ruhsal hastalıkların tedavisine odaklanmıştır ve böylece psikolojik bozuklukların anlaşılmasında ve tedavilerinde önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Bununla birlikte, insanın zayıflıklarına yapılan odaklanma, denklemin diğer tarafına çok az dikkat gösterilmesi anlamına gelmiştir.[1] Son yıllarda ise insanların olumlu özelliklerini incelemeye ve psikolojik iyi oluşlarını geliştirmek için müdahaleler geliştirmeye çabalayan pozitif psikolojiye daha fazla önem verilmeye başlanmıştır.[2] Mutluluk, pozitif psikolojideki önemli konulardandır: Mutluluk nedir ve psikolojik danışmanlar ve psikoterapistler, daha mutlu olabilmeleri için danışanlarına nasıl yardımcı olabilirler?

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 185-194

Yeni mutluluk modellerinden birine göre, bireyin mutluluk seviyesi genetik olarak belirlenmiş mutluluk ayar noktası, çevresel faktörler (yaşam şartları) ve mutluluğu etkileyen aktiviteler olmak üzere üç faktör tarafından belirlenmektedir. Araştırma sonuçlarına dayalı bu modele göre, mutluluğa ilişkin varyansın % 50'sini genetik faktörler, % 10'unu yaşam şartları ve % 40'ını amaçlı etkinlikler açıklamaktadır.[3] Dolayısıyla bu model, mutluluğumuzun % 60'ının kontrolümüz dışında olduğunu

---

[1] Charles. R. Snyder ve Shane Lopez, *Positive Psychology* (CA: Sage Publications Thousand Oaks, 2007).

[2] Martin Seligman, "Building Human Strength: Psychology's Forgotten Mission," *APA Monitor*, 29 sayı: 3 (1998).

[3] Sonja Lyubomirsky, Kennon M. Sheldon ve David Schkade, "Pursuing happiness: The architecture of Sustainable Change" *Review of General Psychology*, 9 sayı: 2 (2005): 111-131.

vurgularken % 40'ının da daha mutlu olmak için kendi çabalarımıza bağlı olduğunu ifade etmektedir. Daha mutlu olmak için tam olarak ne yapmamız gerektiği konusunda az çalışma olsa da, öneriler genellikle çok arkadaş sahibi olma, destekleyici bir gruba ait olma, başkalarına yardım etme ve şükran günlüğü tutma gibi şeyleri içermektedir.[4] Mutluluğu artırma stratejileri üç yaşam alanına odaklanmaktadır: sevgi, iş ve oyun.[5]

Freud, 1900'lerin başında kitabını yazarken, herkesin mutluluğu aradığının farkındaydı ve mutluluğun nasıl tanımlanacağı, insanların ne kadar mutlu olabileceği ile ilgili makul beklentiler, mutluluğu artıracak etkinlikler ve psikoterapinin danışanların mutluluğa ulaşmalarına nasıl yardımcı olabileceği hakkında yazmıştır. Bugün mutluluk hakkında yazılanlarla karşılaştırıldığında, Freud'un fikirleri oldukça derin ve dikkatli bir değerlendirmeyi hak etmektedir. Freud, insanın mutluluk potansiyeli konusunda kötümser olmakla suçlansa da, kitabı yazdığı dönemde psikolojik bozukluklara karşı ancak birkaç etkili yöntemin kullanıldığı unutulmamalıdır. Yani bu dönemde mental hastalıklardan muzdarip pek çok kişiye yardım etmek için gereken acil ihtiyaç göz önüne alındığında, mutluluk biraz anlamsız bir konu olarak düşünülmüş olmalıdır.

Freud sevgi ve çalışma yoluyla mutluluk aramamız gerektiğini önermektedir. Ona göre tatmin edici sevgi ilişkileri ile yaratıcı ve üretken bir çalışma yaşamı, mutluluğu arayan kişi için en değerli kaynaklardır. Bu bulgu son yıllarda pozitif psikologların yaptığı araştırmalarla da uyumludur. Freud, hedonizm, uyuşturucu ve alkol kullanımı ya da dünyadan elini eteğini çekme yoluyla mutlu olmaya çalışma konusunda ise uyarmaktadır. O bu yaklaşımlar yerine toplumda etkin olmayı ve herkesin iyiliği için çalışmayı önermektedir. Freud ayrıca, herkes için geçerli bir mutluluk reçetesi olmadığını da yazmıştır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 185-194

[4] David G. Myers, "The Funds, Friends, and Faith of Happy People," *American Psychologist*, 55 sayı: 1 (2000): 56-67.

[5] Snyder ve Lopez, *Positive Psychology*.

Danışmanlar, Freud'un mutluluk hakkındaki düşüncelerinden çeşitli pratik uygulamalar bulabileceklerdir. Örneğin, danışanlar kendi mutluluklarının ne kadarını kontrol edebilecekleri ile ilgili makul beklentilere sahip olmalıdırlar. Ayrıca onlar mutlu olmaya çalışırken rahatsız edici kişisel problemlerini de çözmeye çalışmalıdırlar ve eğer yardıma ihtiyaç duyarlarsa da psikoterapiden faydalanmalıdırlar. Bunlara ek olarak danışanların özellikle iş ve aşk hayatlarını iyileştirmeye çalışmaları gerekmektedir. Freud mutluluğa ulaşmanın zor bir hedef olmasına rağmen, onu aramanın bizim doğamızda olduğunu ve ulaşmak için çabalamaktan vazgeçmememiz gerektiğini ileri sürmüştür.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 185-194

Dr. Freud, benimle konuşmayı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Rica ederim. Ne öğrenmek istiyorsunuz?

Hayatın anlamı nedir?

Bu soru defalarca gündeme getirildi ve henüz tatmin edici bir cevap verilemedi, dolayısıyla bunu geçebiliriz.[6]

Mutluluk arayışı hakkında ne düşünüyorsunuz?

İnsanın mutlu olması gereği yaratılış planında yoktur.[7]

Bir hasta ona nasıl yardım edebileceğini sorduğunda ne söylersiniz?

Histerik sıkıntılarınızı, alışılagelmiş (sıradan) mutsuzluğa dönüştürebilirsek çok şey başaracağız. Sağlığa kavuşturulmuş bir zihinsel yaşamla bu mutsuzluğa karşı daha iyi silahlandırılmış olacaksınız.[8]

---

[6] Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents*, ed. ve çev. James Strachey (New York: W. W. Norton, 1989), 24.

[7] A.g.e., 25.

[8] Sigmund Freud ve Joseph Breuer, *Studies in Hysteria*. ed. ve çev. N. Luckhurst (New York: Penguin,1895), 78.

Psikanalizin amacı nedir?

Psikanalizin amacı sebepsiz yere ortaya çıkan ya da kendi kendine dayatılan acıyı (nevroz), genel ya da sıradan bir acıya dönüştürerek iyileştirmektir. Yani psikanaliz kader veya varoluşsal gerçeklere karşı bir tedavi veya ilaç değildir.[9]

Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları kitabınız ne hakkındadır?

Kitabın ana teması insanın uzun zamandır süren mutluluk arayışında yaşadığı hayal kırıklığıdır. Aslında kitap için benim orijinal başlığım "Uygarlıktaki Mutsuzluk" şeklindeydi. İnsanlar, davranışlarıyla yaşamlarındaki amaç ve niyetlerinin mutluluk olduğunu göstermektedirler. "İnsanlar mutluluk için çabalar, mutlu olmak ve öyle kalmak isterler."[10]

Mutluluk nedir?

Mutlu olma çabası, negatif ve pozitif olmak üzere iki yönlüdür. Bu bir yanda acı ve haz yoksunluğunun olmamasını, diğer yanda ise hazza ilişkin güçlü duyguların yaşanmasını amaçlamaktır. En dar anlamıyla, mutluluk zevk (haz) hissidir. Yaşamın amacını belirleyen şey, haz ilkesinin düzenlenmesi ve zevk hislerini en üst düzeye çıkarma çabasıdır.[11]

Bu yüzden zevk ilkesi bizi zevk aramaya mı motive eder?

Evet, ama ikincil bir süreç olarak adlandırdığım gerçeklik ilkesi, insanları kaba arzularını frenlemeye zorlar. Çocuklar, hemen haz alma isteklerini düzenlemeyi ve daha sonraki ödüller uğruna mevcut keyfi ertelemeyi öğrenirler. Biz zevki en üst düzeye çıkarmak ve acıyı en aza indirmek için kar ve zarar hesabı yaparız.[12]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 185-194

[9] A.g.e

[10] Freud, *Civilization and Its Discontents*, 25.

[11] A.g.e.

[12] A.g.e.

Zevk isteği, sonsuza dek gerçeklikle savaş halinde midir?

Evet, ve bu zevk ilkesinin kaybetmeye mahkum olduğu bir savaştır. Bunun gerçekleştirilmesi imkânsızdır çünkü tüm evrensel kurallar buna karşı işlemektedirler.[13]

Neden mutluluk mücadelesi başarısızlığa mahkûmdur?

İki nedenle. Birincisi insanın istekleri doyumsuzdur. Mutluluk dediğimiz şey ileri derecede engellenmiş ihtiyaçların doyurulmasından gelir. Doğası gereği bu sürekliliği olmayan bir olgudur. Herhangi bir zevkli durum uzadığında, önce hafif bir hoşnutluk hissine dönüşür ve sonra da azalarak biter. Birinin susuzluğu giderildiğinde, su içmekten duyduğu memnuniyet azalır. Bizler yoğun zevki yaşamımızdaki şeylerin olağan durumlarında değil, bu şeylere yoksunluk çekmek gibi olağanın tam zıddı hallerde hissetmek üzere tasarlanmışızdır. Yani yaşamımızdaki imkânlar daha baştan kendi yapımızla sınırlandırılmışlardır.[14]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 185-194

Mutluluk mücadelesinin başarısızlığa mahkûm olmasının ikinci nedeni nedir?

Dünyada var olmamızın doğasından dolayı. Varoluşun koşulları bizim hazza olan sonsuz arzumuzu sınırsız sayıda acı olasılığı ile eşleştirir. Biz üç kaynak tarafından acı çekmekle tehdit altındayız: kendi bedenimiz, dış dünya ve son olarak diğer insanlarla ilişkilerimiz. Bu son kaynaktan gelen acı belki de diğerlerinden daha fazla acı vericidir.[15]

Bir ölçüde toplumda yaşadığımız için mi acı çekiyoruz?

Evet, uygarlığın cinsellik ve saldırganlık dürtülerinden vazgeçilmesi talebinin bedeli ağırdır. İnsanlar komşularını sevilecek bir arkadaş olarak görmekten çok düşman olarak görmeye daha hazırlar. "İnsan insanın kurdudur." Toplum başkalarına karşı saldırganca davranma arzusunu kısıtlar, ancak bu saldırganlığı içeri yönlendirerek yapar. Sonuç hayal

[13] A.g.e.
[14] A.g.e.
[15] A.g.e., 26.

kırıklığı, anksiyete ve suçluluktur. "Uygarlaşma yolunda ödediğimiz bedel mutluluğun kayboluşudur. Uygar insan, olası mutluluğunun bir kısmından bir miktar güvenlik karşılığı vazgeçmiştir."[16]

İnsanların mutluluğa ulaşmaları için bazı yollar nelerdir?

Birisi hedonizmdir. "Her bir ihtiyacın dizginlenmeyen tatmini kişinin yaşamını yönetmekteki en cazip yöntem olarak kendini sunsa da bu hazzı ihtiyatın önüne koymak demektir ve kısa sürede cezasını da beraberinde getirir."[17]

Kokain kullanmaktan ne öğrendiniz?

Acıdan kaçınmanın en basit ve en etkili yolu kimyasal kullanmak olsa da bunun da benzer dezavantajları vardır. Kullanıcının gerçeğin baskısından kurtulmasına yardımcı olan maddeler tehlikeli derecede çekici ve potansiyel olarak zararlı olup çok daha iyi bir şekilde kullanılabilecek enerjinin israfına neden olurlar.[18]

Toplumdan uzaklaşarak mutlu olmaya çalışmak konusunda ne dersiniz?

"Gönüllü yalıtım münzevilerin stratejisidir. Bu şekilde sükûnete dayalı bir mutluluk güvence altına alınabilir ancak bu aynı zamanda yenilginin de kabulüdür. Korkunç dış dünyaya karşı insan kendini ancak bir şekilde ondan uzaklaşarak savunabilir. Aynı şey, Doğu'nun dünyevi bilgeliği tarafından önerilen ve yoga yoluyla uygulanan içgüdüleri öldürmek için de geçerlidir. Eğer kişi bunda başarılı olursa, tüm yaşamsal faaliyetlerinden vazgeçmiş, hayatını feda etmiş ve yalnızca sükûnetin getirdiği mutluluğu elde etmiş olur. Bir topluluğun üyesi olmak ve diğerlerinin iyiliği için çalışıyor olmak ise daha iyi bir yoldur."[19]

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 185-194

[16] A.g.e., 73.
[17] A.g.e., 26-27.
[18] A.g.e., 27-28.
[19] A.g.e.

Peki, güzelliğin keyfini çıkararak mutlu olmaya çalışmak hakkında ne dersiniz?

Sanatla uğraşmanın keyfi, hafif bir narkoz etkisi ortaya çıkarabilir ancak bu geçici bir zevktir. Bu, dünyayı hayal etme, yanılsama ya da fantezi yoluyla algılamaya yönelik birçok girişimden biridir.[20]

Dini inanç mutluluğu artırabilir mi?

Dini inanç nevrotik hastalıklarda görülen gerçek dışılığa benzer. İnsanlığın dinleri kitlesel sanrılardır. Dinler, gerçekliği sanrılı bir biçimde yeniden şekillendirerek mutluluk sağlamaya ve acı çekmekten korunmaya yardımcı olmaya çalışırlar.[21]

Bu yaklaşımlardan hiçbiri mutluluğu desteklemiyorsa, o zaman ne gerekir?

Yaratıcı ve üretken bir çalışmayı tavsiye ederim. Çalışma yüceltmeyi ve libidonun yer değiştirmesini içerir. Özgürce seçilen bir mesleki faaliyet, özel bir memnuniyet kaynağı olabilir. Hayatın yönetilmesi için başka hiçbir teknik, bireyi gerçeğe bu kadar sıkı bir şekilde bağlamaz. Ben özellikle psişik ve entelektüel işleri severim. Öyle olmayı hak etmesine rağmen çalışmak, insanlar tarafından mutluluğa giden değerli bir yol olarak yeterince görülmez.[22]

Aşk mutluluğu artırır mı?

Sevmek ve sevilmek stratejisi hepimizde doğal olarak bulunur. Sevgi de en yoğun ve baskın zevk duygumuz ve tüm mutluluk türlerinin prototipi olan cinsel aşk da bebeklik dönemi tatminine özlem duyulması temellidir. Erotik aşk belki de mutluluk hedefine diğer yöntemlerden daha çok yaklaşır.[23]

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 185-194

---

[20] A.g.e., 27-32.
[21] A.g.e., 29-30.
[22] A.g.e., 27-32.
[23] A.g.e., 33.

Aşk yoluyla mutluluğu aramanın bir dezavantajı var mıdır?

Ah evet, aksi takdirde hiçbir insan mutluluğa giden bu yolu başka bir yol için terk etmezdi. "Biz hiçbir zaman sevdiğimiz zamanki kadar acıya karşı savunmasız ve hiçbir zaman sevdiğimiz nesneyi ya da onun sevgisini kaybettiğimiz zamanki kadar çaresizce mutsuz değiliz." Psikanalizin enerjisinin çoğu, içerdiği birçok tehdide rağmen sevgiyi sürdürmenin karmaşıklıklarını anlamaya çalışmak için ayrılmıştır. Aşkın zevkleri nadiren karmaşık değildir. Aşk ve saldırganlık nadiren birbirinden uzaktır.[24]

Genel olarak mutlu olabileceğimiz konusunda karamsar görünüyorsunuz.

"Mutlu olma planının gerçekleşmesi imkânsızdır. Ancak bizler mutluluk planlarımızı bir şekilde gerçekleşmeye yakın hale getirme çabalarımızdan asla vazgeçmemeliyiz ve zaten vazgeçemeyiz."

Bu, insanlığın çıkmazıdır. İnsanlar mutlu olamaz, ancak sonuna kadar mutluluk için mücadele edeceklerdir. Bu hem trajik hem de asil bir davranıştır. İnsanlar kadere pasif olarak boyun eğmeyi reddederler.[25]

"Kesin olarak bunu sağlayan hiçbir şey olmasa da, insanlar tarafından ulaşılabilir, mutluluğa götürebilecek birçok yol vardır."[26] Zevk acıdan daha iyidir ve mutluluğumuzu en üst düzeye çıkarmaya çalışmamamız için bir neden yoktur. Tüm acıları gideremesek de, bazılarını izale edebilir ve bazılarını da hafifletebiliriz.[27]

Psikanaliz mutlu olmamıza yardımcı olabilir mi?

Evet, psikanaliz, saldırgan ve yıkıcı dürtülerimizi daha sağlıklı ve üretken davranışlara yüceltmeyi sağlayan, kaygı ve suçlulukla baş etmenin bir yoludur. Mümkün olduğu ölçüde mutluluk kişinin libido

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 185-194

[24] A.g.e., 34.
[25] A.g.e., 33.
[26] A.g.e.
[27] A.g.e., 34.

ekonomisinin problemidir. Bundan dolayı her biri benzersiz bir psişik yapıya sahip insanlar olduğu için zevke ulaşmanın yolları insanların sayısı adedincedir. Ağırlıklı olarak erotik yönelimli bir kişi duygusal ilişkilere öncelik verirken, kendi kendine yeterliliğe meyilli olan narsist doyumu içsel zihinsel süreçlerde arayacaktır. "Temkinli bir iş adamının tüm sermayesini tek bir yatırıma bağlamaktan kaçınması gibi, tüm tatminimizi tek bir arzuya bağlamamamız bizim için yararlı olacaktır. Herkes kendisini kurtarabilecek yöntemi bulmak zorundadır.[28]

Bu röportaj için teşekkür ederim.

Rica ederim.

KAYNAKÇA

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 185-194

Freud, Sigmund. *Civilization and Its Discontents*. Editör ve Çeviren: James Strachey. New York: W. W. Norton, 1989.

Freud, Sigmund ve Joseph Breuer. *Studies in Hysteria*. Editör ve Çeviren: N. Luckhurst. New York: Penguin.

Lyubomirsky, Sonja, Kennon M. Sheldon ve David Schkade, "Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change," *Review of General Psychology* 9, (2005): 111-131.

Myers, David G.. "The Funds, Friends, and Faith of Happy People," *American Psychologist* 55, (2000): 56-67.

Seligman, Martin. "Building Human Strength: Psychology's Forgotten Mission," *APA Monitor* 29, (1998): 3.

Snyder, R. Charles ve Shane J. Lopez. *Positive Psychology.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2007.

[28] A.g.e., 34-35 .

Saniye Aybüke Berk. "Çağdaş Türkçede Kelime Grupları, A.N. Baskakov, 1974 (Çev. Prof.Dr.Oktay Selim Karaca, 2011)" *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 10, (Mayıs 2020): 195-200, http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.6.10.74

Çağdaş Türkçede Kelime Grupları, A.N. Baskakov, 1974 (Çev. Prof. Dr. Oktay Selim Karaca, 2011)

Saniye Aybüke BERK(*)

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 195-200

Giriş

Dil bilgisinin farklı çalışma alanları bulunmaktadır. Morfoloji, fonoloji, semantik, etimoloji, diyalektoloji, leksikoloji, sentaks gibi.

Sentaks, kendi içinde cümle ve kelime grupları olarak iki başlığı altında bulundurmaktadır. Genellikle bu konuda yazılan eserlerde, cümle ve kelime grupları ele alınmaktadır. Kelime gruplarını bağımsız olarak inceleyen eserler oldukça azdır.

Kelime gruplarıyla ilgili olarak Türkiye gramerciliğinde son dönemlerde kabul gören anlayış Leyla Karahan'ın *Türkçede Söz Dizimi* eserinde yaptığı tasnif üzerinedir. Yapılan dilbilgisi çalışmalarında Fransız gramerciliği ekolü, Arap gramerciliği ekolü ve Rus gramerciliği ekolü etkisinde kalınmıştır. Kelime grupları da bu ekollerin etkisi

Kitap Değerlendirmesi (Book Review)

Geliş Tarihi: 24.02.2020 Kabul Tarihi: 04.05.2020

(*) Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

saybukeberk@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2281-4318

altında incelenmiştir. Araştırmacıların yaptığı çalışmalardan bazıları ve kelime grupları için kullanılan terimler şu şekildedir:

- Ahmet Cevat Emre, *Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Layıha*, İzafet, 1931
- Jean Deny, *Türk Dili Grameri*, Kelime Öbekleri, 1941
- Kononov, G*rammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka*, İzafet, 1956
- Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Kelime Grupları, 1962
- Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, Yargısız Anlatımlar, 1972
- Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Belirtme Öbekleri, 1974
- Hikmet Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*, Sözcük Öbekleri, 1976
- Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi, Belirtme (Tâyin) Grupları*, 1982
- Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, Takım ve Öbek, 1985
- Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Kelime grupları, 1991

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 195-200

Bizim bu çalışmada tanıtımını yapacağımız *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları* isimli eserde A. N. Baskakov Rus gramerciliği ekolü doğrultusunda farklı bir yöntem kullanarak kelime grupları için farklı bir sınıflandırma yapmıştır. Baskakov'un yaptığı bu çalışma kelime grupları konusunda araştırmacılar tarafından yapılmış çalışmalar içinde en kapsamlı eserlerden biridir. Aleksandroviç Nikolay Baskakov, Türk Kökenli Sovyet Türkologudur. Baskakov "soyadının Türkçe kökenli olduğunu baskak sözcüğü tasdik etmektedir. (mühür basan, Kızıl Orda'nın genel valisi)"[1] Moskova Üniversitesinin Tarih-Etnoloji Fakültesinde okumuştur. 1926'da gittiği Karakalpak ülkesinde yaptığı araştırmalarla 1927'de ilk bilimsel çalışmasını yayınlamıştır. Türk dillerinin birçoğu ile ilgili araştırma yapmıştır ve bu araştırmalar sonucunda bu dillerle alakalı

[1] Nikolay Aleksandroviç Baskakov, *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları*, çev. Prof. Dr. Oktay Selim Karaca. (İstanbul: Kesit Yayınları, 2.baskı, 2011), 199.

yayınlar yapmıştır. 1958 yılında Türk Dil Kurumu kendisine şeref ödülü vermiştir.[2]

Tanıtma yazımızda bahsedeceğimiz *Slovosoçeteniya v Sovremennom Turestkom Yazıke* isimli eser Baskakov tarafından 1974 yılında Moskova'da kaleme alınmıştır.

Eser, 2011 yılında Oktay Selim Karaca tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Çalışmamızda eserin 2016 yılında yapılan 2. baskısını inceleyeceğiz.

Çevirmen, kelime gruplarını oluşturan ögeler için Türkiye'de kabul gören tamlayan ve tamlanan terimleri yerine belirten ve belirtilen terimlerini kullanmayı uygun görmüştür.

Kitap, iki ana bölüm ve bu bölümler içerisindeki alt başlıklardan meydana getirilmiştir. Bu bölümler oluşturulurken öncelikle kelime gruplarının kaç kelimeden oluştuğu dikkate alınmıştır. İki kelimeden meydana gelen kelime grupları Basit Kelime Grubu terimi ile adlandırılmıştır. Üç veya daha çok ögeden meydana gelen kelime grupları ise Zincirleme Kelime Grubu olarak adlandırılmıştır.

I. Basit Kelime Grubu

II. Zincirleme Kelime Grubu

Bu tasnifi yaparken şunu da söylemek gerekir: "bir" kelimesi kelime gruplarında eğer belgisiz sıfat şeklinde kullanılmışsa bu kelime grubu üç ögeli gibi gözükse de basit kelime grupları içine dâhil edilir çünkü görevli kelime durumunda değildir; ancak sayı olarak "bir" ifadesi kullanılmışsa burada basit kelime grubu bulunmaz.

Bir nevi silah (Basit Kelime Grubu)

Büyük bir bina (Basit Kelime Grubu)

Bir avuç yem (Zincirleme Kelime Grubu)

Daha sonra iki grupta incelenen bu kelime grupları kendi içinde de tasnif edilmiştir:

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 195-200

[2] Hasan Eren, *Yabancı Türkologlar* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1998), 110-112.

- Ögelerin kelime türleri (isimli, fiilli),
- İşlevleri (isimlik, belirtmelik [sıfatlık, zarflık]),
- Sözdizimlik bağlantı yöntemi (sıralanma, yönetme, uyum) olmak üzere bu kriterler doğrultusunda sınıflandırılmıştır.

İki ögeden meydana gelen bir belirteni bir belirtileni bulunan Basit Kelime grupları, belirtilenin sözcük türüne göre yani sözcüğün isim veya fiil olmasına göre kendi içinde İsimli Kelime Grubu ve Fiilli Kelime Grubu olarak iki başlık altında incelenmiştir.

I. Basit Kelime Grupları

1. İsimli Kelime Grubu
2. Fiilli Kelime Grubu

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 195-200

Eserde kelime grupları öncelikle temel ögeye, belirtilenin isim veya fiil olmasına göre yani kelime türüne göre incelenmiştir. Daha sonra işlevleri bakımından isimlik ve belirtmelik kelime grupları olarak incelenmiştir. İsimli kelime gruplarında sözdizimlik bağlantı yöntemleri şu şekildedir: Sıralanma, yönetme ve uyum yöntemi. Fiilli kelime gruplarında ise sözdizimlik bağlantı yöntemleri isimli kelime gruplarından farklı olarak şu şekildedir: Sıralanma, yönetme yöntemi. İsimli kelime grubu altının kıymeti, fiilli kelime grubu ise güzün gelişi kelime grupları ile örneklendirilmiştir.

İsimli Kelime Grupları, tasnif kriterleri doğrultusunda *İsimli, İsimlik Kelime Grupları* ve *İsimlik, Belirtmelik Kelime Grupları* olarak incelenmiştir.

Fiilli Kelime Grupları, tasnif kriterleri doğrultusunda *Fiilli, İsimlik Kelime Grupları* ve *Fiilli, Belirtmelik Kelime Grupları* olarak incelenmiştir.

İsimli ve fiilli kelime grupları yapı ve tür olarak ayrıldıktan sonra belirtenin isim veya fiil olmasına göre bir alt basamakta incelenmiş ve bu başlıklar bağlantı yöntemlerine göre birbirlerinden ayrılmıştır.

Kitabın ikinci bölümde zincirleme kelime grupları ele alınmıştır. Zincirleme kelime grupları da kendi içinde iki başlıkta incelenmiştir.

II. Zincirleme Kelime Grupları

1. Üç Ögeli Kelime Grupları
2. Çok Ögeli Kelime Grupları

Basit Kelime Gruplarının tasnifinde olduğu gibi Üç Ögeli Kelime Grupları da aynı tasnif kriterlerine göre incelenmiştir. Öncelikle ögelerin yapısına göre isimli ve fiilli kelime grupları olarak ayrılmıştır. Daha sonra bu gruplar isimlik ve belirtmelik olarak yani işlevlerine göre ayrılmıştır ve sonra belirtileni isim veya fiil olan kelime grupları bağlantı yöntemlerine göre birbirinden ayrılmıştır.

Çok Ögeli Kelime Gruplarında ise kelime grubunu oluşturan kelime sayısı üçten fazla, dört, beş, altı veya daha fazla kelime olabilir. Bu kelime gruplarında belirten birden fazla kelimeden oluşabilir, belirtilen birden fazla kelimeden oluşabilir ve hem belirten hem de belirtilen birden fazla kelimeden oluşabilir. Bu kelime grupları üç başlık altında incelenmiştir. Önce bağlantı yöntemlerine göre sıralanma, yönetme ve uyum, tasnif edildikten sonra bu gruplar da kendi içlerinde tekrar işlevlerine göre isimlik veya belirtmelik olarak ayrılmıştır.

Baskakov, eserinde yaptığı tasnifle kelime gruplarını çok kapsamlı, ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Basit kelime gruplarını 32 tipte, zincirleme kelime gruplarını ise 38 tipte incelemiştir. Yani 70 tip kelime grubundan bahsetmektedir. Bu da Baskakov'un ne kadar ayrıntılı bir inceleme yaptığını ortaya koymaktadır. Uygulanan bu yöntem Türkiye'de sıklıkla kullanılan kelime grubu tasniflerinden epey farklı ve çok daha ayrıntılı bir incelemeyi ortaya koymaktadır. Türkiye'de son dönemde yazılan söz dizimi kitaplarında ise yapılan tasnifler birbirinin benzeri niteliğindedir. Bu eser oldukça farklı ve detaylı bir yöntem kullanılması nedeniyle yazılan diğer kelime grupları kitaplarından sıyrılarak öne çıkmaktadır. Literatüre oldukça katkı sağlayan bu eser lisans öğrencilerinin ve özellikle lisansüstü çalışmalarda bulunan öğrencilerin incelenmesi gereken temel bir başvuru kaynağıdır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 195-200

KAYNAKÇA

Baskakov, Nikolay Aleksandroviç. *Çağdaş Türkçede Kelime Grupları.* Çeviren: Prof. Dr. Oktay Selim Karaca, İstanbul: Kesit Yayınları, 2.baskı, 2011.

Baskakov, Nikolay Aleksandroviç. *Türk Kökenli Rus Soyadları.* Çeviren: Prof. Dr. Samir Kâzımoğlu), Ankara: TDK, 1997.

Eren, Hasan. *Yabancı Türkologlar*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1998.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 195-200

YAZIM ESASLARI

GENEL

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne gönderilen yazıların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanması amacıyla başka bir yere iletilmemiş olması gerekir.

Dergide yayımlanan yazıların, telif hakkı dergiye aittir. Yazar, dergiye eserinin yayımlanması için başvurduğunda, derginin yazım esasları ile yayın ve etik ilkelerini kabul etmiş olur. Yazar, dergide yayımlanmasına onay verilen yazısının her türlü telif hakkını devretmiş olduğunu kabul eder. Yazı kurulu, telif hakkı karşılığında yazarlarına iki adet dergi gönderir. Yayımlanmış yazının başka bir yayında tekrar yayımlanması derginin iznine bağlıdır.

Makaleler, "The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and – Bibliography)" atıf ve referans sistemi esas alınarak hazırlanmalıdır.

Dergiye gönderilen tercüme edilmiş yazılar için, yazının sahibinin yayın izni ve metnin orijinali gereklidir.

Dergide yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; Üsküdar Üniversitesi'nin ve dergi kurullarının resmi görüşleri niteliğini taşımaz.

Yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Dergiye gönderilen yazıların yazım düzeltmesi Editörler/Editör yardımcıları tarafından yapılır. Türkçe makalelerin yazımında, noktalamasında ve kısaltmalarda TDK Yazım Kılavuzu'nun en son baskısı esas alınır.

Makalelerde kelime sayısı 5000'den az olmamalı; makale Öz/Abstract ve kaynakça dâhil 25 sayfayı geçmemelidir.

Yazım esaslarının tam metnine **sosyalbilimlerdergisi.com** bağlantısından erişilebilir. Matbu ve dijital sürümler arasında fark olması halinde, dijital sürüm esas kabul edilir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 201-202

PUBLICATION GUIDELINES

GENERAL PRINCIPLES

Papers submitted to Üsküdar University Journal of Social Sciences must not be published before or sent for publication elsewhere.

The copyright of the papers published in the journal belongs to the journal. The author agrees to transfer all copyrights of the paper that is approved to be published in the journal. Following the submission of the article to the journal, the author accepts to abide by the ethical principles and publication guidelines. The Editorial Board sends two copies of the journals to the author in exchange for the copyright. Any re-publication of the published work is subjected to the approval of the journal.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue:10, 201-202

The articles must prepared on the basis of The Chicago Manual of Style (17th Edition, Notes and Bibliography) citation rules.

Regarding translations submitted to the journal, publication permission of the author and the original text are required. Translations must also be submitted to the approval of the referee as in copyright issues.

The opinions, thoughts, and proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Üsküdar University.

Languages of publication are Turkish and English. Corrections regarding the principles are made by editors/co-editors. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation, and abbreviations.

The texts submitted to be published must be no less than 5.000 words and no more than 25 pages including the Öz/Abstract and references.

Full text publication guidelines can be accessed via **sosyalbilimlerdergisi.com/en** hyperlink. In case of differences between published and digital versions, digital version is considered as valid.

YAYIN VE ETİK İLKELERİ

GENEL

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin yayın süreci bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır; akademik ilkelere bağlı kalarak, belirlenmiş akademik ve etik standartlarla uyumlu bir şekilde yayıncılıkta yanlış uygulamaların önüne geçmeyi taahhüt eder. Etik standartları sağlamak için gönderilen bilimsel yazılarda **COPE** (Committee on Publication Ethics)'un belirlediği uluslararası standartlar dikkate alınmaktadır.

Makalenin Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanması maksadıyla DergiPark üzerinden yazar(lar) tarafından yüklenmesi, başvuru sürecini başlatır.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, gönderilen yazılarda düzeltme yapmak, yazıları yayımlamak ya da yayımlamamak hakkına sahiptir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 203-212

A. YAYIN KURULUNUN SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne başvurusu yapılan her makaleden, hatta yayımlanmasından sonraki tüm süreçlerinden Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yayın Kurulu (Bundan sonra, "Yayın Kurulu") ve Editörler/Editör yardımcıları sorumludur.

Yayın Kurulu, yayın, kör hakemlik, değerlendirme süreci, etik ilkeler gibi dergi politikalarının belirlenmesini ve uygulanmasını sağlar.

Makalenin Yayın Kurulu'nca hakem sürecine alınması bir yayın taahhüdü anlamına gelmez. Yayın için hakem süreci olumlu sonuçlansa bile mutlaka Yayın Kurulunun ve Editörlerin/Editör yardımcılarının kararı gerekir.

Yayın Kurulu, akademik dürüstlüğü teşvik eder. Yayın Kurulu, yazılı eserlerin orijinalliğini, bu eserleri yayın öncesinde iThenticate intihal önleme programı aracılığıyla denetleyerek teminat altına alır.

Yayın Kurulu, yayımlanmış makalelere ilişkin intihal ve suistimal iddialarını her zaman incelemeye alır. Örneğin, bir yazar makalesinde başka çalışmalardan intihal yapmış, izin alınması gereken durumlarda izin almaksızın veya eksik bildirimle üçüncü şahısların telif materyalini kullanmışsa, Yayın Kurulu makaleyi geri çekmek, meseleyi yazarın çalıştığı kurumdaki bölüm başkanına, dekanına ve/veya ilgili akademik kurumlara bildirme dâhil çeşitli işlemler yapma hakkını kendinde saklı tutar.

B. EDİTÖRLER / EDİTÖR YARDIMCILARININ SORUMLULUKLARI

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 203-212

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Editörleri/Editör Yardımcıları, makale ve dergi yayım sürecinde fikrî mülkiyet hakları, bilimsel-etik olmayan davranışlarla ve intihalle ilgili önlemleri almaktan sorumludur.

Editörler/Editör yardımcıları, makalelerle ilgili olumlu ya da olumsuz karar verirken, makalelerin özgün değeri, alana katkısı, araştırma yönteminin geçerliliği ve güvenirliği, anlatımın açıklığı ile derginin amaç ve kapsamını göz önünde bulundururlar.

Editörler/Editör yardımcıları, kör hakemlik ve değerlendirme süreci politikalarını uygularlar, hakemlerin ve yazarların kimlik bilgilerini değerlendirme sürecinde birbirlerinden gizli tutarlar ve her makalenin yansız ve süresi içinde değerlendirilmesini sağlarlar. Makalelerdeki hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirmelerin düzeltilmesini gerçekleştirirler.

Editörler/Editör Yardımcıları, derginin yayın esasları ve etik ilkeleri kapsamında kişisel verilerin korunmasını sağlarlar.

Editörler/Editör yardımcıları, makalelerde insan ve hayvan haklarının korunmasına özen gösterirler, makaledeki çalışmaya konu olan katılımcıların açık onayının belgelendirilmesini önemserler, deneysel araştırmalarda veya anket içeren çalışmalarda etik kurul onayı olmadığında makaleyi reddederler.

C. HAKEMLERİN SORUMLULUKLARI

Teslim edilen makalenin yayımlanıp yayımlanmayacağına Yayın Kurulu tarafından karar verilmesinde hakem görüşleri önceliklidir.

Hakemler, iki yönlü kör hakem usulüne riayet ederek çalışmayı adil ve tarafsız olarak değerlendirmelidirler.

Hakemler, gizlilik ilkesine riayet etmelidir, hakemlik sürecinden elde ettikleri bilgileri kişisel menfaatleri için kullanmamakla yükümlüdürler; raporlarını veya makale hakkındaki bilgileri başkalarıyla paylaşmamalıdırlar.

Hakem değerlendirmeleri objektif ve yapıcı olmalıdır. Yazının akademik yeterliliği esas alınmalıdır. Yazarların şahsiyetlerine yönelik eleştiriler uygun görülmez. Hakemler, yaptıkları değerlendirmeleri destekleyecek açıklamaları ve argümanları, dergi editörlüğünce sunulan hakem değerlendirme raporlarında sunmalıdırlar. Editörler/Editör Yardımcıları, taraflı ve şahsileştirilmiş değerlendirmeleri ve gerekçelendirilmemiş onay ve retleri değerlendirmeye almazlar ve bu durumdaki makaleler için yeniden hakem belirlerler.

Hakemler, kişisel veya kurumsal çıkar çatışmalarıyla sonuçlanabilecek makaleleri değerlendirmeyi kabul etmemelidirler.

Hakemler, tespit etmeleri halinde, dergi editörlüğünü fiilî ya da olası herhangi bir intihal, çoklu yayın veya eş zamanlı başvuru vakasından haberdar etmelidirler.

Hakemler, değerlendirmeyi tarafsızlık ve gizlilik içinde yapmalıdırlar. Bu ilke gereğince, inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmelidirler. Uyruk, cinsiyet, dinsel inanç, siyasal görüş ve ticari kaygılar, değerlendirmenin akademik tarafsızlığını bozmamalıdır.

Hakemler değerlendirmesini kabul ettikleri makaleyi süresi içinde değerlendirmelidirler. Makalenin akademik niteliğini artırmak maksadıyla, hakemlerin düzeltme önerileri yazarlara iletilir ve hakemlerin talep etmeleri halinde, yazar tarafından yapılan düzeltmeler hakeme iletilir.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 203-212

D. YAZARIN SORUMLULUKLARI

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'ne sunulan metinler/çalışmalar intihal içermemeli ve özgün olmalıdır. Bu konuda sorumluluk tamamen yazarlara aittir.

İntihalin her çeşidi, yazarın kendi yayınlarından yaptığı usulsüz aktarımlar dâhil, çok ciddi bir etik sorundur. İntihal içerdiği tespit edilen makalelerin değerlendirme süreci durdurulur. Yayımlandıktan sonra intihal tespit edildiği takdirde, Editörler ve Editör yardımcıları uygun önlemler alırlar.

Yazar, makalesini, yayın kararı alınıncaya kadar, dergi yayın kuruluna bildirmek koşuluyla geri çekme hakkına sahiptir.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 203-212

Yazarlar cinsiyet, ırk, dil, inanç, kültür, sınıf, yaş, görüş, zümre ve cinsel yönelim gibi aidiyet ve kimlikler üzerinden ayrımcı bir dil kullanmamalıdırlar.

Çalışmalar/makaleler üçüncü bir tarafın mahremiyet ve fikrî mülkiyet haklarını ihlal etmemelidir.

Yazarlar, başvuru sürecinde DergiPark ve sosyalbilimlerdergisi.com üzerinden de erişilebilen Telif Hakkı Formu'nu doldurmak zorundadır.

Yazarlar, çalışmalarında payları olan tüm şahısları belirtme yükümlülüğü taşırlar. Çalışmalarında önemli derecede payları olan şahısları ortak yazar olarak belirtmelidirler. Bir çalışma, yazarlarının tümünün rızası olmadan yayımlanamaz.

Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adları, yazar olarak yazılmamalıdır. Yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makale için yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme işlemleri önerilmemelidir.

Yazarlar, çalışmanın/metnin eski bir versiyonu başka bir mecrada yayımlanmışsa bunu belirtmelidirler. Çalışma, yayımlanmamış bile olsa bir tezden veya yayımlanmamış bilimsel toplantı sunumundan derlendiyse, bunun ilk sayfada dipnot olarak belirtilmesi gerekir.

Yazarlar, mevcut telif hakları yasası esaslarına uygun hareket etmekten sorumludurlar.

Değerlendirme sürecinde yazarlardan makalelerine ilişkin bilgi ya da veri istenmesi durumunda talep edilen bilgileri dergi editörlüğüne sunmalıdırlar.

Yazarlar, hakemlerin ve Editörler/Editör yardımcılarının düzeltme önerilerini yerine getirmekten sorumludur. Hakemlerin ya da Editörler/Editör yardımcılarının önerilerine katılmaması halinde, yazar, gerekçesi ile birlikte bu durumu dergi editörlüğüne bildirmek hakkına sahiptir.

Yazarlar, hakem değerlendirme önerilerine yaptıkları işlemleri, dergi editörlüğünce gönderilen rapora işleyerek dergi editörlüğüne sunmalıdırlar.

Bütün yazarlar, araştırma yazılarında, o yazının sonuçlarını veya yorumunu etkileyebileceği düşünülen herhangi bir mali ve diğer tarzda çıkar çatışmalarını açık etmelidirler. Çalışma için alınan bütün mali destek kaynakları açıkça belirtilmelidir.

Bir yazar, yayımlanmış bir makalesinde ciddi bir hata veya yanlışlık keşfedince, bu konuda dergi editörlüğüne vakit geçirmeksizin haber vermelidir. Bu durumda yazar, makalesini geri çekme veya makaleye dair bir düzeltme yayınlamada dergi editörlüğü ile işbirliği yapmakla sorumludur.

Yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

E. ETİK İLKELERE UYMAYAN DURUMUN EDİTÖRE BİLDİRİLMESİ

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nde editörler, hakemler, yazarlar ile ilgili etik ilkelere uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ile ilgili etik ilkelere aykırı bir durumla karşılaşılması durumunda, lütfen uusbd@uskudar.edu.tr adresine ileti yoluyla bildiriniz.

PUBLICATION AND ETHICAL PRINCIPLES

GENERAL PRINCIPLES

The publication process of Üsküdar University Journal of Social Sciences (henceforth, "The Journal") is predicated on the objective production, development and sharing of knowledge through scientific method. The Journal promises to adhere to academic principles and prevent false practices in conformity with academic and ethical standards. In order to maintain the ethical standards for submitted articles, the international standards of the COPE (Committee on Publication Ethics) are taken into account.

The submitting of an article for publication in the Journal through DergiPark article is accepted as an application for publication.

The Journal has the right to edit, publish or not publish the submitted articles.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 203-212

A. THE RESPONSIBILITIES OF THE EDITORIAL BOARD

Üsküdar University Journal of Social Sciences Editorial Board (henceforth, "The Editorial Board") and Editors/Vice Editors are responsible for all the processes before, during and after the publication of each and every article submitted to the Journal.

The Editorial Board determines and implements the entire policies of The Journal, including but not limited to publication, blind review, assessment process, and ethical principles.

The initiation of blind review process for an article does not indicate a publication promise on behalf of The Journal. Likewise, the positive outcome of the review process still necessitates the affirmative decision of The Editorial Board and Editors/Vice Editors for the publication of the article.

The Editorial Board encourages academic honesty. The Editorial Board ensures the originality of the articles by uploading them on iThenticate plagiarism detection software, and evaluating their originality report.

The Editorial Board always examines the claims of plagiarism and abuse in regard to published articles. In case it is established that an author committed plagiarism, or used copyrighted material that belongs to third parties without proper and full reference and permission, The Editorial Board reserves the rights, including but not limited, to retract the article, inform the author's head of department, dean of faculty and/or other academic institutions.

B.RESPONSIBILITIES OF EDITORS/VICE-EDITORS

Üsküdar University Journal of Social Sciences Editors/Vice-Editors are responsible for taking measures related to intellectual property rights, unethical and non-academic behaviors and plagiarism during the publication of articles and journals.

Editors/Vice-Editors, when making positive or negative decisions about the articles, take into consideration the originality of the articles, their contribution to the field, the validity and reliability of the research method, the clarity of the narration, and the purpose and scope of the journal.

Editors/Vice-Editors implement the blind peer review and evaluation processes that are among the publication policies of the journal, keep the identities of the referees and authors confidential, and ensure that each article is evaluated objectively and in due time. Editors may correct errors, inconsistencies, or misleading in the articles.

Editors/Vice-Editors ensure the protection of personal data within the journal's publication and ethical principles.

Editors/Vice-Editors pay attention to the protection of human and animal rights in articles, attach importance to documenting the explicit consent of the participants of the research used in article. Editors/Vice-Editors rejects experimental research articles and articles that contains surveys without proper ethics committee approval.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 203-212

C. RESPONSIBILITIES OF REFEREES

The opinion of the referees shall be given priority in the decision of the JOSOC Editorial Board concerning whether the submitted article will be published or not.

The referees should evaluate the work fairly and objectively following the double-blind peer review procedure.

Referees must respect the principle of confidentiality. They are obliged not to use the information obtained from the peer review process for their personal benefit. They should not share their reports or any information in relation to the article.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 203-212

Referee assessments should be objective and constructive. The academic competence of the article should be taken as a fundamental criterion of assessment. Criticisms on the personalities of the authors are not considered appropriate. Referees should provide explanations and arguments via reports that are provided by the Editors/Vice-Editors. Editors/Vice-Editors do not take into account biased and personalized evaluations or unjustified approvals and refusals, and appoint a new referee for such articles.

The referees should not accept articles that may result in personal or institutional conflicts of interest.

Referees, in case of detection, should notify the journal editorship of any actual or possible plagiarism, multicasting or simultaneous application.

The referees should conduct the evaluation in neutrality and confidentiality. Due to this principle, they should destroy the articles they have reviewed after the evaluation process. Nationality, gender, religious belief, political view and commercial concerns should not disrupt the academic neutrality of the assessment.

Referees should complete evaluations of the articles within due course. In order to improve the academic quality of the article, the referees' suggestions for revisions are delivered to the authors and, if requested by the referees, the corrections made by the authors are sent to the referees.

D. RESPONSIBILITIES OF AUTHORS

The studies submitted to JOSOC should not contain plagiarism and should be original. The responsibility lies within the authors in regard to this matter.

Any form of plagiarism is a very serious ethical problem, including self-plagiarisms. Evaluation process will be stopped for the articles that contain plagiarism. If any plagiarism is detected after the publication, Editors/ Vice-Editors will take necessary measures.

The author reserves the right to withdraw his/her article provided that the author notifies the withdrawal to the editorial board until the publication decision is taken.

Authors should not use discriminatory language based on gender, race, language, belief, culture, class, age, opinion, rank and sexual orientation.

The works/articles should not violate the privacy and intellectual property rights of a third party.

Authors, while submitting their articles, are obliged to fill Copyright Transfer and Author Agreement form which can be accessed via DergiPark and sosyalbilimlerdergisi.com.

Authors are obliged to specify all individuals who have a share in their article. Individuals with significant contributions in their article should be cited as co-authors. An article cannot be published without the consent of all authors.

The name of the persons who do not contribute to the article should not be written as an author. Changing the order of authors' names, removing and adding authors' names should not be proposed for an article submitted for publication.

Authors should state if an old version of the article is published in another medium. If the study is compiled from a dissertation/thesis (even if it is unpublished) or an unpublished scientific meeting presentation, this should be indicated on the first page as a footnote.

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2020; sayı: 10, 203-212

Authors are responsible for acting in accordance with the existing copyright laws.

If any information or data is requested from the authors during the evaluation process, they should submit the expected information to the editorship.

Authors are responsible for fulfilling the revision suggestions of the Editors/Vice-Editors and the referees. The author has the right to inform the editorship with justification, he/she does not agree with the suggestions of the Editors/Vice-Editors and referees.

All authors shall state any financial and other conflicts of interest in their research papers that may be thought to affect the results or interpretation of that paper. All sources of financial support for the study should be clearly stated.

When an author discovers a serious error or inaccuracy in a published article, it is the responsibility of the author to immediately notify the editorship. In this case, the author is responsible for cooperating with the journal editorship in either withdrawing the article or publishing a revision of the article.

For all researches conducted and for clinical and experimental studies involving humans and animals, which require an ethics committee approval, an ethics committee approval must be obtained and should be specified and documented.

Üsküdar University Journal of Social Sciences, 2020; issue: 10, 203-212

E.NOTIFYING THE EDITOR ABOUT THE VIOLATION OF ETHICAL PRINCIPLES

If a violation of ethical principles in evaluation process, preliminary assessment or a published article in Üsküdar University Journal of Social Sciences concerning Editors, Referees or Authors, is observed, please report to uusbd@uskudar.edu.tr.

T.C. ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

İnsanı anlamaya bir adım daha...

Bu dergi çevreci kağıtla hazırlanmıştır.

www.uskudar.edu.tr uskudaruniversitesi uskudaruni uskudaruniversitesi uskudaruni